

- १४२ दिग्विजयगमनाग-
मनादिवर्णनम्
- १५९ रैवतकोद्धारप्रबन्धः
- १६१ देवमूरिचरिते दिग-
म्बरविवादः
- १७२ आम्रडप्रबन्धः
- १७३ सर्वदर्शनमान्यता-
प्रबन्धः
- १७५ चणकविक्रयिवाणिजः
प्रबन्धः
- १७६ षोडशलक्षप्रबन्धः
- १७७ वाराहीयाष्टुचम-
बन्धः
- १७८ उन्नावात्मन्यग्रा-
मीणप्रबन्धः
- १८० माहूमात्याप्रबन्धः
- १८१ श्लेष्ठागमननिषेध-
प्रबन्धः
- १८२ कौटापुराजप्र-
बन्धः
- १८३ तदचन्द्रगमेन गु-
र्जरप्रजनन्यान्कि-
प्रबन्धः
- १८४ शिवप्रबन्धः
- १८५ शक्तिप्रबन्धः
- १८६ शक्तिप्रबन्धः
- १९१ कुमारपालराज्य-
प्राप्तिः
- १९२ बाहडरुमारप्रबन्धः
- २०० आश्रयकारकसो-
लाकप्रबन्धः
- २०१ आम्रडप्रबन्धः
- २०३ हेमचन्द्रतुमारपा-
लयोर्भेदी
- २१७ वाग्भटकृतशत्रुंजयो-
द्धारः
- २२० आग्रभटप्रबन्धः
- २२५ कुमारपालाध्ययन-
प्रबन्धः
- २२८ हरडइप्रबन्धः
- २२९ उदयचन्द्रप्रबन्धः
- २३० अभश्याभशणानि-
षेधप्रबन्धः
- २३२ मुकाविहारप्रबन्धः
- २३२ प्रभुदीशावमहिको-
द्धारप्रबन्धः
- २३३ बृहरपातिगण्डप्र-
बन्धः
- २३३ आन्दिहृदप्रदान-
प्रबन्धः
- २३४ शमराशिनिप्रबन्धः
- २३५ सौराष्ट्रचारणयोः
प्रबन्धः
- २३७ तृतीययात्राप्रबन्धः
- २३९ मृगप्रतिद्वयं मृग

३९० तृतीयभर्गममाप्तिः

१९१ कुमारप्रबन्धः

जयोर्मिथ्याश्रमः

- २४० राजशरद्वनाहडप्र०
 २४२ लवणप्रसादप्रबन्धः
 २४३ कुमारपालरोगनि-
 राकरणम्
 २४४ हेमचन्द्रकुमारपा-
 लयोः स्वर्गभनम्
 २४५ अजयदेवराज्या-
 भिषेकः
 २४६ कपर्दिप्रबन्धः
 २४७ रामचन्द्रप्रबन्धः
 २५० शरिषरद्वगज्यप्राप्तिः
 २५१ वस्तुपात्रतेजःपात्र-
 योरुत्पात्तियात्रादि-
 प्रबन्धाः
 २६९ चतुर्थस्तर्गसमाप्तिः
 २७० प्रतीणप्रबन्धाः
 २७० विक्रान्तस्य पात्र-
 परीक्षाप्रबन्धः
 २७१ नन्दप्रबन्धः
 २७२ शिलादित्यात्पत्तिः
 २७३ महडवादिप्रबन्धः
 २७५ रद्वोत्पात्तिः
 २७७ गडभीमङ्गः

- २८० श्रीपुञ्जराजपुत्री
 श्रीमातृप्रबन्धः
 २८५ गोवर्द्धननृपप्रबन्धः
 २८६ पुण्यसारप्रबन्धः
 २८७ कर्मसारप्रबन्धः
 २८९ लदनणसेनामापि
 धरयोः प्रबन्धः
 २९२ जयचन्द्रप्रबन्धः
 २९६ जगदेवशरमार्दितु
 इमुभट्टएडवाराज
 प्रबन्धाः
 ३०४ कौटुणोत्पत्तिप्रबन्धः
 ३०५ वराहमिहिरात्पत्ति
 ३०८ नागार्जुनोत्पत्तिस
 म्भनकतीर्थप्रबन्धः
 ३१२ भृगुर्ह्युत्पत्तिप्रबन्धः
 ३१४ वाग्भट्टैवद्यप्रबन्धः
 ३१७ रैवतशैवाधिपत्युत्
 त्तिप्रबन्धः
 ३१९ वामनाप्रबन्धः
 ३१९ दृग्गणिकाप्रबन्धः
 ३२० धनदप्रबन्धः

पथमस्तर्गसमाप्तिः

- १४२ दिग्विजयगमनाग-
मनादिवर्गनम्
- १५९ रैवतकोद्धारप्रबन्धः
- १६१ देवमूर्तिचरिते दिग्-
म्बरविवादः
- १७२ आमडप्रबन्धः
- १७३ सर्वदर्शनमान्यता-
प्रबन्धः
- १७५ जगत्कविक्रियविधि-
प्रबन्धः
- १७६ पाटशय्यप्रबन्धः
- १७७ वाराहीयाशूचप्र-
बन्धः
- १७८ उष्णावास्तव्यप्रा-
सीणप्रबन्धः
- १८० माङ्गलाप्रबन्धः
- १८१ श्रेष्ठायननिये-
प्रबन्धः
- १८२ कोटापुस्तकप्र-
बन्धः
- १८३ त्र्यम्बकप्रबन्धः
- १८४ त्र्यम्बकप्रबन्धः
- १८५ त्र्यम्बकप्रबन्धः
- १८६ त्र्यम्बकप्रबन्धः
- १८७ त्र्यम्बकप्रबन्धः
- १८८ त्र्यम्बकप्रबन्धः
- १९० तृतीयसर्गसमाप्तिः
- १९१ तृतीयसर्गसमाप्तिः
- १९६ कुमारपालराज्य-
प्राप्तिः
- १९७ बाहडुमारप्रबन्धः
- २०० आश्रयकारकसी-
लाकप्रबन्धः
- २०१ आम्यडप्रबन्धः
- २०३ हेमचन्द्रकुमारपा-
लयोर्मन्त्री
- २१७ वाम्भट्टकृतशत्रुंजयो-
द्धारः
- २२० आग्रमतप्रबन्धः
- २२१ कुमारपालाध्ययन-
प्रबन्धः
- २२८ हरडडप्रबन्धः
- २२९ उदयचन्द्रप्रबन्धः
- २३० अभय्याभक्षणाने-
षेयप्रबन्धः
- २३२ युष्ठाविहारप्रबन्धः
- २३२ प्रभुदीशायमटिको-
द्धारप्रबन्धः
- २३३ बृहस्पतिगण्डप्र-
बन्धः
- २३३ आदिशूद्रप्रबन्धः
- २३४ वामराशिप्रबन्धः
- २३६ मीरापुत्रारणयोः
प्रबन्धः
- २३७ तीर्थयात्राप्रबन्धः
- २३९ मृगसिद्धये मृग-

जयोर्मिध्याश्रमः

- २४० राजपरद्वन्वाहृदप्र०
 २४२ लवणप्रमादप्रबन्धः
 २४३ कुमारपालरोगनि-
 राकरणम्
 २४४ हेमचन्द्रकुमारपा-
 लयोः स्वर्गमनम्
 २४५ अजयदेवराज्या-
 भिषेकः
 २४६ कर्षादप्रबन्धः
 २४७ रामचन्द्रप्रबन्धः
 २५० षड्विंशत्यज्यप्राप्तिः
 २५१ वस्तुपालतेजःपाठ-
 योरुत्पत्तियात्रादि-
 प्रबन्धाः

२६९ चतुर्धसर्गसमाप्तिः

- २७० प्रतीणनप्रबन्धाः
 २७० विक्रमाकिस्य पात्र-
 परीक्षाप्रबन्धः
 २७१ नन्दप्रबन्धः
 २७२ शिलादित्योत्पत्तिः
 २७३ महर्षिमादिप्रबन्धः
 २७५ मङ्गोत्पत्तिः
 २७७ वन्दनीभङ्गः

- २८० श्रीपुञ्जराजपुत्री-
 श्रीमातृप्रबन्धः
 २८१ गोवर्द्धननृपप्रबन्धः
 २८१ पुण्यसारप्रबन्धः
 २८७ कर्मसारप्रबन्धः
 २८९ लक्ष्मणसेनाभाषति-
 वरयोः प्रबन्धः
 २९२ जयचन्द्रप्रबन्धः
 २९६ जगद्वेषपरमार्दितु-
 ङ्गुभट्टष्टवीरान-
 प्रबन्धाः
 ३०४ कौटिल्योत्पत्तिप्रब०
 ३०५ वराहमिहिरोत्पत्तिः
 ३०८ नागार्जुनोत्पत्तिस्त-
 म्भनकतीर्थप्रबन्धी
 ३१२ भृगुहर्ष्युत्पत्तिप्रबन्धः
 ३१४ वाग्मदैव्याप्रबन्धः
 ३१७ रीवतसेनाधिपत्युत्प-
 त्तिप्रबन्धः
 ३१९ वासनाप्रबन्धः
 ३१९ कृपाणिकाप्रबन्धः
 ३२० धनदप्रबन्धः

पञ्चमसर्गसमाप्तिः

ग्रन्थकर्तृविषये विज्ञेयवक्तव्यता

— ० —

चण्डप्रद्योतनपुत्रस्य पाठकनाम्नोऽवन्ती राज्येऽपाभायां पुरि श्रीमहावीरस्वामी ७२ वर्षीयुःप्राप्ते मोक्षं गतः । तस्यैसादृश गण-धरास्तत्रेन्द्रभूति १ (गौतमः) रमिभूति २ वर्षीयुभूति ३ रितित्रयो आत-रो गौतमगोत्राः । व्यक्ती ४ मारद्धानगोत्रः । सुधर्मा ५ मि-वेश्यायनगोत्रः । मण्डिकपुत्रो ६ वाशिष्ठगोत्रः । मीर्यपुत्रः ७ काश्यप-गोत्रः । तावेकमातृत्वाद्गौतमी भिन्नगोत्रसं पृथग्जनतापेक्षया. म-ण्डिकस्य पिता धनदेवस्तस्मिन्मृते मीर्यः पतिस्तत्पुत्रो मीर्यपुत्रः, माता तु विनयादेवीनाम्न्यैकैव । अरुम्पितो ८ गौतमगोत्रः । अच्युध्राता ९ हारीतगोत्रः । मेतार्यः १० प्रभास ११ एता कौण्डिन्यगोत्री, मर्वेपि निरपत्याः सुधर्मणो वंशः ॥

श्रीमहावीरमोक्षात्सुधर्मा २० वर्षे मोक्षं गतः ।

तत्पट्टे काश्यपगोत्री जम्बूस्वामी ६४ वर्षे मोक्षं गतः ।

तत्पट्टे कात्यायनगोत्री प्रभवस्वामी ७९ व. मो. ग

त० वात्स्यायनगोत्री शय्यंभवः ९८ व. मो. ग.

त० तुङ्गिकायनगोत्री यशोभद्रः १४८ व. मो. ग.

त० माठरगोत्री मभूतिविजय १९६ व. मो. ग.

त० प्राचीनमगोत्री भद्रनाहुः १०० व. मो. ग.

१ महावीरमोक्षादिति सर्वत्रान्वय २ मनकपिप ३० वर्षीय-कमूत्रकर्ता ३ अय वृद्धभद्रवाहुः श्रुतैकवर्ती वागन् १६९ वर्षे नदा दिगम्बरव्रीहमने १४ स्वप्नः श्वेताम्बरमते १२ वर्षीयः सुविना भद्रवाहुना निर्दिष्टस्वतफलो गृहवशाद्यो विक्रमापरनामा चन्द्रगुर्माभिधेतिर्मा मुकुटवद्धः क्षत्रियवंश्यः कौण्डिन्यापरनाम्ना चाणाभयेन स्थःपितो जनी-पो राना (मीलमाटोप) पत्रे १४३-१९१ पर्यन्त तद्विषये द्रष्टव्यम् ।

लोहितपगणिः ९४२ व०
 दूप्यगणिः ९७९ व०
 देवर्दिगणिः १००६ वर्षे
 स्वर्गतः, तेनैव वीरात्
 ९९३ वर्षे सिद्धान्तानि
 अज्ञानि ११ उपाज्ञानि ११
 छेन्दाः ६ मूलमू० ६
 पङ्क्ताः १० नान्दिः १
 एवं ४९ पुस्तके स्थापितानि^१

माननुद्गमूरिः
 तेन नागपुरे विक्रम-
 त्रिंशति वर्षे नेमिना-
 यप्रतिष्ठा कृता वीरात् ७७०
 श्रीवीरमूरिः
 जयदेवमूरिः
 दिवानन्दमूरिः, अथवा आनन्दमूरिः
 विक्रममूरिः
 नरासिंहमूरिः

समुद्रमूरिः
 मानदेवमूरिहरिमद्रमूरी
 विबुधप्रममूरिः
 जयानन्दमूरिः
 रविप्रममूरिः
 वीरात् ११९० वर्षे
 जिनमद्रगणिः
 यशोदेवः
 विक्रमतः ८०० वर्षे बप्पभाट्टिः
 ८९६ स्वर्ग गतः
 विमलचन्द्रः विक्रमतः ९९४ व०
 उद्योतनमूरिः
 सर्वदेवमूरिः^२

पद्मदेव.
 उद्ययप्रम.
 नरचन्द्र.
 श्रीगुणमूरि.
 विजयप्रम.
 नरचन्द्र.
 वीरचन्द्र.
 आर्यराक्षित.
 नरासिंह.
 धर्मवोप.
 महेन्द्रमूरि.
 सिंहप्रम.
 अजितसिंह.
 देवेन्द्रमूरि.

• लोहिताङ्ग, पद्मनन्दि १ यकभीव २ गृध्रापच्छ ३ एलाचार्य
 ४ कुन्दकुन्दे ५ ति नामपक्षकमस्य

१ दिगम्बरमते तु महावीरात् ६८३ वर्षे पुष्पदन्तमूर्तिवर्त्म्यां
 विक्रमराजजन्मनि सति सिद्धान्तानि पुस्तके स्थापितानीति

२ घनपालः वि० १०२९

धर्मप्रभुत्वरं.
मिहतिश्रु.
महेन्द्रप्रभ.

मेरुतृद्वाचार्यः
म च वीरान् १८ पृष्ठे जातः

वार्दपिनान्. उ. टी. शान्तिमूरिः पिरापद्रगच्छीयः
वि० १०९६ व. मृतः ॥ नवाङ्गवृत्तिरुदमयदेवः
वि० ११३५ व. मृतः ॥ ११५९ पौर्णमीयक्रमतोत्पत्तिः ॥
कुमुदचन्द्रदिगम्बरं विनित्य संवत् १२०४ वर्षे
फलवर्द्धिग्रामे आरासणे च नेमिनाथप्रातिष्ठाकर्त्ता

तथा चतुरशीतिसहस्रपरिमितस्याद्वादरत्नाकरनाम्नो ग्रन्थस्य
कर्त्ता वादिदेवमूरिः सं. १२२६ वर्षे मृतः ।
हेमचन्द्रश्च १२२९ मृतः ॥ १२०४ वर्षे सरतरोत्पत्तिः ।

१२१३ वर्षे अक्षलिकमतोत्पत्तिः ॥ १२२६ वर्षे सार्वभौम-
मीयमतोत्पत्तिः ॥ १२५० वर्षे आगमिकमतोत्पत्तिः
निग्रन्थ. १ कोटि. २ चन्द्र. ३ यनवासी. ४ वटगच्छ.

नयोगच्छ ६ इति पण्णा नाम्नां प्रवृत्तिहेतवः आचार्याः क्रमेण श्रीसु-
धर्मा १ सुरिधतमूरि. २ श्रीचन्द्रमूरि. ३ समन्तभद्रमूरि. ४ सर्वदे-
मूरि. ५ जगच्चन्द्रमूरिनामानः

नाणकगच्छेऽर्जुदाचलरयवटावः स्थितेभ्यः सर्वदेवमूरिभ्यो
गच्छेभ्यस्तु च बृहत्वाद्बृहच्छस्तदाग्राये जयसिंहमूरीणां शिष्या
वैरक्षितमूरयस्तपां दन्ताणीग्रामे जन्म पितृदत्तनाम गोदु उ गु-
त्तनाम विजयचन्द्रोपाध्यायः मूरिदत्तनाम आर्यरक्षितः संवत् ११
जन्म ११४१ मृत १२२६ परलोकः सर्वयुर्वर्षाणि ९१ ते च
उदगं न सेवित्रा इत्यादिसिद्धान्तपाठात्संविज्ञतया विहर्तुकामाः
मागच्छं प्रातपद्यमानिः स्थमातले. श्रीशीलगणमूरिभिः सर्वाङ्गप्रा-
कृत्या मालारोपणादिमाषद्यभयादाचार्यत्वमनिच्छवो बडादुपा

पदे स्थापिताः । ततश्चात्मचतुर्षां विविना विहरमाना भालिजनगरं प्रा-
 माः । तत्र यशोबनश्रेष्ठिना ऋषभदेवप्रासादं कारयित्वा प्रातेष्ठाकार-
 णावसरे तन्निवारणायोपस्थितेषु संगमखेटायश्रीदेवेन्द्रमूर्ति, आशापञ्च-
 कोय श्रीमडयचन्द्रमूर्ति, पिप्पलीयश्रीशांतिमूर्तिमुख्येषु देवप्रभावात्प्र-
 तिष्ठोत्सवे जति संवत् ११६९ वर्षे विविनार्गप्रवृत्ति कुर्वन्तः स्तिरप-
 द्मुरं प्रायुः ॥ इतश्च सांसारकपत्तने गेम्भश्रेष्ठिदाहडस्तम्बो जासि-
 गुमारगेन नम्भूचरित्र श्रुत्वा प्रतिपुद्गेन मित्रासपेण मह श्रीपत्तने
 मिठयकारसिधिनयमिहेनप्रमाद्मसाप्य तज्जागतेन प्रथमागमे दश-
 दीशादिमेरापटेन पठित्वा गुरुपार्थे दीक्षां गृहीत्वा तन्नाम यशश्चन्द्र-
 मलय इति ते च पद्मभर्षीः सन्निवसरसमयाम्भोविषार प्राप्य मन्दार-
 पुरं महती-मोने यो नयामहमृग्योभुवन । तवस्तीराशातनाभीतिः स्वगु-
 र्मूर्तिर्गुणैः मस्याप्य श्रीशार्थेगंसतपूर्वानी च नाम दत्त्वा विटण-
 पनटे चाचार्योपाध्यायादि २० पदानि चक्रिरे । तस्य सं० ११७९
 जन्म ११९७ व्रतं १२०२ मूर्तिपदं १२९८ परलोकः सर्वायुः ८० ॥
 ज्यमिहमूरिपठे धर्मयोगमुग्यः । तेषां मरुदेशे श्रीचन्द्रः पिता सं०
 १२०८ जन्म १२१६ व्रत १२२४ मूर्तिपदं १२६८ स्वर्गः सर्वायुः
 ६० ॥ तेषां पठे आगमकाव्यामृगविरुदाः महेन्द्रमिहमूरयः तेषां स-
 रनगरे साणदेवप्रभाद पिता म० १२२० जन्म म० १२३७ दीक्षा
 १२६३ मूर्तिपद १२७१ मन्टेसापद १३०२ स्वर्गः सर्वायुः ८२ ॥
 मन्टे मिहप्रमृग्यः तेषां च बानापुरं श्रे० अग्नीहः पिता म०
 १२०८ जन्म १२०९ दीक्षा १२८० मूर्तिपद १२१२ स्वर्गः स-
 र्वायुः ३१ २१ श्रीशक्तिनामहमृग्यः, यस्य मध्यामह शिष्यः तस्य
 संवत्सरे १२०९ जन्मदेव पिता म० १२८० जन्म १२९१ दीक्षा
 १३१४ मूर्तिपद १३१० मन्टेसापद १३२९ स्वर्गः सर्वायुः ६७ ॥
 मन्टे देवमिहमृग्यः तस्य पन्हेणये जन्म पिता मागुनाया

१२९९ जन्म १३०६ दीक्षा १३२३ मुरिपदं १३३९ गच्छेशपदं
 १३७१ स्वर्गः सर्वायुः ७३ ॥ तत्पष्टे श्रीवर्मप्रभमुरयः, तेषां भिद्यमाते
 व्यवहारी लिम्बनामा पिता सं. १३२१ जन्म १३४१ दीक्षा १३५९
 मुरिपदं १३७१ गच्छेशपदं १३९३ स्वर्गः सर्वायुः ६३ ॥ तनः श्री-
 सिंहातिलकमुरयः, तेषां आदित्यवाटके श्रे० आमवरः पिता सं.
 १३४५ जन्म १३५२ दीक्षा १३७१ मुरिपदं १३९३ गच्छेशपदं
 १३९५ स्वर्गः सर्वायुः ५१ ॥ तत्पष्टे महेंद्रप्रभमुरयः तेषां षडग्रामे
 परीस आभानामा पिता सं. १३६३ जन्म १३६९ दीक्षा १३८९
 मुरिपदं १३९८ गच्छेशपदं १४४३ स्वर्गः सर्वायुः ८१ ॥ तत्पष्टे मे-
 रुतहमुरयः ॥ अत एव दिगम्बरोक्तक्रमो यथा ॥

॥ दिगम्बरपट्टावली ॥

महावीरमोक्षात्स्वमोक्षपर्यन्तं वर्षाणि.

आचार्यनाम
 गौतम्यामी व. १२
 सुधर्मा व. ५४
 जम्बूव्यामी^१ व. ६२
 विष्णुकुमारः व. ७६
 नदिमिन्नः व. ९२
 अपरानितः व. ११४
 गोवर्द्धनः व. १३३
 मद्रवाटुः^२ व. १६२
 विष्णुशास्त्रार्थः व. १७२
 श्रीः^३ व. १९१

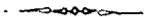
शाशियाचार्यः व. २०८
 जयसेनः व. २२८
 सागरसेनः व. २४७
 मित्रार्थीचार्यः व. २६४
 धीतसेनाचार्यः व. २८२
 विजयाचार्यः व. २९५
 बुद्धिहाचार्य व. ३१५
 देवाचार्य व. ३२९
 धर्मसेनाचार्य^४ व. ३४५
 नलशास्त्रार्थः व. ३६३
 जगन्नाथचार्य व. ३८३

१ एते वयं एव जगन्नाथः २ एते वयं मुरिपदं
 ३ एते ११ दशमदिन

तथा च सिद्धराजसमक्षं दिगम्बरकुमुदचन्द्रे जिते वादिदेवसूरि-
 प्रशंसाकर्तृषु प्रद्युम्नाचार्य, हेमाचार्य, उदयप्रमदेव, मुनिदेवाचार्य,
 मेरुतुङ्गाचार्येषु सत्सु सारतरगच्छोयोऽञ्जलगच्छोयश्च द्वयोर्मध्ये नैको-
 स्य ग्रन्थस्य कर्ता संभवति ग्रन्थान्ते १३६१ वर्षे कृत इत्युक्तत्वात् ।
 तदुच्यते, १ तथा च ग्रन्थकर्त्री धेय्यो ग्रन्थेभ्यः पद्यानि गृहीतानि
 तत्स्युक्तमपि, २ तथा च जैमोयानां चरित्रग्रन्थेष्वेकनामानो यावन्तः
 प्राचीनार्वाचीना राजानः सूरयश्च तेषां सहैव चरितानि वर्णयन्ति
 ग्रन्थकर्तारस्ततस्तेषां कालभेदभिरूपणमपि ३ मत्कृतैतन्मुद्रणोन्मुद्रिता
 मगवन्तो दर्शयिष्यन्तीत्याशयाश्रयणोयं सदुपदिष्टं ज्ञापयिष्यामि श्रेय-
 स्करमित्युक्तं पञ्चविंशत, अथवाल्पकालभाविन्यामस्यैव द्वितीयावृत्तौ
 समीचीनशुद्धतरायां सर्वं स्फुटं भविष्यति ॥ तथा च । सं. १२६२
 वर्षे धर्मशोपमूरिभिः कृता "शतपदिका" सैव १२९४ वर्षे महेन्द्र-
 मिहमूरिभिः मुष्णावन्नीचा कृता । तस्या एव शतपदिकासारोद्धारो नाम
 ग्रन्थो मेरुतुङ्गमूरिणा कृतः १ तथा मूरिमन्त्रसारोद्धारः २ मेवदूतका-
 य्यम् ३ कातन्त्रव्याकरणस्य व्याख्यानम् । तत्र युगत्रयेन्दुसंस्थेय्ये,
 ग्रन्थः कृत इत्युक्तं तपारम्भेपि नत्वा चन्द्रप्रमं गुरुमित्यादौ विशेषोपि
 सूचितः । ४ महापुरुषचरित्रं प्राकृतम् ५ एतेषु मत्परिचितेषु मेरुतु-
 ङ्गदेवेषु प्रबन्धविन्तामणोरस्य सर्वोपनिषद्भूतत्वात्प्रगटीकरणं स-
 वञ्चनिति ॥ इति प्रस्तावना ॥ रा० दी० ॥

॥ प्रबन्धचिन्तामणिः ॥

॥ ॐ नमः श्रियै ॥ श्रीस्वामिने नमः ॥

श्रीनाभिभूर्जिनः^१ पातु परमेष्ठी भवान्तरुत् ।

श्रीभारत्योभ्रतुर्दारमुचितं^२ यच्चतुर्मुखी ॥ १ ॥

नृणामुपलतुत्वानां यस्य द्रावकरः करः ।

ध्यायामि तं कलावन्तं गुरुं चन्द्रप्रभं प्रभुम् ॥ २ ॥

गुम्फान्विधूय विविधानुखबोधाय धीमताम् ।

श्रीमेरुतुङ्गस्तद्द्वयबन्धाद्ग्रन्थं तनोत्यमुम् ॥ ३ ॥

रत्नाकरात्सद्गुरुसंप्रदाया-

त्प्रबन्धचिन्तामणिमुद्धिधीर्षीः ।

श्रीधर्मदेवः प्रथमोपगोध-

वृत्तेश्च माहाद्यामिह व्यथन ॥ ४ ॥

श्रीगुणचन्द्रगणेशः प्रबन्धचिन्तामणिं नवं ग्रन्थम् ।

भास्तमिवाभिरामं प्रथमादर्शं प्रदर्शितवान् ॥ ५ ॥

१ श्रीकृष्णः २ मणिः स्वयम्भुवर्णः यथाऽप्यनतुर्गुणेषु समवसणो चतुर्दिग् द्वाभ्यः विश्रमानत्वात्पितृपुत्रपुत्राणां चतुर्दिशदक्षिणपश्चात् स्वर्गाभिमुख्येन ईशना इदानीम् नीयन्तस्य प्राण्णाश्चतुर्दिग्मुचितं यत्सम्पन्निनी श्रीभारतनी च चतुर्मुखी जैन-शास्त्रे प्रसिद्धा ।

भृशं श्रुतत्वान्न कथाः पुराणाः
 प्रीणन्ति चेतांसि तथा बुधानाम्
 वृत्तैस्तदासन्नसतां प्रबन्ध-
 चिन्तामणिग्रन्थमहं तनोभि ॥ ६ ॥
 बुधैः प्रबन्धाः सुधियोच्यमाना
 भवन्त्यवश्यं यदि भिन्नभावाः ।
 ग्रन्थे तथाप्यत्र सुसंप्रदाया-
 दृष्टे न चर्चा चतुरैर्विधेया ॥ ७ ॥

॥ अथ विक्रमार्कप्रबन्धः ॥

अन्त्योप्याद्यः समजनि गुणैरेक एवावनीशः
 शौर्योदायप्रभृतिभिरिहोर्वीतले विक्रमार्कः ।
 श्रोतुः श्रोत्रामृतसवनवत्तस्य राज्ञः प्रबन्धं
 सांक्षिप्योच्चैर्विपुलमपि तं वच्मि किञ्चित्तदादौ ॥८॥
 तथाहि ॥

अवन्तिदेशे^१ सुप्रतिष्ठाननामनि नगरेऽसमसा-
 हसैकनिधिर्दिव्यलक्षणलक्षितो^२ विक्रमादिगुणैः
 संपूर्णो^३ विक्रमनामा राजपुत्र आसीत् । स
 पुनराजन्म दारिद्र्योपद्रुतोप्यतिनीतिपरः सन्यरः-

१ B उच्चपिनीर्णो २ D कर्मविक्रमादिगुणैः ३ C भर्तृहरबन्धुः

शतैरप्युपायैरथानिनुपलभमानः कदाचिद्भट्टमात्रमि-
त्रसहायो रोहणाचलं प्रति प्रतस्थे । तत्र तदासन्ने
प्रवरनामनि नगरे कुलालस्यालये विश्रम्य प्रभात-
समये स भट्टमात्रेण खनित्रं याचितः प्राह । अत्र
खनीमध्यमध्यास्य प्रातः पुण्यश्रवणपूर्वं ललाटं
करतलेन संस्पृश्य हा दैवमित्युदीरयन्वाते पातिते
सति दुर्गतो यथाप्राप्त्या रत्नानि लभतोऽस वृत्तान्तममुं
तस्मात्सम्यगवगम्य विक्रमेण तदैन्यं कारयितुमक्ष-
मस्तान्युपकरणानि सहादाय रत्नखननार्थं खनीम-
ध्ये प्रहारोद्यतं विक्रममभिदधे । यत्कश्चिदवन्त्याः
समागतो वैदेशिकः स्वगृहे कुशलोदन्तं पृष्टो भवन्मा-
तुः पञ्चत्वमाचरन्त्यौ । तत्तप्तवज्रगूचीनिभं ययो नि-
शम्य ललाटं करतलेनाहत्य हा दैवमित्युच्चरन्व-
नित्रं करतलाञ्चिक्षेप । तेन खनित्रायेण विदारिता-
यां भुवि देदीप्यमानं सपादलक्ष्यमूल्यं रत्नं प्रादुरासी-
त् । भट्टमात्रस्तदादाय विक्रमेण सह प्रत्यावृत्तः ।
तच्छोकशङ्कुशङ्कापनोदाय खनीवृत्तान्तज्ञापनपूर्वं
तत्कालमेव मातुः कुशलमुक्तवान् । विक्रमः सहजां
लोलुभतां विमृश्य भट्टमात्रस्य क्रुधा तत्कराद्भट्टमा-
च्छिद्य पुनः खनीकण्ठे प्राप्तः ।

धिग् रोहणं गिरिं दीनदाद्यव्रणरोहणम् ।

दत्ते हा दैवमित्युक्ते रत्नान्यर्थिजनाय यः ॥

इत्युदीर्य सकललोकप्रत्यक्षं तत्रैव तद्रत्नमुत्सृ-
ज्य पुनर्देशान्तरं परिभ्राम्यन्नवन्तिपरिसरं^१ प्रातः ।
पटुपटहध्वनिमाकर्ण्य वृत्तान्तमवबुध्य च तं लुप्त-
वान् । तेन समं स राजमन्दिरे समायातः । तस्मि-
न्नेवाष्ट्रे मुहूर्ते अहोरात्रप्रमिते राज्ये सचिवैरभि-
पिक्तो दीर्घदर्शितयेति दध्यौ । यदस्य राज्यस्य प्र-
बलः कोप्यसुरः सुरो वा क्रुद्धः सन्प्रतिदिनमेकैकं
नृपं संहरति नृपाभावे देशविनाशं करोति । अतो
भक्त्या वा शक्त्या तदनुनयः समुचित इति ना-
नाविधानि भक्ष्यभोज्यानि^२ निर्माप्य प्रदोषसमये
चन्द्रशालायां सर्वमपि सजीकृत्य निशारात्रिका-
वनगानन्तरमङ्गरक्षैर्वृतस्तत्र भारशृङ्खलायां निहित-
पल्पेङ्के निजपट्टदुकूलाछादितमुच्छीर्षिकं नियोज्य
स्वयं प्रदीपच्छायामाश्रित्य कृपाणपाणिर्धैर्यानि-
र्जितजगच्चयो दिगवलोकनपरो यावदास्ते तावन्म-
हानिर्शाथममेये यातायनद्वारेण प्रथमं धूमं ततो
ज्वालां ततः साक्षात्प्रेतपतिरूपमिव करालं वे-

तालमालोकितवान् । स च बुभुक्षाक्षामकुक्षिस्तानि
 भोज्यानि पटच्छयोपभुज्य गन्धद्रव्यैश्च स्वशरीरं वि-
 लिप्य ताग्बुलास्वादनेन परितुष्टस्तत्र पत्यङ्गे स-
 मुपाविश्य श्रीविक्रमं प्राह । रे मनुज अहमग्निवंताल-
 नामा देवराजप्रतीहारतया प्रतीतः प्रतिदिनमे-
 फैकं नृपं निहन्मि । किं तु तवानया भक्त्या प्रीणि-
 तेन मयाऽभयदानपूर्वं तव राज्यं प्रदत्तं परमेताव-
 द्बक्ष्यभोज्यानि मम सदैवोपढौकनीयानि । इत्थ-
 मुभाभ्यामपि प्रतिपन्ने कियत्यपि गते काले श्रीवि-
 क्रमेण राज्ञा निजमायुः षष्टः । नाहं वेद्मि किं तु
 स्वस्यामिनं विज्ञाप्य भवन्तं विज्ञापयिष्यामीत्युक्त्वा
 गतः । पुनरन्यस्यां निशि समेतः । महेन्द्रेण संपूर्ण-
 शतापुरादिष्ट इति तं जगौ । स राज्ञा मित्रधर्मम-
 धिकमपिरोप्येत्युपरुध्य^१ यन्महेन्द्रपार्श्वदिकेन हा-
 यनेन हीनं वर्षशतं कारयेति स तदङ्गीकृत्य भूयोऽ-
 भ्युपेतः सन्नित्युवाच । महेन्द्रेणापि न नवनवतिर्नै-
 कोत्तरं वर्षशतं भवतीति^२ निर्णये ज्ञाते यावत्परस्मि-
 न्दिने तद्योग्यं भक्ष्यमोज्यादिपाकं निषिध्य नृपः
 संध्यामसज्जो भूत्वा निशि तस्थौ । तावत्तत्रैव पूर्व री-

१ A भधितोष्णप्रदानमहेन्द्र २ B प्रवर्षीति कथितमिति निर्णये ज्ञाते

त्या समुपागतः स नृपं जगौ । तद्भोज्यादिकमनी-
 क्ष्यराजानमधिचिक्षेप च तयोश्चिरं द्वन्द्वयुद्धे जायमा-
 ने सुकृतसहायेन राज्ञा तं पृथ्वीतले पातयित्वा
 हृदि चरणमारोप्येष्टं दैवतं स्मरेत्यादिष्टः स नृपं
 जगौ । अमुनाद्भुतसाहसेन पारितुष्टोस्मि यकृत्यादे-
 शकारी अग्निवेतालनामाहं तव सिद्धः।एवं निष्कण्टकं
 तस्य राज्यमजनि।इत्थं तेन पराक्रमाक्रान्तदिग्बल-
 येन^१पण्णवतिप्रतिनृपतिमण्डलानि स्वभोगमानिन्ये-
 वन्यो^२ हस्ती स्फुटिकघटिते भित्तिभागे स्वत्रिम्बं
 दृष्ट्वा दूरात्प्रतिगज इति त्वद्विपां मन्दिरेषु ।

हत्वा कोपाद्गलितरदनस्तं पुनर्वाक्ष्यमाणो

मन्दं मन्दं स्पृशति करिणीशङ्कया साहसाङ्क^३ ॥१॥

अवन्त्यां पुरि श्रीविक्रमादित्यराज्ञः सुता प्रियङ्गुम-
 ज्जरी साध्ययनाय वररुचिनाम्नः पण्डितस्य सनार्पिता
 सा प्राज्ञतया सर्वाणि शास्त्राणि तत्पार्श्वे कियद्भि-
 र्यासैररधेत्ययौवनभरवर्त्तमाना जनकं नित्यमाराध-
 यन्ती कदाचिद्वसन्तसमये वर्त्तमाने गवाक्षे मुख्यास-
 नासीना मध्यन्दिनप्रस्तावे ललाटन्तपे तपने पधि

१ C भाक्रान्तमण्डलेन २ वररुचिना राज्ञः सुनिः कृनेषम् ।
 साहसाङ्क इति विक्रमस्यापरं नाम ३ A D G साहसाङ्कः

संचरन्तमुपाध्यायमालोक्य वातायनच्छायासु विश्रान्तं तमुवाच । परिपाकपेशलानि सहकारफलानि दर्शयन्ती तं तंल्लोलुभमवबुध्यामूनि फलानि शीतलान्युष्णानि वा तुभ्यं रोचत इति तद्वचनचातुरीतत्त्वमनवबुध्य तान्युष्णान्येवाभिलषामीति तेनांके तदुपढौकितवस्त्राञ्चले तिर्यग्तानि मुमोच । भूतलपाताद्रजोयगुण्ठितानि करतलाभ्यामादाय स्वमुखमारुतेन तद्रजोपनयन् राजकन्यया सोपहासमभिवदधे । किमत्युष्णान्यमूनि वदनयातेन शिशिरीकुरुपे इति तस्याः सोपहासवचसा सामर्षः स द्विजः प्राह । रे चिदग्धमानिनि गुरुवितर्कपराया भवत्याः पशुपाल एव पतिरस्तु । इति तच्छर्पं श्रुत्वा तयोक्तायस्तव त्रैविद्यस्याप्यधिकोविद्यतया^१ परमगुरुस्तमेव विवाहपिप्यामि सेति प्रतिज्ञातवती । अपथ्रीविक्रमे तदुचितप्रवरवरचिन्तासमुद्रमग्ने स पण्डितः कदाचिदभिलषितवरनिवेदनोत्सुकीरुतराजशासनादरण्यानीमवगाहमानोतिवृष्णातरलितः^२ सर्वतः सर्वतो मूर्खाभावात्पशुपालमेकमालोक्य जलं याचितवान् । तेनापि जलाभावाद्गुग्धं पिबेत्पुत्रा

करवडीं विधेहीत्यभिहिते सर्वेऽप्यभिधानेष्वभिधान-
 मिद^१मश्रुतमाकर्ण्य चिन्ताचान्तस्वान्तः स्वहस्तं त-
 न्मस्तके दत्त्वा महिष्यास्तले निवेद्यं करवडीसंज्ञां क-
 रतलयुगलयोजनां कारयित्वाकण्ठं पयः पायितः ।
 स तं मस्तके हस्तदानात्करवडीविशेषशब्दज्ञापना-
 च्च गुरुप्रायं मन्यमानस्तस्याः^२ समुचितपतिमवगम्य
 महिषीपरिहारान्नं निजं सौधमानीय पण्मासीं याव-
 त्तद्वपुःपरिकर्मपूर्व^३ उं नमः शिवायेत्याशिर्वादाध्या-
 पनंकारितः।पङ्क्तिर्मासैस्तस्य तान्यक्षराणि कण्ठपीठ-
 स्थितान्यवगम्य शुभे मुहूर्ते कृतगूङ्गारः स पण्डितेन
 नृपसभां नीतो नृपं प्रति सद्भ्यस्तमाशिर्वादं स-
 भाक्षोभवशादुशरटेत्यक्षरैर्जगौ । विसंस्थूलवचसा
 विस्मितस्य नृपतेरसतीं^४ तच्चातुरीमारोपयित्तुका-
 मः पण्डितः^५ प्राह ॥

उमया सहितो रुद्रः शंकरः शूलपाणिभृत् ।

रक्षतु त्वां महीपाल टंकारत्रलगर्वितः ॥ १ ॥

इति विदितेन श्लोकेन तत्पाण्डित्यगम्भीरतां व-
 चनविस्तरेण व्याख्यातवान् । तत्प्रत्ययप्रतीतेन नृ-

१ A अभिधानेष्विदं २ C गुरुप्रायं तस्याः ३ A D परिकर्मणा
 पूर्व ४ B नृपतेर्मासि तच्चातुरीं । ५ A C पण्डितः । उमया

न्यदा^१ तन्नगरवास्तव्यो दान्ताभिधानश्रेष्ठी सभास-
स्थितं विक्रमार्कमुपायनपाणिरुपागत्य प्रणामपूर्वकं
विज्ञपयामास । स्वामिन्मया शुभे मुहूर्ते प्रधानव-
र्द्धकिभिर्द्धवलगृहं कारितं तत्र महतोत्सवेन प्रवेशः
कृतः यावदहं तत्र निशामि पल्यङ्गस्थितः सुप्तजा-
ग्रदवस्थया तिष्ठामि तावत्यतामीत्याकस्मिर्कीं गिरं
निशाम्य भयभ्रान्तो मा पतेत्युदीरयंस्तदैव पलाय-
नमकार्ष । तस्य धवलगृहस्य सम्वन्धिनैमित्तिकैः
स्थपतिभिश्च यथावसरमहीनादिभिः सत्कारैर्वृथा
दण्डित^२ इत्यर्थे देवः प्रमाणं । तमुदन्तं सम्यगवधार्य
तदुक्तं तद्धवलगृहमूल्यं लक्षत्रयं तस्मै प्रदाय संघ्या-
सर्वावसरानन्तरं तस्मिन्नात्मीयीकृते सौधे श्रीवि-
क्रमः सुखं प्रसुतः । तामेव पतामीति गिरमाकर्ण्या-
समसाहासिकतया सत्वरं पतेत्युदीरयन्तामीपे पति-
तं सुवर्णपुरुषं प्राप । इत्ये पुरुषसिद्धिः ॥ अथा-
स्मिन्नवसरे कश्चिदुर्विधपुरुषः करकृतलोहमयकृ-
शतरदरिद्रपुत्रको द्वाःस्थनिवेदितो नृपे प्राह ।
स्वामिन्भवता नाथेन प्रयितायामवन्त्यां सर्वाण्य-

१ C भयान्यदा २ A यथावसरं महादानादिभिः सत्कार-
रिश्च गृहार्हं दण्डित

षिपि वस्तूनि सत्वरमत्र विक्रयं यान्ति लभ्यन्ते चेति
 प्रसिद्धिं बुध्वा चतुरशीतिसंख्येषु चतुःपथेष्वहो-
 रात्रं विक्रयाय दारिद्र्यपुत्रको भ्रामितोपि केनापि
 न गृहीतः । प्रत्युताहं निर्भत्सित इति नगर्या
 यथावस्थितं कलङ्कं महाराज्ञे विज्ञप्य यथागतं व-
 जामीत्याष्टच्छत्रिम् । तदैव तं महान्तं कलङ्कपङ्क-
 पुर्याः पर्यालोच्य दीनारलक्षं तस्मै प्रदाय नृपस्तं
 लोहपुत्रकं कोशे निवेशयामास । तस्याभेव निशि
 प्रथमयामे मुखसुप्तस्य राज्ञः समीपे राश्याधिष्ठातृ-
 दैवतं द्वितीययामे हयाधिष्ठातृदैवतं तृतीययामे
 लक्ष्मीभाविर्भूय महाराज्ञा दारिद्र्यपुत्रके कृति ना-
 स्माकमिहावस्थातुमुचितमित्याष्टच्छत्र राज्ञः मा-
 हसभङ्गो माभूदित्यनुज्ञातानि तानि जग्मुः । चतुर्थ-
 यामेत्र कभिदुदारपुरुषो दिव्यतेजोमयमूर्तिः प्रादु-
 र्भूयाहं सत्त्वनामा भवन्तमाभवं श्रितो गन्तुमाष्टच्छे-
 इत्युदिते करतलेन नृपः कृपाणिकामादाय याव-
 दात्मघाताय व्यवस्पति तावन्नेव करं गृहीत्वा
 तुष्टोस्मीत्यभिधाय स्वलितः । गजाधिष्ठातृणि
 ग्रीणि दैवतानि प्रस्थावृत्य नृपं शोचुः । गमन-
 संशक्तव्यापातिना सत्त्वेन विमलव्यानां नृपं गिराय

नास्माकं गमनमुचितमिति तान्यप्ययत्नं तस्थुः ।
 अथान्यस्मिन्नवसरे सभास्थितं श्रीविक्रमं सामु-
 द्रिकशास्त्रवेदी कश्चिद्वैदेशिको द्वाःस्थनिवेदितः प्र-
 विश्य नृपलक्षणानि निरीक्ष्यमाणः शिरोधूननपरो
 नृपेण स विपादकारणं पृष्ट ऊचे । यत्त्वां सर्वापल-
 क्षणनिधिमपि पण्णवतिदेशसाम्राज्यलक्ष्मीं भुञ्जा-
 नमवेक्ष्य सामुद्रिकशास्त्रे निर्वदपरोऽभवं । तत्कि-
 मपि कर्तुरान्तं न पश्यामि यत्प्रभावेण त्वमपि
 राज्यं करोषि । तद्वाक्यानन्तरं कृपाणिकामादाय
 यावदुदरे निधत्ते तावत्तेन किमेतदिति पृष्टः श्री-
 विक्रमः प्राह । उदरं विदार्य तव तद्विधमन्तं दर्श-
 यिष्यामीति वदन्द्वात्रिंशतोधिकमिदं सत्त्वलक्षणं
 तव नोवगतमिति पारितोषिकदानपूर्वकं नृपस्तं
 विससर्ज ॥ अथ कस्मिंश्चिदवसरे परपुरप्रवेशवि-
 द्यया निराकृताः सर्वा अपि विफलाः कला इति
 निशम्य तदधिगन्नाय श्रीपर्वते भैरवानन्दयोगिनः
 समीपे श्रीविक्रमस्तं चिन्मारराधं । तत्पूर्वसेवकेन
 केनापि द्विजातिना राज्ञोऽग्रे इति कथितं । यत्त्वया
 मां विहाय परपुरप्रवेशविद्या गुरोर्नादेया । इत्यु-

परुद्धो नृपो विद्यादानोद्यतं गुरुं विज्ञपयामास । य-
त्प्रथममस्मै द्विजाय विद्यां देहि पश्चान्मह्यं हे राज-
न्नयं विद्यायाः सर्वधाऽनर्हं इति गुरुणोदिते भूयो-
भूयस्तव पश्चात्तापो भविष्यतीत्पुपदिश्य नृपोपरो-
धात्तेन विप्राय विद्या प्रदत्ता । ततः प्रत्यावृत्तौ द्वाव-
प्युज्जायिनीं प्राप्य पट्टहस्तिविपत्तिविषण्णं राजलोक-
मालोक्य परपुरप्रवेशविद्यानुभवनिमित्तं च राजा
निजगजशरीरे आत्मानं न्यवेशयत् ॥

तद्यथा ॥

भूपः प्राहरिके द्विजे निजगजस्याङ्गेऽविशद्विद्ययां
विप्रो भूपवपुर्विवेश नृपतिः क्रीडाशुकोऽभूत्ततः ।
पल्लीगात्रनिवेशितात्मनि नृपे व्यामृश्य देव्या मृतिं
विप्रः कीर्म्मजीवयन्निजतनुं श्रीकर्मो लब्धवान् १ ॥
॥ इत्थं किक्रमार्कस्य परपुरप्रवेशविद्या सिद्धा ॥

अथास्मिन्नवसरे श्रीविक्रमो राजपाटिकायां ब्र-
जंस्त्रज्ञगर्नियामिना श्रीसङ्ख्यानानुगम्यमानं वन्दिपु-
त्रं श्रीमर्षज्ञपुत्र इति स्तूयमानं श्रीसिद्धमनाचार्य-
मागच्छन्तमवलोक्य मर्षज्ञपुत्र इति वचसा कुपि-
तः । तत्सर्वज्ञतापरीक्षार्थं तस्मै मानसं नमस्का-
रमकरोत् ॥

आत्ते दर्शनमागते दशशती संभाषिते चायुतं
 यद्वाचा च हसेहमाशु भवता लक्षोस्य विश्राण्यताम् ।
 निष्काणां परितोपके मम सदा कोटीर्मदाज्ञा परा
 कोशाधीश सदिति विक्रमनृपश्चक्रे वदान्यस्थितिम् १

सिद्धसेनोपि पूर्वगतबलेन नृपभावमवगम्य द-
 क्षिणपाणिमुदस्य धर्मलाभाशिरं ददौ । नृपतिनाशि-
 र्वादहेतुं पृष्टः सन्महर्षिस्तव मनसनमस्कारस्याशि-
 र्वादः प्रदीयमानोस्तीत्यभिहिते तज्ज्ञानचमल्लुतेन
 राज्ञा तत्पारितोषिके सुवर्णकोटिव्यर्तयित ॥ अ-
 थान्यस्मिन्नवसरे राज्ञा कोशाध्यक्षस्तस्मै दापितसुव-
 र्णवृत्तान्तं पृष्टः प्राह । यद्धर्मवाहिकायां श्लोकबन्धे-
 न मया सुवर्णदानं निहितं ॥

तथाहि ॥

धर्मलाभ इति प्रोक्ते दूरादुच्छ्रितपणये ॥

सूरये सिद्धसेनाय ददौ कोटिं नराधिपः ॥ १ ॥

ततः श्रीसिद्धसेनसूरीन्सभायामाकार्य तत्सुवर्णं
 गृह्यतामिति प्रोक्ते वृथा तृप्तस्य भोजनमित्युच्चा-
 रपुरःसरमनेन सुवर्णेन ऋणग्रस्तामवनीमनृणां
 कुरु । इत्युपदिष्टे तत्सन्तोषपरितुष्टेन राज्ञा तद-
 ह्नीकृतं ॥

दिदृक्षुर्भिक्षुरायातस्तिष्ठति द्वारि वारितः ।
हस्तन्यस्तचतुःश्लोको यद्वागच्छतु गच्छतु ॥ १ ॥
दीयतां दशलक्षणि शासनानि चतुर्दश ।
हस्तन्यस्तचतुःश्लोको यद्वागच्छतु गच्छतु ॥ २ ॥
सर्वदा सर्वदोसीति मिथ्या संस्तूयते बुधैः ।
नारयो लेभिरे पृष्ठिं न यक्षः परयोपितः ॥ ३ ॥
सरस्वती स्थिता वक्त्रे लक्ष्मीः करसरोरुहे ।
कीर्तिः किं कुपिता राजन् येन देशान्तरं गता ॥ ४ ॥
अपूर्वेयं धनुर्विद्या भवता शिक्षिता कुतः ।
मार्गणौघः समभ्येति गुणो याति दिगन्तरम् ॥ ५ ॥
आहते तव निःस्वाने स्फुटितं रिपुहृद्घटैः ।
गलिते तत्त्रिपानेत्रे राजंश्चित्रमिदं महत् ॥ ६ ॥
यक्राम्भोजे सरस्वत्यधिवसति सदा शोण एवाधरस्ते
घाहुः काकुत्स्थर्वायस्मृतिकरणपर्दुर्दक्षिणस्ते समुद्रः ।
घाहिन्यः पार्वमेताः क्षणमपि भवतो नैव मुञ्चन्त्य-
भीक्षणं
स्वच्छेन्तर्मानंस्मिन्कथमवनिपते तेभ्युपानाभि-
लाप. ॥ १ ॥

अष्टौ ० ॥ ० ॥

उरुयन्तरवाहलयीथणपव्वयरोमरायवणगहणे^१ ।

सुरनरगणगन्धवा नग्गर्वाआ मयणचोरेण ॥३॥*

तस्यामेव निशि नृपो वीरचर्यायां पुरि भ्रमन्
भूयो भूयस्तैलिक मुखेन पठयमानमिदमश्रौपीत् ।

१ उर्वोःसक्योत्तरे राज्ञही जघुश्रोतः स्त्रीपदे पर्वतपदे तु महान्तो जपवक्ष प्रवाहाः स्तनपर्वतरामरात्रिवनगहने सुरनरगण-गन्धर्वा नप्रीकृता मदनचौरेण

* महावीरमोक्षान् १७० वर्षेषु गतेषु चन्द्रशङ्खः स्वर्गं गत-
तश्चिउप्यस्य मृतभद्रस्य सर्वायुः २२ वीरान् २१५ वर्षेषु मृतस्त
दृष्टे सार्वभद्रमहागिरिः सर्वायुर्वर्षाणि ८५ एवं श्रीवीरान् ३०५ वर्षे
सम्प्रती राज्ञा मृतभद्रस्य सार्वभद्रमहागिरिः १ भार्यमुहस्त्री २ शिल्पी
मुहम्मिनमयीये कश्चिद्रुद्रः मिह्यै मुण्डिनोनिभद्रजेन मृतः स चो-
त्कल्पिन्यां श्रेणेरराज्यपदे कोणिकः यस्यापरे नामाशोकवन्द-
स्तदृष्टे उदापी स पट्टवार्षिकः पौषधम्यभं उजेन हत्वा नन्दो
राज्ञां ततो नापितगणिकपुत्रं नन्दनन्दं चाणाक्यो हत्वा
मैर्षवंशं चन्द्रगुप्तं राज्येऽस्थापयत् । ततो विन्दुमारस्त-
द्रेऽशोकश्चिस्त्रिभुवः कृणात्तन्पुत्रो राज्ञा सम्प्रतिनाया स
रुद्रतीव्रो ज्ञात् वीरान् ३०५ वर्षे प्राप्तगज्यः । मुहम्मिनो
प्रतिवोधिः । स सार्वभद्रमहागिरिः सार्वभद्रमहागिरिः वीरान् २२१
वर्षे स्वर्गत् । सार्वभद्रमहागिरिः सार्वभद्रमहागिरिः प्रवृत्तिः पूर्व तन्मु-
तेनेश्च कुहमेश्वरः शिवः विन्दुमरणस्यात् स्थापितस्तस्यैव महाकाल
ज्ञाने नामान्तं । मुहम्मिनोर्वीरगणिकस्य द्वादशशतप्यान्तर्गत
तिथ्यो म्भिन्नमुप्रतिबुद्धनामात् । साम्राज्यवर्षाशो कोटिककाक-

अम्मणिओ सन्देसडओ तारय कन्ह कहिज्ज^१ ।

प्रभातशेषां रजनीमवधीकृत्य तदुत्तरार्द्धम-
शृण्वन्निर्विण्णो नृपः सौधं प्राप्य निद्रामकरोत् । प्र-
त्पूपकालेऽवसरकृत्यानन्तरं नृपेण तत्राहूतस्तौलिक-
स्तदुत्तरार्द्धं षष्टः ।

जग दालिदिहि हुच्चिउं^२ बलिवन्ध ण ह मुइज्ज ॥^{*}
श्रीसिद्धसेनोपदेशं पुनरुक्तं निर्णयिष्ये पृथिवीमनृणां
कर्तुमारम्भे ॥

दिकविहदौ तत्र मुस्थिताचार्यशिष्यौ द्रुतकी सन्नावदृश्यविशया च-
न्द्रगुप्तनृपनिना समं युजुतनु. पाटलीपुत्रनगरे । नडत्पत्तिस्तु यथा ॥
प्रनिदिशं विलोकयन्ने विहारराश्वारसीगताः ।

यत्राहर्हव निर्वाणं प्रापुस्त्रेपि महर्षयः ॥ १ ॥
उपत्यकायामस्याद्रेर्भीनि (वैभारगिरेः) रात्रगृहं पुरम् ।

दिनिप्रतिष्ठचम्पकपुरर्षनपुराभिधम् ॥ २ ॥

कुशाग्रपुरसंज्ञं च क्रमाद्राजगृहाख्यम् ।

सदस्या. क्रित्त्वादिशशत्रामन्वणित्वा गृहा ॥ ३ ॥

तत्र चाट्टा सीगताना मध्ये चाक्षिपसंज्ञिनाम् ।

१ अस्माकं सन्देशक तारक कृष्ण कथय कथयेः !

२ Δ (१) दालिदिहिहु दुन्धिठ (१) दालिदिहिहु दुन्धिठ * जगहा-
दिशेषेण द्वादिने बलिवन्धो न च मोनिनः ॥ नाप्यानि दादिश-
दुःखमयुदादिनि तारकः कथं । कथंनि दु.पयिनि द्वाण. कथं
न कथयसे इति भावः । !

अथ मत्सदृशः कोपि जैनो नृपतिर्भावीति पृ-
ष्टे श्रीसिद्धसेनसूरिभिरभिदधे ॥

पुत्रे^१ वाससहस्ते सयन्मि वरिसाण नवनवइअहिए
होही कुमरनरिन्दो तुह विक्रमराय सारित्यो* ॥१॥

अथान्यस्मिन्नवसरे जगत्पनृणीक्रियमाणे नि-
जौदार्यगुणेनाहंरुतिं दधानः प्रातः कीर्त्तिस्तम्भं
कारयिष्यामीति चिन्तयंस्तस्मिन्नेव निशीथे^१ वीरच-
र्यया चतुःपथान्तः परिभ्रमन् युद्धयमानवृषाभ्यां

यत्र श्रीमाञ्जरासन्धः श्रेणिकः कोणिकोभयः ॥ ४ ॥

मेघहलविहलश्रीनन्दिपेणादयोऽनवन् ॥

श्रेणिकमुनोऽशोकचन्द्रः कूणिकापराज्यः पितुः शोकाद्राजगृहं
विहाय कौशाभ्याः परिसरे नवनिं चम्पां राजधानीमकरोत् ।
अत्रैव शय्यम्भवसूरिर्मनकशिष्यार्थं दशवैकात्रिकं महावीरान् २८ वर्षे
कृतवान् । नवीनचम्पायां श्रेणिकपुत्रे कोणिके मृते तत्पुत्र उदायी
राजा जातः सोपि पितुः शोकेन मृतनस्थानगवेषणार्थं सेवकाग्ने-
पयामास ते गङ्गानदं ययुः । तत्रानामिनच्छायं पाटलीतहं प्रेक्ष्य त-
त्कारणं पृष्टः कोपि महामुनिरुवदन् । भद्रिकापुत्रो जयसिहाचा-
र्यपार्श्वे दीक्षां गृहीत्वाऽभ्रिकापुत्राचार्यनाम्ना विहरन्गङ्गानदस्थं
पुण्यभद्रपुरं प्राप । तत्र पुण्यकेतुर्नृपः पुण्यवती राज्ञी तपोः पुत्रः
पुण्यचूजः पुत्री पुण्यचूला तपोर्गाढानुरागात्तरस्पर्दं विरहो माञ्ज-

१ B पुण्ये * पुण्ये वर्षसदृशे शने वर्षाणां नवनवत्यधिके
भविष्यति कुमारपाञ्जनरेन्द्रभक्त हे विक्रमगतन् सदृशः ॥

त्रासितः कस्यापि दारिद्र्योपेन्द्रुताद्विजन्मनो जीर्णवृष-
भकुटीस्तम्भमध्यारूढो यावत्तिष्ठति तावत्तावेव वृ-
षौ शृङ्गायेण तं स्तम्भं भूयो भूयस्ताडयतः । अ-
त्रान्तरे स विप्रोकस्मान्निद्राभङ्गमासाद्याकाशे शुक्र-
गुरुभ्यां निरुद्धं चन्द्रमण्डलमवलोक्य गृहिणीमुत्था-
प्य चन्द्रमण्डलसूचितं तन्नृपतेः प्राणसङ्कटमवगम्य
होतव्यद्रव्याणि तदुपशान्तये होमार्थमुपढौकयेति
सावधानं नृपे शृण्वति स गृहिण्योचे । अयं नृपः
पृथिवीमनृणां कुर्वन्मम कन्यासप्तकस्य विवाहाय

दिने राशे प्रातृभगिन्धोः परस्परं विवाहः कृतस्तनो घेराप्येण
राश्यान्निकापुत्राचार्यपार्श्वे दीदा गृहीता कात्रेण केवत्रिनी ज्ञाना ।
तन्मरणानन्तरं मस्याः कटोटिका गङ्गायां यदमाना देवाद्गृहिर्निगता
हवित्स्थाने । तत्र कात्रेण पाटलीनरुत्तान्भनतः सर्वकैर्षोर्षं स्थानं
यात्रराशे निवेदिनं । तेन राशे पाटलीपुत्रनामकं नर नगरं निवेदिनं ।
ततो नन्दराजा नदा शकटाजमन्त्रिपुत्रः श्रुतिभद्रः । रातः पाण्ड-
तो वरकनिः । भार्यमहागिरिः भार्यमुदम्नी द्वौ भ्रान्तौ श्रुति-
भद्रस्य शिष्ये । तत्राथो तिनकनि होऽन्यः श्रुतिभद्रे । तदुक्तं ।

• वन्दे भक्तमुहूर्तिं मुनिपुत्रं त्रेण सम्पूर्णं राशे ।

मिष्टिं मन्वपामिष्टिं चामिष्टिं पारिष्ठं परम् ॥ १ ॥

• वन्दे भार्यमुदम्निपुत्रं मुनिपुत्रं येन सम्प्रदायात् ।

मिष्टिं मन्वपामिष्टिं चामिष्टिं प्राणितं प्रवृष्टम् ॥ १ ॥

मुहूर्तिनिगिषेवेकः स भृष्टेऽन्वेऽकाने उद्वैभनरा पडनि पदा
नदा राशेत्कं किं मुगतं पुष्कापदम्भत । तत्रमन्दपना । तत्रेण नाशे

द्रव्यमयच्छत्रशान्तिकर्मणा कथं व्यसनान्माचयितु-
मुचित इति तद्वचसा सर्वथा परिहृतगर्वस्तत्सङ्क-
टाच्छ्रुटितः कीर्तिस्तम्भं विस्मन् राज्यं चिरं चकार॥
कटुं काउं मुकुं च साहसं मङ्गलिअं च अप्पाणं ।
अजरामरं न पत्तं हा विक्रम हारिओ जम्मो^१ ॥१॥

कदाचिदायुःप्रान्ते केनाप्यायुर्वेदविदा श्री-
विक्रमस्य यपुरपाटवे वायसपिशिताहारेण रोगशा-
न्तिर्भवतीत्युपदिष्टे नृपेण तस्मिन्याके कार्यमाणे
प्रकृतिव्यत्ययं विमृश्य नृप इति ज्ञापितः । साम्प्र-

कीपाहाप्य मरुता शिवाः संप्राप्य चतुःपथे मुशले मण्डपित्वा
कुतपिनं च चयकृताः सर्वे । पूयः काश्यामिदं पपाठ ।

मद्रोः श्रुद्धं शक्रपटिप्रमाणं
शीतो वह्निर्मान्तो निःप्रकम्पः ।

षोपं श्रुते सर्वथा तन्न किञ्चि-

द्वेदोशादी किं किमादान वादी ॥ १ ॥

ननः प्रगिद्येन पृदवादिगूणिणा तिनः मिदरोनदिवाकरो विप्रः॥
नतान्दग्धश्चापम ।

श्वेताशशाचापेण चाणमृनिना बल्लगेनेन शक्रावनातीपे ना-
भेपः कथापित्तनत्र पूर्वजाटदेशमण्डनत्रगुक्कउपुरातहारे शक्रुनि-

१ काठ । उपमाननृपयिनि देगी० कष्टं मुक्तं साहसं च निस्तेज-
विहनमान्मानं कृत्वा । यतयापत्तं न प्राप्त । हे विक्रम हा तन्म
हातिनम् !

तं धर्मोपधमेव धलवत् । प्रकृतेर्विकृतिरुत्पातः । जीवि-
तलोलुपतया लोकोत्तरां सत्वप्रकृतिमपहाय काक-
मांसमभिलपन्सर्वथा न जीवसीति वैद्येनाभिहित-
स्तं पारितोषिकदानपूर्वं परमार्थवान्वयमिति श्लाघ-
मानो गजतुरगकोशादिसर्वस्वमार्थिभ्यो वितीर्थ
राजलोकं नगरलोकमाष्टय विजने कापि धवल-
गृहप्रदेशे तत्कालोचितम्लानदानदेवार्चनपूर्वं दर्भ-
स्वस्तराधिरुढो ब्रह्मद्वारेण प्राणोत्क्रान्तिं करिष्या-
मीति विमृशन्नकस्मादाविर्भूतमप्सरोगणं स वदर्श ।

काविहारे शिष्याः श्रीवृक्षादिमूरयः । तत्र येन क्षीपने तस्याहं
शिष्यो नविष्यामीति कृतप्रतिज्ञं महाविद्याहंकारिणं दक्षिणपथापानं
कर्णाटभट्टे दिवाकरनामानं पुनश्च वादे निमित्त्य शिष्यं चक्रुः ।
नेनैकदा सकलं जैनसिद्धान्ते संरुत्ने करोमीति पृष्टो गुरुराह ।
त्वया तीर्थकरश्च नाशातना कृता । ननस्तथापप्रायश्चित्तग्रहणाद्येदे
द्वादशवर्षकृतमात्रान्ते कश्चिन्महानृपो बोधितव्य इति गुरुवाक्यमङ्गी-
कृत्य द्वादशवर्षान्ते विक्रमगतप्रतिबोधार्थमुक्त्वपिन्या कात्रा-
पिरुद्रुद्गंगेश्वरदेशात्रये शिवमन्मुखं पार्श्वं धृत्वा नेन मुप्र । सेवके-
स्तादित्तन्नचाहनमन्न पृष्टे गङ्गीषु ज्ञान । ततो महानि कोलाहले
नष्टुतवृत्तान्तेन स्वपन्थेन विक्रमेण मन्त्रिनय पृष्टो मुनिगम् । यदि
मया नमस्कारः क्रियते नदेतत्तद् द्विधा नविष्यति । ततो गताइया
नमस्कारभुक्तिं समाख्या द्वात्रिंशद्द्वारिजकाशकाश्वे पत्रिने नतिङ्क
द्विधाभूत् । प्रथमं धर्मनपन्नेतन्ततो नातिभुक्तिरिगान । विष्णु

अञ्जलिं बध्वा प्रणामपूर्व का ययामिति पृष्टे । न
वाग्विस्तराहोऽयमवसरः । आष्टच्छनायैव वयमुपाग-
ता इत्यभिधायाप्सरसोऽपसरन्त्यो नृपेण भूयोभि-
दधिरे । नवीनब्रह्मणा निर्मितानां भवतीनामद्वैत-
रूपवतीनामेव रूपं नासया हीनमिति जिज्ञासुर-
स्मि । अथ ताः सहस्ततालं विहस्य निजमपराध-
मस्मासु संभावयसीति ता मौनमाश्रिता नृपेणो-
चिरे । स्वर्गलोकस्थितासु भवतीषु ममापराधः क-
थं संभाव्यत इति नृपवचःप्रान्ते तासु मुख्याया सु-
मुख्यायाचक्षे । राजन्प्राग्पुण्योदयेन साम्प्रतं नवा-

सपरिवारः शिष्योऽनूत् ॥ नडक्तम् ॥

उपोढरागाश्रितसिद्धसेन-

दिवाकराचार्यरुतप्रतिष्ठः ।

श्रीमान्कुड्गेश्वरनाभिसूनु-

देवः शिवायाम्नु त्तिनेश्वरो वः ॥ १ ॥

ग्रामाणां ज्ञेवं । शासनपट्टिका । श्रीमडुक्कपिन्यां संवत् १
चैत्रसुदि १ गुरी माढदेशीयमहारूपटालिकपरमार्हिनश्वेताम्बरो-
पासकद्राक्षणगौतममुनकात्यायनेन राज्ञाज्ञेत्वम् । शत्रुञ्जयोद्धार-
मनृणा पृथ्वीं सूरिवचमा कृत्वा निजं संवत्सरं प्रावर्त्तयत् । पूर्वं
पार्श्वनाथसंवत्सरानन्तरं वर्द्धमानसंवत्सरोऽनूत्तदेशे । श्वेताम्बरमने
महावीरान् ७७० वर्षं विक्रमो राजा । दिगम्बरमने तु

पि निधयस्तव सौधेऽवतेरुस्तदधिष्ठात्र्यो वयं। भवता
 देवतारूपेणाजन्मावधि महादानानि ददतैकस्यै-
 व निधेरेतावदेव व्यवकलितं यावत्त्वं नासाग्रं न
 पश्यासि । इत्थं तदुक्तिमाकर्ण्य ललाटं करतले-
 न स्पृशन् यद्यहं नयनिधीन्येद्भि तदा नयभ्यः पु-
 रुषेभ्यस्तान्समर्पयामीति दैवेनाज्ञानभावाद्बद्धित
 इत्युच्चरंस्ताभिः कलौ भवानेवोदार इति प्रतिबो-
 धितः परलोकमाप । ततः प्रभृति तस्य विक्रमा-
 दित्यस्य जगत्ययमधुनापि संवत्सरः प्रवर्तते ।
 श्रीविक्रमार्कस्य दाने विविधाः प्रबन्धाः ॥

§ परिमाणं सपञ्चकनिगती गदा य त्तिणन्द्रीरस्त ।

जिन्नाणं समस्ते उच्यन्तो विष्टयो राठे ॥ १ ॥

[§ निर्माणं प्राप्तस्य त्तिनेन्द्रीरस्य स्वशील्यधिकारदृशानि
 वर्षाणि गतानि नदा विक्रम उपज्यो गता ॥ १ ॥

तथाच कर्दाभन्नाणवशात्स्वभ्या भैरवविक्रवर्णेन राक्ष दत्तं
 मिद्धमेनदिकः प्राप्य मिद्धमेनदिकाका दान नाम्ना प्रमिद्धोत्त ।

• एतेन य वरिसमये सिद्धमेनो य त्रयवष्टे ॥

• यथासिद्धमेनो य वर्षाने त्रयवष्टे मिद्धमेनोत्त ।
 यथासिद्धमेनोत्त, मिद्धमेनोत्त स नु विक्रमस्य सप्तमने संवत्-
 सेत्तुत्त । नेमिचन्द्रगिरिप्रवन्तामागेडास्य टीकाकर्ता मिद्ध-
 से संवत्स्य, स नु विक्रमस्य द्वादशने भवन्सेत्तुत्त ॥

॥ अथ शालिवाहनप्रबन्धः ॥

अथ दाने विद्वत्तायां च श्रीसातवाहनकथा*
 यथाश्रुता ज्ञेया । तत्पूर्वभवकथा चैवं । श्रीप्रतिष्ठा-
 नपुरे शातवाहनभूपो राजपाटिकायां गच्छन्नगरप्र-
 त्यासन्ननद्यां वीचिभिर्नरैरतिरक्षितं मत्स्यमेकं हस्त-
 न्तमालोक्य प्रकृतेर्विकृतिरुत्प्रात इति भयभ्रान्तो
 नृपः सर्वानेव विदग्धपुरुषान्सन्देहममुं पृच्छञ्ज्ञान-
 नसागरनामानं जैनमुनिं पप्रच्छ । ज्ञानातिशयेन
 तेन तत्पूर्वभवं विज्ञायेत्युपदिष्टं । यत्युरातनभवे
 त्वमस्मिन्नेव पत्तने उच्छिन्नवंशः काष्ठभारवाहनैक-
 वृत्तिस्तस्यामेव नद्यां भोजनावसरे संनिहित-
 शिलातले सक्रून्पयसालोडय नित्यमश्नासि ।
 कस्मिन्नप्यहनि जैनमुनिं मासोपवासपारणाहेतोः
 पुरो व्रजन्तमाहूय तं सकुपिण्डं तस्मै प्रादात् ।
 तस्य पात्रदानस्यातिशयात्त्वं शालवाहननृपतिरा-
 सीः स मुनिर्देवो जातस्तद्देवताधिष्ठानवशात्तं का-

* शातिवाहन, शालवाहन, शालिवाहन, शालवाहन, शात्रवाहन
 शातवाहन, शालिन्धेकस्य नामानि ॥ तत्रकथाज्ञेया यथा ॥

दक्षिणपन्थे महागण्डे प्रतिष्ठानं नाम पुर । तत्रे कदा द्वी प्रदे-
 शितवैशालिन्देवतान् । भविष्यो ने कुर्यापि गन्तुकामाः कुम्भकारशा-

ष्टभारवाहिनो जिवं त्वां नृपतितयोपलक्ष्य प्रमोदा-
द्वसितवान् ॥

तत्कथासंग्रहश्रेयं ॥

मीनानने प्रहसिते भयभीतमाह

श्रीशांतवाहनमृषिर्भवतात्र नयाम् ।

यत्सक्तुभिर्मुनिरकार्यत पारणं प्राक्

देवाद्भयन्तमुपलक्ष्य अपो जहास ॥ १ ॥

स श्रीशांतवाहनः पूर्वभद्रवृत्तान्तं जातिस्मृत्या
साक्षात्कृत्य ततः प्रभृति दानधर्ममाराधयन् सर्व-

लायां निशामं चक्रुः । गुरुणा कलाहलगाथं गोदावरीं नागशुद्धे
गता । नट्टपुटोहिनी नागपुरुषो वृत्तात्तां मुचुते । सानि दुःखे स्व-
रणीयोहं मय दुःखं निर्भूतमुन्मत्तविष्यापीनि कृत्वाग्नौ नागपुरुषो
गतः । तस्या गर्भशयनं दृष्ट्वा तौ भ्रातरो तां निर्भयं बुध्यावा-
रतात्तायां तां स्वस्वत देवान्ते निर्गता । सापि कुम्भकारगृहे रोडां
बुर्जनी कात्रे पुत्रं मुचुते । देवानुभासत सानो महानेकमी प्रना-
वी जातः । गृन्मयानि दक्ष्यश्वरधपुरुषादिकीदृशकानि बहूनि स्व-
कार । सदातः शांतवाहननामासीत् । इत्यथ ॥

स्वर्णतीक्ष्णपाठ भोरत्तनामिथा धुभा तीता नागशुद्धो नाम
साधो । सो निट्टपुटिसुाने विद्ययाथ पुडावे विधागो नागाहण-
यो कलागुरु साठ । सो वासतिनयसिदि हि सेवत । कस्यावे मु-
कृत्वाथ मुणत् । सदा हि निरिषामनाहविष्णु रसमाहकःथे ।
मठे कानिपुगाथे नाट्ट नागशुद्धो निट्टरमा भेडीनरिदे हाविस ।

पां महाकवीनां विदुषां च संग्रहपरः । चतसृभिः
स्वर्णकोटीभिर्गाथाचतुष्टयं क्रीत्वा सप्तशर्तगाथाप्र-
माणं शालिवाहनाभिधानं संग्रहगाथाकोशं शास्त्रं
निर्माप्य नानावदातनिधिः सुचिरं राज्यं चकार ।
तद्गाथाचष्टयमेतद्यथा ॥

हारो वेणीदण्डो खट्वुगलियाइ तह य तालुत्ति ।
एयाइ नवारि सालाहणेण दहकोडिगहियाइ ॥१॥*

तद्व गिरिगात्रिगाहणाञ्चो चन्द्रत्रेहाभिहाषासर्त दौण्डं निभपुत्तापं
नाः निवेपं । मे रमजुद्धा निभं एतं मुत्तुं नागज्जुणपासमाया ।
नठे रमगिर्दि नाइण तेणेइ सत्थेण नागज्जुणो निइठे । तत्थ
धम्मणं नाम नपरं ।

[रत्नगिरिगात्रे भोजनमाप्ती गुना तस्या नागार्जुनो नाम पुत्रः ।
स निष्पुत्रश्च इति शिष्यतः पृथिवीं विचान् सात्रिवाहनराज्ञः
कलागुप्तवानः । स वादत्रिप्रार्थनार्थं निवेपने । कदापि गुप्तमुष्पापुत्रं ।
यथा हि पार्थनाथविभं रमसाथनार्थं । ततो नागार्जुनो तदभिप्रायं
ज्ञात्वा कान्तिपुरात्कपटेनसेहीनदीनटे समानीप तद्विभ्यं स्थापयि-
त्वा रमनिदो ज्ञात । तत्र श्रीगात्रिवाहनराज्ञश्चन्द्रत्रेणानिधाना
सनी द्वयं निष्पुत्रस्य तस्यै नागार्जुनाय द्वाभ्यां शिष्यै नि-
वेदिनं । तौ रमजुद्धो नितं राज्यं मुत्तुं नागार्जुनपार्थं भाषानी ।
ततो रम.सौंइ इत्था मेनेइ शस्त्रेण ताभ्या नागार्जुनो निहतः ।

* एव गाथाया द्वावर्षान् वेणीदण्डवर्णेन । तुकोट्रीर्णितुष्यदवर्षण-
नं तथा च नात्र इती वधमयोक्तवा । नवरं गात्रिवाहनेनित्वाथपत्रो
... इत्येतिभिर्गृहीता ॥ १ ॥

परिओससुन्दराइं सुरए जायन्ति जाइ सुक्खाइं ।
विरहाओ ताइ पियसहि खट्टुगलियाइ कीरन्ति १

[यथा यथा प्रदेशिर्नो जानौ पादलिप्तो भ्रामयति ।

तथा तथा तस्य शिरोवेदना प्रणश्यति मुकुण्डराजस्य ॥ १ ॥]

शालिवाहनपुरःसरा नृपा-

श्वित्रकारिचारिता इहाभवन्^१ ।

दैवैर्बहुविधैराधिष्ठिते

चान्नसन्नसदनान्यनेकशः ॥ १ ॥

कपिलान्नेपवृहस्पतिपञ्चालोहं^२ महभृङ्गपरोधानु^३ ।

न्यस्तस्वचतुर्नरुग्रन्थार्यं श्लोकमेकमप्रथमम् ॥ २ ॥

स चायम् ।

जंणिं भोजनमात्रेयः कपित्तः प्राणिनां दया ।

वृहस्पतिरभिश्वासः पञ्चालः खीपु मार्द्ववम् ॥ ३ ॥

[१ प्रतिष्ठानपुरे २ कामशास्त्रकर्त्ता वाभ्रव्यः ३ शालिवाहनराज्ञे आग्रहात्] ते चत्वारोपि स्वस्वग्रन्थं राज्ञेऽदर्शयन्तच्छ्रुतुमसमर्थं राजानं श्लोकेकपादेन स्वस्वसकलग्रन्थाभिप्रायं निवेदयामासुः

परितोपमुन्दराणि मुग्ते जायन्ते यानि सौख्यानि विरहात्तानि हे प्रियसाखि खट्टुशब्दे पुक्तार्थवाची देशी० जुक्तोद्गीर्णानि सन्ति कीर्त्तने रुण्वन्ति ॥ ४ ॥ !

B परितोपमुन्दराद G D मुग्गमु लहन्ति जाइ सोवखाइं
मादक्षिय ठण विरहे B खट्टुगिभाइ D खट्टुगिणिहाइ

मा जाण कोर जह चञ्चुलालियं पडइ पक्कमाइन्दं।
जरहत्तजगदुल्लालियं उच्चुपतालाहलं एयं ॥ ५ ॥

ताण पुरोयमरीढं कपलीधम्भाण सरितपुरिताण ।
जे अत्तजो विणासं फलाइं दिन्ता न चिन्तन्ति ६
जह सरसे तह सुक्के वि पायवे धरइ अणुदिणं विञ्झो।
उच्छंगवट्टियं निग्गुणंपि गरूया न छइन्ति ॥ ७ ॥

। इतश्चोऽप्यिन्त्या विक्रमादित्येन कश्चिद्द्वैवशः पटः मद्रूपवहतां
कश्चित्तमर्थो जूषो निरुनि पुरुषः । नेनोक्तं । प्रतिष्ठानपुरे कुम्भ-
कारगृहे नाट्यो बाजोऽस्ति । तच्छ्रुत्वा सं हन्तुं सतिन्वो विक्रमः
प्रतिष्ठानपुरं प्राप्तः । भैरवैर्दत्तान्तमारणायोगेशोर् कृते तथा सुहृ-
त्स्य भात्रा नागपुरुषः श्वेतः । तेन प्राङ्मुखायुक्तकुम्भो दत्तः महती
शक्तिः कुमाराय दत्ता तेन कुमारेणाश्रुतिसम्भवेन मृग्ययं सर्वं सैव्यं

मा जानानु हे कीर यथा चञ्चुलाजितं पतति पक्कमाकन्दं ।
पक्काम्रकजं ॥ कश्चिन्त्वरपिनद उद्गून वातान्ते सरसं सुत्तमपि-
त्पर्य नात्राहजे देवी० ज्ञातिदेशमेतत् । विरम्य भोगयोष्यं सुग-
दयोमतिभावः ॥ ५ ॥ !

नेया कदलीमन्मै. महत्पुरुषाणा पुरोयं ! अतीवमनवगणनं
पन कारणाद्ये भान्मनी विनाशरुतानि ददन्तः सन्तो न चिन्तयन्ति।
भान्मानं विनाश्यापि परोवकारकतत्रदा महत्पुरुषा सन्मानयोऽप्या
एवेति जाय ॥ ६ ॥ !

यथा सर्वे तथा शुक्तिं वादये धान्यनुदिनमनुगमं विन्वा-
चरः । उन्मद्बलिन निर्गुणमापि सुखो न स्वतन्नि ॥ ७ ॥

॥ पदेर पक्क १ उच्छुयनात्तारलं

पढमो नेहाहारो तेहिं तितिएहिं तह कहवि गहिऊ ।
 पिच्छन्ति जं न अन्नं तच्चिय आजम्म मुञ्जारा ८
 सयलजणणन्दयरो सुक्कस्स वि एस परिमलो जस्सा
 तस्स नवसरसभावम्मि हुज्ज किं चन्दणदुमस्स ९

जीवितं तेन विक्रमसैन्यं नाशितं विक्रमोपि पलाय्य गतः । तदनु-
 धावितस्ततो द्वयोः मन्धिर्जातः । तापीतीरपर्यन्तमुत्तरापथं साथीपि-
 त्वा प्रतिष्ठानपुरे राज्यं चकार । स्वकीयं संवत्सरं प्राचीवृत्तम् ।

तत्रैकस्य द्वितस्य सूनुः सदर्पः शूद्रकाख्यः बहुशिक्षामर्हन् तेन
 कृतं । तद्दृष्ट्वा राजा तं पुराभ्यर्ह्यमकरोत् । ततो गीतमीहिनां देवीं
 मायासुरः कश्चिद्दहरत् । तदन्वेषणाय शूद्रकं प्राहिणोत् । सोपि
 सकौलेयकः कोलापुरस्थां महालक्ष्मीमारुध्य तमसुरमारयत् ।
 देव्या दत्तं खड्गमादाय मायासुरभ्रात्रा दर्शितां महिषीमादापागतः ।

प्रथमः स्नेहाधारस्तैः पुरुषैस्तथा ताभिः स्त्रीभिः कथमपि के-
 नापि कारणेन गृहीतः । यद्यस्मात्कारणादन्यं श्रेष्ठमप्यवलम्बनत्वेन
 न पश्यति स नामत्र मा च तमेव सर्वगुणाधारत्वेन पश्यतीति यत्र आ-
 ज्ञान्म परस्परानुगामोत्पत्तिं समाख्य मुञ्जाराशब्दो देगी० गृह्य-
 ध्यस्थोर्ध्वनिर्गम्यद्दाहवाची तद्वत्तावपि स्तः ॥ ८ ॥ ।

सकलजनानन्दकरः यस्य शुक्रस्यापि वीर्यस्य वा शुष्कस्य पुरुष-
 स्य वा काणस्थेत्यादिव्यञ्जना । एष परिमलः सुगन्धः संनोगश्च तस्य
 नवसरसनावे प्रवेत्कि चन्दनद्रुमस्य प्रवेत्तैव ॥ ९ ॥ ।

A B C मुञ्जारे B D गहीठ C तहवि कहवि

कपालितरू विञ्जगिरी नेहाहारो य चन्द्रणटुमो य ।
 एयाओ नवरि सालाहणेण नवकोडिगहियाओ १०
 ॥ अथ शीलव्रते प्रबन्धः ॥

तद्यथा ॥

पडिंशद्ग्रामलक्षप्रमिते कन्यकुञ्जे नगरे कल्या-
 णकटके पानीयाधिकृतप्रियाभिलाषव्यतिकराद्राजा
 भूदेवो मालवके श्रीकद्रमहाकालमाराध्य मालवकं
 तस्मै देवाय दत्त्वा स्वयं तापसोभृदिति सक्षेपः ॥

॥ गुर्जरभुवि चढीयाराभिधानदेशे पशाशर-
 ग्रामे चापोल्कटचंद्रयं क्षोलिकासंस्थं घालकं यणना-
 छि वृक्षे निधाय तन्मातेन्धनमवचिनोति । प्र-
 स्तावात्तत्रायातेजैर्नार्चार्यः श्रीशीलगुणगुरिनाम-
 भिरपराद्देपि तस्य वृक्षस्य छायामनमन्तीमालो-
 क्य क्षोलिकास्थितस्य तस्यैव घालकस्य पुण्यप्र-
 भावोयमिति विस्मृत्य जिनशासनप्रभावकोयं भा-

तस्यै वृक्षस्य पुण्येन साक्षात् सायं दृष्टं तत्र नारायणस्य चैव साक्षात्
 दिशिपादस्य च विराजितं । अथ तत्रैव साक्षात् सायं दृष्टं तत्र
 सायं दृष्टं । नारायणस्य चैव सायं दृष्टं ।

क. इति तत्रैव । सायं दृष्टं । अथ तत्रैव सायं दृष्टं । नारायणस्य चैव सायं दृष्टं ।
 अथ तत्रैव सायं दृष्टं । नारायणस्य चैव सायं दृष्टं ।

धात्याशया वृत्तिदानपूर्वं तन्मातुः पार्थ्वत्स वालो
जगृहे । वीरमतीगणिन्या स वालः परिपाल्यमानो
गुरुभिर्दत्तवनराजाभिधानोऽष्टवार्षिको देवपूजावि-
नाशकारिणां मूपकाणां रक्षाधिकारे नियुक्तः । स
तांछाष्टैर्निघ्नन् गुरुभिर्निषिद्धोपि चतुर्थोपायसाध्यां-
स्तानेवं जगौ । तस्य जातके राजयोगमवधारयं
महानृपतिर्भावीति निर्णयि स मातुः पुनः समर्पि-
तो मात्रा समं कस्यामपि पल्लिभूमौ^२ स्वमातुलस्य
चौरवृत्त्या वर्तमानस्य सर्वत्र धाटीप्रपातमकरोत् ।
काकरग्रामे खात्रपातनपूर्वं कस्यापि व्यवहारिणो
गृहे धनं मुष्णन्दधिभाण्डे करे पतिते सत्यत्र
भुक्तोहमिति विचिन्त्य तत्सर्वस्वं तत्रैव मुक्त्वा
विनिर्ययौ । परस्मिन्नहनि तद्गणिन्या श्रीदेव्या नि-
शि गुप्तवृत्त्या सहोदरवात्सल्यादाद्भूतः । तथा भो-
जनवसुदानपूर्वकमुपकृतो मम पट्टाभिषेके भवत्यैव
भगिन्या तिलकं विधेयमिति प्रतिषेदे ॥ अथान्य-
स्मिन्नवसरे चाटवृत्त्या वर्तमानस्य चौरैः क्वाप्यर-
ण्यप्रदेशे रुद्धो जम्बाभिधानो वणिग्गंतं चौरत्रयं दृष्ट्वा
वाणपञ्चकमध्याद्वाणद्वयं भञ्जंस्तैः पृष्ट^३ इति प्राह-

मास । तथा तेन धवलगृहकण्ठे कण्ठेश्वरीप्रासादश्च
कारितः ।

गूर्जराणामिदं राज्यं वनराजात्प्रभृत्पि -

जैनेस्तु स्थापितं मन्त्रैस्तद्वेषी नैव नन्दति ॥ १ ॥

पूर्वं निरुद्धं वर्ष ५९ मास २ दिन २१ श्रीव-
नराजेन राज्यं कृतं । श्रीवनराजस्य सर्वायुर्वर्ष १०९
मासा २ दिन २१ । संवत् ८६२ वर्षे आपाढसुदि
३ गुरौ अभिन्यां सिंहलग्ने बहमाने वनराजसुत-
स्य श्रीयोगराजस्य राज्याभिषेकस्तस्य त्रयः कुमा-
राः । अन्यस्मिन्नवसरे क्षेमराजनाम्ना कुमारेण रा-
जेति विज्ञपयांचक्रे । देशान्तरीयस्य राज्ञः प्रवहणानि
वात्यावर्त्तेन विपर्यस्तानि । अन्यवेलाकूलेभ्यः श्री-
सोमेश्वरपत्तने समागतानि । ततस्तेषु तेजस्वितुरं-
गमसहस्रं १००० तथा गजानां सार्द्धशती संख्यया-
परिवस्तूनि काण्डिसंख्यया । एतावत्सर्वं निजदे-
शोपि स्वदेशमध्ये भूत्वा संचरिष्यति । यदि स्वा-
म्यादिगति तदा तदानीयते इति विज्ञप्तेन राज्ञा त-
न्निषेधः कृतः । तदनन्तरं तैस्त्रिभिः कुमारैः राज्ञो
वयोवृद्धभावद्विकल्पमाकल्प्य तस्यामपि स्वदेश-

प्रान्तभूमौ सैन्यं सर्जाकृत्याज्ञातचौरवृत्या तत्त
 र्वमाच्छिद्य स्वपितुरुपनिन्ये । अन्तः कुपितेन मै
 नावलम्बिना राज्ञा न किमपि तेषां प्रतिपत्त्या
 कृतं । तत्सर्वं नृपतिसात्कृत्वा क्षेमराजकुमारेणै
 त्कार्यं सुन्दरं कृतमसुन्दरं वेति विज्ञप्तो नृपति
 भाषे । यदि सुन्दरमुच्यते तदा परस्वलुण्टनपात
 यद्यसुन्दरमभिधीयते तदा भवदीयचेतसो विरक्ति
 अतो मौनमेव श्रेय इति सिद्धं । श्रूयतां भवदीय
 प्रथमप्रश्ने परविज्ञापहृतौ निषेधहेतुः । यदा पर
 ण्डलेषु नृपतयः सर्वेषामपि राज्ञां राज्यप्रशंसा
 कुर्यन्ति तदा गुर्जरदेशे चरटराज्याभित्युपहसन्ति
 अस्मत्पुरुषैरित्यादिस्वरूपं विज्ञप्तिकया ज्ञाप्यमान
 किञ्चिन्निजपूर्यजवमनस्यमावहन्तो दूयामहे । यद्य
 पूर्यजकलङ्कः सर्वलोकहृदये विस्मृतिमावहति त
 समस्तगजपङ्क्तिषु नयमपि राजशब्दं लभामहे । ध
 लवलालुर्भर्भयद्विः स पूर्यजकलङ्क उत्सृज्य पुनर्नव
 कृतः । तदनन्तरं गङ्गा शम्बागारात्त्रिजं धनरूपानि
 यां भवन्तु बलवान् स इदमागपयत्विति समादि
 मयाभिस्मरणे तन्नैकनाप्यधिगम्यत इति राज
 हत्यैवाधिव्याख्याभिदये ॥

आज्ञाभङ्गो नरेन्द्राणां वृत्तिच्छेदोनुर्जीविनाम् ।

पृथक्शय्या च नारीणामशस्त्रो यथ उच्यते ॥ १ ॥

इति नीतिशास्त्रोपदेशादस्मास्वशास्त्रवधकारिषु

पुत्रेषु को दण्ड उचितः । अतो राज्ञा प्रायोपदेशान-

पूर्वकं विंशत्याधिकवर्षशते पूर्णं चिताप्रवेशः कृतः ।

अनेन राज्ञा भट्टारिकाश्रीयोगेश्वरीप्रासादः कृतः ।

[!संव० ८७८ श्रावणसुदि ४ निरुद्धं वर्ष १७ मास १

दिन १ श्रीयोगराजेन राज्यं कृतं ॥ सं० ८७८!

श्रावणसुदि ५ उत्तराषाढनक्षत्रे धनुर्लग्ने रत्नादि-

त्यस्य राज्याभिषेको बभूव । सं० ८८१ कार्तिकसुदि

९ निरुद्धं वर्ष ३ मास ३ दिनान्यनेन राज्ञा

राज्यं चक्रे ॥ सं० ८९८! वर्षे ज्येष्ठसुदि १३ शनौ

हस्तनक्षत्रे सिंहलग्ने श्रीक्षेमराजदेवस्य राज्याभि-

षेकः समजनि । सं० ९२२! भाद्रपदसुदि १५ रवौ

वर्ष ३८! मास ३ दिन १० अस्य राज्ञो राज्य-

निबन्धः । ५ । सं० ९३५! वर्षे आश्विनसुदि १

सोमे रोहिर्णानक्षत्रे कुम्भलग्ने श्रीचामुण्डराजदेवस्य

पट्टाभिषेकः समजनि ॥ ६ ॥ सं० ९३८ माघवदि! ३

सोमे निरुद्धं वर्ष १३! मास ४ दिन १६ अनेन

गज्ञा राज्यं विदधे ॥ सं० ९३८! माघवदि १४ सोमे

स्वातिनक्षत्रे सिंहलग्ने श्रीआकडदेवो राज्ये उप-
 विष्टः। अनेन कर्करायां पूर्यामाकडेश्वरकण्ठेश्वरी-
 प्रासादौ कारितौ । सं० ९६५ ! पौषशुदि ९ बुधे
 निरुद्धं वर्ष २६ ! मास १ दिन २० राज्यं कृतं ॥
 सं० ९९० ! पौषसुदि १० गुरौ आर्द्रानक्षत्रे कुम्भलग्ने
 भूयगडदेवः पट्टे समुपविष्टः। अनेन राज्ञा भूयगडे-
 श्वरप्रासादःकृतःश्रीपत्तने प्राकारश्च सं० ९९१ ! वर्षे
 आपाढसुदि १५ निरुद्धं वर्ष २७ ! मास ६ दिन ५०
 राज्यं कृतं एवं चापोत्कटवंशे पुरुषाः ७ तद्वंशे
 १९० वर्ष मास २ दिनसप्त राज्यं जातं ॥] !

असेव्या मातङ्गा परिगलितपक्षाः शिखरिणो
 जडप्रीतिः कूर्मो फणिपतिरयं च द्विरसनः ।

इति ध्यातुर्धातुर्धराणिघृतये सान्ध्यचुलका-

त्समुत्तस्थौ कश्चिद्विलसदसिपट्टः सुसुभटः ॥ इति ॥

अथ पूर्वोक्तश्रीभूयगडराजवंशे मुञ्जालदेवसु-
 ता राजवीजदण्डकनामानस्त्रयः सहोदरा यात्रा-
 यां श्रीसोमनाथं नमस्कृत्य ततः प्रत्यावृत्ताः । श्री-
 भूयडदेवनृपं वाहकेल्यामवलोकमानास्तुरगस्य नृपे-
 ण कशाघाते दत्ते सति कार्पटिकवेपधारी राजना-
 । क्षत्रियोऽनवसरे दत्तेन तेन कशाघातेन पीडितः

शिरःकम्पपूर्वं हा हेति शब्दमवादीत् । राज्ञा त-
 त्वारणं एष्टः स नुरङ्गमेन रूतं गतिविशेषं न्युञ्छ-
 द्नयोग्यमनवधार्य कशापाते दीयमाने ममैव मर्मा-
 पातः समजनि । तेन तद्वचसा चमत्कृतेन राज्ञा
 स नुरङ्गो याहनाय समर्पितः । तस्यैवाश्वश्ववार-
 योः सप्तशयोगमालोक्य पदे पदे तयोर्न्युञ्छनानि
 कुर्वन्तर्नैव तदाचारेण तस्य महत्कुलमाकलय्य लीला-
 दयीनार्थी स्वभगिनीं ददा। आधानानन्तरं कियत्यपि
 गते पालेऽकाण्डमरणे संजाते सचिवैरपत्यमरणं पर्या-
 लोच्य तदुदरविदारणपूर्वमपत्यमुद्धृतं । मूलनक्षत्र-
 जातत्वात्स श्रीमूलराजाभिधया समजनि । बाला-
 र्क इव तेजोमयत्वात्सर्ववृद्धभतया पराक्रमेण मा-
 तुलमहीपालं प्रवर्द्धमानमाघ्राज्यं कुर्वन् मदमत्तेन
 श्रीभृगुदेवत माघ्राज्यंऽभिषिच्य तेन तु मत्तेनो-
 ष्थाप्यन्त च तदादि चापांस्कटानां दानमुपहासप्र-
 सिद्धं। म इत्यमनुदिनं विदम्यमानां निजपरिकरं स-
 ज्जिकृत्य विकृतं मातुलेन स्थापितो राज्ये तं
 निहन्य मन्य एव भूपतिर्बभूव ॥ सं० ९९,३ वर्षे
 आपादग्मुदि १५. गुरो, अश्विनानक्षत्रे सिंहलये
 रात्रिप्रवृत्तयन्ममयं जन्मत एकविंशतितमे वर्षे

श्रीमूलराजस्य राज्याभिषेकः समजनिः । कस्मिन्न-
 प्यवसरे सपादलक्षीयक्षितिपतिः श्रीमूलराजमाभि-
 षेणयितुं गूर्जरदेशसन्धौ समाजगाम । तद्यौगपद्येन
 नरपतेस्तिलङ्गदेशीयराज्ञो वारवनामा सेनापतिरु-
 पाययौ । श्रीमूलराजेन तयोरेकस्मिन्विग्रह्यमाणेऽ-
 परः पार्ष्णिवातं कुरुते इति सचिवैः सह विमृशंस्तै-
 रूचे । श्रीकन्यादुर्गे प्रविश्य कियन्त्यपि दिनान्य-
 तिवाह्यन्ते । नवरात्रिकेषु समागतेषु सपादलक्ष-
 क्षितिपतिः- स्वराजधान्यां शाकम्भर्यामेव स्वगोत्र-
 जामाराधयिष्यति । तस्मिन्नवसरे श्रीवारवनामा
 सेनानीर्जायते तदनुक्रमतः सपादलक्षक्षीर्णापतिर-
 र्पात्यं तदीये मन्त्रे श्रुते सति नृपः प्राह । मम लो-
 के पलायनापवादः किं न भविष्यतीतिदिष्टे ॥
 ते ऊचुः ॥

यदपसरति मेघः कारणं तत्प्रहर्षुं
 भृगपतिरापि कोपात्सं कुचत्युत्पतिष्णुः ।
 हृदयनिहितयरा गृहमन्त्रप्रचाराः
 किमपि दिग्गयन्तो बुद्धिमन्तः गहन्ते ॥ १ ॥

इति तद्वचसा श्रीमूलराजः श्रीकन्यादुर्गे प्रवि-
 शेत् । श्रीसपादलक्षीयभृपतिः श्रीगूर्जरदेशे यथा-

कालमतिक्रामन्नवरात्रेषु समागतेषु तस्यामेव कट-
कभूमौ शाकम्भरीनगरं निवेश्य तत्र गोत्रजामानी-
य तत्रैव नवरात्राणि प्रारभे । श्रीमूलराजस्तत्स्व-
रूपमवगम्य निरुपायान्मन्तिणो ज्ञात्वा तत्कालो-
त्पन्नमतिवैभवो राजा लिहणिके। प्रारभ्य राजादे-
शेन समस्तान्समन्ततः सामन्तानाहूय कूटलेखक-
व्ययकरणप्रतिबद्धपञ्चकुलमुखेन सर्वानपि राजपु-
त्रान्पदातीक्षान्वयावदाताभ्यामुपलक्ष्य यथोचितदा-
नादिभिरावर्ज्य च समयसंकेतज्ञापनापूर्वं ता-
न्सर्वान्सपादलक्षीयनृपतिशिविरसंनिहितान्विधाय
निर्णति वासरे प्रधानकरभीमारुह्य तत्प्रतिपा-
लकेन समं भूयसीमपि भुवमाक्रम्य प्रत्यूषकालेऽ-
र्ताकित एव सपादलक्षीयनृपतेः कटकं प्रविश्य कर-
भ्या अवरुह्यं रुपाणपाणिरेकाक्येव श्रीमूलराजस्त-
दौवारिकमभिहितवान् । साम्प्रतं नृपतेः कः समयः
श्रीमूलराजो राजद्वारे प्रविशतीति स्वस्वामिने
विज्ञपयेति वदंस्तं दोर्दण्डप्रहारेण द्वारदेशादपसार्या-
यं श्रीमूलराज एव द्वारे प्रविशतीति तस्मिन्नभिद-
धाने गुरुदरान्तः प्रविश्य तस्य गजः पल्येडु स्वयं

निपसाव । भयभ्रान्तः स राजा क्षणमेकं मौनमव-
लम्ब्येपत्साध्यसं विधूय भवानेव श्रीमूलराज
इत्यभिहिते श्रीमूलराजः स्पष्टं जगौ । उमिति गि-
रमाकर्ण्य यावत्समयोचितं किञ्चिद्वक्ति तावत्पूर्वसं-
केतितैस्तैश्चतुःसहस्रप्रमितैः पत्तिभिः स गुरुदरः
परिवेष्टयाचक्रे । अथ मूलराजेन स नृप इत्यभिदधे ।
अस्मिन्भूवलये नृपतिः समरवीरः समरे यो मम
सन्मुखस्तित्ति स कोपि नास्त्यस्ति वेति मम वि-
मृशतस्त्वमुपयाचितैरुपास्थितोसि परमज्ञानावसरे
मक्षिकासन्निपात इव तिलङ्गदेशीयतैलपाभिधा-
नराज्ञः सेनापतिं मज्जयाय समागतं यावच्छिक्षया-
मि तावत्त्वया पार्श्विघातादिव्यापारराहितेन स्थात-
व्यमिति त्वामुपरोद्धुमहमागतोस्मि मूलराजेनेत्य-
भिहिते भूपतिरेवमवादीत् । यत्त्वं नृपतिरपि सामा-
न्यपत्तिरिव जीवितनिरपेक्षतेयेत्थं वैरिगृहे एक एव
प्रविशसि तेन त्वया सार्द्धमाजीवितान्तमेव मे सं-
न्धिः । तेन राज्ञेत्युदिते मा मैयं वदेति तं निवारयंस्तेन
भोजनाय निमन्त्रितोऽवज्ञया तं निपिध्य करेतरवा-
रिमादायोत्थितः । तां करमीमारुह्य तेन स्कन्धावारे-
ण परिवेष्टितो धारवसेनापतिकटके पतितः । तंनिह-

त्थ दशसहस्रसंख्यास्तद्वाजिनोऽष्टादशगजरूपाणि
 चादाय यावदावासान्दत्ते तावत्प्रणिधिभिरस्मि-
 न्वृत्तान्ते ज्ञापिते सपादलक्षः पलायाचक्रे । तेन रा-
 ज्ञा श्रीपत्नेन श्रीमूलराजवसहिका कारिता । श्री
 मुञ्जालदेवस्वामिनः प्रासादश्च । तथा नित्यं २ सो
 मवासरे श्रीपत्ने यात्रायां शिवभक्त्या ब्रजंस्तद्भ-
 क्तिपरितुष्टः सोमनाथ उपदेशदानपूर्वं मण्डलीनगर-
 मागतः । तेन राज्ञा तत्र मूलेश्वर इति प्रासादः का-
 रितः तत्र नमश्चिकीर्षाहर्षेण प्रतिदिनमागच्छतस्त-
 स्य तद्भक्तिपरितुष्टः श्रीसोमेश्वरः ससागर एव भ-
 वन्नगरे समेप्यामीत्यभिधाय श्रीमदणहिल्लपुरेऽव-
 तारमकरोत् । समागतसागरसंकेतेन सर्वेष्वपि
 जलाशयेषु सर्वाण्यपि वारीणि धाराण्यभवन् ।
 तेन राज्ञा तत्र त्रिपुरूपप्रासादः कारितः । अथ
 तस्य चिन्तायकमुचितं तपस्विनं कंचिदालोकमा-
 नः सरस्वतीसरितीरे एकान्तरोपवासपारणकेऽ
 निर्दिष्टपश्चात्सभिक्षाहारं कन्धडिनामानं स तप-
 स्विनमश्रैषीत् । यावत्तत्रमस्याहेतवे नृपति-
 स्तत्र प्रयाति तावत्तेन तृतीयस्वारिणा स ज्वरः
 कन्धायां नियोजित इति नृपतिरालोक्य तेन राज्ञा

कथं कन्था कम्पते इति पृष्ठो नृपेण सह वार्त्ता
 कर्तुमक्षमतयेह ज्वर आरोपित इत्यभिहिते
 पार्थिवः प्राह । यद्येतावती शक्तिर्भवतस्तदा ज्वरः
 किं न सूर्यथा प्रहीयते इति राजादेशे ॥

उपतिष्ठन्तु मे रोगा ये केचित्पूर्वसंचिताः ।

आनृण्ये गन्तुमिच्छामि तच्छम्भोः परमं पदम् ॥

इति शिवपुराणोक्तान्यधीयन्नभुक्तं कर्म न
 क्षीयते इति जानन्कथममुं विसृजामीति तेना-
 भिहिते त्रिपुरुषधर्मस्थानस्यं चिन्तायकत्वाय नृ-
 पतिरभ्यर्षयामास ।

अधिकाराधिभिर्मासैर्माठापत्याधिभिर्दिनैः ।

शीघ्रं नरकवाञ्छा चेद्दिनमेकं पुरोहितः ॥ १ ॥

इति स्मृतिवाक्यं जानंस्तपउडुपेन संसारसागर-
 मुत्तीर्य गोप्यदे निमज्जामि किमिति वचसा नि-
 पिद्धो नृपस्ताम्रशासनं मण्डकवेष्टितं निमार्य तस्मै
 भिक्षागताय पत्रपुटे मोचयामास । स तदजानं-
 स्ततः प्रत्यावृत्तः । पुरा दत्तमार्गोपि सरस्वत्याः
 पूरे तदा न दीयमानमार्ग आजन्म निजदूषणानि
 विमृशंस्तात्कालिकभिक्षादोषपरिज्ञानाय यावद्वि-

लोकते तावत्ताम्रशासनं ददर्श । तदनु क्रद्धं तपो-
धनं विज्ञाय तत्रागत्य नृपस्तत्सान्वयनाय यावद्वि-
नयत्राक्ष्यानि श्रूते तावत्तेन मया दक्षिणपाणिना-
गृहीतं भवेत्ताम्रशासनं कथं वृथा भवतीति वयजल्ल-
देवनामा निजविनेयो नृपाय समर्पितः। तेन वय-
जल्लदेवेन प्रतिदिनमङ्गोद्धर्तनाय जात्यधुमृणस्याष्टौ
पलानि मृगमदपलचतुष्टयं कर्पूरपलमेकं द्वात्रिंश-
द्वाराङ्गना घामसहितं सितातपत्रं च यदा ददाति
तदा चिन्तायकत्वमङ्गीकरोमीत्यभिहिते राज्ञा त-
त्सर्वं प्रतिपद्य त्रिपुरुषधर्मस्थाने तपस्विभूपपदे
सोऽभिपिक्तः । कंकरौलं इति प्रसिद्धः । इत्थं भो-
गानभुञ्जानोप्यजिह्वब्रह्मचर्यनिरतः। स कदाचिन्नि-
शि मूलराजपत्न्या परीक्षितुमारब्धः । ताम्बूल-
प्रहारेण कुष्ठिनीं विधाय पुनरनुनीतो निजोद्धर्त्त-
नविलपनस्नानोत्सृष्टपयःप्रक्षालनाच्च सज्जीचकार ।
अथात्रैव लाखाकात्पत्तिविप्रतिपत्तिप्रबन्धः॥

पुरा कस्मिन्नपि परमारवंशे कीर्तिराजदेशाधिपतेः
मुता कामालतानाग्नी मा शाल्यं सममालिभिः कस्या-
पि प्राप्तादस्य पुरो रममाणा वरान्वृणीतेति ताभि-

व्याह्रियमाणा सा कमलता घोरान्धकारनिरुद्धनयन-
मार्गा प्रासादस्तम्भान्तरितं फुलडाभिधानं पशुपाल-
मज्ञातवृत्त्या तमेव वृत्त्वा तदनन्तरं कतिपयैर्वपैः
प्रधानवरेभ्य उपढीक्यमाना पतिव्रताव्रतनिर्वहणा-
य पितरावनुज्ञाप्य निर्वन्धात्तमेवोपयेमे । तयोर्नन्द-
नो लापाकः स कच्छदेशाधिपतिः प्रसादितयशोरा-
जवरप्रसादात्सर्वतोप्यजेयः । एकादशरुत्वस्त्रासित-
श्रीमूलराजसैन्यः । कस्मिन्नप्यवसरे कपिलकोटिदुर्गे
स्थित एव राज्ञा लापाकः स्वयं निरुद्धः । तदनु स
लक्षः फाप्यवस्कन्ददानाय प्रहितं निर्व्यूढसाहसं
माहेचाभिधं भृत्यमागच्छन्तमित्येष । तत्स्वरूपम-
वधार्य श्रीमूलराजेन तदागमनमार्गेषु निरुद्धेषु
स समाप्तकार्यस्तत्रागच्छन् शस्त्रं त्यजेति राजपुरु-
षैरुक्तः स्वामिकार्यसमर्थनाय तथैव कृत्वा समर-
सज्जं लापाकमुपेय्य प्राणंसीत् । अयं संग्रामा-
वसरे ॥

ऊग्या ताचिड जहि न किड लकवड भणइ निघदु ॥
गणिया लच्छड दीहडा के दहक अहया अट्टे ॥१॥

१ देवोदना गता ताचिडो न कृम । नारि एते निहृष्टो भोग
ने । गणिया लच्छने दिवतः कि वा दना । भयशाउट ॥

स्नाता प्रावृषि वारिवाहसलिलैः संरुढूर्वाङ्गुर-
व्याजेनात्तकुशाः प्राणालसलिलैर्दत्त्वा निवापाञ्ज-
लीन्॥

प्रासादास्तव विद्विषां परिपतत्कुडघस्थपिण्डच्छला-
त्कुर्वन्ति प्रतिवासरंनिजपतिप्रेतायपिण्डक्रियाम्॥४

इत्थं तेन राज्ञा पञ्चपञ्चाशद्वर्षाणि निःकण्टकं
साम्राज्यं विधाय सन्ध्यानीराजनाविधेरनन्तरं रा-
ज्ञा प्रसादीकृतं ताम्बूलं वण्ठेन करतलाभ्यामादाय
तत्र कृमिदर्शनात्तत्स्वरूपमवगम्य वैराग्यात्संन्या-
साङ्गीकारपूर्वं च दक्षिणचरणाङ्गुष्ठे वह्निपोजनापूर्वं
गजदानप्रभृतीनि महादानानि ददानोष्टभिर्दिनैः ॥
उद्धूमकेशं पदलग्नमग्नि-

मेकं विपेहे विनयैकवश्यः ॥

प्रतापिनोऽन्यस्य कथैव का य-

द्विभेद भानोरपि मण्डलं यः ॥ १ ॥

इत्यादिभिः स्तुतिभिः स्तूयमानो दिवमारुरोह ॥

अयसं. १०५०!(५२) श्रावणसुदि ११ शुक्ले पुष्य-
नक्षत्रे वृषलग्ने श्रीचामुण्डराजो राज्ये उपाविशत् ।
अनेन श्रीपत्तने चन्दनाथदेव, चाचिणेश्वरदेवप्रसादौ
फारितौ ॥ सं० १० ५५ अश्विनशुदि ५ सोमे नि

रुद्धं। वर्षे १३ मास १ दिन २४ राज्यं कृतं ॥ सं०
 १०६५ आश्विनशुदि ६ भौमे ज्येष्ठानक्षत्रे
 मिथुनलग्ने श्रीवल्लभराजदेवो राज्ये उपविष्टः। अ-
 र्थ्य राज्ञो मालवकदेशे धाराप्राकारं वेष्टयित्वा
 शीलीरोगेण विपत्तिः संजाता। अस्य राजदमनशं-
 कर इति तथा जगद्धंपण इति विरुद्धयं संजातं॥
 सं० १०६५ चैत्रशुदि ५ निरुद्धं मास, ५ दिन
 २९ अनेन राज्ञा राज्यं कृतं ॥ सं० १०६५ चैत्रशु-
 दि ६ गुरौ, उत्तराषाढनक्षत्रे मकरलग्ने तद्गता
 दुर्लभराजनामा राज्येऽभिपिक्तः। अनेन श्रीपत्तने
 सप्तभूमिधवलगृहकरणं व्ययकरणहस्तिशालाघ-
 टिकागृहसहितं कारितं ॥ स्वध्रातृवल्लभराजभ्रे-
 यसे मदनशंकरप्रासादः कारितस्तथा दुर्लभसरः
 कारयांचक्र ॥ एवं १२ वर्षं राज्यं कृतं ॥ तदनु
 सं० १०७७ ज्येष्ठशुदि १० भौमे अश्विनीनक्षत्रे
 मकरलग्ने श्रीभीमाभिधानं मानुः सुतं राज्यंभिपिच्य
 स्वयं नीर्योपासनवासनया वाणाग्नीं प्रति प्रति-
 ष्ठासुर्मांलवकमण्डलं प्राप्य तन्महाराजश्रामुञ्जेन
 छत्रचामरादिगजाचिन्हानि विमुच्य कार्याटकंवे

पेणैव पुरसो व्रजेति यद्वा युद्धं विधेहीत्यभिहिते-
 ऽन्तरा धर्मान्तरायमुदितमवगम्य तं वृत्तान्तं निता-
 न्तं श्रीभीमराजाय समादिश्य कार्पटिकचेपेण तीर्थं
 गत्वा परलोकं साधयामास । ततः प्रभृति माल-
 यिकराजभिः सह गुर्जरनृपतीनां मूलविरोधः संवृत्तः ॥
 तप प्रह्लादायातं माह्वजकर्मण्डनमुक्षराजचरित-
 मेवम् ॥

॥वर्तमानकालीनविद्विश्चितराजप्रसिद्धिर्यथा॥

॥ चापोत्कट (चावडा) वंशराजानः ॥

इस्विसनः प्रारम्भः समाप्तिः वर्षाणि

१	वनराजः	इ०	७४६	८०६	६०	
२	योगराजः	इ०	८०६	८४१	३५	
३	क्षेमराजः	इ०	८४१	८६६	२५	
४	भूवडः	इ०	८६६	८९५	२९	
५	वीरसिंहः (विजयसिंहः)	}	इ०	८९५	९२०	२५
६	रत्नादित्यः (रायत्तसिंहः)					
७	सामन्तसिंहः	इ०	९२५	९४२	७	

॥ चौलुक्य (सोलह्की) वंशराजानः ॥

६	मूलराजः	इ०	९४२-	९९७-५५
२	चामुण्डराजः	इ०	९९७-	१०१०-१३
३	वल्लभसेनः	इ०	१०१०-	१०१०- ०
४	दुर्लभसेनः	इ०	१०१०-	१०२२-१२
५	भीमदेवः। प्रथमः	इ०	१०२२-	१०७२-५०
६	वर्णः	इ०	१०७०-	१०९३-२२

- ७ सिद्धराजः । } इ० १०९४-११६३-४९
 (जयसिंहः) }
- ८ कुमारपालः इ० ११४३-११७४-३९
- ९ अजयपालः इ० ११७४-११७७- ३
- १० मूलराजः।द्वितीयः इ० ११७७-११७९- ३
- ११ भीमदेवः।द्वितीयः इ० ११७९-१२४२-६३
 (४१)
- १२ त्रिभुवनपालः इ० १२४२-१२४४- २
 ॥व्याघ्रिय (वाघेला) वंशराजानः॥
- १ विशालदेवः इ० १२४२ १२६१ १८
- २ अर्जुनदेवः इ० १२६२ १२७५ १३
- ३ सारंगदेवः इ० १२७५ १२७९ ४
- ४ कर्णराजः } इ० १२७९ १३०४ २५
 (कर्णघेलो) }

(ख)॥सपादलक्षयिचाहमाननृपवंशोलिख्यते॥

- १ वसुदेवराजः संवत् ६०८ वर्षे (चण्डीराजा)
- २ सामन्तराजः
- ३ नरदेवः
- ४ अजयराजः। अजयमेरुदुर्गकारकः
- ५ विग्रहराजः

- ६ विजयराजः
 ७ चन्द्रराजः
 ८ गोविन्दराजः। सुरत्राणस्य वेगवरिसनाम्नोजेता
 ९ दुर्लभराजः
 १० वत्सराजः
 ११ सिंहराजः। सुरत्राणस्य हजिवदीननाम्नो जेठा-
 णके जेता
 १२ दुर्योजनः निसरवीनसुरत्राणजेता
 १३ विजयराजः
 १४ वप्यइराजः। शाकम्भर्या देवताप्रसादाद्धेमादि-
 खानिसंपन्नः
 १५ दुर्लभराजः
 १६ गण्डूराजः। महमदसुरत्राणजेता
 १७ बालपदेवः
 १८ विजयराजः
 १९ चामुण्डराजः। सुरत्राणभङ्गा
 २० दूसलदेवः। येन गूर्जरधराधिपतिर्विद्वान्नीतोऽ-
 जयमेरुमध्ये तक्रविक्रयं कारितः
 २१ वीसलदेवः। स च स्त्रीलम्पटो महासत्यां ब्राह्म-
 ण्यां विलग्नो बलात्तच्छापाहु एग्रणसंक्रमेण मृतः

- २२ वृहत्पृथ्वीराजः॥ वल्लुगीसाहसुरत्राणभुजमर्दा
 २३ आल्हणदेवः॥ सहावर्दीनसुरत्राणजेता
 २४ अनालदेवः
 २५ जगद्देवः
 २६ वीसलदेवः॥ तुरुष्कजित्
 २७ अमरगाङ्गेयः
 २८ पेथडदेवः
 २९ सोमेश्वरदेवः
 ३० पृथ्वीराजः संवत् १२३६ वर्षे राज्यं चकार।
 संवत् १२४८ मृतः।
 ३१ हरिराजदेवः
 ३२ राजदेवः
 ३३ बोलणदेवः बावरीआलविरुदं तस्य
 ३४ वरिनारायणदेवः तुरुष्कसम्पत्तदीनगृहे मृतः
 ३५ वाहडदेवः मालवजेता
 ३६ जैत्रसिंहदेवः
 ३७ श्रीहम्मरिदेवः संवत् १२७० वर्षे राज्ये स्थितः
 संवत् १२५८ वर्षे युद्धे मृतः
 ॥ इति सपावलक्षयिन्नुपवंशः ॥

मुञ्जराजप्रबन्धः

पुरा तस्मिन्मण्डले श्रीपरमारवंश्यः सिंहवन्त-
भट्टनामा नृपती राजपाटिकायां परिभ्रमन् शरव-
णमध्ये जातमात्रं रूपपात्रमतिमात्रं कमपि बाल-
मालोक्य पुत्रवात्सल्यादुपादाय देव्यै समर्पयामा-
स । तस्य सान्वयं मुञ्ज इति नाम निर्ममे । तदनु
सीन्यलं इति नाम्ना सुतः समजनि । निःशेषगुणपु-
ञ्जमञ्जुलमुञ्जस्यं राज्याभिषेकचिकीर्णनृपस्तस्य सौ-
पमलंकुर्वन्नमन्दमन्दाक्षतया निजवधूं चेत्रासनान्त-
रितां विधाय प्रणामपूर्वं भूपतिमारराध । राजा तं
प्रदेशं विजयमवलोक्य सजन्मवृत्तान्तमादित एव
तस्मै निवेद्य तव भक्त्या परितोषितः सन्नुतं
विहाय तुभ्यं राज्यं प्रयच्छामीति वदन् परमनेन
सीन्यलनाम्ना धान्यवेन समं प्रीत्या वर्तितव्यमि-
त्यनुशास्तिं दत्वा तस्याभिषेकं चकार । स्वजन्म-
वृत्तान्तप्रसरशङ्किना तेन स्वदयितापि निजघ्ने ।
तदनु पराक्रमाक्रान्तभूतलः समस्तसज्जनचक्रवर्ति-
रुद्रादित्यनाम्ना महामात्येन चिन्तितराज्यभिरं सु-

१ C श्रीसिंहभट्ट १) श्रीवर्षनामा, २ B मिन्युज, १) मि-धुराज, ३ A पु-
ञ्जमुञ्जस्य, १) निः शेषगुणपुञ्ज, ४ १) समस्तविद्वन्मन,

- २२ वृहत्पृथ्वीराजः। बलुगीसाहसुरत्राणभुजमर्दी
 २३ आल्हणदेवः। सहावदीनसुरत्राणजेता
 २४ अनालदेवः
 २५ जगद्देवः
 २६ वीसलदेवः। तुरुष्कजित्
 २७ अमरगाङ्गेयः
 २८ पेथडदेवः
 २९ सोमेश्वरदेवः
 ३० पृथ्वीराजः संवत् १२३६ वर्षे राज्यं चकार।
 संवत् १२४८ मृतः।
 ३१ हरिराजदेवः
 ३२ राजदेवः
 ३३ बोलणदेवः बावरीआलविरुद्धं तस्य
 ३४ वरिनारायणदेवः तुरुष्कसमतदीनगृहे मृतः
 ३५ बाहडदेवः मालवजेता
 ३६ जैत्रसिंहदेवः
 ३७ श्रीहम्मरिदेवः संवत् १२८० वर्षे राज्ये स्थितः
 संवत् १३५८ वर्षे युद्धे मृतः
 ॥ इति सपावलक्षयिन्पवशः ॥

रप्रहारः श्रेयान्। किं चाऽवबुध्य महाप्रदत्तः प्रहार
 ति तद्वाक्यान्ते सच्छिद्रान्वेषी प्रेतः तन्निःसीमसा-
 सेन परितुष्टो वरं वृणु । इत्यभिहितो, मम वाणः
 ततौ मा पतत्विति याचिते भूयोपि वरं वृणु ।
 ति श्रुत्वा मद्भुजयोः सर्वापि लक्ष्मीः स्वाधीनेति ।
 स्ताहसचमत्कृतः स प्रेत इत्याह । त्वया मालव-
 ण्डले गन्तव्यमिति । तत्र श्रीमुञ्जराजा संनिहि-
 विनाशस्तथापि तत्र त्वया गन्तव्यमेव तत्र
 वान्वये राज्यं भविष्यतीति तत्प्रेषितस्तत्र गत्वा
 मुञ्जराज्ञः संपदः पदं कमपि जनपदमवाप्य पु-
 स्त्कटतया श्रीमुञ्जेन निगृहीतनेत्रः काप्रपञ्जर-
 यन्त्रितो भोजं सुतमर्जजिनत् । सोऽभ्यस्तसम-
 राजशास्त्रः षट्त्रिंशदायुधान्यर्थात्प्य द्वासप्तति-
 श्चाकूपारपारंगमः समस्तलक्षणलक्षितो बबुधे ।
 जन्मनि जातकविदा केनापि नैमित्तिकेन जातकं
 नर्षितं ॥

धाशल्पञ्चवर्षाणि माताः सप्त दिनत्रयम् ।

क्तव्यं भोजराजेन सगौडं दक्षिणापथम् ॥ १ ॥

इति श्लोकार्थमवगम्यास्मिन्सति मत्सूनो राज्यं

खमनुभवन्कस्यामपि योपित्यनुरक्ताश्चिरिकिह्लाभिध-
करभमधिरुह्य द्वावशयोर्जंनीं निशि प्रयाति प्र-
स्यायाति च तथा समं विश्लेषे जाते इमं दोषक-
मप्रैपीत् ॥

मुञ्ज पडह्ला दोरडी पेक्खिसि न गम्मारि ।

असाढि घण गज्जीइं चिक्खिलि होसेऽवारि ॥ १ ॥

तं सीन्धलनामानं भ्रातरमुत्कटतयाज्ञामङ्गकारिणं
स्वदेशान्निवार्यस्य सुचिरं राज्यं चकार । स सीन्धलो
गूर्जरदेशे समागत्य काश-हृदनगरसन्निधौ निजां
पत्नीं निवेद्य दीपोत्सवे रात्रौ मृगयां कर्तुं प्रयातः।
चौरवधभूमेः सन्निधौ शूकरं चरन्तमालोक्य शूलि-
कायाः पतितं चौरशबमजाजन् जानुनाधो विधाय
यावत्प्रतिकिरि शरं सज्जीकुरुते तावत्तेन शवेन
संकेतितः । ततस्तं करशपर्शान्निवार्यं शूकरं तं श-
रेण विदार्य यावदाकर्षति तावत्स शवोऽदृष्टहासपूर्व-
मुत्तिष्ठन् सीन्धलेन प्रोचे तव संकेतकाले शूकरे-

• हे मुञ्ज स्वप्तिना दवरकी [रज्जुः] प्रेहासे न तां हे शान्म
भापादीपो घनो गज्जति पिच्छता जूर्ध्विष्यत्यधुना । इत्यन्योक्तयो-
पासम्भेनाकृद्दन् । त्वद्विरहवन्त्याश्रुभाराभिः पङ्क्तितायां सुवि कथ-
मागमिष्यसीति टिक्ः]

प्रहारः श्रेयान्। किं वाऽवबुध्य महाप्रदत्तः प्रहार
 ते तद्वाक्यान्ते सञ्छिडद्धान्वेपी प्रेतः तन्निःसीमसा-
 न परितुष्टो वरं वृणु । इत्यभिहितो, मम बाणः
 तौ मा पतात्विति याचिते भूयोपि वरं वृणु ।
 ते श्रुत्वा मद्भुजयोः सर्वापि लक्ष्मीः स्वाधीनेति ।
 साहसचमत्कृतः स प्रेत इत्याह । त्वया मालव-
 ङले गन्तव्यमिति । तत्र श्रीमुञ्जराजा संनिहि-
 वेनाशस्तथापि तत्र त्वया गन्तव्यमेव तत्र
 त्वय्ये राज्यं भविष्यतीति तत्प्रेषितस्तत्र गत्वा
 मुञ्जराजः संपदः पदं कमपि जनपदमवाप्य पु-
 त्कटतया श्रीमुञ्जेन निगृहीतनेत्रः काप्रपञ्जर-
 यन्त्रितो भोजं सुतमर्जजिनत् । सोऽभ्यस्तसम-
 राजशास्त्रः षट्त्रिंशदायुधान्यधीत्य द्वासक्षति-
 णकूपारपारंगमः समस्तलक्षणलक्षितो बबुधे ।
 तन्मानि जातकविदा केनापि नैमित्तिकेन जातकं
 र्पितं ॥

शत्पञ्चवर्षाणि मासाः सप्त दिनत्रयम् ।

कव्यं भोजराजेन सगौडं दक्षिणापथम् ॥ १ ॥

इति श्लोकार्थमवगम्यास्मिन्सति मत्सूनो राज्यं

तेनृनान्तमगम्य कामपि शाविनीमविर्नाततया
 विपदं विभृष्टप स्वयं चित्तानले प्रविवेश । अथ
 तैल्लिपेनं तत्सैन्यं छलयत्याभ्यां हतविप्रहतं कृत्वा
 मुञ्जरज्या विवर्धय श्रीमुञ्जराजो जग्रहे । काराग्रहे
 निहितः फाष्टपञ्जरनियन्तितो मृणालयन्या तद्गणि-
 न्या परिचार्यमाणस्तथा सह जातकलत्रसंघन्धः ।
 पाश्यात्यैर्निजप्रधानैः सुरद्वाशनपूर्णं तत्र आपिनरां-
 केतः । कदाचिदर्पणे स्वं प्रतिविम्बं पश्यन्नज्ञात-
 वृत्त्या हृष्टतःसमागताया मृणालयन्या वदनप्रतिविम्बं
 जगज्जरं भुङ्कर निरीक्ष्य पूनः श्रीमुञ्जस्य वदनता-
 मीप्यानद्विशोषविच्छाद्यतया तां विदग्धान्मालोक्यै-
 वमवादीत् ॥

*मुञ्ज भण्डं मृणालयद् जुञ्जण गयुं न हृमि ।
 जड सत्तरसयराण्ड विय तो इम मीली नृमि ॥५
 इति तां संभाष्य स्वस्थानं प्रति यियागुम्नदि-
 म्हासतो भयानं वृत्तान्तं आपितुमशक्तं भूयो भूयः

* वृत्तान्तं वृत्तान्तं ते वृत्तान्तं वृत्तान्तं वृत्तान्तं वृत्तान्तं ।
 स्व हृत्तान्तं वृत्तान्तं वृत्तान्तं वृत्तान्तं वृत्तान्तं वृत्तान्तं ।
 वृत्तान्तं वृत्तान्तं वृत्तान्तं वृत्तान्तं वृत्तान्तं वृत्तान्तं ।

। A B पिम्भाण्ड ५ ५५.५ ५.५ ५.५ ५.५
 वृत्तान्तं ५.५ ५.५ ५.५ ५.५ ५.५ ५.५ ५.५ ५.५

प्रोच्यमानोपि तां चिन्तामनुञ्जरन् । अलवणाति-
 लवणरसवतीं भोजितोपि तदास्वादानवबोधान्तया
 निर्वन्धवन्धुरया गिरा सप्रणयं पृष्टः प्राह । अहम-
 नया सुरङ्गया स्वस्थाने गन्तास्मीति चेद्भवती तत्र
 समुपैति तदा महादेवीपदेऽभिपिच्य प्रसादफलं द-
 र्शयामीत्यभिहिते यावदाभरणकरण्डिकामुपनया-
 मि तावत्क्षणं प्रतीक्षस्वेत्यभिदधानाऽसौ (कात्या-
 यिनी तत्र गतो मां परिहरिष्यतीति विमृशन्ती
 स्वभ्रातुर्भूपतेस्तं वृत्तान्तं निवेद्य विशेषतो विडम्ब-
 नाय बन्धनबद्धं कारयित्वा प्रतिशृंहं भिक्षाटनं का-
 रयामास । स प्रतिशृंहं परिभ्रमन्निर्वेदमेदुरतयेमानि
 वाक्यानि पपाठ ॥ तथाहि ॥

*सडचित्तहरिसट्टी मम्मणहर्वत्तीसडीहियां ।

हिअम्मिं ते नर दट्ट सीझे जे वीससइं थिर्यां ॥ १ ॥

• सर्वचित्तहर्षार्थं मणमणाहरैर्मन्मथवार्तासु दाक्षिण्य-
 शीलायां स्त्रिया ये त्रिभुवसन्ति ते हृदये दृढं स्थित्यने ॥ अत्र
 शास्त्रिनदेशीशब्दाः । १ ॥

१ A B तद्भवती. (१ अर्द्धतरनी मनसा विचारयति)

२ A चित्तहसट्टीमणह B अस्मी ते नर B हंसिग्री मम्मणज-
 ति । हिअम्मि C D पञ्चासडीहियाहअम्मो ५ सिपजे पत्तिजह
 ताह D अम्मो मीजे ६ पत्तिजहनिपाहं.

*झाली तुष्टी किं न मुड किं न हूबठ छारपुञ्ज ।
हिण्डइ बोरीबन्धीयड जिममङ्कड तिम मुञ्जे ॥२
तया च ॥

*गयगयरहगयतुरयगयपायकढां निभिञ्च ।
सग्गट्टिय करि मन्तण उम्मुहुं ता रुदाइधे ॥ ३ .
अथान्यस्मिन्वासरे कस्यापि गृहपतेर्गृहे भिक्षानि-
मित्तं नीतः ॥

पहुकपाणिं तत्यन्ती तक्रं पाययित्वा गवोंदु-
रकन्धरां भिक्षादाननिषेधं विदधतीं मुञ्जः४ प्राह ॥
*भोलि मुन्धि म गवु करि पिक्खि वि पहुगुपाइ-
चउदसइ सइं छहुत्तरइं मुञ्जह गयह गैयाइं ॥४

• ज्ञांत्या बुद्धिना किं न भवेवं धरमपुञ्जः हिण्डाने दवरक-
बन्धो यथा मर्कटभ्रमा मुञ्जः ॥२॥

१ C जोत्री तुष्टि वि किं न कठ मुपठ । छारपुञ्ज पापि-
रि निम्भ नचाविपा जिम । D तुटवि A जोत्री बुटी । B हुपठ.

• गतगतरथगततुरगगतपद्मो निर्नृत्यो ज्ञातोहं । तस्मान् हे रुद्रा-
दित्य उन्मुर्धं मां स्वर्गभिधतः मन्मन्त्रणयामन्त्रणं कुर्याः । ३

१ C D) पापकटाठकुररुदाइध. ३ D) संमुद्र ४ D) यत्तुपयता
• हे भजे हे मुग्धे मा गर्ध कुरु प्रेक्ष्य जपुपितरकहभं पनु-
कगधो देवी • पदसप्तपुनरत्ननुर्दिशतानि मुञ्जस्य गताना
नान्यपि गतानि । ४

५ C D) धरवन्ती म गम्बु पंदुरुभाए A चठदरतर C चउत्तर.

भोजभीमप्रबन्धो

अथ यदा मालवकमण्डले श्रीभोजराजा राज्यं
 चकार तदाऽत्र गुर्जरधरित्र्यां चौलुक्यवंशीयश्रीभीमः
 पृथिवीं शशास । कस्मिन्नपि निशाशेषे स श्रीभो-
 जः श्रियश्चञ्चलतां निजचेतसि चिन्तयन् कङ्कोल-
 लोलं निजं जीवितं च विमृशन् प्रातःकृत्यानन्तरं
 दानमण्डपेऽनुचैरराहूतेभ्योऽर्थिभ्यो यदृच्छया सुव-
 र्णटङ्ककान्दातुमारेभे । अथ रोहकाभिधानस्तन्म-
 द्यामात्यः कोशविनाशात्तदौदार्यगुणं दोषं मन्यमा-
 नोऽपरथा तं दानविधिं निपेद्भुमक्षमः सर्वावसरे
 भग्रे सभामण्डपभारपट्टे ॥

आपदर्थे धनं रक्षेत्

इत्यक्षराणि खटिकयाऽलेखित्वं । प्रातर्यथावसरं
 नृपतिस्तान्वर्णान्निर्वर्ण्य समस्तपरिजने तं व्यति-
 करमपन्हुवाने ।

भाग्यभाजः क चापदः ।

इति नृपतिना लिखिते

दैवं हि कुप्पते कापि

एवं मन्त्रिलिखनावनन्तरं नृपतिना तद्विलोक्य

१ C D चौलुक्यचक्रवर्ती. २ C D लिखित. ३ A नृपः D नृपेण.

योपि विनदयति ॥ १ ॥

इति पुरो लिखिते स सचिवोऽभयं पाचित्वा
लेखितं विद्वत्पयामासं ॥ तदनु पण्डितानां प-
त्नी मम मनोगजं ज्ञानाद्भुजेन वशीकर्तुममात्रं
मात्पत्निभा यथापाचितं मासं लभते ॥

अहि ॥ कङ्कणोत्कीर्णमार्याचप्रपमेतत् ॥

मन्तरमुपरुत्तये प्रकृतिचलापावदस्ति संपदियम्।
दि निपतोदितायां पुनरुपकर्तुं फुतोयसरः ॥१॥
नकरनिकरसमृद्ध्या पयलय भुवनानि पार्यणश-

शाङ्कः।

धरं हन्त न सहते हतविधिरिह सुखितं किमपि २
मवसरः सरस्ते सलिलैरुपकर्तुंमर्धिनामनिशम्।
मपि सुलभमम्भो भयति पुरा जलधराभ्युदये १
पयदिवसस्थायी पूरो दूरोत्ततोपि घण्टरथैः ।
नीतट्टुमपातिनिपातकमेकं चिरस्थायि ॥१॥

वे ॥

(C) १३ लेखकं पापपाशात्, २ C) एष पण्डितानां

१) भविष्यत् १) भद्रुतेन वशीकृत्या, ४ C) अदृष्ट्या,
दूरोत्तदिक्षु भविष्यात् १) किञ्च शोभदृष्टं सुन्दरं त्वत्किञ्च ॥

दत्तं देवेन तुष्टेन जानुद्वजप्रभापणात् ॥ १ ॥

अथान्यदा निशि निशीथसमयेऽ कस्माद्दि-
गतनिद्रो राजा राजानं गगनमण्डले नवोदितमा-
लोक्य स्वसारस्वताम्भोधिप्रोन्मीलद्देलनिभामिदं
काव्यार्द्धमाहं ।

यदेतच्चन्द्रान्तर्जलदलवलीलां प्रकुरुते
तदाचष्टे लोकः शशक इति नो मां प्रति तथा ।
इति राज्ञा भूयोऽ निगद्यमाने कश्चिच्चौरो नृपसौ-
धे खात्रपातपूर्वं कोशभुवने प्रविश्य प्रतिभागं
निपेद्दुमक्षमः ॥

अहं त्विन्दुं मन्ये त्वदरिविरहाक्रान्ततरुणी-
कटाक्षोल्कापातव्रणशतकलङ्गाङ्किततनुम् ॥ १ ॥

इति तत्पठनान्तरं चोरमङ्गरक्षकैः कारागारं
निवेशयामास । ततोऽर्द्धमुखे सभामुपनीताय तस्मै
चौराय यत्पारितोषकं राज्ञा प्रसादीकृतं तद्धर्मव-
हिकानियुक्तो नियोग्येवं काव्यमलिखत् ।

अमुष्मि चौराय प्रतिनिहितमृत्युप्रतिभिये
प्रभुः प्रीतः प्रादादुपरितनपादद्वयरुतः ।
सुवर्णानां फोटीर्दिश दशानकोटिधतगिरी-

न्करीन्द्रानप्यष्टौ मदमुदितगुञ्जन्मधुलिहः ॥ १ ॥

॥ अथ कदाचित्तस्यां वाच्यमानायां स्वमेव
स्थूललक्षं मन्यमानो दर्पभूताभिभूत इव
तल्लुतं यन्न केनापि तद्वत्तं यन्न के नचित् ।

तत्साधितमसाध्यं यत्तेन चेतो नदूयते ॥ १ ॥

इति स्यं मुहुर्मुहुः श्लाघ्यमानः केनापि पुरा-
तनमन्तिणा तद्गर्वत्वर्वचिकीर्षिया श्रीविक्रमार्कधर्म-
यहिका नृपायोपनिन्द्ये । तस्या उपरितनविभागे
प्रथमतः प्रथमं काव्यमेतत् ॥

अष्टौ हाटककोटयस्त्रिनवतिर्मुक्ताफलानां तुलाः

पञ्चाशन्मदगन्धमत्तमधुपक्रोधोद्धुराः सिन्धुराः ।

अग्यानामयुतं प्रपञ्चचतुरं वाराङ्गनानां शतं

दण्डेपाण्डुनृपेण दौकितमिदं वैतालिकसंयार्पितम् १

वक्रान्भोजे सगस्वत्यधिवराति सदा शोण एवाधरस्ते

वाहुः काकुन्धवीर्यस्मृतिकरणपदुर्वक्षिणस्ते समुद्रः।

वाहिन्यः पार्श्वमेताः क्षणमपि भवनो नैव मुञ्चन्त्य-

भीक्षणं

१ । इति चिन्तामणिः २ । साध्यापानपत्रात्तद्वत्तं ।

३ । वक्रान्भोजे । वक्रान्भोजे । वक्रान्भोजे । वक्रान्भोजे ।

स्वच्छेऽन्तर्मानसेऽस्मिन्कथमवनिपते तेऽम्बुपाना-
भिलापः ॥१॥

अस्य काव्यस्य पारितोपिकदानमष्टौ हाटकमिदं
काव्यं द्येयम् ॥

इति सत्काव्यार्थमवगम्य तदौदार्यविनिर्जितगर्य-
सर्वस्वस्तां वह्निकामर्चयित्वा यथास्थानमस्थापयत् ।
प्रतीहारेण विज्ञप्तः स्वामिन्देव दर्शनोत्सुकं सरस्व-
तीकुटुम्बं द्वारमध्यास्ते । क्षिप्रं प्रवेशयेति राजादे-
शावन्नुप्रथमं प्रयिष्टं तत् । प्रप्यः प्राह ॥

• वापो विद्वान् वापपुत्रोऽपि विद्वान्
आर्द्रं विडंपी आर्द्रधुआपि विडपी ।
काणी घेटी सापि विडंपी यराकी
राजन्मन्ये विज्जंपुञ्जं कुटुम्बम् ॥ १

इति तस्य प्रहसनप्रायेण यचसा नृपतिरेवद्विह-
स्य तज्ज्येष्ठपुरुषाय समस्यापदमाह ॥

असारात्सारमुद्धरेत् ॥

* (वाप. विता । निमगेषकाण्डे । धार्द्रं माता । पुत्रा मुना । दर्द्रं ०
विशासम्)

१ B वपो. २ A C D विडंपी. ३ A विटी C विटी.
D विडुपी ४ B विड ५ विड

७० प्रबन्धचिन्तामणिःसर्ग. २

दानं वित्तादृतं वाचः कीर्तिधर्मौ तथायुपः ।

परोपकरणं कायादसारात्सारमुद्धरेत् ॥ १

अथ नृपस्तत्पुत्राय । हिमालयो नाम नगाधि-
राजः । चकार मेनाविरहातुराङ्गीति नृपतिवाक्या-
नन्तरम् ॥

तव प्रतापज्वलनाज्जगाल

हिमालयो नाम नगाधिराजः ।

चकार मेना विरहातुराङ्गी

प्रवालशय्याशरणं शरीरम् ॥ १ ॥

इति समस्यायां पूरितायां ज्येष्ठस्य पत्नीं प्रति राजा ।

कवणुपियावउ स्वीरु । इति समस्यापदे राज्ञाऽर्पिते ।

*जइ यह रावणु जाईयउ दहमुहइकुशरीरु ।

जणाणि वियम्भी चिन्तवइ कवणुपियावउ स्वीरु १

सेत्थं पूरयामास ॥ अथ राज्ञः, कण्ठ विलु-
च्छइं काउ । इति समस्यापदं ।

[काण वि विरहकरालिडं पंडउहावियउ वराउ ।

१) प्रवालशय्याशरणं शरीरं

* (पदा च रावणो ज्ञानो दशमुखैःकेशरैः) तदा तनवी वितृम्भि-
णी कृष्यती मन्त्रिवर्गः चिन्तयाने कम्भे मुख्याप दीर्घं पापयामि १]

१ अतः ॥ ३ ॥

*हेलानिदलियगइंदकुम्भपयाद्वियपयावपसरस्त ।

सिंहस्त मएण समं न विग्गहो नेय सन्धाणं १

इति तदुत्तररूपां गाथां याच्यमानो भीमः सर्व-
पामपि महाकवीनां गाथावन्धान्विधिधान्फलुग्वल्गि-
तांश्चिन्तयन् ।

*अन्धयसुयाण काळो पुहवी भीमो यं निम्भिमओ^२
विहिणा ।

जेण सयंपि न गणियं का गणनां तुज्झ इकस्त^३

इति गोविन्दाचार्यविरचितां तां चेतश्चमत्कारि-
णीं गाथां तस्य प्रधानस्य करे प्रस्थाप्य सन्धिदूष-
णमपाहरत् ॥ कस्मिन्नप्यवसरे प्रतिहारनिवेदितः
कोपि पुरुषः सभां प्रविश्य श्रीभोजं प्रति ॥

अम्वा तुप्यति न मया न स्नुपया सापि नाम्बया
न मया ।

अहमपि न तया न तया वद राजन्कस्य दोषोयम् १

* (हेलानिर्दलितगजेन्द्रकुम्भप्रकटितप्रतापप्रसरस्य । सिंहस्य
सुगेण समं न विग्रहो नैव सन्धानं ॥ १ ॥)

* (अन्धकमुत्तानां काजः पृथिप्यां जीमश्च निर्मितो विधिना ।
येन शतमपि न गणितं का गणना तत्रैकस्य ॥ १)

B १ भीमो पुहवी २ D निम्भिमठ ३ A गणना ४ C एकस्त

इति तद्वक्त्यानन्तरं तदाजन्मदारिव्यद्रोहि पारितोषिकं दापयामास ॥ अथ कस्यामपि निशि हिमसमये वीरचर्यया नृपतिः परिभ्रमन्कस्यापि देवकुलस्य पुरः कमपि पुरुषं ॥

शीतेनोद्दुपितस्य मापफलवञ्चिन्तार्णवे मज्जतः शान्तोग्निः स्फुटिताधरस्य धमतः क्षुत्क्षामकुक्षेर्ममा निद्रा क्वाप्यवमानितेव दयिता संत्यज्य दूरं गता सत्पात्रप्रतिपादितेव कमला न क्षीयते शर्वरी ॥ १

इति पठन्तं । श्रुत्वा निशान्तमतिवाह्य तं प्रातराहूय पप्रच्छ । कथंभवता निशाशोपेऽत्यन्तशीतोपद्रवः सोढः । सत्पात्रप्रतिपादितेति संकेतपूर्वं समादिष्टं । स्वामिन्मया धनत्रिवेलीबलेन शीतमतिचाह्यते स इति विज्ञापयन् , का तव त्रिवेलीति

१ D अथ मन्मथनिवासी कोपि द्वितः क्वत्रिनिदामाप्रवृत्तिः कार्त्तिकेणैव पर्वणि स्नानस्याकुले मरुतेषु नगरलोके अत्रभ्रान्तिद्वेषा विन्कताश्रयात्र एवागत इति ब्राह्मण्या निर्धनस्यमान संज्ञानकज्ञते ना प्राति प्रदत्तप्रकार भाग्यपुरुषैः संवश्य गान्मादिरे न्यपमानो राज्ञा पृष्टः मन्मथ । भग्या नृपयतीति श्लोकं पपाठ । तदर्धे पण्डिते नैव नववृक्ष्यमानेषु राज्ञा स्वमनीषया तदांमप्र ए तस्यपात्रभ्य नभ्ये जलत्रये टापितं सति श्लोकार्थं कतरमृतं तदाप दाग्निद्वयज्ञे नृपो ध्यानस्य ॥ २ ॥ तदांनस्य . म .

भूयोभिहित इदमपाठीत् ।

रात्रौ जानुर्दिवा भानुः कृशानुः सन्ध्ययोर्द्वयोः ।

राजन् शीतं मया नीतं जानुभानुकृशानुभिः १

स इत्थं वदन् राज्ञा लक्षत्रयदानेन परितोषितः ।

धारयित्वा त्वया मानमहो त्यागाध्वनाधुना ।

मोचिता बलिकर्णाद्याः सञ्चेतो गुणिवेश्मनः १

इति सारस्वतोद्धारपूरपरे तत्पारितोषिकदानाक्ष-
मेण राज्ञा सोपरोधं निवारितः । अन्यस्मिन्नवसरे
राजा राजपाटिकाया गजारूढः पुरान्तरा संचरन्क-
मपि रोरं भूमिपतितकणांश्चिन्वन्तमवलोक्य ।

*[नियउयरपूरणम्मि य असमत्था किंपि तेहि जा-
एहिं ।

इति तेनार्द्धकविना पूर्वाद्धे प्रोक्ते ।

•[सुसमत्था वि हु न परोवयारिणो तेहि वि नहि
किंपि^३ ॥ १ ॥

इति तद्वचनान्ते ॥

• (नितोद्धारपूरणे येऽसमर्थाः नैर्जावैरपि किं ।

• (सुसमर्था भवि निश्चयेन ये पणोपकारिणो न नैर्जावैरपि किं
पाहि किंपि ॥ १

*परपत्यणापवन्तं मा जणणि जणेसु एरिसं पुत्तं
इति तद्वाक्यादनु ।

*मा पुहविं मा धरिजसु पत्यणभङ्गो कओ जेहिं
स इति वदन्कस्त्वमिति राज्ञाभिहितो नगरप्र
धानैर्भयद्विविधविद्वद्दयटायामपरथा प्रवेशमलभमा
नोऽनेनैव प्रपञ्चेन स्वामिदर्शनचिकीरयं राजशेखर
*इति ज्ञापितः ।

तदुचितमहादानैः प्रसादीकृते ।

भैकैः कौटरशायिभिर्भृतमिव क्षमान्तर्गतं कच्छुर्षः
पाठानैः पृथुपङ्कपीठलुठनायस्मिन्मुहुर्मूर्च्छितम् ।
तस्मिन्नेव सरस्यकालजलदेनांघ्रम्य तञ्छष्टितं
येनाकुम्भनिमग्रवन्धकारिणां सृष्टैः पयः पीयते ॥१॥

* (परपार्थिनाप्रवृत्तवर्षादिभं पृथ हे सनाभि मा जणव ।

* (हे मानः हे पुंगिनिधिः प्रार्थनाप्रदू कृतश्चाटगान्पुनरा-य
धारय ॥ ७) । या पार्थि

* । । र्थिन न पण व २५० १ २५० २ ।

पय सर शिप

निवना न ७० न न ७० ।

उत्तिवत्तन न १०० न १०० ।

वृत्तैः १२० न २ ।

श्रीमिष्टो न १२० न १२० ।

भूयोभिहित इदमपाठीत् ।

रात्रौ जानुर्दिवा भानुः कृशानुः सन्ध्ययोर्द्वयोः ।

राजंन् शीतं मया नीतं जानुभानुकृशानुभिः १

स इत्थं वदन् राज्ञा लक्षत्रयदानेन परितोषितः ।

धारयित्वा त्वया मानमहो त्यागाध्वनाधुना ।

मोचिता वलिकर्णाद्याः सञ्चेतो गुप्तिवेश्मनः १

इति सारस्वतोद्धारपूरपरे तत्पारितोषिकदानाक्ष-
मेण राज्ञा सोपरोधं निवारितः । अन्यस्मिन्नवसरे
राजा राजपाटिकाया गजारूढः पुरान्तरा संचरन्क-
मपि रोरं भूमिपतितकणांश्चिन्वन्तमवलोक्य ।

*[नियउयरपूरणम्मि य असमत्था किंपि तेहि जा-
एहिं ।

इति तेनार्द्धकविना पूर्वार्द्धे प्रोक्ते ।

•[सुसमत्था वि हु न परोवधारिणो तेहि वि नहि
किंपि^३ ॥ १ ॥

इति तद्वचनान्ते ॥

* (नितोद्गूपरणे येऽसमर्थाः तैर्जावैरपि किं ।

• (सुसमर्था अपि निश्चयेन ये परोवधारिणो न तैर्जावैरपि किं
वाहि किमपि ॥ ?

इति तद्वचनत्रातुर्यचमल्लुतो राजा गूर्जरदेशं
 प्रति प्रयाणपटहदानं चक्रे । प्रयाणावसरे वन्द्योक्तं ।
 चौलैःक्रौडं पयोधेविशति निवसते रन्ध्रमन्ध्रो गिरीन्द्रे
 कर्णाटः पट्टवन्धं न भजति भजते गूर्जरो निक्षेराणि ।
 चेदिलेलीयतेऽस्यैः क्षितिपतिसुभटः कन्यकुञ्जोत्र
 कुञ्जो

भोज त्वत्तन्त्रमात्रप्रसरभयभरव्याकुलो राजलोकः १
 कोणे कौङ्कुणकः कपाटनिकटे लाटः कलिङ्गोङ्गणे-
 त्वं रे कोशल नूतनो मम पिताप्पत्रोऽपितः स्थाण्डिले ।

- शाह्यावासे रुद्रमनो भेटिनः मनूरातोचे दामराज्यः । श्रीमटी-
 पाको नापिनोऽश् कन्ये किं करोति । तेनोक्तं । अन्वेषां रातां
 शिरोमुण्डिनमेकस्य शिरो जलनिम्नमान्ने पश्चान्मुण्डपिप्यती-
 नि भणिते राजा चमल्लुतेन राजद्रुवने राजविडम्बननाटके चित्रे
 दामरस्वामी कर्णाटराजश्चाट्टानि कुर्वन् दशितः । दूतेनोक्तं ।
 पोत्रगत मम स्वामी यदि कर्णाटद्रुपतेः २
 कराकृष्टोऽ न पश्यामि कस्य मुञ्जाशयः करे ॥ १

इति शाह्ये न स्मृतपूर्वैरः गूर्जरदेशं पत्तित्यत्र कर्णाटोपरि प्रयाणं
 रुद्रवान् । नृपात्रे दामरस्योक्तिः ।

मत्स्यं स्व भोज मार्त्तण्ड पूर्वस्यां दिशि रातसे ।

सुरोपि लघुनामेति पश्चिमाशावल्बन्ने ॥ १ ॥

१ A B चौडः २ B D नृपति. ३ कचाक्रेटं.

इत्यकालजलदराजशेखरोक्तिः । कस्मिन्नपि
संवत्सरे वृष्ट्यभावात्कणतृणानामप्राप्त्या स्थान-
पुरुषैर्भोजागमं ज्ञापितः श्रीभीमश्रितां प्रपन्नो डा-
मरनामानं सन्धिविग्रहिकमादिशत् । यत्किमपि
दण्डं दत्त्वाऽस्मिन्वर्षे श्रीभोज इहागच्छन्निवारणीयः।
स इति तदादेशात्तत्र गतोऽत्यन्तविरूपवान्पराचि-
त्तज्ञः श्रीभोजेनेत्यभिदधे' ।

यौष्माकाधिपसन्धिविग्रहपदे दूताः कियन्तो वद
मादृक्षां बहवोपि मालवपते ते सन्ति तत्र त्रिधा।
प्रेष्यन्ते'ऽधममध्यमोत्तमगुणप्रेक्षानुरूपक्रमा-
त्तेनान्तःस्मितमुत्तरं विदधता धाराधिपो रञ्जितः॥१

- इति श्रुत्वा तेनैकादशसहस्राणि दत्तानि ॥

अथ राजशेखरनामा कविः संख्यायां महाकाव्यप्रसादे सुप्तः पत्रानि

पीतानेतान्नप गुणयति श्रीष्मकाजावसानं

यावत्तावच्छय रुदतो येन केनाशनेन ।

पश्चाद्भोधारमपरीपाक्रमासाद्य तुम्बी

कुष्माण्डी च प्रभवति यदा के वपं पूनुज' के ॥ १

प्रमत्नेन राज्ञा सर्वश्वदानान्नापिनन कविनोक्तं भेकेरिति ॥

१ D भयैकदा डामरनामा नागरज्ञानीपो द्वितः श्रीजीतपार्श्वे
गतो राजोपनासपूर्व २ द्वित त्वादृष्टा. ३ प्रेक्षन्ने

४ C D रञ्जित ॥ १ ॥ श्रीभोजराजा गूर्जरोपरि कृतप्रस्थानो-

हितं हस्तिनमुखायने उपादाय पत्तने श्रीभीमं प-
रितोपयामास । कस्मिंश्चिद्धर्मशास्त्राकर्णनक्षणेऽर्जु-
नस्य राधावेधमाकर्ण्य किमभ्यासस्य दुष्करमिति
विमृशन्सतताभ्यासवशाद्विश्वविदितं राधावेधं वि-
धाय नगरे हृदशोभां कारयंस्तैलिकगूचिकाभ्यामव-
ज्ञया निराकृतोत्सवाभ्यां श्रीभोजभूषा व्यज्ञाप्यतातै-
लिकेन चन्द्रशालास्थितेन भूमिस्थितसंकीर्णवदने
मृन्मयपात्रे तैलधाराधिरोपणात्, सूचिकेन च भूमि-
स्थितेनोर्द्ध्वोक्ततन्तुमुखे आकाशात्पतन्त्याः शू-
च्या विवरं नियोज्य निजाभ्यासकौशलं निवेद्य
नृपं प्रति चेच्छक्तिरस्ति ततः प्रभुरप्येवं करो-
त्वित्यभिधाय राज्ञो गर्वं खर्वं चक्राते ॥

भोजराज मया ज्ञातं राधावेधस्य कारणम् ।

धाराया विपरीतं हि सहते न भवानिति ॥ १ ॥

विद्वद्भिरिति श्लाघ्यमानो नवनगरनिवेशं क-
र्तुकामः पटहे वाद्यमाने धाराभिधया पणास्त्रिया-
ग्निवेतालनाम्ना पत्या सह लङ्कां गत्वा तं नग-
रनिवेशमालोक्य पुनः समागतया मन्नाम नगरे
दातव्यमित्यभिधाय तत्प्रतिच्छन्दपटं समर्प्य सा
धारां नगरां निवेशयामास । कस्मिन्नप्यहनि स-

इत्थं यस्य विवर्द्धितो निशि मियः प्रत्यर्थिनां संस्तर-
स्थानन्यासभुवा विरोधकलहः कारानिकेतक्षितौ २

प्रयाणकपटहृदापनादनु समस्तराजविडम्बना-
टकेऽभिधीयमाने । सकोपः कोपि भूपः कारागारा-
न्तरास्थितं सुस्थितं तैलिपं भूपमुत्थापयंस्तेनोचे ।
अहमिहान्वयवासी कथमागन्तुकभवद्वचसा निजं
पदमुज्जामीति विहसन्नृपो डामरं प्रति नाटकरसा-
वतारं प्रशंसंस्तेनाभिदधे । देवातिशयिन्यपि रसा-
वतारे धिग्भटस्य कथानायकवृत्तान्तानभिज्ञताम् ।
यतः श्रीतैलिपदेवराजः शूलिकाप्रोतमुञ्जराजशि-
रसा प्रतीयत इति सभासमक्षं तेनोक्ते तन्निर्भ-
त्सनसंपन्नमन्युरनन्यसामग्या तदैव तिलङ्गदेशं प्र-
ति प्रयाणमकरोत् । अथ तैलिपदेवस्यातिबल-
मायान्तमाकर्ण्य व्याकुलं श्रीभोजं डामरः स-
मायातः कल्पितराजादेशदर्शनपूर्वं भोगपुरे श्री-
भीमं समायातं विज्ञपयामास । तथा तद्वार्त्तया
क्षते क्षारनिक्षेपसदृक्षया विलक्षीक्रियमाणः श्रीभो-
जराजो डामरमभ्यधात् । अस्मिन्वर्षे त्वया स्व-
स्यामी कथंचनेहागच्छन्निवार्य इति भूयो भूयः
सदैन्यं भाषमाणे नृपे प्रस्तावविन्नृपाद्दस्तिनीस

हितं हस्तिनपुरायने उपादाय पत्तने श्रीभीमं प-
रितोपयामास । कस्मिंश्चिद्धर्मशास्त्राकर्णनक्षणेऽर्जु-
नस्य राधावेधमाकर्ण्य किमभ्यासस्य दुष्करमिति
विभृशान्ततताभ्यासवशाद्विश्वविदितं राधावेधं वि-
धाय नगरे हृदशोभां कारयंस्तैलिकशूचिकाभ्यामव-
ज्ञया निरारुतोत्सवाभ्यां श्रोभोजभूषो व्यज्ञप्यतातै-
लिकेन चन्द्रशालास्थितेन भूमिस्थितसंकीर्णवदने
मृन्मयपात्रे तैलधाराधिरोपणात्, सूत्रिकेन च भूमि-
स्थितेनोर्द्ध्वकृततन्तुमुखे आकाशात्पतन्त्याः शू-
च्या विवरं नियोज्य निजाभ्यासकौशलं निवेद्य
नृपं प्रति चेच्छक्तिरस्ति ततः प्रभुरप्येवं करो-
त्वित्यभिधाय राज्ञो गर्वं खर्वं चक्राते ॥

भोजराज मया ज्ञातं राधावेधस्य कारणम् ।

धाराया विपरीतं हि सहते न भवानिति ॥ १ ॥

विद्वद्भिर्गिति श्लाघ्यमानो नवनगरनिवेशं क-
र्तुकामः पटहं वाद्यमानं धाराभिधया पणास्त्रिया-
ग्निवेतालनाम्ना पत्न्या सह लङ्कां गत्वा नं नग-
रनिवेशमालोक्य पुनः समागतया मन्नाम नगरे
दातव्यमित्यभिधाय तन्प्रतिदुन्दपटं समर्प्य सा
धारां नगरी निवेशयामास । कस्मिन्नप्यहनि म-

नृपः सान्ध्यसर्वावसरानन्तरं निजनगरान्तः परि-
भ्रमन् ॥

*एक जम्मु नग्गुहं गिउ भडसिरिखग्गु न भग्गु ।
तिक्खां तुरियां न माणियां गोरी गलि न लग्गु ॥१

‡ इति केनापि दिगम्बरेण पठ्यमानमाकर्ण्य
प्रातस्तमाकार्यं रात्रिपठितवृत्तान्तसंकेतवशेन श-
क्तिं पृष्टः सन्

देव दीपोत्सवे जाते प्रवृत्ते दन्तिनां मदे।

एकच्छत्रं करोम्येव सगौडं दक्षिणापथम् ॥ २

इति स्वपौरुषमाविः कुर्वन्सेनानीपदेऽभिपिक्तः।
सिन्धुदेशविजयप्रावृत्ते श्रीभीमे स दिगम्बरः समस्त-
सामन्तैः समं समेत्य श्रीमदणहिल्लपुरं भङ्गं कृत्वा
धवलगृहघटिकाद्वारे कपर्दिकान्वापयित्वा जयपत्रं
जग्राह । तदादि कुलचन्द्रेण सुपितमिति सर्वत्र क्षि-
तौ ख्यातिरासीत् । स जयपत्रमादाय मालवम-
ण्डले गतः श्रीभोजाय तं वृत्तान्तं विज्ञपयन्नृको

• एतदुक्तं गतं नमोहं भटश्रीषट्को न भयः मीक्षणाः खिकटा-
हाम्बुजिकादिशय्योपकरणानि च नानुभूतानि देशी० यतो
गौरीगन्धे खीकण्ठे न जयः ॥ १ ॥ !

D भाठ जम्मु निगहं १ नापकं । भागनं जग्गु पद्दापुः॥ निर्णुहं]

भवतेङ्गालवापः कथं न कारितोऽत्रत्यमुद्या-
हितं गूर्जरदेशे प्रयास्यतीति श्रीसरस्वतीकण्ठाभ-
रणेन श्रीभोजेनेत्यभिदधे ॥ कदाचिच्चन्द्रात्पे
उपविष्टः श्रीभोजः संनिहिते कुलचन्द्रे पूर्णचन्द्र-
मण्डलमवलोकमान इदमपाठीत् ॥

येषां वल्लभया सह क्षणमिव क्षिप्रं क्षया क्षीयते
तेषां शीतकरः शशी विरहिणामुल्केव संतापकृत् ॥
इत्यर्द्धं कविना तेनोक्ते कुलचन्द्रः प्राह ।

अस्माकं तु न वल्लभा न विरहस्तेनेभयभ्रंशिना-
मिन्दू राजति दर्पणाकृतिरसौ नोष्णो न वा शीतलः १
इति तदुक्तेरनन्तरमेवैकां वराङ्गनां प्रसादीघकार ॥

अथ डामरनामा सन्धिविग्रहिको मालवमण्डु-

लादायातः श्रीभोजस्य सभां वर्णयन्महान्तमायल्ल-
 कं जनयति । तत्र गतश्च श्रीभीमस्यामात्रां रूपपात्र-
 तां वर्णयंस्तद्विद्वक्षातरलितः श्रीभोजस्तमिहान-
 य. तत्र मां नयेति वेत्यभ्यर्ष्यमानः । सभादर्शना-
 त्कण्ठितेन भीमेन तथैवोच्यमानश्च कस्मिन्नपि व-
 र्णे उपायविन्महदुपायनमादाय विप्रवेपथारिणं
 ताम्बूलकरण्डकवाहिनं श्रीभीमं स गृहीत्वा सदसि
 गतः प्रणमन्, श्रीभोजेन श्रीभीमानयनवृत्तान्तं व्या-
 हृतः स विज्ञपयांचक्रे । स्वतन्त्राः स्वामिनोऽभि-
 मतं कार्यं केन बलात्कार्यन्ते, इति सर्वथाप्येके दा-
 सा देवेन नावधीरणीया इत्यभिधाय, श्रीभीमस्य
 वयोवर्णाकृतीनां सादृश्यं पृच्छन् श्रीभोजस्तान्सभा-
 सदो लोकानवलोकयन्स्थगधिरं लक्ष्मीकृत्य डामरेणे-
 त्यभिदधे । स्वामिन्

इमाकृतिरयं वर्ण इदं रूपमिदं वयः ।

अन्तरं चास्य भूपस्य काचचिन्तामणेरिव ॥ १ ॥

इति तेन विज्ञप्ते चतुरचक्रवर्ती श्रीभोजस्तत्सा-
 मुद्रिकाविलोकनान्निश्चलदृग्तादृशं नृपं विमृश्योपा-
 यनवस्तृन्युपनेतुं स सन्धिविग्रहिकस्तं प्राहिणोत् ।

दन्नसदन्नवार्त्ताभिरलं शीतभारेणं श्रान्तं विज्ञप्य
 निवद्यमानेन राज्ञा कथं कथञ्चिदनुज्ञातः पुरोपव
 यावद्भुजानुगम्यमानः माघपण्डितेन स्वागमनप्र
 सादेन संभावनीयोऽहमिति विज्ञप्तो नृपानुज्ञात
 स्वं पदं भेजे । तदनु कतिपयादिनैः श्रीभोजस्तद्वि
 भवभोगसामग्रीदिवृक्षया श्रीश्रीमालनगरं प्रातः-
 माघपण्डितेन प्रत्पुद्गमादियथोचितभक्त्याऽऽर्जित
 ससैन्यस्तन्मन्दुरायां ममौ । स्वयं तु माघपण्डित
 स्य सौधमध्यास्य संचारकभुवं काञ्चनवद्दामवलो
 क्य स्नानादनु देवतावसरोर्व्या मणिमरकतकुट्टि
 मशैवलवह्मरीयुग्जलभ्रान्त्या धौताम्बरीयं संवृण्व
 न् सौवस्तिकेन ज्ञापितवृत्तान्तस्तदैव तदेवतार्चान
 न्तरं निवृत्ते मन्त्रावसरेऽज्ञानसमयसमागतां रसव
 तीमास्वादमान आकालिकैरदेशजैर्व्यञ्जनैः फला
 दिभिश्चित्रीयमानमानसः संस्कृतपयःशालिशालिर्न
 रसवतीमाकण्ठमुपभुज्य भोजनान्ते चन्द्रशालाम
 धिरुह्याश्रुतादृष्टपूर्वकाव्यकथाप्रबन्धप्रेक्ष्यादीनि प्रे
 क्षमाणः शिशिरसमयेपि संजाताकस्मिकग्रीष्मभ्रा
 न्त्या संशीतसितस्वच्छवसनस्तालवृन्तकैरनुचैर

वीज्यमानोऽमन्दचन्दनालेपनेपथ्यः सुखनिद्रया
 तां क्षणदां क्षणमिवातिवाह्य प्रत्यूषे शङ्कानिस्वना-
 द्विगतनिद्रो हिमसमये ग्रीष्मावतारव्यतिकरो
 माघपण्डितेन ज्ञापितः प्रतिसमयं सविस्मयः क-
 ति दिनान्यवस्थाय स्वदेशगमनायापृच्छन् स्वयं
 करिष्यमाणनव्यभोजस्वामिप्रसादप्रदत्तपुण्यो^१ मा-
 लवमण्डलं प्रति प्रतस्थे। तथा निजजन्मदिने जन-
 केन नैमित्तिकाज्ञातके कार्यभाणे पूर्वमुदितोदित-
 समृद्धिर्भूत्वा प्रान्ते गलितविभयः किञ्चिच्चरणयो-
 राविर्भूतव्यथुविकारः पञ्चत्वमाप्स्यतीति । नि-
 मित्तविदा निवेदितां विभयसंभारेण तां ग्रहगतिं
 निराचिकीर्षुणा माघपिता संवत्सरशतप्रमाणे म-
 नुजायुषि षट्त्रिंशत्सहस्राणि दिनानि भविष्यन्तीति
 विमृश्य नाणकपरिपूर्णोस्तावत्संख्यान् हारकान्
 कारित्तनव्यकोशेषु निवेश्य तदधिकां परां भूतिं श-
 तशः समर्प्य प्रदत्तमाघनाम्ने सुताय कुलोचितां
 शिक्षां चित्तीर्थं कृतकृत्यमानिना तेन विपेदे । तद-
 नन्तरमुत्तराशापतिरिव प्राज्यसाघ्राज्यो विद्वज्जने-
 भ्यः श्रियं तदिच्छया यच्छन्नमानैर्दानैरार्थिसार्थं

कृतार्थयंस्तैर्भोगविधिभिः स्वममानुपावतारमिव द-
 र्शयन् विरचितशिशुपालवधाभिधानमहाकाव्यच-
 मत्कृतविद्वज्जनः स प्रान्ते पुण्यक्षयात्क्षीणवित्तो वि-
 पत्तिपाते स्वविपये स्थातुमप्रभूष्णुः सकलत्रो मा-
 लवमण्डले गत्वा धारायां कृतावासः पुस्तकग्रहणका-
 र्पणपूर्वकं श्रीभोजात्कियदपि द्रव्यमानेयमिति तत्र
 पत्नीं प्रस्थाप्य यावत्तदाशया माघपण्डितश्चिरं त-
 स्थौ । तावत्तथावस्थां श्रीभोजस्तत्पत्नीं विलोक्य-
 ससंभ्रमाशलाकान्यासेन तत्पुस्तकमुन्मुद्य काव्य-
 मद्राक्षीत् ॥

कुमुदवनमपश्चि श्रीमदभोजखण्डं

त्यजति मदमुलूकः प्रीतिमांश्चक्रवाकः ।

उदयमहिमरश्मिर्याति शीतांशुरस्तं

हतविधिललितानां ही विचित्रो विपाकः ॥ १ ॥

अथ काव्यार्थमवगम्य का कथा ग्रन्थस्य केव-
 लमस्यैव काव्यस्य विश्वम्भरामूल्यमल्यं समयो-
 चितस्यानुच्छिष्टस्य हीशब्दस्य पारितोपिके क्षिति-
 पतिर्लक्षद्रव्यं वितीर्य तां विससर्ज । सापि ततः सं-
 चरन्ती विदितमाघपण्डितपत्नी कैश्चिद्भिरर्थभिर्याच्य-
 माना तत्पारितोपिकं तेषुः समस्तमपि वितीर्य

यथावस्थिता गृहमुपेयुषी तद्दत्तान्तं विज्ञापनापूर्व
किञ्चिच्चरणस्फुरच्छोफाय पत्ये निवेदयामास । अ-
थ त्वमेव मे शरीरिणी कीर्त्तिरिति श्लाघमान-
स्तदा स्वगृहमागतं कमपि भिक्षुं वीक्ष्य भुवने
तदुचितं किमपि देयमपदयन् संजातनिर्वेद इदम-
वादीत् ॥

अर्था न सन्ति न च मुञ्चति मां दुराशा
दानद्वि सङ्कुचति दुर्ललितः करो मे ।

याश्वा च लाघवकरी स्ववधे च पापं
प्राणाः स्वयं व्रजत किं परिदेयितेन ॥ १ ॥

दारिद्र्यानलसंतापः शान्तः संतोषवारिणा ।
दीनाशाभङ्गजन्मा तु केनायमुपशाम्यतु ॥ २ ॥

व्रजत व्रजत प्राणा अर्धिनि व्यर्धतां गते ।
पश्चादपि हि गन्तव्यं क्व सार्धः पुनरीदृशः ॥ १ ॥

न भिक्षा दुर्भिक्षे पतति दुरवस्थाः कथमृणं
लभन्ते कर्माणि क्षितिपरिवृट्कान्धारयति कः ।

अदत्त्वापि यासं महपतिरमावस्तमयते
क्व यामः किं कुमो गृहिणि गहनो जीवितविधिः २
धुत्क्षामः पधिको मदीयभयनं पृच्छन्कुतोप्यागतः

त्वान्धमतिना जैनमार्गनिन्दापरेण निषिद्धः क-
नीयति शोभने कृपापरः स्वप्रतिज्ञाभङ्गपातकं ती-
र्थेषु क्षालयितुमिच्छुः प्रतितीर्थं प्रतस्थे । अथ पितृ-
भक्तेन शोभननाम्ना लघुपुत्रेण तं तदाग्रहान्निषि-
ध्य पितुः प्रतिज्ञां प्रतिपालयितुमुपात्तव्रतः स्वयं
तान्गुरुननुससार । अभ्यस्तसमस्तविद्यास्थानेन ध-
नपालेन श्रीभोजप्रसादसंप्राप्तसमस्तपाण्डितप्रकृष्ट-
प्रतिष्ठेन निजसहोदरामर्षभावाद्वादशाब्दीं यावत्स्व-
देशानिषिद्धजैनदर्शनप्रवेशेन तद्देशोपासकैरत्यर्थम-
भ्यर्थनया गुरुपुरुषेषूह्यमानेषु सकलसिद्धान्तपा-
रावारपारदृष्ट्वा स शोभननामा तपोधनो गुरूनाष्ट-
च्छय तत्र प्रयातो धारायां प्रविशन् पण्डितधनपा-
लेन राजपाटिकायां व्रजता तं सहोदरमित्यनुपल-
क्ष्य सोपहारसं गर्दभदन्त भवन्त नमस्ते इति प्रोक्ते
कपिवृषणास्य वयस्य सुखं ते इति शोभनमुने-
र्वचसान्तश्चमत्कृतो मया नर्मणापि नमस्ते इत्युक्ते-
ऽनेन तु वयस्य सुखं ते इत्युच्चरता वचनचातुर्या-
न्निर्जितोस्मीति । तत्कस्यातिथयो वयमिति धनपा-
लस्यालापैर्भवत एवातिथयो वयमिति शोभनमुने-

तत्किं गेहिनि किञ्चिदस्ति यदयं भुङ्क्ते बुभुक्ष्णातुरः ।
 वाचास्तीत्यभिधाय नास्ति च पुनः प्रोक्तं विनैवाक्षरैः
 स्थूलस्थूलविलोललोचनजलैर्वाष्पाभ्रसां विन्दुभिः
 ॥ ३ ॥

इति तद्वाक्यान्त एव स माघपण्डितः पञ्चत्व-
 भवाप । प्रातस्तं वृत्तान्तमवगम्य श्रीभोजेन
 श्रीमालेषु सजातियु धनवत्सु सत्सु तस्मिन्पुरु-
 परत्ने विनष्टे क्षुधात्राधिते सति भिल्लमाल इति
 तज्ज्ञातं* नाम निर्ममे ॥

पुरा समृद्धिविशालायां विशालायां पुरि मध्यदेश-
 जन्मा काश्यपगोत्रः सर्वदेवनामा द्विजो निवसन्
 जैनदर्शनसंसर्गात्प्रायः प्रशान्तमिथ्यात्वो धनपाल-
 शोभनपुत्रद्वयेनान्वितः कदाचिदागताञ्छ्रीवर्द्धमान-
 सूरिन्गुणानुरागान्निजोपाश्रये निवास्य निर्द्वन्द्वभक्त्या
^{नेनान्तसर्वज्ञपुत्रानिति धिया तिरोहितं नि-}
^{पारितोऽस्ति} पृच्छंस्तैर्वचनच्छलेनार्द्धविभागं या-
 जपूर्वजनिधिंवेदनाल्लब्धनिधिस्तदर्द्धं यच्छंस्तैः
 चितः संकेतन्नितो ज्यायसा धनपालेन मिथ्या-
 पुत्रद्वयादर्द्धं याच्छिः सार्धैः पुनरीदृश इति वाक्यान्ते ३ इति

१ B C मज्झिम. २
 शान्तकान्तोर्नाम
 * मेन कर्मणा प्रतिदं

न्यान्धमतिना जैनमार्गनिन्दापरेण निषिद्धः क-
 नीयाति शोभने रुषापरः स्वप्रतिज्ञाभङ्गपातकं ती-
 र्थेषु क्षालयितुमिच्छुः प्रतितीर्थं प्रतस्थे । अथ पितृ-
 भक्तेन शोभननाम्ना लघुपुत्रेण तं तदाग्रहान्निषि-
 ध्य पितुः प्रतिज्ञां प्रतिपालयितुमुपाचरतः स्वयं
 तान्गुरुननुससार । अभ्यस्तसमस्तविद्यास्थानिनं ध-
 नपालेन श्रीभोजप्रसादसंप्राप्तसमस्तपाण्डितप्रकृष्ट-
 प्रतिष्ठेन निजसहोदरामर्भभावाद्वादशाब्दीं यावत्स्व-
 देशानिषिद्धजैनदर्शनप्रवेशेन तद्देशोपासकैरत्यर्थम-
 भ्यर्थनया गुरुपुरेषूप्राहूयमानेषु सकलसिद्धान्तपा-
 गवारपाण्डित्या स शोभननामा तपोधनो गुरुनाष्ट-
 ष्च तत्र प्रयातो धारायां प्रविशन् पाण्डितधनपा-
 लेन राजपाटिकायां व्रजता तं सहोदरमित्यनुपल-
 क्ष्यं सोपहारं गर्दभदन्तं भवन्तं नमस्ते इति प्रोक्ते
 कपिवृषणास्य वयस्य सुखं ते इति शोभनमुने-
 र्वचसान्तश्चमल्लतो मया नर्मणापि नमस्ते इत्युक्ते-
 ऽनेन तु वयस्य सुखं ते इत्युच्चरता वचनचातुर्या-
 न्निर्जितोस्मीति । तत्कस्यातिथयो यूयमिति धनपा-
 लस्यालापिर्भवत एवातिथयो वयमिति शोभनमुने-

*सव्वत्थं अत्थि धम्मो जा मुणियं जिन न सासणं
तुम्ह ।

कणगाउराण कणगुव्वंससियपयमलम्भमाणं १

देशाधीशो ग्राममेकं ददाति

ग्रामाधीशः क्षेत्रमेकं ददाति ।

क्षेत्राधीशः शिम्बिकाः संप्रदत्ते

संघस्तुष्टः संपदं स्वां ददाति ॥ १ ॥

इत्यादीनि वाक्यानि पठन्स धनपालः

कदाचिन्नृपेण सह मृगयां नीतो धनपालोऽभिहितः

किं कारणं नु धनपाल^५ मृगा यदेते

व्योमोत्पतन्ति विलिखन्ति भुवं वराहाः । .

देव त्वदस्त्रचकिताः श्रयितुं स्वजाति-

मेके मृगाङ्कमृगमादिवंराहमन्ये ॥ १ ॥

राज्ञा वाणेन मृगे विद्धे सति तद्वर्णनाय विलोकि-
तमुखो धनपालः प्राह ।

* सर्वत्र धर्मोऽस्ति यावन् ज्ञानं हे जिन न शासनं तव । कनका-
नुराणां कनकमिव स्वसितपदमलम्भमानां ॥ यथा घनूररसमत्ताः
सर्वत्र कनकं पीतवर्णं पश्यन्ति यतः स्वस्य धवलपदं शुद्धपदं न
प्राप्ता विपरीतं पश्यन्तीत्यर्थः । यद्वा श्यामिनपदं विश्वासयोग्यं स्थानं
[२ माशुसंघमिानं वा (घ)]

(१) सव्वत्थं २ कणगा व. ३ \ सेनिका ४ शाकमानं

सर्गः ५ ॥ कविमत

यूपं कृत्वा पशून्हत्वा कृत्वा रुधिरकर्दमम् ।

यद्येवं गम्यते स्वर्गे नरके केन गम्यते ॥ २ ॥

सत्यं यूपं तपो ह्यग्निः कर्माणि समिधो^१ मम ।

अहिंसामाहुतिं दद्यादेवं यज्ञः सतां मतः^२ ॥ ३ ॥

इत्यादि शुकसंवादोदितानि वचांसि नरेन्द्रस्य पुरतः पठन् हिंसाशास्त्रोपदेशिनो हिंसकप्रकृतीन्ब्राह्मणरूपेण राक्षसांस्ताञ्ज्ञापयन् नृपमहर्द्धर्माभिमुखं चकार ॥ अथ कस्मिन्नप्यवसरे नरेश्वरः सरस्वतीकण्ठाभरणप्रासादे व्रजन्सदा सर्वज्ञशासनप्रशंसापरं पण्डितं धनपालमालपत् । सर्वज्ञस्तावत्कदाचिदासीत्तद्दर्शने साम्प्रतं कश्चिज्ज्ञानातिशयोस्तीत्यभिहिते, अर्हत्कृतेऽर्हञ्जूडामणिग्रन्थे^४ विश्वत्रयस्य त्रिकालवस्तुविषयस्वरूपपारिज्ञानमद्यापि विद्यत इति तेनोक्ते, त्रिद्वारमण्डपे स्थितः कस्मिन्द्वारेऽस्माकं निर्गम इति शास्त्रकलङ्कारोपणोद्यते नृपे बुद्धिमात्रा त्रयोदशीति पैठं सत्यापयता भूर्जपत्रे नृपप्रश्ननिर्णयमालिख्य मृण्मयगोलके निधाय च

१ (१) प्राणा म येन गे २ एव यज्ञ समानन ३ श्रुतिसंवाद ०

४ ॥ अर्हन्नाथं चूडामणिग्रन्थे ॥ ५ निर्णयस्तु बुद्धिपात्रगम्य इति श्लोकोक्तिः, नरेश्वरनेऽभुवा भव सिद्धा त्रयोदशीति उच्येति विदुः ॥

काव्यमिदं निर्वर्ण्य पारितोषिके तस्याः पट्टि-
कायाः काञ्चनकलशं ददौ नृपः। तस्मात्प्रासादादप-
सरंस्तदीयद्वारखत्तके^१ रत्या सह हस्ततालदानपर-
स्मरं मूर्त्तिमन्तमालोक्य नृपेण हांसहेतुं पृष्टः पाण्डि-
तः प्राह ।

स एव भुवनत्रयप्रथितसंयमः शंकरो
विभर्त्ति वपुषाधुना विरहकातरः कामिनीम् ।
अनेन किल निर्जिता वयमिति प्रियायाः करं
करेण परिताडयन् जयति जातहासः स्मरः ॥ १
*अन्नदिणे शिवभवणे दुवारदेसे नि ए वि भङ्गिगणं ।
किं दुव्वलो पलोडअ निवपुट्टो भणइ धणपालो २
दिग्वासा यदि तत्किमस्य धनुषा तच्चेत्कृतं भस्मना
भस्माथास्य किमङ्गना यदि च सा कामं पुनर्देषि
किम् ।

इत्यन्योन्यविरुद्धचेष्टितमहो पश्यान्निजस्वामिनो
भृङ्गी सान्द्रागिरापिनहपरुषं^३ धत्तेऽस्थिशेषं वपुः १
पाणिग्रहे पुलकितं वपुरेशं भृत्तिभृषितं जयति ।

- * अन्यदिने शिवत्रवने द्वाादेसे निजेपि नृङ्गिगणं । (श्रीरघु)
किं दुर्वतः प्रतोत्रवने एव नृपपृष्टो भणानि वनपात्रः ॥ ३ ॥
१ प्रवेशविशेषे. (२ । । हास्य) ३ घननाडीनिवस्कारकश्यं.
४ गोवर्द्धनमत्तनाम्पामिदम्

अङ्कुरित इव मनोभूर्यस्मिन्भस्मावशेषोपि ॥ ३

अमध्यमश्नाति विवेकशून्या
स्वनन्दनं कामयतेऽतिसक्ता ।

सुराग्रशृङ्गैर्विनिहन्ति जन्तून्
गैर्वन्द्यते केन गुणेन राजन् ॥ ४ ॥

पयःप्रदानसामर्थ्याद्वन्द्या चेन्महिषी न किम् ।

विशेषो दृश्यते नास्या महिषीतो मनागपि ॥ ५

इत्पादिभिः प्रसिद्धसिद्धसारस्वतोद्गारैर्नृपं रञ्ज-
यन् यावदास्ते तावत्कोपि सांयात्रिको द्वाःस्थनिवे-
दितः सभां प्रविश्य नृपं नत्वा मदनपट्टिकायां प्र-
शस्तिकाव्यानि दर्शयामास । नृपेण तल्लाभस्थान-
के पृष्टे न एवमवादीत् । नरिधावकस्मादेव मम
वाहने स्वलिते निर्यामकैः शोध्यमाने समुद्रे तन्म-
ग्नं शिवाघननमालोक्य परिणतः परिस्फुरज्जलमप्य-
न्तः सलिलविकलमवलोक्य कस्यामपि भिन्ना व-
र्णान्निर्वर्ण्य च तज्जिज्ञामया मदनपट्टिकां तत्र प्र-
स्थाप्य तत्कान्ताक्षरमयीं पट्टिकंयमिति नृपति-
निशम्य तदुपरि मृन्मर्मा पट्टिकां निशोच्य तत्र

१ भणरहोति ज्ञोर्केर्त्तौ

२ १) तन्निमग्न ३ मदनमयपट्टिकाया ४ तत्रेहताक्षरमया

१८ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्ग. २

पतितान्वर्णान्पिण्डितैर्वाचियामास ॥

आवाल्याधिगमान्मयैव गमितः कोटिं परामुन्नते
रस्मत्संकथयैव पार्थिवसुतः सम्प्रत्यसौ लज्जते ।

इत्थं खिन्न इवात्मजेन यशसा दत्तावलम्बोन्मुये
र्यातस्तीरत्तपोवनानि तपसे वृद्धो^२ गुणानांगणः

देवे दिग्विजयोद्यते धतधनुःप्रत्यर्थिसीमन्तिनी-
वैधव्यव्रतदायिनि प्रतिदिशं क्रुद्धे पारिभ्राम्यति ।

आस्तामन्यनितम्बिनी रतिरपि^३ त्रास्तान्न पाप्यं कं
भर्तुर्द्वर्तुमदान्मदान्धमधुपीनीलीनिचोलं^४ धनुः^२

चिन्तागम्भीरकूपादनवरतचलद्भ्रिञ्जोकारघट्ट-
व्याकृष्टं निःश्वसन्त्यः पृथुनयनघटीयन्तमुक्ताश्रु-
धारम्

नासावंशप्रणालीविषमपथपतद्वाप्यपानीयमेता^५
देव त्वद्वैरिनार्यः स्तनकलशायुगेनाऽविरामं^६ वहन्तिः

इति संपूर्णेषु काव्येषु वाच्यमानेषु ॥

अयि खलु विषमः पुराकृतानां

भवति हि जन्तुषु कर्मणां विपाकः ।

अस्य काव्यस्योत्तरार्द्धे छिन्नपादिभिः^७ परःशतैः

* भ्रमरिश्वाभिकाप्ररुद्रपटभिन्न यम्य तन्पुत्र

१ १ ॥ विरागानाम् २ वृद्धिं प्राप्तो वरुद्ध ३ ॥ रतिरपि

४ मृदु ५ एतत् ६ भक्तिगाम ७ छिन्नपादमगादवशीलः

रपि पण्डितैः परिपूर्यमाणमपि विसंयदतीति
राज्ञाधनपालपण्डितः पृष्टः ।

हराशीरसि क्षिरांसि यानि रेजु-

हरिहरितानि लुठन्ति गृध्रपदिः ॥ ३ ॥

इदमेवोत्तरार्द्धं संयदतीति नृपेणोक्ते सति स प-
ण्डितः श्रोवाच । यदि गुम्फार्थाभ्यां श्रीरामेश्वरप्रश-
स्तिभित्ताविदं न भवति तदतःपरमाजीवितान्तं क-
वित्वस्य संन्यास एवेति तत्प्रतिश्रवणसमकालभेय
यानपात्रे निर्यामकाग्निक्षेप्याद्यगाह्यमाने नीरथी
पद्भिर्मासैस्तं प्रासादमासाद्य पुनर्मदनपट्टिकायां न्य-
स्तायामिदमेवोत्तरार्द्धमागतमालोक्य तरुमै तदुचि-
तं पारितोषिकं प्रमादीचकार ॥ इति खण्डप्रशस्ते-
र्यथाश्रुतानि बहूनि काव्यानि मन्तव्यानि ॥

कदाचिद्वाज्ञा सेवाश्रयतां एतः, एवं' पण्डितरित-
लकमश्रीगुम्फार्थयद्यं जर्ग। । शिशिरवामिन्याभर-
मयामं निर्विनोदत्वानां प्रथमादर्शप्रतिमानीय प-
ण्डितेन व्याख्यायमाना निरुक्तमश्रीवद्यां वाच्यं
स्तद्व्यनिपातनीयं एतन्कथाय ब्रह्मालोक्यनमय
र्णमथालक्यापनापुत्रेण सभाय नक्षिब्रह्मिनायि

त्रीयमाणचित्तो नृपः पण्डितं प्राह । मामत्र कथा
 नायकं कुर्वन् विनतायाः पदेऽवन्तीमारोपयन् श
 कावतारतीर्थस्य पदे महाकालमाकलयन् यद्याच
 से तत्तुभ्यं ददामीत्यभिदधाने नृपे खद्योतप्रद्योत
 नयोः सर्पपकनकाचलयोः काचकाञ्चनयोः धत्तूरक
 ल्पपादपयोरिव तेषां महदन्तरमित्युच्चरन्

*दोमुहय निरस्वर लोहमइय^१ नाराय तुज्झ किं^२
 भणिमो

गुञ्जाहि समं कणयं तोलन्तु न गउसि पायालं १
 इत्याक्रोशपेर तस्मिनजाज्वल्यमानेग्रौ श्रीभोजे
 तां मूलप्रतिमिन्धनीचकार। अथ स द्विधा निर्वेदभा
 ग् द्विधाऽवाङ्मुखं निजगौधपश्चाद्भागे जीर्णमथा
 धिरुद्धो निःश्वसन् भृशं मुष्वाप । बालपण्डितय
 तत्सुतया सभक्तिकमुत्थाप्य स्नानपानभोजननि
 र्मापणानन्तरं निलकमञ्जरी प्रथमादर्शलेखदर्शना
 त्संस्मृत्य ग्रन्थस्यार्द्धं लेखयांचके तदुत्तरार्द्धं नूत
 नीकृत्य ग्रन्थः समर्थितः ॥

१. रे द्विपुष्क निरस्वर तोतयत् नारायन्नुच्यते इति तणाप ग
 २. विः कथं कनकं तोतयन् न गतासि पाया ।

१. A लोहमया २. C किमिय. ३. D प्रथमादर्शलेखनात्

अन्यदा भोजसभायां काव्यमिदमुक्तं तेन ।
 धारार्थांश्च धरामर्हीशगणने कौतूहलीयानथं
 वेधास्त्वद्गणनां चकार खटिकाखण्डेन रेखां दिवि ।
 सैवेयं त्रिदशापगा समभवत्त्वत्तुल्यभूमिधवा-
 भावात्तत्त्यजति स्म सोयमवनीर्पीठे तुपाराचलः १
 अपरपण्डितैरस्मिन्काव्ये उपहसिते धनपालेनोक्तम्
 शैलैर्वन्ययति स्म वानरहृतैर्वाल्मीकिरम्भोनिधिं
 व्यासः पार्थशरैस्तथापि न तयोरत्युक्तिरुद्भाव्यते ।
 वंस्तु प्रस्तुतमेव किञ्चन वयं ब्रूमस्तथाप्युच्चकै-
 ल्लोकोयं हसति प्रसारितमुखस्तुभ्यं प्रतिष्ठे नमः ॥

एकदा राजन्महाभारती कथा श्रूयतामित्युक्ते प-
 ण्डितं प्रति परमार्हतेन तेन प्रत्युक्तं
 कार्नीनस्य मुनेः स्ववान्धवधूवैधव्यविध्वंसिनो
 नेतारः किल पञ्च गोलकसुताः कुण्डाः* स्वयं पा-
 ण्डवाः ।

तेर्मा पञ्च समानजातय इति ख्यातास्तदुत्कीर्त्तनं
 पुण्यं स्वस्त्ययनं भवेद्यदि नृणां पापस्य कान्या
 गतिः ॥ २ ॥

शोभनमुनेश्चतुर्विंशतिका स्तुतिः प्रतीतैव ॥

(• भवते सात कुण्डां गृहं भर्त्सति गो.नक)

१ ॥ १ ॥ १ ॥ शोभनस्तु २ धनपात्रस्य धनपात्रपक्षांगकानिश्चते.

१०२ प्रबन्धाचिन्तामणिः सर्ग, २

अधुना किमपि प्रबन्धादि क्रियमाणमास्ते नृपेणेत्युक्ते
धनपालः प्राह ।

आरनालंगलदाहशङ्कया

मन्मुखादपगता सरस्वती ।

तेन वैरिकमलाकचग्रह—

व्यग्रहस्त न कवित्वमस्ति मे ॥ १ ॥

वचनं धनपालस्य चन्दनं मलयस्य च ।

सरत्तं त्वदि विन्यस्य कोभूत्ताम न निर्वृतः ॥ १ ॥

अन्यदा सर्वाण्यपि दर्शनानि एकत्राहूय मुक्ति-
मार्गं पृष्ठे ते स्वर्दर्शनपक्षपातं ब्रूवाणाः सत्यमा-
र्गजिज्ञासयैकीक्रियमाणाः पाण्मासीमवधीकृत्य श्री-
शारदाराधनतत्पराः । कस्या अपि निशंः शेषे जा-
गर्षाति व्याहृतिपूर्वमुत्थाप्यं सा नृपं ॥

श्रोतव्यः सांगतो धर्मः कर्तव्यः पुनरार्हतः ।

वैदिको व्यवहर्त्तव्यो धातव्यः परमः शिवः ॥ १ ॥

अथवा धातव्यं पदमक्षयं । श्लोकममुं राज्ञे द-
र्शनेभ्यश्च समादिश्य श्रीभारती तिरौदधे ।

अहिंसाश्मश्रुणां धर्मां मान्यादेवी च भारती ।

१ धर्माश्मश्रुणां धर्मां मान्यादेवी च भारती ।

२ । विष्णुः ३ । शिवः ४ । भृगुः ५ । ६ । ७ । भारती ।

ध्यानेन मुक्तिमाप्नोति सर्वदर्शनिनां मतम् ॥ २ ॥
इति श्लोकयुग्मं निर्माय नृपाय निरपायनिर्णयं
प्राहुः ॥

अथ तन्नगरनिवासिनी शीताभिधाना रन्धनी
कमपि विदेशवासिनं कार्पटिकं सूर्यपर्वणि जलाश्र-
ये कङ्कुणीतैलमास्वाद्य गृहमुपेत्य पाकप्राशनमु-
पादाय तद्वमनाद्विपन्नमालोक्यं सद्रव्यमित्युत्पद्य-
मानकलङ्केशङ्काकुलतया पञ्चत्वाय तद्वमनमेवे
वुभुजे । तस्मिन्स्थिरे प्रादुर्भूतप्रातिभवैभवा विद्या-
प्रयीं रघुवात्स्यायनकामशास्त्रचाणाक्यनीतिशा-
स्त्रमीपत्समभ्यस्य च नवयौवनया विजयाभिधानया
विदुष्या स्वसुतया सार्द्धं श्रीभोजस्य सदः शृङ्गार-
यन्ती श्रीभोजं प्रति प्राह ॥

शौर्यं शत्रुकुलक्षयावधि यशो ब्रह्माण्डभाण्डावधि-
स्त्यागस्तर्कुकवाञ्छितावधिरियं क्षोणी समुद्रावधिः ।
श्रद्धा पर्यतपुत्रिकापतिपदद्वन्द्वप्रमाणावधिः

१७ १) मुक्तिमार्गः २) इत्यादि ३) १) पापशोकमुक्ता देवी विगंधिन
२) कपनीय... ३) कार्पटिकं पाकाय तस्या गृहेऽयं कार्पटिका निज
पृथक्पिचकारपत्तयेन काङ्कुणीतैल परिवेषितं ४) विपन्न विज्ञेय ५) नर
दाययेन. ६) १) प्रसूत. ३) कपनीय ८) लोकोन्मै। प्रागशो २) गित

इति भूयो भूयस्तेन त्रिपदीमुदीर्यमाणामाकर्ण्य ।
कुचप्रत्यासत्या हृदयमपि ते चण्डि कटिनम् । १

इति ध्रातृमुखात्तूर्य पदमाकर्ण्य क्रुद्धा सा सत्र-
पा च कुष्टी भवेति तं ध्रातरं शशाप । इति पति-
व्रताव्रतप्रभावात्तदात्वप्रभृतिरोगोभूत् । प्रातः शी-
तरक्षापिहिततनुर्नृपसभायातो मयूरेण मयूरेणैव
कोमलगिरा वरकोडीति तं प्राकृतशब्दे प्रोक्ते चतुर-
चक्रवर्ती नृपो वाणं सविस्मयं प्रेक्ष्यमाणस्तेन प्र-
स्तावान्तरे देवताराधनोपायश्चेतस्यवतारयांचक्रे
वाणस्तु सापत्रंपस्तत उत्थाय नरगसीमानी स्तम्भ-
मारोप्य खदिराङ्गारपूर्णमधःकुण्डं विधाय स्तम्भा-
ग्रवर्तिनि सिक्कके^१ स्वयमाधिरूढः सूर्यस्तुतौ प्रति-
काव्यप्रान्ते सिक्ककपदं छुरिकया छिन्दन् पञ्चभिः
काव्यैस्तेन पञ्चसु पदेषु छिन्नेषु सिक्ककाद्ये विलग्नः
पष्ठेन काव्येन प्रत्यक्षीकृतभानुस्तत्प्रसादात्सद्यः
संजातजात्यकाञ्चनकार्यः । अन्यस्मिन्नहनि स सुव-
र्णचन्दनावलिभ्राङ्गः संदीप्तसितदिव्यवसनः समाज-
गाम । तद्वपुःपाटवं पश्यता नृपेण सूर्यवरप्रसादं म-

१ C D तदात्वे प्रसूनप्रनुरोगः २ B वरकोडी D बकोडी ३ ततः

४ C चिन्तयाचक्रे ५ सत्रपः ६ सिक्ककके ७ काव्यकाग्निः

चूरे विज्ञपयति वाणो वाणनिभया गिरा तं मर्म-
णि विव्याध । यदि देवताराधनं^१ सुकरं तदा त्व-
मपि किमपीदृक् चित्रमाविःकुरु । इत्यभिहिते ते-
न मयूरेण तं प्रति प्रतिवचः संदधे । निरामयस्य
किमायुर्वेदाविदा तथापि तव वचः सत्यापयितुं नि-
जपादौ च पाणीं ह्युर्यां विदार्य त्वया पष्ठे काव्ये सू-
र्यः परितोपितोऽहं तु पूर्वस्य काव्यस्य पष्ठेऽक्षरे भ-
वानीं परितोश्यामीति प्रतिश्रुत्य सुखासनमासीन-
श्रण्डिकाप्रासादपश्चाद्वागे निविष्टो माभ्राङ्गीर्विभ्रम-
मिति पष्ठेक्षरे प्रत्यक्षीकृतचण्डिकाप्रासादात्प्रत्यग्रप्र-
थमानवपुःपल्लवः स्वसन्मुखं च तत्प्रासादमालो-
क्याभिमुखागतैर्नृपतिप्रमुखराजलोकैः कृतजयज-
यारवो महता महेन पुरं प्राविक्षत् । 'एतस्मिन्नव-
सरे मिथ्यादृशां ज्ञासने विजयिनि सम्यग्दर्शनद्वे-
पिभिः कश्चित्प्रधानपुरुषैर्नृपाऽभिदधे । यदि जैनमेत
कश्चिदीदृग्प्रभावविर्भावः प्रभवति तदा सिताम्बराः
स्वदेशे स्थाप्यन्ते नो चन्निर्वास्यन्ते इति तद्वचनान-
न्तरं श्रीमानतुङ्गाचार्यास्तत्राकार्यं निजदेवतातिशयं
कमपि दर्शयन्तु इति राज्ञा भणितं । ते प्राहुः ।

इति भूयो भूयस्तेन त्रिपद्मीमुद्गीर्यमाणामाकर्ण्य ।
कुचप्रत्यासत्या हृदयमपि ते त्रण्डि कटिनम् । १

इति भ्रातृमुखात्तूर्यं पदमाकर्ण्य क्रुद्धा सा सत्र-
पा च कुष्टी भवेति तं भ्रातरं शशाप । इति पति-
व्रताव्रतप्रभावात्तदात्वप्रभृतिरोगोभूत् । प्रातः शी-
तरक्षापिहिततनुर्नृपसभायातो मयूरेण मयूरेणैव
कोमलगिरा वरकोडीति तं प्राकृतशब्दे प्रोक्ते चतुर-
चक्रवर्ती नृपो वाणं सविस्मयं प्रेक्ष्यमाणस्तेन प्र-
स्तावान्तरे देवताराधनोपायश्चेतस्यवतारयांचक्रे
वाणस्तु सापत्रंपस्तत उत्थाय नरगसीमनि स्तम्भ-
मारोप्य स्वदिराङ्गारपूर्णमधःकुण्डं विधाय स्तम्भा-
ग्रवर्तिनि सिक्के^१ स्वयमाधिरूढः सूर्यस्तुतौ प्रति-
काव्यप्रान्ते सिक्ककपदं छुरिकया छिन्दन् पञ्चभिः
काव्यैस्तेन पञ्चसु पदेषु छिन्नेषु सिक्काये विलग्नः
पष्ठेन काव्येन प्रत्यक्षीकृतभानुस्तत्प्रसादात्सद्यः
संजातजात्यकाञ्चनकार्यः । अन्यस्मिन्नहनि स सुव-
र्णचन्दनावलिप्लाङ्गः संदीप्तमितदिव्यवसनः समाज-
गाम । तद्वपुःपाटवं पश्यता नृपेण सूर्यवरप्रसादं म-

१ C D नदात्वे प्रसृतप्रनृपगणः २ B वरकोडी D वकोडी इतः

४ C चिन्तयाचक्रे ५ सत्रपः ६ सिक्ककके ७ काव्यकार्त्विः

रिणं पण्डितं पण्डित्यं च तत्र प्रहितवान् । तत्र
प्रत्यये नृपसमीपे नीतो गोपालः श्रीभोजेन रि-
मपि निवेदयत्यादिष्टः

'भोय ए हु गलिं कण्ठुलड भण कंठुं फटिहाड ।
उर लच्छिह' मुह समति सीम निचद्धि काट्टं

सरस्वतीकण्ठाभरणगोप इत्याह ततो गजा
तदुक्तिविस्मितः । सभायामलंघनायां नेपथ्यथा-
र्ष्णिं पण्डित्यं पुरो विलास्य तां प्रति 'एह कि'
इत्यादिस्मितं वचः श्रीभोज. समादिधत् । अप
स्यजातिपक्षपातादिव सम्यक्त्याः प्रसादपात्रं शम्भु-
पीनिधिः सा शुभुत्पीशिगमर्णा प्रतिभेव गतीग्यसपि
तद्वचनतत्त्वमवगम्ये, एष्यन्तीति नृपं प्रति वचः
प्रथितवर्गीव्युचिततद्वचनेविकमितारंवेने भोजेन
लक्ष्यं दायमानं ज्ञाततत्त्वतया प्रियतां पिबेता
धिया यदा न ददाति तदा न प्रसादमाह । ददा

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

मुक्तानामस्मद्देवतानामत्र कोऽतिशयः संभवति त-
थापि तत्किंकराणां सुराणां प्रभावाविर्भावः कोपि
विश्वचमत्कारकारी दृश्यत इत्यभिधाय चतुश्चत्वारिंशतां
निगडैर्निजमङ्गं नियमितं कारयित्वा तन्नगर-
वर्तिनः श्रीयुगादिदेवस्य प्रासादपाश्चात्यभागे स्थि-
तो मन्त्रगर्भं भक्तामरेति नयं स्तवं कुर्वन्प्रतिका-
व्यं भद्रैकैकानिगडः शृङ्खलासंख्यैः काव्यैः पर्याप्त-
स्तवोऽभिमुखीकृतप्रासादः शासनं प्रभावयामास ॥
इति श्रीमानतुङ्गाचार्यप्रबन्धः ॥

॥ अथ कदापि राजा स्वदेशपण्डितानां पाण्डि-
त्यं श्लाघमानो गूर्जरदेशमविदग्धतया निन्दन् स्था-
नपुरुषेणाभिदधे । अस्मद्देशीयावालगोपालस्यापि
भवदीयपण्डिताग्रणीः कोपि तुलां नारोहतीति ।
ततः ज्ञापितवृत्तान्तः श्रीभीमः कदापि गोवेषधा-

१०८ ततश्चत्वारिंशत् २ ० देशीयवालगोपालयोः

३ विश्वे नृपस्ये वृथा भाषिणं चिकीर्षुः आकारसंवृत्त्या
किपन्नमपि कालं विजम्बमानः स्थानपुरुषेण तद्वृत्तान्तं ज्ञापितः
श्रीभीमः स्वदेशसीमान्नगरे विदग्धा काश्चित्पण्डित्यः कांश्चन
गोवेषधारिणः पण्डिताश्च मुक्तवान् । अन्यदा श्रीभोजदौवारिकेण,
तत्रागत्य कश्चिद्विधो गोपः प्रतापदेवीनाम्नीं पण्डित्यं स गृहीत्वा
विदग्धलोकमुधासारा धारामागदवाप्य तां ज्ञापि सज्जनारुणे विमुष्य
प्रत्युपमुख्ये भूषाय गोपे निवेदिने श्रीजोतेन किमपि वदेत्यादिष्टः

रिणं पण्डितं पणस्त्रियं च तत्र प्रहितवान् । तत्र
प्रत्यूपे नृपसमीपे नीतो गोपालः श्रीभोजेन कि-
मपि निवेदयेत्यादिष्टः

‘भोय ए हु गलिं कण्टुलउ भण केहउं पाडिहाइ ।
उर लच्छिहि’ मुह सरसाति सीम निवदि काई

सरस्वतीकण्ठाभरणगोप इत्याह ततो राजा
तदुक्तिर्विस्मितः । सभायामलंरुतायां नेपथ्यधा-
रिणीं पणस्त्रियं पुरो विलोक्य तां प्रति ‘इह किं’
इत्याकस्मिकं वचः श्रीभोजः समादिक्षत् । अथ
स्वजातिपक्षपातादिव सरस्वत्याः प्रसादपात्रं शमु-
पानिधिः सा सुमुखीशिरामणी प्रतिभेव गर्भीरमपि
तद्वचनतत्त्वमवगम्य, पृच्छन्तीति नृपं प्रति वचः
प्रहितवतीत्युचिततद्वचनविकसितास्येन भोजेन
लक्षत्रये दाप्यमानेऽज्ञाततत्त्वतया त्रिरुक्तोपिकोशा-
धिपो यदा न ददाति तदा तं प्रकाशमाह । देश-

हे ज्ञोत्र एतत्कण्ठाभरणं यद् कीदृशं प्रविशति ।

उगमि लक्ष्मीमुखे सरस्वती स्थिता तयोः सोमा विवक्ष्य

किम् ॥

१ । भोज एव हु कण्टुलउ २ भन्धुलउ कचुत. ३ ल-
च्छिहि ४ का । उगि लच्छिहि मुहि । सोम विवक्षी कोश

५ । तदनोवगम्य ६ वचसा ॥ ७ विकसितवदनाभ्योतेन

मुक्तानामस्मद्देवतानामत्र कोऽतिशयः संभवति त-
थापि तत्किंकराणां सुराणां प्रभावाविर्भावः कोपि
विश्वचमत्कारकारी दृश्यत इत्यभिधाय चतुश्रत्वारिंशतां
निगडैर्निजमङ्गं नियमितं कारयित्वा तन्नगर-
वर्तिनः श्रीयुगादिदेवस्य प्रासादपाश्चात्यभागे स्थि-
तो मन्त्रगर्भं भक्तामरेति नवं स्तवं कुर्वन्प्रतिका-
व्यं भग्नैकैकानिगडः शृङ्खलासंख्यैः काव्यैः पर्याप्त-
स्तवोऽभिमुखीकृतप्रासादः शासनं प्रभावयामास ॥
इति श्रीमानतुङ्गाचार्यप्रबन्धः ॥

॥ अथ कदापि राजा स्वदेशपण्डितानां पाण्डि-
त्यं श्लाघमानो गूर्जरदेशमविदग्धतया निन्दन् स्था-
नपुरुषेणाभिदधे । अस्मद्देशीयावाल्लगोपालस्यापि
भवदीयपण्डिताग्रणीः कोपि तुलां नारोहतीति,
ततः ज्ञापितवृत्तान्तः श्रीभीमः कदापि गोवेपधा-

१०८ ततश्चत्वारिंशत् २ ० देशीयवाजगोपालयोः

३ विज्ञप्ते नृपसत्तं वृथा भाषिणं चिकीर्षुः आकारसंवृत्या
किपन्नमपि कात्रं विजम्बमानः स्थानपुरुषेण तद्वृत्तान्तं ज्ञापितः
श्रीभीमः स्वदेशमीमान्नगरे विदग्धा काश्चित्पण्डित्यः कांश्चन
गोपवेपधारिणः पण्डितांश्च मुक्तवान् । भग्न्यदा श्रीभोजदौवारिकेण,
तत्रागत्य कश्चिद्विधो गोपः प्रतापदेवीनाम्नीं पण्डित्यं स गृहीत्वा
विदग्धलोकमुत्सामागधागामागदवाप्यता कोपि सज्जतारुते विमुच्य
प्रत्यूषमुत्पे भूपाय गोपे निवेदिने श्रीभोजेन किमपि वदेत्यादिष्टः

ाय प्रत्यहमुचितदानं ददानः कदापि पराङ्घ्रे स-
 तासिंहासने उपविष्टः । स्थगिकाचित्तसमर्पितवीट-
 गत्प्रागेव मुखे पत्रं क्षिप्त्वाभ्यवहरन् व्यवहारवे-
 देभिस्तत्कारणं पृष्ट इत्यवदत् । कृतान्तदन्तान्तरव-
 र्त्तनां मनुष्याणां यदत्तं यच्च भुक्तं तदेवात्मीयं पर-
 प तु संशयः तथाच ॥

त्यायोत्याय बोधव्यं किमद्य सुकृतं कृतम् ।

मायुपः खण्डमादाय रविरस्तं प्रयास्यति ॥ १ ॥

शोकः पृच्छति मे वार्त्ता शरीरे कुशलं तव ।

कृतः कुशलमस्माकमायुर्याति दिने दिने ॥ २ ॥

वः कार्यमद्य कुर्वति पूर्वाङ्घ्रे चापराङ्घ्रिकम् ।

त्युर्न हि परीक्षेत कृतं वास्य न वा कृतम् ॥ ३ ॥

तो मृत्युर्जरौ जीर्णा विपन्नाः किं विपत्तयः ।

याधयो वाधिनाः किं नु हृष्यन्ति यदमी जनाः ४

त्यनित्यताश्लोकचतुष्कप्रबन्धः ॥

अथान्यथा श्रीभोजः श्रीभीमभृषतेः पार्श्वाङ्घ्र-
 ग्येन वस्तुचतुष्टयमयाचिष्ट । एकं वस्तु इहास्ति

१ A एव पृथ्व्याङ्घ्रिकाभ्यवहरन् स्ववहाराङ्घ्रिकाभिर्विष्टम् इति
 श्लोकचतुष्टयं जगत्

२ । पूर्वाङ्घ्रे चापराङ्घ्रिकम् ३ व्याधिनाः ४ माशुन्ति

सात्स्यत्प्रकृतिकार्षण्यनैपुण्याच्च लक्षत्रयमस्यै दा-
 प्यते । औदार्यात्तु साम्राज्यमपि दीयमानमत्यतरमे-
 व स्यादित्यादिष्टे समस्तसमाजलोकैः प्रेर्यमाणः स
 तयोर्वचनयोरन्वयं पृष्ट इत्यभिदधे । कर्णान्तवि-
 श्रान्तमपाङ्गाञ्जनरेखायुगं युगपदस्या निरूप्य मयेह
 किमित्यभिहितं । अनया तु द्विवचनस्य बहुवचन-
 मिति प्राकृतलक्षणात्पृच्छन्तीति कर्णाभ्यर्णेञ्जनरेपा-
 मियात् । यो भवत्यां श्रुतपूर्वः स एवायं श्रीभोज
 इति निर्णेतुं दृशौ गते इत्युत्तरं प्रतिपादितं तदियं
 प्रदशकरूपा भारती तदस्याः पारितोषिके लक्षत्रयं
 क्रियदिति ततो लक्षत्रयस्य त्रिवर्षाहारान्नवलक्षास्त-
 र्भ्यं दापयामास ॥ अथावाल्यादेव स नृपो ।
 मस्तकरूपायिनं मृत्युं यदि पश्येदयं जनः ।
 आहागेपि न रोचेत् किमुताकार्यकारिता ॥ १ ॥

इति विज्ञाततत्त्वो धर्मप्रमत्तोभूत् । कदाचि-
 न्निद्राभङ्गानन्तरं कश्चिद्विषश्चित्तममेत्य वेगवति नुरगे
 ग्रथिरुदृस्त्वां प्रति प्रेतपतिरुपनीत्यनुसारेण धर्मक-
 र्माणि सर्जात्तवित्तव्यमिति वचनाधिकारिणे पण्डि-

ताय प्रत्यहमुचितदानं ददानः कदापि पराद्धे स-
भासिंहारसने उपविष्टः । स्थगिकावित्तसमर्पितशीट-
कात्प्रागेव मुखे पत्रं क्षिप्त्वाभ्यवहरन् व्यवहारवे-
दिभिस्तत्कारणं पृष्ट इत्ययदत् । कृतान्तदन्तान्तरव-
र्तिनां मनुष्याणां यदन्नं यच्च भुक्तं तदेवात्मीयं पर-
स्व तु संशयः तथाच ॥

उत्थायोत्थाय बोधव्यं किमद्य सुरुतं कृतम् ।

आयुषः खण्डमादाय रविरस्तं प्रयास्याति ॥ १ ॥

लोकः पृच्छति मे यात्री शरीरे कुशलं तव ।

कुतः कुशलमस्माकमायुर्याति दिने दिने ॥ २ ॥

श्वः कार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाद्धे चापराद्धिकम् ।

मृत्युर्न हि परीक्षेत कृतं वास्य न वा कृतम् ॥ ३ ॥

मृतो मृत्युर्जरा जीर्णा विपन्नाः किं विपत्तयः ।

व्याधयो वाधिनाः किं तु हृष्यन्ति यदमी जनाः ४

इत्यनित्यताश्लोकचतुष्कप्रबन्धः ॥

अथान्यदा श्रीभोजः श्रीभीमभूषणेः पार्थाङ्कित-
मुस्येन वस्तुचतुष्टयमयाचिष्ट । एकं वस्तु इहास्ति

१ । A पत्रं मुखेक्षिप्त्वाभ्यवहरन् व्यवहारवेदिभिर्वेदिना इति
श्लोकचतुष्टयं त्रयाद्

२ । पूर्वाद्धे चापराद्धिकम् ३ व्याधिनाः ४ मातुर्नि

सात्स्व्यात्प्रकृतिकर्पण्यनैपुण्याच्च लक्षत्रयमस्यै दा-
प्यते । औदार्यात्तु साम्राज्यमपि दीयमानमत्यतरमे-
व स्यादित्वादिष्टे समस्तसमाजलोकैः प्रेर्यमाणः स
तयोर्वचनयोरन्वयं पृष्ट इत्यभिदधे । कर्णान्तवि-
श्रान्तमपाङ्गाञ्जनरेखायुगं युगपदस्या निरूप्य मयेह
किमित्यभिहितं । अनया तु द्विवचनस्य बहुवचन-
मिति प्राकृतलक्षणात्पृच्छन्तीति कर्णाभ्यर्णेञ्जनरेपा-
मिपात् । यो भवञ्चां श्रुतपूर्वः स एवायं श्रीभोज
इति निर्णेतुं दृशौ गते इत्युत्तरं प्रतिपादितं तदियं
प्रत्यक्षरूपा भारती तदस्याः पारितोषिके लक्षत्रयं
कियादिति ततो लक्षत्रयस्य त्रिवर्याहारान्नवलक्षास्त-
स्यै दापयामास ॥ अथात्राल्यादेव स नृपो ।

मस्तकस्थायिनं मृत्युं यदि पश्येदयं जनः ।

आहारोपि न रोचेत् किमुताकार्यंकारिता ॥ १ ॥

इति विज्ञाततत्त्वो धर्मेऽप्रमत्तोभूत् । कदाचि-
न्निद्राभङ्गानन्तरं कश्चिद्विपश्चित्समेत्य वेगवति तुरगे
ऽधिरूढस्त्वां प्रति प्रेतपतिरुपैतीत्यनुसारेण धर्मक-
र्मणि सज्जीभवितव्यमिति वचनाधिकारिणे पण्डि-

ताय प्रत्यहमुचितदानं ददानः कदापि पराद्धे स-
भासिंहासने उपविष्टः । स्थगिकाचित्तसमर्पितवीट-
कात्प्रागेव मुखे पत्रं क्षिप्त्वाभ्यवहरन् व्यवहारवे-
दिभिस्तत्कारणं पृष्ट इत्यवदत् । रुतान्तदन्तान्तरव-
र्तिनां मनुष्याणां यदत्तं यच्च भुक्तं तदेवात्मीयं पर-
स्प तु संशयः तथाच ॥

उत्थायोत्थाय बोधव्यं किमद्य सुरुतं रुतम् ।
आयुपः खण्डमादाय रविरस्तं प्रयास्यति ॥ १ ॥
लोकः पृच्छति मे वार्त्ता शरीरे कुशलं तव ।
कुतः कुशलमस्माकमायुर्याति दिने दिने ॥ २ ॥
श्वः कार्यमद्य कुर्यात् पूर्वाद्धे चापराद्विकम् ।
मृत्युर्न हि परीक्षेत रुतं वास्य न वा रुतम् ॥ ३ ॥
मृतो मृत्युर्जरा जीर्णा विपन्नाः किं विपत्तयः ।
व्याधयो वाधिताः किं तु हृष्यन्ति यदमी जनाः ४
इत्यनित्यताश्लोकचतुष्कप्रबन्धः ॥

अथान्यदा श्रीभोजः श्रीभीमभूपतेः पार्श्वद्वित-
मुखेन वस्तुचतुष्टयमयाचिष्ट । एकं वस्तु इहास्ति

१ A पत्रं मुखवीटिकाभ्यवहरन् व्यवहारवेदिभिर्वेदिभिरु-
श्लोकचतुष्टयं जगत्

२ C पूर्वाद्धे चापराद्विकम् ३ व्याधिताः ४ मातृनि

११२ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्ग. २

परत्र नास्ति १ द्वितीयं परत्रास्ति अत्र नास्ति २
तृतीयमुभयत्रास्ति ३ चतुर्थमुभयत्रापि नास्ति ४
इति विदुषां संदिग्धेऽर्थे पटहे वाद्यमाने गणिकाव-
चनाद्देश्यात्पस्विदानेश्वरद्यूतकाररूपं वस्तुचतुष्टयं
प्रहितंभिति वस्तुचतुष्टयप्रबन्धः ॥

अन्यदा भोजनृपो वीरचर्यया परिभ्रमन्निशि क-
याधिदपि दरिद्रं बध्वा ।

*माणसडां दसदसदसा सुणियई लोयपसिद्ध ।

महं कन्त ह इकज दसा अवरि नवोरहिं लिद्धं ॥१

इति पठ्यमानमाकर्ण्य तस्या दुस्थावस्थया सं-
जातरूपो नृपः प्रातस्तत्पतिं सदस्यानीय तस्याः
किमप्यायतिहितं विमृश्य बीजपूरकद्वये प्रत्येकल-
क्ष्यमूल्यं रत्नं तदुपकारायान्तर्विधाय तस्मै प्रसा-
दीकृतवान् । तेनापि तं वृत्तान्तमजानता मूल्येन
पत्रशाकापणे विक्रीतं तेनाप्युपायनाय तन्मातु-

• मनुष्या दशदशवर्षेषु गनेषु दशावन्तो भिन्नाभिन्नावस्थावन्तो ल-
क्ष्यन्ते इति लोकप्रसिद्धम् । मम स्वामिनस्तु एकैव दशा या निरु-
ष्टा तदनन्तमुत्कृष्टा दशा कदापि न लब्धा सदैव दारिद्र्याभिवर्धः ।
D १ प्रहीयतां २ दुर्विध. ३ B माणसडां ४ D कवन् ५ C माण-
सडां दसां देवेहि निम्नावेपाइं ६ मुञ्च ७ नवोर्हिं हरिणां ने
११६

लिङ्गद्वयं कम्पापि समर्पितं तेन श्रीभोजसंघेय सम-
मर्पितं ॥

‘बेलामहाप्रकाशोत्पादितं’ जह्व वि गिरिनर्द पत्तं ।
अणुगरह मग्गलग्गं पुणोचि रयणापरे रयणं ॥ १
इत्यनुभवाद्भाग्यं नृपस्तथ्यमेव मेने
यतः

प्रीणिताशेषविश्वामु वर्षाम्बपि पयोल्चम् ।
नाशुयाघातको नृनमलभ्यं लभ्यते षुतः ॥ १ ॥
इति धीजपूरकप्रबन्धः ॥

अथान्यदा कस्यामपि निशि नृप एको न भ-
व्य इति प्रच्छन्नं क्रीडाशुकं पाटयित्वा प्रातस्त्वया
चारुयमिदमुच्चारणीयमिति शिक्षितवान् । अथ ते-
न तथाभिधीयमाने नृपेण पृथाः पण्डिता निर्णयम-
जानन्तः पाण्मासमिवाधिं याचितवन्तः। ततस्तन्मु-
ख्यो वररुचिस्तन्निर्णयाय देशान्तरं परिभ्रमन्केना-
पि पशुपालेनाहमेचामुं निर्णयं भवत्स्यामिने निवे-
दयिष्यामि। परममुं श्वानं वृद्धतया नोद्धोतुं यत्सल-

• समुद्रवेतामहाकलीनाः पर्यम्भुण्डित रान् यद्यपि गिरिन-
दीप्राप्तं पुनरपि मार्गत्रयं रानं रत्नाकरमनुगानीत्यन्वीक्ष्यदाशमुदम् ॥ ?

१ ॥ अर्पणं कियम् २ ॥ पालये (१) पितृपं.

११२ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्ग. २

परत्र नास्ति १ द्वितीयं परत्रास्ति अत्र नास्ति २
तृतीयमुभयत्रास्ति ३ चतुर्थमुभयत्रापि नास्ति ४
इति विदुषां संदिग्धेऽर्थे पटहे वाद्यमाने गणिकाव-
चनाद्देश्यात्पस्विदानेश्वरद्यूतकाररूपं वस्तुचतुष्टयं
प्रहितंभिति वस्तुचतुष्टयप्रबन्धः ॥

अन्यदा भोजनृपो वीरचर्यया परिभ्रमन्निशि क
याधिदपि दरिद्रैवध्वा ।

*माणुसडां दसदसदंसा सुणियडै लोयपसिद्ध ।

महं कन्त ह इकज दसा अवरि नवोरहिं लिद्धं॥१

इति पठ्यमानमाकर्ण्य तस्या दुस्थावस्थया सं-
जातरूपो नृपः प्रातस्तत्पतिं सदस्यानीय तस्याः
क्लिमप्यायतिहितं विमृश्य बीजपूरकद्वये प्रत्येकल-
क्ष्यमूल्यं रत्नं तदुपकारायान्तर्विधाय तस्मै प्रसा-
दीकृतवान् । तेनापि तं वृत्तान्तमजानता मूल्येन
पत्रशाकापणे विक्रीतं तेनाप्युपायनाय तन्मातु-

• मनुष्या दशदशत्रयेषु गतेषु दशावन्तो भिन्नभिन्नावस्थावन्तो ल-
क्ष्यन्ते इति लोकप्रसिद्धम् । मम स्वामिनस्तु एकैव दशा या निरु-
ष्टा तदनन्तरमुत्कृष्टा दशा कदापि न लब्धा सदैव दारिद्र्यमित्यर्थः १

D १ प्रहीयतां २ दुर्विध. ३B माणुसडां ४ D दसदस C माण-
सडां दसदं देनेति निम्माविषां ६ मुञ्ज ७ नवोर्हिं हरिणां मे
वोरहिं

व तथ्यमेवेति^१ ततो व्यावृत्य स्वस्थानमासाद्य
निद्रां सिपेवे । अपरेद्युः प्रजासु संजातरूपो नृपः
पणाङ्गनागृहं गतः । तदाच तयाद्य प्रजासु वत्सलो
नृपतिरिति प्रचुरेक्षुरससंकेतादिति व्याहरन्त्या
राजा तोपितः ॥

इतीक्षुरसप्रबन्धः ॥

अथ धारानगर्याः शाखानगरे प्रासादस्थिताया
गोत्रदेव्या नमश्चिकीर्षया नित्यमागच्छन् कदापि
तद्भक्तिरञ्जितया देव्या स नृपः साक्षादभ्यधायि
परबलं संनिहितमागतं ततः शीघ्रं व्रजेति विस्मृतः
क्षणाद्गूर्जरसैन्यैः स्वं वेष्टितमालोक्यं जवाधिकेन
वाजिना व्रजन् धारानगरगोपुरे प्रविशन्नालूयाको
लूयाभिधानाभ्यां गूर्जराश्ववाराभ्यां तत्कण्ठे धनुषी

१ C दभ्यो पुनः स वसुधाधवः सौधमभ्यास्य निद्रावसरे
संजातरूपः प्रजामु । पराभिन्नहानि पणाङ्गनागृहमुपगतस्तदा-
जागतपानयाद्य प्रजामु वत्सलो नृपतिरिति.

२ C D कदाचिद्वैजायानिक्रमे ज्ञाते सति प्रत्यक्षीनूतया देवत-
या मितपरिच्छदं हारप्रदेशमागतमकश्मान् नृपमालोक्य ससंभयान्नि-
षेडुषो निजामनमतिचक्राम । नृपः प्रणामपूर्वकं तं वृत्तान्तं पृ-
च्छन् सन्निहितं परबलमागतं विचिन्त्य शीघ्रं व्रजेति विस्मृतो देवत-
तया क्षणाद् गूर्जरसैन्यैर्वेष्टितं स्वमपश्यत् ।

तया न मोक्तुं च शक्नोमीति तेनोक्ते तं श्वानं नि-
जस्कन्धे समारोप्य पशुपालं सह नीत्वा नृपसभामु-
पागतस्तमुत्तरकारिणं निवेदयामास । अथ स पशु-
पालो नृपेण तदेव वचनं पृष्टः । अस्मिन् जीवलो-
के राजन् लोभ एवैको न भव्यः । राज्ञा कथमिति
भूयोपि पृष्टः । यद्वाह्यः श्वानं स्कन्धदेशेनास्पृ-
श्यमपि वहति तद्धोभस्यैव विजृम्भितमतो लोभ ए-
व न भव्यः ॥ अथान्यदा मित्रमात्रसंहायो नृपति-
र्निशि परिभ्रमन्पिपासाकुलतया पणरमणीगृहं ग-
त्वा मित्रमुखेन जलं याचितवान् । ततोऽतुच्छवा-
त्सत्याच्छम्भल्या कालविलम्बनेनेक्षुरसपूर्णः करकः
सखेदमुपानीयत । मित्रेण खेदकारणे पृष्टे, एक-
स्यामिक्षुलतायां^१ पुरा रसः संपूर्णः सवाहटिको घट
आसीत् साम्प्रतं तु प्रजामु विरुद्धमानसाय चिर-
कालेन केवला वाहटिकेय भूतेति खेदकारणं नृप-
स्तदाकर्ण्य केनापि वणिजा शिवायतने महति ना-
टके कार्यमाणे तद्गुण्टनंचित्तमात्मानं विमृश्य तदे-

१ C तुत्रेन मिश्रयानाया रसः संपूर्णः सवाहटिको घट भा-
र्तृ २ अत्रिन.

ताम्बरवेपथारिणा श्रीचिन्दनाचार्येण प्रत्युत्पन्नप्रति-
भाभिरामतयौचित्यमभिदधे ॥

विद्या विद्या शिलेयं भवतु परमतः कार्मुकक्रीडितेन
राजन्यापाणवेधव्यसनरसिकतां सुख देव प्रसीद ।
क्रीडेयं चेत्प्रवृद्धा कुलशिखरिकुलं केलिलक्षं करोपि
ध्वस्ताधारा धरित्री नृपतिलक तदा याति पाताल-
मूलम् ॥ १ ॥

इति तत्कवितातीशयचक्रुतोपि किञ्चिद्विचिन्त्य
नृपतिरित्युवाच । भवता सर्वशास्त्रपारगतेनापि ध्व-
स्ता धारेति यत्पदमपाठि ततः कमप्युत्पातं सूचयति
॥ इतश्च ॥ डाहालदेशीपिराज्ञो राज्ञी देमतीनाम्नी म-
हायोगिनी कदाचिदासन्नप्रसवा सदैव दैवज्ञानिति
पप्रच्छ । कस्मिन्सुलग्ने जातः सुतः सार्वभौभो भवती-
ति । अथ तैः सम्यगवगम्योच्चराशिषु केन्द्रस्थेषु सौ-
म्यग्रहेषु त्रिपटायगेषु क्रूरेषु चामुकलग्ने जातः सुतः
सार्वभौभो भवतीत्युक्तं तन्निशम्यं निश्चितप्रसवदि-
नादूर्ध्वं षोडशप्रहरान्यावद्योगयुक्तया गर्भस्तम्भं कृ-
त्वा नैमिनिकनिर्णीति लग्ने सुतं कर्णनामानं प्रासू-
तं । तद्गर्भधारणदोषादष्टमे यामे सा विपन्नौ । सुल-

प्रक्षिप्य, एतावता व्यापदितोसीति वद्भ्यां त्यक्तः॥

असौ गुणी नमत्वेव भोजः कण्ठमुपेयुषा ।

धनुषा गुणिना यश्चापश्यदश्वान्निपातितः ॥ १ ॥

॥ इत्यश्ववारप्रबन्धः ॥

अथान्यदा स एव राजा राजपाटिकायाः प्रत्यावृत्तः
पुरगोपुरे सुमुखमुक्तेन तुरगेण प्रविशन् व्याकुलीकृतेषु
लोकेषु, इतस्ततः पलायमानेषु जनेषु कामपि तक्र-
विक्रायिणीं जनसंमर्देन मौलिकम्याद्भूतलपतितभ्र-
माण्डामपि गोरसे सरित्प्रवाह इव प्रसरति विक-
सितमुखां तां ग्राह । तवाविषादे किं कारणमिति
नृपेण पृष्टे सा ग्राह ।

हत्वा नृपं पतिमवेक्ष्य भुजङ्गदृष्टं

देशान्तरे विधिशास्त्राणिकास्मि जाता ।

पुत्रं भुजगमधिगम्य चितां प्रविष्टा

शोचामि गोपगृहिणी कथमद्य तक्रम् ॥ १ ॥

तस्मात्प्रदेशान्महीनदी प्रादुरासेत्यवादिषुः॥२

॥ इति गोपगृहिणीप्रबन्धः ॥

अन्यदा प्रीतो भोज उपशिलामेकां लक्ष्मीकृत्य
धनुर्वेदमनिर्वेदमभ्यसंस्तत्कालदर्शनार्थमागेतन सि-

या मां निर्जित्य पद्योत्तरज्ञातो विरुवानां भाजनं भू-
 याः । नो याहं स्वां विजित्य सप्तत्रिंशताधिकस्य
 राज्ञां ज्ञातस्य नाथो भवामीति तद्वचसा 'परिम्लान
 मुत्साम्भोजः श्रीभोजः सर्वेष्वपि प्रकारेषु जितका-
 स्तिनं श्रीकाशिपुरापीशं विमृशान् स्वं विजितं
 मन्यमानस्तानुपरोपपूर्वमभ्यर्ष्य च मङ्गीकारयामास ।
 मयाचन्त्या श्रीकर्णेन वाणारस्वामं कस्मिन्नहनि
 लघ्ने गर्तापूरपूर्वमारभ्याहंपूर्विकया कार्यमाणयोः
 पद्याशद्वन्तप्रमाणयोः प्रासादयोः यस्मिन्प्रासादे
 प्रथमं कलझाघ्वजारोपो भवति तस्मिन्नुत्सवे परेण
 नरन्द्रेण त्यक्तच्छत्रचामरेण करेणुमधिकरुह्य समाग-
 न्तद्वयमित्थं भोजस्य यथारुच्यङ्गीकारं कर्णगोचरं-
 गते श्रीकर्णंस्तनापि प्रकारेण भोजमथधिकीपुरेक-
 स्मिन्नव लघ्ने पृथग् २ प्राग्दधयांरुभयांः प्रासादयोः
 सर्वाभिभारण निजप्रसाद निर्मापयतोऽन्तत्र कर्णः
 सूत्रभृतं पप्रच्छ । एकस्मिन्नहन्पुदयास्तयोरन्तरं कि-
 यान्कर्मोत्प्राया भवतीति निवेदयता । अथ तेन चतु-

१ वादस्थितेन त्यागते च मां विजितोऽभ्यननुकनरजन

२ इति प्रजापतिव्यासस्य उवाच ३ तयनमीज ४ । ५ यस्यांया
 नांयाप्याना तप्यान्ता जनायन मीशेषु

ज्ञातत्वात्पराक्रमाक्रान्तादिग्वक्रः पट्टिशदाधिकेन
 राज्ञां शतेन सेव्यमानश्चतुर्षु राजविद्यासु परं
 प्राविण्यमावहन् विद्यापतिप्रमुखैर्महाकविभिः स्तू-
 यमानः । तद्यथा

मुखे हारावाप्तिर्नयनयुगले कङ्कणभरो
 नितम्बे पत्रालीं सतिकलमभूत्याणियुगलम् ।
 अरण्ये श्रीकर्ण त्वदरियुवतीनां विधिवशा-
 दपूर्वोपं भूषाविधिरहह जातः किमधुना ॥ १ ॥
 गोर्षापीनपयोधराहतमुरः संत्यज्य लक्ष्मीपतेः
 शङ्के पङ्कजशङ्कुया नयनयोर्विश्राम्यति श्रीस्तव ।
 श्रीमत्कर्णनरेन्द्र यत्र चलति भ्रूवह्वरीपल्लय-
 स्तत्र त्रुट्यति भीतिभङ्गुरतया दारिद्र्यमुद्रा यतः ॥१

इति स्तूयमानः स कर्णनृपः कदाचिद्भूतमुखेन
 श्रीभोजमुवाच । भवन्नगर्षा भवत्कारिताश्चतुरुत्तरं
 शतं प्राप्तादाः। एतावन्त एव गीतप्रबन्धाभवदीयाः।
 एतावन्ति तव विरुदानि । अतश्चतुरङ्गयुद्धेन द्वन्द्व-
 युद्धेन वा चतसृषु विद्यासु यादिवत्, त्यागशक्त्या

१ C कुन्तवदशपतेन २ D पत्राणिः ३ स्तूयमानानामदानः
 श्रीभोजं प्रातः प्रथमानामि प्राविण्योः

स्वपुरुषेण पप्रच्छ तेनापि स पुरुषो गाथामध्याप्य
प्रहितः श्रीभीमसभामुपागतः ॥

*अम्ब्रवफलं सुपक्वं विण्टं सिढिलं समुब्भडो पवणो।
साहा मिल्हणसीलां न याणिमो कजपरिणामो ॥१

अनया गांधया श्रीभामि तथास्थिते श्रीभोजः
सन्निहितपंरलोकपथप्रयाणः रुततदुचितधर्मरुत्यो
मम पञ्चत्वानन्तरं मत्करौ विमानाद्दहिर्विधेयावि-
त्यादिश्य दिवं^१ गतः ॥

*कसु करुरे पुत्र कलत धी कमु करुरे करसणवाडी ।
एकला आइचो एकला जाइचो हाथपग वे झाडी १

इति भोजवाक्यं वेद्यया कथितं लोकानां प्र-
ति तद्वृत्तान्तविदा कर्णेन दुर्गभङ्गपूर्वं समयायां भो-
जलक्ष्म्यामुपात्तायां श्रीभामेन डामर आदिप्रो य-

• आम्ब्रफलं सुपक्वं वृन्तं सिढिलं समुब्भटः पवनः साहा म्लान-
शीला न जानीमः कार्यपरिणामम् ॥ १ ॥

* किं करोमि रे पुत्र कलत्र किं करोमि रुततवाडीं सकल्पपरिजनो-
पकरणादिमित्यर्थः । एवाडी आगम्यते एवाडी गम्यते एतत्पाद द्वय
गार्पित्वा (संतरीने इति भाषा)

१. B C वद्धनसाहा मद्दहणसीला. २. परिणामे.

३ रुत्यो रात्र्यस्यानुतामिं सवस्वरात्रजेकस्य विधीर्द ।

४C दिवमुशेषेवान्.

च्छ्रीकर्णात्त्वया मत्परिकलितं' निजं शिरो वोपने-
 तव्यमितिराजादेशविधित्सुद्वात्रिंशता पत्तिभिः सह
 गुरुदरे प्रविश्य मध्याह्नकाले प्रसुप्तं श्रीकर्णं
 छान्द्यं जग्राह । अथ तेन राज्ञ एकस्मिन्विभागे नी-
 लकण्ठचिन्तामणिगणाधिपप्रमुखदेवतावसरे नि-
 र्णीते परस्मिन्नुत्तरार्द्धे समस्तराज्यवस्तूनि स्वेच्छयै-
 कमर्द्धमादत्स्वेत्यभिहिते षोडशप्रहरांस्तथा स्थित्वा
 पुनः श्रीभीमराजादेशादेवतावसरमादाय श्रीभीमा-
 योपायनीचकार ॥ अथैतत्प्रवन्धसंग्रहकाव्ययुग्मं
 यथा ॥

पञ्चाशद्वस्तमाने सुरभवनयुगे तुल्यलग्नक्षणे प्राक्
 प्रारब्धे यस्य शीघ्रं भवति हि कलशारोपणं तत्र
 राज्ञा ।

अन्येन छत्रवालव्यजनविरहितेनाभ्युपेतव्यमेवं
 संवादे भोजराजो व्ययविमुखमतिः कर्णदेवेन
 जिग्ये ॥ १ ॥

भोजे राज्ञि दिवं गतेतिवलिना कर्णेन धारापुरी-
 भङ्गं सूत्रयतोपरुध्य नृपतिर्भामः महायीकृतः ।

इत्येन च डामरेण जगृहे वन्दीकृतान्कर्णतो

स्वपुरुषेण पप्रच्छ तेनापि स पुरुषो गाथामध्याप्य
प्रहितः श्रीभीमसभामुपागतः ॥

*अम्बयफलं सुपकं विण्टं सिढिलं समुब्भडो पवणो।
साहा मिल्लणसीलां न याणिमो कज्जपरिणामो ॥१

अनया गाथया श्रीभामि तथास्थिते श्रीभोजः
सन्निहितपरलोकपथप्रयाणः कृततदुचितधर्मकृत्यो
मम पञ्चत्वानन्तरं मत्करौ विमानाद्बहिर्विधेयावि-
त्यादिश्य दिवं* गतः ॥

*कसु करुरे पुत्र कलत्त धी कमु करुरे करसणवाडी ।
एकला आइवो एकला जाइवो हाथपग वे झाडी १

इति भोजवाक्यं वेश्यया कथितं लोकानां प्र-
ति तद्दृत्तान्तविदा कर्णेन दुर्गभङ्गपूर्वं समग्रार्या भो-
जलक्ष्म्यामुपात्तायां श्रीभामिनेन डामर आदिष्टो य-

• आम्रफलं सुपकः वृन्त शिथिल समृद्धत पवन शाग्या म्यान-
शीला न जानीम कार्यपरिणामम ॥ १ ॥

* किं करोमि रे पुत्र कसु किं करोमि कृतत्रवादी मन्त्रपरिगतनो
पकरणैश्चिन्त्यर्थः । एकाही जागभ्यंते एकाही गभ्यंते ह्यनपाद १ ते-
पार्थिवा (गन्तंभीने इति भाष्य)

। ॥ १ ॥ तद्दृत्तान्तविदा मन्त्रपरिगतनो २

३ इत्यो राज्याभ्यासनादि तदवस्थावत्तं कः प्रबन्धा अवदेश-
४ ॥ दिवमुरेविशान

१३० प्रबन्धचिन्तामणिः सर्गः ३

स्वार्थो यस्य परार्थ एव स पुमानेकः सतामग्र
दुःपूरोदरपूरणाय पिवति श्रोतःपतिं वाडवो
जीमूतस्तु निदाघसंभृत जगत्संतापविच्छित्तये ।

इति काव्यार्थवलेन निगृहीतप्रभूतलोभस्ततो भू
किमप्यभ्यर्ष्यमानोऽपि मानोन्नततया स्वस्थान
गमत् । ततश्च कौटुम्बिकलोकैः स्तूयमानस्तृती
हनि स श्रीमूलराजः स्वलोकं जगाम । तच्छोव
न्धुधौ स राजलोको राजा स च पूर्वमोचितलोक
निमग्नश्चिरेण चतुरैर्विविधबोधत्रलादपरुष्टशोकश
श्चक्रे । अथ द्वितीयवर्षे कर्पुकलोकैर्विषाबलानि
पद्मेपु समस्तसस्येपु व्यतीततद्वर्षयो राजदेयभा
विभागे प्रदिश्यमाने राज्ञि चानाददाने सति तैरु
रसभा मेलिता । तत्र सभ्यानां लक्षणमेवं ॥

न सा सभा यत्र न सन्ति वृद्धा
वृद्धा न ते ये न वदन्ति धर्मम् ।
धर्मः स नो यत्र न चास्ति सत्यं
सत्यं न तद्यत्कृतकानुविद्धम् ॥ १ ॥

१ D मूकार्थः २ प्रार्थयमानो मानोन्नततया स्वसौभग्यास्य बन्धु
मोचितैस्तेलोकैः सदैव तदुपास्यमानः स्वसौभगतैश्च स्तूयमानस्तृती
येऽहनि तदीयसन्तोषदशा श्रीमूलराजः

इति निर्णयात्सभ्यैर्गतवर्षतद्वर्षयोर्दानीं राजा
 ग्राहितः । ततस्तेन द्रव्येण कोशद्रव्येण च श्रीमू-
 लराजकुमारश्रेयसे नव्यास्त्रिपुरुषप्रासादः श्रीभीमेन
 कारितः । अनेन श्रीपत्तने श्रीभीमेश्वरदेवभट्टारि-
 काभीरुआणीप्रासादौ कारितौ ॥ सं० १०७७ प्रा-
 रभ्य-वर्ष १२ मास १० दिन ९ रात्र्यं कृतं ॥ श्री
 उदयमतिनाम्न्या तद्राज्ञ्या श्रीपत्तने सहस्रलिङ्गस-
 रोवरादप्यातिशायिनी नव्या वापी कारिता ॥ अथ सं.
 ११२० चैत्रे वदि ७ सोमे हस्तनक्षत्रे मीनलग्ने श्री
 कर्णदेवस्य राज्याभिषेकः संजातः ॥ इतश्च शुभके-
 शिनामा कर्णाटराट् तुरगापहृतोऽष्टव्यां नीतः कु-
 त्रापि पत्रलवृक्षछायां सेवमानः प्रत्यासन्नदावपाव-
 के कृतज्ञतया विश्रामोपकारकारिणं तमेव तरुम-
 जिहासुस्तेनैव सह तस्मिन्दहने प्राणानाहुतीचका-
 र । ततस्तत्सूनुर्जयकेशिनामा तद्राज्ये सचिवैर-
 भिषिक्तः क्रमेण तत्सुता मयणल्लदेवी समजनि ।
 सा च शिवभक्तैः सोमेश्वरनामानि गृहीतमात्र एवे-
 ति पूर्वभवमस्मार्पात् । यदहं प्राग्भवे ब्राह्मणी द्वा-

१ D दानी नृपते पार्श्वीद्वाहित्वा आपूर्यमाणकोश. २ पूर्व वर्षे.
 १२ सं० ११२८ B सं० १०८० पूर्व व० ४२ अथ म. ११२०

वशमासोपवासान्कृत्वा प्रत्येकं द्वादशवस्तूनि तदु-
 द्यापने दत्त्वा श्रीसोमेश्वरनमस्याकृते प्रस्थिता वा-
 हुलोडनगरमागता तत्करं दातुमक्षमायतो गन्तुम-
 लभमाना तन्निर्वेदादहमागामिनि जन्मनि अस्य
 करस्य मोचयित्री भूयासमिति कृतनिदाना विप-
 द्यात्र कुले जातेतिपूर्वभवस्मृतिः । अथ वाहुलोड-
 करमोचनाय सा गूर्जरीश्वरं प्रवरं वरं कामयमाना
 तं वृत्तान्तं पित्रे निवेदयामास । अथ जयकोशिरा-
 जा तं व्यतिकरं ज्ञात्वा तेन श्रीकर्णः स्वप्रधानैः स्व-
 सुताया मयणल्लदेव्या अङ्गीकारं याच्यते स्म । अथ
 श्रीकर्णे तस्याः कुरूपताश्रवणादुदासीने^१ सति त-
 स्मिन्नेव निर्वन्धपरां तां मयणल्लदेवीं पिता स्वयं व-
 रां प्राहिणोत् । अथ श्रीकर्णनृपो गुप्तवृत्या स्वय-
 मेव तां कुत्सितरूपां निरूप्य^२ सर्वथा निरादर एव
 जातः । ततोष्टभिः^३ सहचरीभिः सह नृपतिहत्याकृ-
 ते मयणल्लदेवीं प्राणान्यरिजिहीर्षु मत्वा श्रीकर्ण-
 जनन्या देयमतिराज्ञ्या तासां विपदं दृष्टुमक्षमया
 ताभिः सह प्राणसंकल्यश्चक्रे ॥ यतः ॥

१ B श्रीकर्णः प्रधानपुरुषैर्मयणल्लदेव्या. कुरूपता निशम्य मन्दा-
 दरे राति. २ D विद्योक्तय. ३ A दिक्कन्याभिरिय मूर्त्तिमतीभिः

स्वापदि तथा महान्तो न यान्ति खेदं यथा परापत्नुः।
अचला निजोपहातिषु प्रकम्ब्यते भूः परव्यसने ॥ १

इति महोपप्लवमुपस्थितमवगम्य मातृभ-
क्त्या तां परिणीय श्रीकर्णः पश्चाद्दृष्टिमात्रेणपि न
संभावयामास ॥ अन्यदा कस्यामप्यधर्मयोपिति
साभिलाषं नृपं मुञ्जालमन्ती कञ्चुकिना विज्ञा-
य तद्वेपथारिणीं कृत्वा मयणल्लदंवीमृतुस्नातां
रहसि प्राहिणोत् । तामेव स्त्रियं जानता नृपति-
ना सप्रेमभुज्यमानायास्तस्या आधानं समजनि ।
तदा च तया संकेतज्ञापनाय नृपकरान्नामाङ्कितम-
ङ्गुलीयकं निजाङ्गुल्यां न्यधापि । अथ प्रातस्तदुर्वि-
लसितात्प्राणपरित्यागोद्यतो नृपतिः स्मार्तास्तत्रा-
यभित्तं पप्रच्छ । तैस्तत्प्रताम्रमयपुत्तलिकालिङ्गन-
मिति^१ निवेदिते प्रायभित्ताय तथैव चिकीर्षयं स
मन्ती यथायदचदत् ॥ सुलप्रे तस्य जातस्य मृनो-
र्नृपतिर्जयसिंह इति नाम निर्ममे । स बालस्त्रिवा-
पिकः कुमारैः सवयोभिः सह गममाणः सिंहात्मन

१ इति न्यायात्तद्विषयस्योपस्थितमवगम्य मया श्रीकणेन सा स्त्री
जिन्ये । तदनन्तरं दृष्ट्यापेक्षया सर्वथा न समभावयन् कश्चिद्

२ उच्यते नृपस्य स्मार्तास्तत्रायायपुत्तलिकालिङ्गनमिति नाम निर्ममे । स बालस्त्रिवा-
पिकः कुमारैः सवयोभिः सह गममाणः सिंहात्मन

दशमासोपवासान्कृत्वा प्रत्येकं द्वादशवस्तूनि तदु-
 द्यापने दत्त्वा श्रीसोमेश्वरनमस्याकृते प्रस्थिता वा-
 हुलोडनगरमागता तत्करं दातुमक्षमाग्रतो गन्तुम-
 लभमाना तन्निर्वेदादहमागामिनि जन्मनि अस्य
 कस्य मोचयित्री भूयासमिति कृतनिदाना विप-
 द्यात्र कुले जातेतिपूर्वभवस्मृतिः । अथ बाहुलोड-
 करमोचनाय सा गुर्जरेश्वरं प्रवरं वरं कामयमाना
 तं वृत्तान्तं पित्रे निवेदयामास । अथ जयकोशिरा-
 जा तं व्यतिकरं ज्ञात्वा तेन श्रीकर्णः स्वप्रधानैःस्व-
 सुताया मयणल्लदेव्या अङ्गीकारं याच्यते स्म । अथ
 श्रीकर्णे तस्याः कुरूपताश्रवणादुदासीने^१ सति त-
 स्मिन्नेव निर्वन्धपरां तां मयणल्लदेवीं पिता स्वयं व-
 रां प्राहिणोत् । अथ श्रीकर्णनृपो गुप्तवृत्या स्वय-
 मेव तां कुत्सितरूपां निरूप्य^२ सर्वथा निरादर एव
 जातः । ततोऽपि^३ सहचरीभिः सह नृपतिहत्याकृ-
 ते मयणल्लदेवीं प्राणान्वरिजिहीर्षु मत्वा श्रीकर्ण-
 जनन्या देयमतिराज्ञ्या तासां विपदं दृष्टुमक्षमया
 ताभिः सह प्राणसंकल्यश्चक्रे ॥ यतः ॥

१ B श्रीकर्णः प्रधानपुरुषैर्मयणल्लदेव्या. कुरूपता निशम्य मन्दा-
 दं राज्ञि. २ D विद्योत्थय. ३ A दिक्कन्याभिरिव मूर्त्तिमतीभिः

स्थापदि तथा महान्तो न यान्ति खेदं यथा परापस्तु।
अचला निजोपहातिषु प्रकम्यते भूः परव्यसने ॥ १

इति महोपप्लवमुपस्थितमवगम्य मातृभ-
क्त्या तां पारिणीय श्रीकर्णः पश्चाद्दृष्टिमात्रेणापि न
संभावयामास ॥ अन्यदा कस्यामप्यधर्मयोपिति
साभिलाषं नृपं मुञ्जालमन्ती कञ्चुकिना विज्ञा-
य तद्वेषधारिणीं रुत्वा मयणल्लदेवीमृतुस्नातां
रहसि प्राहिणोत् । तामेव स्त्रियं जानता नृपति-
ना सप्रेमभुज्यमानायास्तस्या आधानं समजनि ।
तदा च तथा संकेतज्ञापनाय नृपकरान्नामाङ्कितम-
हुर्लीयकं निजाङ्गुल्यां न्यधायि । अथ प्रातस्तदुर्वि-
लसितात्प्राणपरित्यागोद्यतो नृपतिः स्मार्त्तास्तत्प्रा-
यश्चित्तं पप्रच्छ । तैस्तप्तताश्चमयपुत्तलिकालिङ्गन-
मिति^१ निवेदितं प्रायश्चित्ताय तथैव चिकीर्षवे स
मन्ती यथावदवदत् ॥ सुलग्ने तस्य जातस्य सूनो-
र्नृपतिर्जयसिंह इति नाम निर्ममे । स बालस्त्रिवा-
र्यिकः कुमारैः स्वयोषिः सह रममाणः सिंहासन

१० इति न्यायान्तराग्रहादेवोत्पत्त्यापि सर्वथा श्रीकर्णेन सा परि-
णये । तदनन्तरं दृग्मात्रेण सर्वथा तामसंभावयन् कस्या

१ उद्यताय नृपतये स्मार्त्तैस्तप्तताश्चमयपुत्तलिकालिङ्गनमिति प्रायश्चित्ते.

मलंचक्रे । निमित्तिकैस्तस्मिन्नेवाभ्युदयिके^१ लघ्ने
निवेदिते राजा तदैव तस्य सूनो राज्याभिषेकं च-
कार ॥ सं० ११५० वर्षे पौषवद ३ शनौ श्रवण-
नक्षत्रे वृषलघ्ने श्रीसिद्धराजस्य पट्टाभिषेकः । स्वयं
तु, आशापल्लीनिवासिनमाशाभिधानं भिह्लमभिषे-
णयन् भैरवदेव्याः शकुने जाते तत्रकोछरवाभिधा-
नदेव्याः प्रासादं च करयित्वा पट्टलक्षाधिपं भि-
ह्लं विजित्य तत्र जयन्तीं देवीं प्रासादे स्थापयित्वा
तथा कर्णेश्वरदेवतायतनं कर्णसागरतडागालं-
कृतं चकार । कर्णावतीपुरं निवेश्य स्वयं तत्र रा-
ज्यं चक्रे । श्रीपत्तने तेन राज्ञा श्रीकर्णमेरुः प्रासा-
दः कारितः ॥ सं० ११२० चैत्रसुदि ७ प्रारभ्य सं०
११५० पौषवदि २ यावत् वर्ष २९ मास ८ दि-
न २१ अनेन राज्ञा राज्यं कृतं । अथ दिवं गते
श्रीकर्णे श्रीमद्गुदयमतिदेव्या भ्राता मदनपालोऽस-
मञ्जसवृत्त्याऽचर्तत । तेन लीलाभिधानो राजवैद्यो दै-
वतवरलब्धप्रसादः सकलनागरिकैस्तत्कलाचमस्कृ-
तचितैः काञ्चनदानपूजयाऽभ्यर्च्यमानः कदाचिन्नि-

१ B D तदभ्युदयिके इति विवृणोते नृणेण पृष्टेर्नैभिर्निःस्तीमिन्ने-
वाभ्युदयिके २ C तत्कलाचमस्कृतैः

जसौधे समानतिः कृतके शरीरामये नाडीदर्श-
नास्रध्यासजतां निवेदयन्निदमूचे। तदेव नास्तीति।
ततस्त्वं मया रोगप्रतीकाराय नाकारितः किं तु प-
थ्यदानेन बुभुक्षाप्रतीकारार्थमेव । ततो द्वात्रिंशत्स-
हस्राण्युपनयेत्पुत्का तेन बन्दीकृतस्तपथेति निर्मा-
येत्याभियहमग्रहीत् । यदतः परं प्रतीकारनिमि-
त्तं नृपतेः सौधमपहाय नान्यत्र गन्तव्यमिति ।
ततः परमातुराणां प्रश्रवणालोकनान्निदानचिकि-
त्सितं कुर्वाणः केनापि मायाविना कृतकामयचि-
कित्सितकौशलं बुभुत्सुना वृषभप्रश्रवणे दर्शिते स-
म्यक् तदवगम्य शिरोधूननपूर्वकं वृषभः स बहुखाद-
नेन गोण्डितं इत्यस्मै सत्वरमेव तैलनाली दीयतां
नोचेद्विपत्स्यते इति तच्चित्ते घमत्कारमारोपयामा-
स । अन्यदा राज्ञा निजग्रीवावाधाप्रतीकारं पृष्टः ।
पलद्वयप्रमाणमृगमदपङ्कलेपेन शिरोत्तिरुपशाम्यती-
ति व्याहृते तथाकृते ग्रीवा सर्जीभृता । ततो नृपसु-
खासनवाहिना पामरेण नरणे शिरोवाधाप्रतीकारं
पृष्टः । वृद्धकर्गिरमूलग्मेन तन्मृत्निकासहितेन लेपं

१ समानीय कृत्रिमं २ ॥ ॥ इत्यादिष्टमन्त्रार्थानि १ सं दनः

। रणः ।

मलंचक्रे । निमित्तिकैस्तस्मिन्नेवाभ्युदयिके^१ लघ्ने
 निवेदिते राजा तदैव तस्य सूनो राज्याभिषेकं च-
 कार ॥ सं० ११५० वर्षे पौषवद ३ शनी श्रवण-
 नक्षत्रे वृषलघ्ने श्रीसिद्धराजस्य पट्टाभिषेकः । स्वयं
 तु, आशापल्लीनिवासिनमाशाभिधानं भिद्मभिषे-
 णयन् भैरवदेव्याः शकुने जाते तत्रकोछरवाभिधा-
 नदेव्याः प्रासादं च करयित्वा पट्टलक्षाधिपं भि-
 ह्नं विजित्य तत्र जयन्तीं देवीं प्रासादे स्थापयित्वा
 तथा कर्णेश्वरदेवतायतनं कर्णसागरतडागालं-
 कृतं चकार । कर्णावतीपुरं निवेश्य स्वयं तत्र रा-
 ज्यं चक्रे । श्रीपत्तने तेन राज्ञा श्रीकर्णमेरुः प्रासा-
 दः कारितः ॥ सं० ११२० चैत्रसुदि ७ प्रारभ्य सं०
 ११५० पौषवदि २ यावत् वर्ष २९ मास ८ दि-
 न २१ अनेन राज्ञा राज्यं कृतं । अथ दिवं गते
 श्रीकर्णे श्रीमदुदयमतिदेव्या भ्राता मदनपालोऽस-
 मञ्जसवृत्त्याऽवर्त्तत । तेन लीलाभिधानो राजवैद्यो दै-
 वतवरलब्धप्रसादः सकलनागरिकैस्तत्कलाचमत्कृ-
 तचित्तैः काञ्चनदानपूजयाऽभ्यर्च्यमानः कदाचिन्नि-

१ B D तद्व्यवहारविरुद्धं विमृशता नृपेण पृष्टैर्निमित्तिकैस्तस्मिन्ने-
 वाभ्युदयिके २ C तत्कलाद्वतद्वयैः

जसौधे समानतिः कृतके' शरीरामये नाडीदर्श-
नासध्यासज्जतां निवेदयन्निदमूचे। तदेव नास्तीति।
ततस्त्वं मया रोगप्रतीकाराय नाकारितः किं तु प-
थ्यदानेन बुभुक्षाप्रतीकारार्थमेव । ततो द्वात्रिंशत्स-
हस्राण्युपनयेत्पुक्का तेन वन्दीरुतस्तनधेति' निर्मा-
येत्यभिग्रहमग्रहीत् । यदतः परं प्रतीकारनिमि-
त्तं नृपतेः सौधमपहाय नान्यत्र गन्तव्यमिति ।
ततः परमातुराणां प्रश्रवणालोकनान्निदानचिकि-
त्सितं कुर्याणः केनापि मायाविना रुतकामयचि-
कित्सितकौशलं बुभुत्सुना वृषभप्रश्रवणे दर्शिते स-
म्यक् तदवगम्य शिरोधूननपूर्वकं वृषभः स बहुखाद-
नेन गोण्डित इत्यस्मै सत्वरमेव तैलनाली दीयतां
नोचेद्विपत्स्यते इति तच्चित्ते चमत्कारमारोपयामा-
स । अन्यदा राज्ञा निजमीवाधाधाप्रतीकारं एष्टः ।
पलद्वयप्रमाणमृगमदपङ्कलेपेन शिरोत्तरुपशाम्यती-
ति व्याहृते तथाकृते मीवा सजीभृता । ततो नृपसु-
खासनवाहिना पामरेण नरेण शिरोवाधाप्रतीकारं
एष्टः । वृद्धकरिरमूलरसेन तन्मृत्तिकासहितेन लेपं

१ समानीय इतिमे २ B D इत्यादिष्टस्तथेति ३ कं. हाः
[रणः]

विधेहीत्यभिदये । ततो राज्ञा किमेतदिति पृष्टे' देश-
कालौ बलं शरीरप्रकृतिं च विमृश्यायुर्वेदविदा चिकि-
त्सा क्रियत इति विज्ञपयतिस्मै॥ अन्यदा धूर्तैः कैश्चि-
देकसंमत्या पृथक् २ युगलीभूय तत्प्रथमयुगलिकया
विपणिमार्गे किमथ यूयं वपुष्यपटव इति पृष्टः
द्वितीययुगलिकया श्रीमुञ्जालस्वामिप्रासादसोपाने
पृष्टः तृतीययुगलिकया तु राजद्वारे चतुर्थयुगलि-
कया द्वारतोरणे' तथैव ततो भूयो भूयः पृच्छोत्त-
न्नेन शङ्खादूपणेन तत्कालोत्तन्नमाहेन्द्रज्वरस्त्रयोदश-
दिने विपेदे स वैद्य इति वैयलीलाप्रवन्धः ।

अथ सान्तृमन्त्रिण उपायाद्राजपाटि-
काव्याजेन श्रीकर्णाङ्गजेनान्यायकारी मदनपालो
व्यापादितः ॥ अथ कश्चिन्नरुमण्डलवास्तव्यः
श्रीमालदेश्य उदाभियानो वणिक् प्रावृट्काले
प्राज्याज्यक्रशय निशाथे व्रजन कर्मकरैरेकस्मा-

१ BD भूयो राज्ञा विप्रलब्धः २ विज्ञप्य गृह गतः ३ विपणिमार्गे
पृष्टः ४ द्वारतोरणे ५ आकस्मिक वपुष्पाटव पृष्टः ६ श्री
मुञ्जालस्वामिप्रासादे चापउद्यमानः शङ्खाविपदोपणैव मृत ७ अथ
सान्तृमन्त्राणा मन्त्री अन्यायकारिण न मदनपाल काव्यमित निशांशुः
वदाचिन्तामणिं गन्नेपिगोप्य राजपाटिकाव्याजेन तद्गृहे नीत्या
पतिभिन्न व्यापादयामास

त्केदारादपरास्मिन् जलैः पूर्यमाणे^१ तान्केयूयामि-
ति^२ पप्रच्छ । तैर्वयममुकस्य कामुका इत्यु-
क्ते ममापि कापि सन्तीति पृच्छन्, तैः कर्णावत्या
सन्तीत्यभिहिते स सकुटुम्बस्तत्र गतः वायटीयजि-
नायतने विधिवद्देवान्नमस्कुर्वन्कयापि लाछिना-
म्या छिन्पकया श्राविकया साधार्मिकत्वाद्भवन्दे । त-
या भवान् कस्यातिथिरित्युद्गीरितः, वैदेशिकोहमि-
ति भवत्या एवातिथिरिति वदन् तथा सह नी-
त्वा कस्यापि वणिजो गृहे कारितान्नपाकेन भोज-
यित्वा निजतनके कापि गृहे निवासितः । कालक्र-
मेण संपन्नसंपदिष्टिकाचितं गृहं चिकीर्षुः स्वाताव-
सरे निरवधिं सेवधिमाधिगम्य तामेव स्त्रियमाहूय
समर्पयन् तथा निषिद्धः । तत्प्रभावेण ततः प्रभृति स
उदयनमन्तीति नाद्या पप्रथे । तेन कर्णावत्यामतीता-
नागतवर्त्तमानचतुर्विंशतिजिनसमलंकृतः श्रीउदन-
विहारः कारितः । तस्यापरमातृकाश्चत्वारः सुताः वा-

• D यतः

कृतप्रयत्नानपि नैव काश्चन स्वयं शयानानपि मेवते परान् ।

दृश्येपि नारित द्वितयेपि विद्यते श्रिय प्रचारो न विचारगोचर ॥ १

१ B C पौषमाणे. २ अपरस्मिन्पूर्यमाणे-भोभिः कः पूर्यामिति.

हृददेवआम्बडवोहृदसोलाकंनामानोऽभूवन् ।

अथान्यस्मिन्नवसरे सान्तूनामा महाभात्यः करेणु-
स्कन्धारूढो राजपाटिकायां व्रजन् व्यावृत्तः स्वका-
रितसान्तूवसहिकायां देवनमश्चिकीर्षया तत्र प्रवि-
शन् वारवेद्यास्कन्धन्यस्तहस्तं कमपि चैत्यवासि-
नं सितवसनं ददर्श । ततो गजाद्वरुह्य कृतोत्तरा-
सङ्गः पञ्चाङ्गप्रणामेन तं नमश्चकार । तत्र क्षणं
स्थित्वा भूयस्तं प्रणम्य प्रतस्थे । ततः स लज्जयाऽधो-
वदनः पातालं प्रविविक्षुरिव तत्कालं सर्वमेव परि-
हृत्य मलधारिश्रीहेमसूरीणां समीपे उपसंपदमा-
दाय संवेगरससंपूर्णः श्रीशत्रुंजये गत्वा द्वादशवर्षा-
णि तपस्तेपे । किञ्च तेनान्ये समानाः प्रतिबोधिताः
मुनिश्चिन्तयति ।

रे रे चित्त कथं भ्रातः प्रधावसि पिशाचवत् ।

अभिन्नं पश्य चात्मानं रागत्यागात्सुखी भव ॥ १

संसारमृगतृष्णासु मनो धावसि किं वृथा ।

सुधामयमिदं ब्रह्मसरः किं नावगाहसे ॥ २ ॥

कदाचित्त मन्ती श्रीशत्रुंजये देवपादानां नमस्कर-

१ C आम्बडदेवआम्बडदेववाहडसोला D सोलदेवभट. १

२ D गीतममिव नमश्चके. ३ इति ध्यायन्म मुनिः कायोत्सर्गे तस्थी।

णायोपगतो दृष्टपूर्वमिव मुनिं तं प्रणम्य तच्चरित्रवि-
चित्रितमनास्तं गुरुकुलादि पप्रच्छ । तत्त्वतो भवानेव
गुरुरिति तेनोक्ते कर्णौ पित्राय पाणिभ्यामेवं मा-
दिशेत्यज्ञातवृत्त्यैवं विज्ञपयंस्तेन मन्त्रयूचे ॥

जोजेण शुद्धधम्मम्मि ठाविउ संजएण गिहिणा वा
सो चेव तस्स जायइ धम्मगुरू धम्मदाणार्ड ॥१॥
इति तस्मै मूलवृत्तान्तं निवेद्य तस्य दृढधर्मतां नि-
र्ममे ॥

इति मन्त्रिसान्तूदृढधर्मताप्रबन्धः ॥

अथानन्तरं श्रीमयणल्लदेव्या जातिस्मरणात्पूर्व-
भववृत्तान्ते श्रीसिद्धराजस्य निवेदिते श्रीमयणल्ल
देवी श्रीसोमनाथयोग्यां सपादकोटिमूल्यां हेमपर्या
पूजामादाययात्रायां प्रस्थिता। धाहुलोडनगरं प्राप्ता
पञ्चकुलेन कदर्थ्यमानेषु कार्पटिकेषु राजदेयविभा-
गस्याप्राप्त्यासवाप्यं पश्चान्निर्वृत्यमानेषु मयणल्लदे-
वी हृदयादर्शसंक्रान्ततद्दार्था स्वयमेव पश्चाद्ब्याधु-
टन्ती। अन्तरान्तरायभूतेन श्रीसिद्धराजेन विज्ञप्तास्व-
मिन्यलममुना संभ्रमेण कुतो हेतोः पश्चान्निवर्त्यते
इति राजोक्ते यदैव सर्वथाऽयं करमेक्षो भवति तदैवा-

हं श्रीसोमेश्वरं प्रणमामि अशनं गृह्णामि नान्य-
 धेति^१ श्रुत्वा राज्ञा पञ्चकुलमाकार्यं तत्प्रदृक्स्याशु-
 द्वासप्ततिलक्षानुत्पद्यमानान्विमृश्य तं पट्टकं विदा-
 र्य मातुः श्रेयसे करं मुक्त्वा करे जलचुलकं मुञ्चति
 स्म । ततः श्रीसोमेश्वरं गत्वा तथा सुवर्णपूजया
 देवमभ्यर्च्य तुलापुरुषदानादीनि दानानि दत्त्वा
 संग्रहैकपरः प्राप समुद्रोपि रसातलम् ।

दाता तु जलदः पश्य भुवनोपरि गर्जति ॥ १ ॥

सेनाङ्गपरिवाराद्यं सर्वमेव विनश्यति ।

दानेन जनितानन्दे कीर्तिरेकैव तिष्ठति ॥ २ ॥

दातुर्नार्थिसमो बन्धुभारिमादाय यः परात् ।

लक्ष्मीरूपाद्विगमं निस्तारयति तं खलु ॥ ३ ॥

अतो महादानैर्मत्सदृशी कापि नाभून्न भवितेति
 दर्पाध्मात्तशिरा निर्भरं सुप्ता । तपस्विवेषधारिणा ते-
 नैव देवेन जगदे । इहैव मदीयदे^२ काचि-

एषा सती सा प्राह । अहं भिक्षावृत्त्या योजनशतान्तरमतिक्रम्य ह्यस्तनदिवसे रुततीर्थोपवासा पारणकदिने कस्यापि सुकृतिनः पिण्याकमासाद्य तत्खण्डेन श्रीसोमेश्वरमभ्यर्च्य तदंशमतिथये दद्यात् स्वयं पारणकमकार्षं । भवती पुण्यवती यस्याः पितृभ्रातरौ पतिसुतौ च राजानः । या त्वं घाहुल्लेढकरं मोचयित्वा सपादकोटिमूल्यया पूजया श्रीसोमेश्वरं पूजितवती सा कथं मदीयपुण्यलब्धेच्छासि यदि न कुप्यसि तदा किञ्चिद्वाचिम् । तत्त्वतरस्तव पुण्यान्मदीयं पुण्यं महीतले महीयः । यतः ॥

संपत्तौ नियमः शक्तौ सहनं यावने घतम् ।

दारिद्र्ये दानमल्पमपि लाभाय भूयते ॥ १ ॥

इति युक्तेन वाक्येन तस्या गर्वं निराचरारं ॥

सिद्धराजस्तु समुद्रोपकण्ठवर्ती एकेन धारणेन ॥

फो जाणइ तुह^१ नाह घीत तु हालेई^२ चकवइ लडा

लंकहले^३ याहमग्गु निहालेई^४ करणउत्तु^५ ॥ १

* श्री जानाति तत्र विल ऐनाथ चकवसिम्भ मग्गु भव दा मद्वापत्वं मग्गु वाहमार्गे निभालयति वि चकवुत्तु ॥ १ ॥

१ (१) यात्रादा. २ (२) एतेषु पण्ये चकवुत्तुमि. ३ (३) अल्पपुण्यमनेपत्ती मा. ४ (४) मा गर्वं विममर्त्त. ५ (५) श्री (१) एतत् ७ शीरे. ८ मग्गु.

७ शीरे. ८ मग्गु.

हं श्रीसोमेश्वरं प्रणमामि अशनं गृह्णामि नान्य-
 धेति^१ श्रुत्वा राज्ञा पञ्चकुलमाकार्यं तत्प्रष्टकस्याङ्गु-
 द्वासप्ततिलक्षानुत्पद्यमानान्विमृश्य तं पष्टकं विदा-
 र्य मातुः श्रेयस्ते करं मुक्त्वा करे जलचुलकं मुञ्चति
 स्म । ततः श्रीसोमेश्वरं गत्वा तया सुवर्णपूजया
 देवमभ्यर्च्य तुलापुरुषदानादीनि दानानि दत्त्वा
 संग्रहैकपरः प्राप समुद्रोपि रसातलम् ।

दाता तु जलदः पश्य भुवनोपरि गर्जति ॥ १ ॥

सेनाङ्गपरिवाराद्यं सर्वमेव विनश्यति ।

दानेन जनितानन्दे कीर्तिरेकैव तिष्ठति ॥ २ ॥

दातुर्नार्थसमो ग्रन्थुर्भारिमादाय यः परात् ।

लक्ष्मीरूपादविगमं निस्तारयति तं खलु ॥ ३ ॥

अतो महादानमर्त्सदृशी कापि नाभून्न भवितेति
 दर्पाध्मातशिरा निर्भरं सुप्ता । तपस्विवेषधारिणा ते-
 नैव देवेन जगदे । इहैव मदीयदेवकुलमध्ये^२ काचि-
 त्कार्पटिकानितम्बिनी यात्रायं आयातास्ति तस्याः
 गुरुतं याचनीयंत्वयेत्यमादिश्य तिरोहिते तस्मिन्-
 राजपुस्त्र्यंगलोक्य समानीता । तस्मिन्पुण्ये याचि-
 तेऽप्यददाना कथमपि यात्रायां किं व्ययीरुत्तमिति

१ D अन्यथा इति पठ्यते परमेश्वरनाम्नोत्पद्यमानं. २ इहाप्यने.

एषा सती सा प्राह । अहं भिक्षावृत्त्या योजनशतान्तरमतिक्रम्य ह्यस्तनदिवसे रुततीर्थोपवासा पारणकदिने कस्यापि सुकृतिनः पिण्याकमात्साय तत्त्वण्डेन श्रीसोमेश्वरमभ्यर्च्य तदंशमतिथये वत्सा स्वयं पारणकमकार्षं । भवती पुण्यवती यस्याः पितृभ्रातरौ पतिसुतौ च राजानः । या त्वं बाहुलोडकरं मोचयित्वा सपादकोटिमूल्यया पूजया श्रीसोमेश्वरं पूजितवती सां कथं मदीयपुण्यलब्धेच्छासि^३ यदि न कुप्यसि तदा किंचिद्विधिम् । तत्त्वतस्तव पुण्यान्मदीयं पुण्यं महीतले महीयः । यतः ॥

संपत्तौ नियमः शक्तौ सहनं यौवने व्रतम् ।

दारिद्र्ये दानमत्यल्पमपि लाभाय भूयते ॥ १ ॥

इति युक्तेन वाक्येन तस्या गर्वं निराचकारं ॥

सिद्धराजस्तु समुद्रोपकण्ठवर्ती एकेन चारणेन ॥

को जाणड तुह^४ नाह चीत तु हालेडं चक्रवडलड।

लंकहले^५वाहमग्गु निहालडं करणउनु^६ ॥ १

* को जानानि क्व चित हेनाथ चक्रवर्तिन्व लडड अत पर लडाकल लडडु वाहमार्गे निभालयानि कि कर्णपुत्र ॥ १ ॥

१ (१) ॥ यात्राया २ (२) वृद्धोपि पण्ये यथ गृह्यामि ३ ॥ अगण्यपुण्यमर्जयन्ती मा ४ (३) ॥ मा गते विभमर्जे । ५ की ६ हाण्डु

७ कां ८ ९

इत्यादिस्तूयमानोऽभून् ॥

एवं तत्र यात्रायां व्यावृत्ते राज्ञि छलान्वेषिणा यशोव-
र्मणा मालवकभूपेन गूर्जरदेशे उपद्रूयमाणे सान्तू-
सचिवेन त्वं कथं निवर्त्तसे इति प्रोक्तः स राजाह ।
यदि त्वं स्वस्वामिनः सोमेश्वरदेवयात्रायाः पुण्यं
ददासीत्पुदीरितस्तच्चरणौ प्रक्षाल्य तत्करतले त-
त्पुण्यदाननिदानं^१ जलचुलुकं निक्षिप्य तं राजानं
निवर्त्तयामास ततः श्रीसिद्धराजस्तद्वृत्तान्तोपगमनेन
कुदस्तं मन्त्रधेवमवादीत्। स्वामिन् यन्मया दत्तं तव
सुकृतं याति ततस्तस्य सुकृतमन्येषामपि पुण्यवतां
सुकृतं मया भवते प्रदत्तमेव । येन केनाप्युपायेन
परचक्रं स्वदेशे प्रविशद्रक्षणीयमेवेति वदता तेन
नृपतिरनुनतः। ततस्तेनैवामर्षेण मालवमण्डलं प्र-
तिष्ठार्मुः सचिवान् शिल्पिनश्च सहस्रलिङ्गधर्मस्थान-
कर्मस्थाये नियोज्य त्वरितगत्या तस्मिन्निष्पद्यमाने
नृपतिः प्रयाणकमकरात्। तत्र स्वजयकारपूर्वकं द्वा-
दशवार्षिके विग्रहे संजायमानेऽद्य मया धाराभङ्गा-

१ ॥ अनिदान. २ ॥ कुडों नृप पगदमुगाऽनति । एतदा

राजान. ३ निशरणाय. ४ प्रति गियाम् ५ अर्षणान्त्य वायी-

रगरे.) ६ कथानिदागदुगभद् ३ नुमत्रभृणुय.

नन्तरं भोक्तव्यमिति सचिवैः पत्तिभिः परमारराजपु-
त्रैः पञ्चशतीभिर्विषयमानैः राज्ञः प्रातिज्ञां दिना-
न्तेपि पूरयितुमक्षमैः कथंचित्तस्या कणिकाम-
यधाराभङ्गेन पूरितायां राजा पश्चाद्द्व्याष्टितुमि-
च्छुर्मुञ्जालसचिवं ज्ञापयामास। तेनापि त्रिकचतुष्क-
चत्वरप्रासादेषु निजपुरुषान्नियोज्य धारादुर्गभङ्गा-
र्त्तायां क्रियमाणायां तद्वासिना केनापि पुरुषेण प्र-
तोल्यां यदि परबलं दौकते तदैव दुर्गभङ्गो नान्य-
थेति तद्वाचमाकर्ण्य स विज्ञप्तः सचिवस्तं व्यतिक-
रं राज्ञे गुप्तविज्ञप्तिकया निवेदयामास । राज्ञापि
तद्दृत्तान्तयेदिना तत्र सैन्ये दौकिते दुर्गमन्तर्दुर्गम-
विमृश्य^१ यशःपटहनाग्नि घलयदन्तायलेऽधिरुद-
सामलनाग्नारोहकेण पश्चाद्वागेन त्रिपोलिंकपाटद-
धे आहन्यमाने लोहमयार्गलायां भङ्ग्यमानायां घ-
लाधिकतयान्तस्त्रुटिताद्गजात्कर्णाङ्गजमुत्तार्य स्वयं
यावदयरोहति तावत्स गजः पृथिव्यां पपात । गु-
णटतया विषय यदसरग्रामे स्वयशोधवल एव
यशोधवलनामां विनायकरूपेणावततार ॥

१) दक्षिणप्रमोहता. २ दुर्गम दुर्गमन्तर्विदुःय ३ विदुः

४ C यशोधने नाम.

सिद्धेस्तनशैलतटीपरिणतिदलितद्वितीयदन्त इव ।

विभ्राणो रदमेकं गजवदनः सृजतु वः श्रेयः ॥१॥

इति तदीया स्तुतिः ॥ इत्थं दुर्गभङ्गे सूत्रिते सति
समराधिरूढं यशोवर्माणं पद्भिर्गुणैरावध्य तत्र

निजामाज्ञां जगन्मान्यां दापयित्वा यशोवर्मरूपया

प्रत्यक्षयशःपताकया रोचिष्णुः श्रीपत्तनं प्राप । प्र-

तिदिनं सर्वदेशनेप्राशिर्वादिदानायाहूतेषु यथाव-

सरमाकारिता जैनाचार्याः श्रीहेमचन्द्रमुख्याः श्री-

सिद्धराजमासाद्य नृपेण दुकूलदानादिभिरार्वाजितो-

स्तैः सर्वैरप्यप्रतिमप्रतिभभिरामैर्द्विधापि पुस्कृतो

नृपायेत्याशिपं श्रीहेमचन्द्रः पपाठ ॥

*भूमिं कामगवि स्वगोमयरसैरासिंच रत्नाकरा

मुक्तास्वस्तिकमातनुध्वमुद्गुप त्वं पूर्णकुम्भी भव ।

धत्वा कल्पतरोर्दलानि सरलैर्दिग्धारणास्तोरणा-

न्याधत्त स्वकैर्विजित्य जगतीं नन्वेति सिद्धाधिपः १

अस्मिन्काव्ये निःप्रपञ्चे प्रपश्यमाने तद्वचन-

चातुरीचमल्लतचेता नृपस्तं प्रशंसन्, कैभिदसहि-

ष्णुभिरस्मच्छास्त्राध्ययनशलादेतेषां विद्वत्तेत्यभिहिते

राज्ञा पृथाः श्रीहेमचन्द्राचार्याः । पुरा^१ श्रीजिनेन

१ D कैभ्रदमहिष्गुभिर्न मेने ॥ हेमचन्द्रनामा शिष्यः कदाचि-
 द्भवदुश्चितादारा जलविहरणाय ब्रजन् गजमयात्सोपभित्तिस्थितो ग-
 वासस्थेनालिगपुरोहितेन सारिणा परामृतः^२ गुरवो विज्ञप्तागैरुक्तो मि-
 थ्या दुःकृतं देहि । तदुःखेन निःसृतोऽन्यगच्छीयदेवचन्द्रसद्भाकरा-
 म्यां सह श्रीकाष्मीरं प्राते । मार्गे नडोल्याग्रामं सप्तमीपवामे श्रीसर-
 स्वती प्रमत्ता जाता निजमूर्तिर्दग्धिता मित्रयोर्निवेदितं । श्लोकमतशत्या
 ग्रामो वर्णितः । मित्रद्वयस्य कार्यमिद्धिहेतोः स्तम्भतीर्थं प्रविशन्तः
 केनापि देशान्तरिणाकार्यविद्या^३ समर्पिता । इत्युक्तं च । मम मरणस-
 मये मम शबोपरि त्रिमिर्नाभिमण्डले मन्त्र स्मरणीय शशो वरं दा-
 स्यति । एवं कृते धमशाने मव्यगत्री शबेनोत्थाप्य वरो दत्तः । श्री-
 हेमचन्द्रेण राजमन्त्रोपा याचितः । देवचन्द्रेण हस्तमिन्देराष्टष्टिरिद्या ।
 पद्माकरेण पाण्डित्य । अत्रान्तरे कृतकृत्यहेमचन्द्रो बलिः । काण्ड-
 धरवीथमव्ये चाण्डिहामामादे विश्रान्तमन्त्र लघुभैगवानन्दः शिष्यपञ्च-
 शतीवृत्त ममन्त्य, रेरे चण्डे चण्डे प्रचण्डे महा मोदकान देहीति भ-
 णित्वा मृवर्णमयकर्पममे मुक्त देव्या मोदकं भूत् । तेन मन्त्रेणातेऽर्पिताः ।
 हेमचन्द्रम्यापेहे शिष्य स्वमपि गृहाणन्त्युक्तं । तेन नन्यपि वर्गे मन्त्रधोग-
 न्त्वाक । यद्यस्मिन् मन्त्रे तदा न्व मनयेत् । एवमुक्ते चरणयो एतितः ।
 तत्र एतनेन आयात श्रीजयसिंहदेव मन्मन्त्रेण्य समानीय हेमचन्द्र
 गजादिभ्यः प्रवेद्य च पुंगोर्निर्वाणमृत्तुन भुंग गजता गजव उपगोऽय
 हेमचन्द्रस्य पदस्थापना कारिता ॥ श्रीहेमचन्द्रस्योऽन्यथाः चण्डे
 ष्या च श्रीजयदेवभूवन प्रयान्ति । पापशमार्थं श्रीमूर्तिपूजा-पत्रव-
 यन्त पुंगोर्हितेन राज्ञोऽग्र उपसर्पिता, महाराज हेमचन्द्रस्य . . .

(१) सर्वथा कल्पनाऽन एव विरम्भत . . .
 . . .

श्रीमन्महावीरेणेन्द्रस्य पुरतः शैशवे यद्ब्याख्यातं
तज्जनव्याकरणमधीयामहे वयमिति तद्वाक्यानन्त-
रमिमां पुराणवार्त्तामपहायास्माकमेव सन्निहितं
नृपं व्याकरणकर्त्तारं कमपि ब्रूतेति तस्मिन्नुवा-
क्यादनु ते प्राहुः। यदि श्रीसिद्धराजः सहायीभवति
तदा कतिपयैरेव दिनैः पश्चाद्गमपि नूतनं व्याक-
रणं रचयामः ॥ अथ नृपेण प्रतिपन्नमिदं निर्वह-
णीयमित्यभिधाय तद्विसृष्टाः सूरयः स्वं स्थानं य-
युः । ततो यशोवर्मराज्ञः करे निःप्रतीकारां क्षुरीं

समोजने पूर्वपरिचितवेद्यागृहे कामनिग्रहः । परं किं क्रियते भवद्वृष्ट-
भाः । राज्ञोक्तं । आचार्या अत्र समेष्यान्ति तदा वक्तव्यं परोक्षे न ।
सूरिप्यागतेषु राज्ञोक्तं । किं वाचयन्तो वर्तन्ते ययं । सूरिभिः समग्र-
मपि संक्षेपतः स्थूलिभद्रचरितं कथितं । आल्लिगेनोक्तं । महाराज ,
विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो ये चाम्बुपत्राशिन—

स्तेपि स्त्रीभुवपङ्कजं मुग्धलितं दृष्ट्वैव मोहं गताः ।
आहारं सघृतं पयोदधिपुतं भुजन्ति ये मानवा—
स्तेपामिन्द्रयनिग्रहः कथमहो दम्भः समाश्लोक्यताम् ॥ १

गुहाभिरुक्तं । सिंहो मयीयो द्विरदः इत्यादि •
आल्लिगेनोक्तं । अस्माकमेव शास्त्राणि पठित्वास्माकमेव पतयः संनाताः ।
गुरुभिरुक्तं । जेनेन्द्रव्याकरणं किं भवदीयं यन्गुग

(१ बिहादयश्चरकाण्ये श्वानम्बु न तथाऽत एव न मेषुने केवलमा-
हामः कारणं)

समर्प्य तदग्रासने वयं गजाधिरूढाः पुरमध्ये प्रवेशं
करिष्याम इति राज्ञः प्रतिश्रवमाकर्ण्य मुञ्जाल-
मन्त्रिणा प्रधानवृत्तिं मुञ्चता किमिति राज्ञा नि-
र्वन्धष्टेन

मा स्म सन्धिं विजानन्तु मा स्म जानन्तु विग्रहम् ।
आख्यातं यदि शृण्वन्ति भूपास्तेनैव पण्डिताः ॥१॥

इति नीतिशास्त्रोपदेशात्स्वबुद्धयैव स्वामिना
प्रतिज्ञातोपमर्थः सर्वथापत्तौ न हित इत्युक्तं ।
ततो वरमसून्परिहरामि न तु विभ्रविदितं प्रति-
श्रवंमिति नृपेणोक्ते भन्ती दास्यमयीं क्षुरिकां पाण्डु-
वर्णसर्जरसेन पिहितां पृष्ठासनस्थस्य यशोवर्मणः
करे समर्प्य तदग्रासनस्यो नृपतिः श्रीसिद्धराजः
परमोत्सवेन श्रीमदणहिल्लपुरं प्रविवेश । प्रावेशि-
कमङ्गलानन्तरं नृपेण स्मारिते व्याकरणवृत्तान्ते
बहुभ्यो देशेभ्यस्तद्वेदिभिः पण्डितैः सह सर्वाणि
व्याकरणाणि समानीय श्रीहेमाचार्यैः श्रीसिद्धहे-
माभिधानं पञ्चाङ्गमपि व्याकरणं सपादलक्ष्यन्धप्र-
माणं संवत्सरेण रचयाचक्रे । राजवाह्यकुम्भिकुम्भे

१ [पण्डितपक्षे राजपक्षे च प्रामिदोषः] २ (विश्रुतं मान्श्रुतं

३ (७) सुम्भिका. ४ ७ (व्याकरणानन्तरं

श्रीमन्महावारेणेन्द्रस्य पुरतः शैशवे यद्ब्याख्यातं
तज्जैनव्याकरणमधीयामहे वयमिति तद्वाक्यानन्त-
रमिमां पुराणवार्त्तामपहायास्माकमेव सन्निहितं
नृपं व्याकरणकर्त्तारं कमपि ज्ञूतेति तस्मिन्नुवा-
क्यादनु ते प्राहुः। यदि श्रीसिद्धराजःसहायीभवति
तदा कतिपयैरेव दिनैः पञ्चाङ्गमपि नूतनं व्याक-
रणं रचयामः ॥ अथ नृपेण प्रतिपन्नमिदं निर्वह-
णीयमित्यभिधाय तद्विसृष्टाः सूरयः स्वं स्थानं य-
युः । ततो यशोवर्मराज्ञः करे निःप्रतीकारां क्षुरीं

समोदने पूर्वपरिचितवैश्यागृहे कामनिग्रहः । परं किं क्रियते भवद्वृ-
त्ताः । राज्ञोक्तं । आचार्या अत्र समेष्यन्ति तदा वक्तव्यं परीक्षे न ।
सूरिप्रागतेषु राज्ञोक्तं । किं वाचयन्तो वर्तन्ते यूयं । सूरिभिः समग्र-
मपि संक्षेपतः स्थूलमद्रचरितं कथितं । आदिगेनोक्तं । महाराज ,
विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो ये चाम्बुपत्रादिन—

स्तेपि स्त्रीभुक्तपद्भुजं मुञ्जितं दृष्ट्वैव मोहं गताः ।

आहारं सवृतं पयोदधियुतं भुजन्ति ये मानवा—

स्तेषामिन्द्रियनिग्रहः कथमहो दम्भः समाशोक्यताम् ॥ १

गुह्यभिरुक्तं । मिहो बन्दीयो द्विरदः इत्यादि०

आदिगेनोक्तं । अस्माकमेव शास्त्राणि पठित्वारमाकमेव पतयः संनाताः।

गुह्यभिरुक्तं । जैनेन्द्रव्याकरणं किं भवदीयं यगुग

(१ मिहादयश्चरकादे स्थानम् न तथाऽन एव न मथुने केवमा-
हाः वाग्ण)

समर्प्य तदग्रासने वयं गजाधिरूढाः पुरमध्ये प्रवेशं करिष्याम इति राज्ञः प्रतिश्रवमाकर्ण्य मुञ्जालमन्त्रिणा प्रधानवृत्तिं मुञ्चता किमिति राज्ञा निर्बन्धपृष्टेन

मा स्म सन्धिं विजानन्तु मा स्म जानन्तु विग्रहम् ।
आख्यातं यदि गृण्वन्ति भूपास्तेनैव पण्डिताः ॥१॥

इति नीतिशास्त्रोपदेशात्स्वबुद्धयैव स्वामिना प्रतिज्ञातोयमर्थः सर्वयायतौ न हित इत्युक्तं । ततो वरमसून्परिहरामि न तु विश्वविदितं प्रतिश्रवमिति नृपेणोक्ते मन्त्री दारुमर्यां क्षुरिकां पाण्डुवर्णसर्जरसेन पिहितां पृष्ठासनस्यस्य यशोवर्मणः करे समर्प्य तदग्रासनस्यो नृपतिः श्रीसिद्धराजः परमोत्सवेन श्रीमदणहिल्लपुरं प्रविवेश । प्रावेशिकमङ्गलानन्तरं नृपेण स्मारिते व्याकरणवृत्तान्ते बहुभ्यो देशेभ्यस्तद्देदिभिः पण्डितैः सह सर्वाणि व्याकरणानि समानीय श्रीहमाचार्यैः श्रीसिद्धहेमाभिधानं पञ्चाङ्गमपि व्याकरणं सपादलक्षग्रन्थप्रमाणं संवत्सरेण रचयांचक्र । राजवाह्यकुम्भिकुम्भे

१ [पण्डितपक्षे राजपक्षे च प्रामिद्वयः] २ ७ विश्रुत प्रतिश्रुत

३ ८ D क्षुरिका. ४ B (व्याकरणानन्तर

१४८ : प्रबन्धचिन्तामणिः सर्ग. ३

तत्पुस्तकंमरोप्य सितात्तपवारणे द्वियमाणे चाम
रग्राहिणीचामरयुगमवीज्यमानं नृपमन्दिरमानीय
प्राज्यवर्यपूजापूर्वं कोशागारे न्यधीयत । तते
राजाज्ञयान्यानि व्याकरणान्यपहाय तस्मिन्नेव
व्याकरणे सर्वत्राधीयमाने केनापि मत्सरिणा
भवदन्वयवर्णना विरहितं व्याकरणमित्युक्ते श्री-
हेमाचार्यः क्रुद्धं राजानं राजमानुपादवगम्य द्वा-
त्रिंशच्छ्लोकान्नूतनान्निर्माय द्वात्रिंशत्सूत्रितपादेषु
तान्संबन्धं दधानानेव लेखयित्वा प्रातर्नृपसभा-
यां वाच्यमाने व्याकरणे चौलुक्यवंशोपश्लोककेन
श्लोकान्वाचयन्नृपं संतोषयामास ॥ यथा ॥

हरिरिव बालिवन्धकरस्त्रिशक्तियुक्तः पिनाकपाणिरिव ।
कमलाश्रयश्च विधिरिव जयति श्रीमूलराजनृपः १

इत्यादि^१ ॥ तथा च श्रीसिद्धराजदिग्विजयवर्णने
द्वयाश्रयनामा ग्रन्थः कृतः ॥

भ्रातः संवृणु पाणिनि प्रलपितं कातन्तकन्था वृथा
मा कार्षीः कटु शकटायन वचः क्षुद्रेण चान्द्रेण
किम् -

कः कण्ठाभरणादिभिर्वठरयत्यात्मानमन्यैरपि

१) मन्वान २) चौलुक्यवंशोपश्लोकान् द्वात्रिंशत्सूत्रितपादान्तेषु द्वात्रिंशत्
श्लोकान्वयेन्य प्रमुदितो राजा व्याकरण विस्तरयामास. (३ मूलं जयति)

श्रूयन्ते यदि तावदर्थमधुराः श्रीहेमचन्द्रे, क्तयः ॥१॥
 अथ श्रीसिद्धराजेन पत्तने यशोवर्मराज्ञस्त्रिपुरुषप्रभृती-
 न्सर्वानपि राजप्रासादान्तहस्त्रलिङ्गप्रभृतीनि च धर्म-
 स्थानानि दर्शयित्वा प्रतिवर्षं देवदायपदे कोटिद्रव्य-
 व्ययं निवेद्यैतत्सुन्दरमसुन्दरं वेति यशोवर्मा पृष्ट इ-
 त्यवादीत् । अहं ह्यष्टादशलक्षप्रमाणमालवदेशाधिप-
 स्त्वत्तः पराभवपात्रं कथं भवेयं, परं महाकालदेवस्य
 वत्तपूर्वत्वादेवद्रव्यं मालवकः । तद्भुञ्जानास्तत्प्रभा-
 वादुदितास्तामिता वर्त्तामहे । भवदीयान्वयराजानोऽ-
 प्येतावद्देद्रव्यव्ययनिर्वाहाक्षमो लुप्तसर्वदेवदायपदा-
 विपदां पदं भविष्यन्ति । अथ सिद्धराजः कदा-
 पि सिद्धपुरे रुद्रमहाकालप्रासादं कारयितुकामः
 कमपि स्थपतिं स्वतन्निधौ स्थापयित्वा प्रासाद-
 प्रारम्भलग्ने तदीयकलासिकां लक्षद्रव्येणोत्तमर्णगृ-
 हीतां मोक्षयामास । तां वंशशालाकामयीमालोक्य
 किमेतदिति राजा पप्रच्छ । ततो मया प्रक्षोरौदार्य-
 परिक्षानिमित्तमेतत्कृतमिति स्थपतिरुक्तवान् । तत-
 स्तद्द्रव्यमनिच्छतेऽपि नृपतिर्जापितं । ततः क्रमं

१ । वर्त्तापयित्वा २ देवद्रव्यव्ययमनिर्दहन्ता ३ मूलनाश वि-
 न, स्थाने । ४ तद्व्ययप्रत्ययवर्णान्तरं

प्रयोविंशतिहस्तप्रमाणे परिपूर्णं प्रासादेऽवपतिगज-
 पतिनरपतिप्रभृतीनामुत्तमभूपतीनां मूर्त्तिः कारयि-
 त्वा तत्पुरो योजिताञ्जलिं स्वां मूर्त्तिं निर्माप्य देशभ-
 ङ्गेऽपि प्रासादस्याभङ्गं याचितवान्। तस्य प्रासादस्य
 ध्वजारोपप्रस्तावे सर्वेषामपि जैनप्रासादानां पता-
 कावरोहं कारितवान्। यथा मालवकदेशे महा-
 कालवैजयन्त्यां सत्यां जैनप्रासादेषु न ध्वजारोप
 इति। अन्यदा सिद्धराजस्य मालवकमण्डलं प्रति
 धियासतः केनापि व्यवहारिणा सहस्रलिङ्गकर्म-
 स्थाये याच्यमाने विभागे तत्सर्वथाऽदत्ते च
 रुतप्रयाणस्य कतिपयदिनानन्तरं कोशाभावा-
 त्कर्मस्थायस्य विलम्बमवगम्य तेन व्यवहा-
 रिणा सुतस्य पार्श्वत्कस्पापि धनाधिपस्य
 वध्वास्ताडङ्कुमपहार्य^१ तदण्डपदे द्रव्यलक्षत्रयं द-
 क्षं तेन कर्मस्थायः स जात इति वार्त्ता शृण्वतो
 मालवके वर्षाकालं तस्थुषो राज्ञो वचनगोचरा-
 तीतः प्रमोदः संजातः। अथ प्रावृषेण्ये घने प्रगल्भ-
 वृष्ट्या क्षोर्णामेकार्णवां कुर्वति वर्द्धापनिकाहेतोः
 प्रधानपुरुषैः प्रहितः मरुदेशीयपुरुषो नृपतिपुरतः

सविस्तरं वर्षोस्वरूपं व्यज्ञपयत् । तदा त्वागतेन-
 गूर्जरधूर्त्तेण नरेण सहस्रलिङ्गसरोभृतमिति स्वा-
 मिन् वर्द्धाप्यसे^१ इति तद्वाक्यानन्तरमेव सिकक-
 पतितमार्जारस्यैव महवृद्धस्य पश्यतः सर्वाङ्गुलप्र-
 माभरणं नृपतिर्गूर्जराय ददौ । अथ वर्षान्तरं
 प्रत्यावृत्तः क्षितिपतिः श्रीनगरमहास्थाने दत्तावासीं
 नगरप्रासादेषु ध्वजस्यालोके^२ के एते प्रासादा इति
 ब्राह्मणान्पप्रच्छ । तैर्जिनब्रह्मादीनां प्रासादस्वरूपे
 निवेदिते सामर्षी राजा मया गूर्जरमण्डले जैन-
 प्रासादानां पतकासु निषिद्धासु किं भवतामिह नगरे
 पताकावजिनायतनमित्यादिशंस्तैर्विज्ञपयांचक्रे ।
 अवधार्यतां श्रीमन्महादेवेन । कृतयुगप्रारम्भे महा-
 स्थानमिदं स्थापयता श्रीऋषभदेवनाथश्रीब्रह्मप्रा-
 सादयोः सुरुतिभिरुद्दियमाणयोभत्वारो युगा व्य-
 तीताः । अन्यच्च श्रीशत्रुंजयमहागिरेर्नगरमिदमुपत्य-
 काभूमिः । यतो नगरपुराणे उक्तं ॥

पश्चाददादौ किल मूलभूमि—

दर्शोर्ध्वभूमरपि विस्तरोरप्य ।

१ । ३ । १ । २ । ३ । ४ । ५ । ६ । ७ । ८ । ९ । १० । ११ । १२ । १३ । १४ । १५ । १६ । १७ । १८ । १९ । २० । २१ । २२ । २३ । २४ । २५ । २६ । २७ । २८ । २९ । ३० । ३१ । ३२ । ३३ । ३४ । ३५ । ३६ । ३७ । ३८ । ३९ । ४० । ४१ । ४२ । ४३ । ४४ । ४५ । ४६ । ४७ । ४८ । ४९ । ५० । ५१ । ५२ । ५३ । ५४ । ५५ । ५६ । ५७ । ५८ । ५९ । ६० । ६१ । ६२ । ६३ । ६४ । ६५ । ६६ । ६७ । ६८ । ६९ । ७० । ७१ । ७२ । ७३ । ७४ । ७५ । ७६ । ७७ । ७८ । ७९ । ८० । ८१ । ८२ । ८३ । ८४ । ८५ । ८६ । ८७ । ८८ । ८९ । ९० । ९१ । ९२ । ९३ । ९४ । ९५ । ९६ । ९७ । ९८ । ९९ । १०० ।

प्रयोविंशतिहस्तप्रमाणे परिपूर्णं प्रासादेऽश्वपतिगज-
 पतिनरपतिप्रभृतीनामुत्तमभूपतीनां मूर्त्तिः कारयि-
 त्वा तत्पुरो योजिताञ्जलिं स्वां मूर्त्तिं निर्माप्य देशभ-
 ङ्गेऽपि प्रासादस्याभङ्गं याचितवान्। तस्य प्रासादस्य
 ध्वजारोपप्रस्तावे सर्वेषामपि जैनप्रासादानां पता-
 कावरोहं कारितवान्। यथा मालवकदेशे महा-
 कालवैजयन्त्यां सत्यां जैनप्रासादेषु न ध्वजारोप
 इति। अन्यदा सिद्धराजस्य मालवकमण्डलं प्रति
 धियासतः केनापि व्यवहारिणा सहस्रलिङ्गकर्म-
 स्थाये याच्यमाने विभागे तत्सर्वथाऽवत्ते च
 कृतप्रयाणस्य कतिपयदिनानन्तरं कोशाभावा-
 त्कर्मस्थायस्य विलम्बमवगम्य तेन व्यवहा-
 रिणा सुतस्य पार्श्वाल्कस्यापि धनाधिपस्य
 वध्वास्ताडङ्कुमपहार्यं^१ तदण्डपदे द्रव्यलक्षत्रयं द-
 क्षं तेन कर्मस्थायः स जात इति वार्त्ता शृण्वतो
 मालवके वर्षाकालं तस्थुषो राज्ञो वचनगोचरा-
 तीतः प्रमोदः संजातः। अथ प्रावृषेण्ये घने प्रगल्भ-
 वृष्ट्या क्षोर्णामेकार्णवां कुर्यति वर्द्धापनिकाहेतोः
 प्रधानपुरुषैः प्रहितः मरुदेशीयपुरुषो नृपतिपुरतः

सविस्तरं वर्षास्वरूपं व्यङ्गयत् । तदा त्वागतेन-
 गूर्जरधूत्तेण नरेण सहस्रलिङ्गसरोभृतमिति स्वा-
 मिन् वर्द्धाप्यसे^१ इति तद्वाक्यानन्तरमेव सिकक-
 पतितमार्जारस्येव मरुवृद्धस्य पश्यतः सर्वाङ्गुलप्र-
 माभरणं नृपतिर्गूर्जराय ददौ । अथ वर्षान्तरं
 प्रत्यावृत्तः क्षितिपतिः श्रीनगरमहास्थाने दत्तावासे^२
 नगरप्रासादेषु ध्वजस्यालोके^३ के एते प्रासादा इति
 ब्राह्मणान्पप्रच्छ । तैर्जिनब्रह्मादीनां प्रासादस्वरूपे
 निवेदिते सामर्षो राजा मया गूर्जरमण्डले जैन-
 प्रासादानां पतकासु निषिद्धासु किं भवतामिह नगरे
 पताकायजिनापत्तनमित्यादिशंस्तैर्विङ्गययांचक्रे ।
 अवधार्यतां श्रीमन्महादेवेन । कृतयुगप्रारम्भे महा-
 स्थानमिदं स्थापयता श्रीऋषभदेवनाथश्रीब्रह्मप्रा-
 सादयोः सुरुतिभिरुद्धियमाणयोश्चत्वारो युगा व्य-
 र्तीताः । अन्यञ्च श्रीशत्रुंजयमहागिरिनगरमिदमुपन्द-
 काभूमिः । यतो नगरपुराणे उक्तं ॥

पञ्चाशदादी किल मूलभूमि—
 दर्शोर्ध्वभूमिरपि विस्तराण्य ।

१ A B C इत्यादिनाम् • मन्मथपुराणस्य १५/११३

३ । ध्वजस्तम्भलोके

१५२ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्ग. ३

उच्चत्वमष्टैव तु योजनानि

मानं वदन्तीह जिनेश्वराद्रेः ॥ १

इति कृतयुगे आदिदेवश्रीऋषभस्तत्सूनुर्भरत
स्तन्नाम्ना भरतखण्डमिदं प्रततिम् ॥

*नाभेः सुतः स वृषभो मरुदेविसूनु-
र्यो वै चचार समदृग् मुनियोगचयम् ।

तस्यार्हसत्यमृषयः पदमामनन्ति

स्वच्छः प्रशान्तकरणः समदृक् सुधीर्ध्वं ॥ १ ॥

*अष्टमो मरुदेव्या तु नाभेर्जात उरुकमः ।

दर्शयन्वल्म धीराणां सर्वाश्रमनमस्कृतम् ॥ ३ ॥

इत्यादिपुराणोक्तान्युदीर्य विशेषप्रत्ययाय श्री-
वृषभदेवंप्रासादकोशाञ्छ्रीभरतभूपनामाङ्कितं प-
ञ्चजनवाह्यं कांस्यतालमानीय नृपाय दर्शय-
न्तो जिनधर्मस्पाद्यत्वं स्थापयामार्सुः । ततः खे-

* श्रीभागवतपुराणे स्कन्ध. २ अ. ७ श्लो. १० मुद्रिते अमा-
तृषभ आम सुशेविसुनु । यत्पारमहंस्यमृषयः । इति पाठौ ॥

* तत्रैव स्कन्धः १ अ. ३ श्लो. १३ अष्टमे मरुदेव्यामिति पाठः ।

{ (इति. १ A B अथो ३ A B) } आर्हतश्च ऋषयः
४ D मुधी म ५ अष्टमे १ (D) कृत ७ यथादास्यततदाद्य-
त्वस्थापनाय श्रीऋषभ C D द्विजा नैरधर्मस्याद्यधर्मत्व स्थापयान्चक्रुः

दमेदुरमनसा राज्ञा हायनान्ते जैनप्रासादेषु ध्वजा-
 रांपः कारितः । अप श्रीपत्तने प्राप्तो नृपः । प्रस्ता-
 वे सरोवरपेदंषु वाच्यमानेषु सापराधव्यवहारी-
 मुत्तदण्डपदाङ्गत्रयं कर्मस्थांये व्यवकलितमिति
 श्रुत्वा लक्षत्रयं तस्य गृहे प्रस्थापयामास । ततः स
 व्यवहारी, उपायनपाणिर्नृपोपान्तमुपेत्य किमेत-
 दिति विज्ञपयन् राज्ञादिष्टः । यः कांतिध्वजो व्य-
 वहारी स कथं ताडङ्कचारस्त्वयाऽस्य धर्मस्थानस्य
 धर्मविभागः प्रार्थितोपि यत्र लब्धस्ततः प्रपञ्चचतु-
 रेण मृगमुखव्याघ्रेणान्तःशेटने प्रत्यक्षसरेलेन त्व-
 येदं कर्म निर्मितम् ॥ यतः

परोक्षे कार्यहन्तारं प्रत्यक्षे प्रियवादिनम् ।

वर्जयेत्तादृशं मित्रं विषकुम्भं पयोमुखम् ॥ १ ॥

सुग्यं पद्मदलाहारं वाच्यन्दनशीतलाः ।

हृदयं कर्त्तव्यं भूतभेदार्जस्य लक्षणम् ॥ २ ॥

यस्यान्तर्गिग्जानां ग्दीपिशा प्रतिविम्बिताः ।

शोभन्ते निशि पाता राजान्तेर्भालिमिगिद्विधम् ॥ ३ ॥

(१) भाष्यसमाप्त्याऽप्येव ॥ १ ॥ यत्पुत्रस्य मन्त्राणां शक्तिः
 १० कार्यस्योक्तं काम्यानां भाष्यस्य ॥ ३५० ॥ १५३ ॥ १५३ ॥
 १५३ ॥ १५३ ॥ १५३ ॥ १५३ ॥ १५३ ॥

१५४ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्गः ३

इत्यादि वाक्यैर्भृशं खण्डितः

एकदा श्रीसिद्धेन रामचन्द्रः पृष्टो । श्रीप्ते दि-
वसाः कथं गुरुतराः । रामचन्द्रः ग्राह ।

देव श्रीगिरिदुर्गमल्ल भवतो दिग्जैत्रयातोत्सवे
धावद्वीरतुरङ्गवल्लानखुरक्षुण्णक्षमामण्डली ।

वातोद्धूतरजोमिलत्सुरसारित्संजातपङ्कस्थली-
दूर्वाचुम्बनचञ्चुरा रविहयास्तेनैव वृद्धं दिनम् ॥१॥

लब्धलक्षा विपक्षेषु विलक्षास्त्वयि मार्गणाः ।

तथापि तव सिद्धेन्द्र दातेत्युत्कन्धरं यशः ॥ २ ॥

अथ कदाचिद्राज्ञा शयिलाचार्या जयमङ्गलसू-
रयः पुरवर्णनं पृष्टा ऊचुः ॥

एतस्यास्य पुरस्य पौरवनिताचातुर्थतानिर्जिता
मन्ये हन्त सरस्वती जडतया नीरं वहन्ती स्थिता ।

कीर्तिस्तम्भमिपोच्चदण्डरुचिरामुत्सृज्य बाहोर्वला-
त्तन्त्रीकां गुरुसिद्धभूपतिसरस्तुम्बां निजां कच्छ-

पीम् ॥ १ ॥

अन्यच्च

महालयो महायात्रा महास्थानं महासरः ।

यत्कृतं सिद्धराजेन धरिण्यां तत्करोतु कः ॥ १ ॥

॥ अथ श्रीपालकविना सहस्रलिङ्गसरोवरस्य

न पृष्टः श्रीरामचन्द्रश्चिन्त्यमेतदित्यवार्दात् अथ
तैरेव सर्वैरनुयुक्तः, एतस्मिन्काव्ये सैन्यवाचको द-
लशब्दः कमलशब्दस्य नित्यक्लीवत्वमिति दूषणद्वयं
चिन्त्यं। ततः सर्वानपि पाण्डितानुपरुध्य दलशब्दो
राजसैन्यार्थे प्रमाणीकारितः कमलशब्दस्य तु लि-
ङ्गानुशासनसिद्धं नित्यक्लीवत्वं केन निर्णयते
इति पुंस्त्वं च धते न वेत्यक्षरभेदः कारितस्तदा
श्रीसिद्धराजस्य संजातदृष्टिदोषेण पं०रामचन्द्रस्य
वसतौ प्रविशत एव लोचनमेकं स्फुटितम् ॥

अथ कदाचित् ॥

आयुक्तः प्राणदो लोके वियुक्तो मुनिवह्वभः ।

संयुक्तः सर्वथानिष्टः केवली^३ स्त्रीपु वह्वभः ॥ १

इति डाहलदेशीयनरपतियमलपत्रान्ते लिखित-
श्लोकव्याख्यानावसरे तूष्णींस्थितेषु पाण्डिते^४-

१ A B D प्रमाणीकृत २ A निर्णयते ३ A C अमणाप्रियः।
प्रयुक्तः सर्वविद्विष्ट केवल. D ४ सन्धिविग्रहिकैरानीतयमलपत्रेषु
श्लोकमेतं लिखितं निशम्य विमतादिति पृष्टान्ते प्राहः । तत्रैकप्रधा-
ना भूयामो विद्वांसस्तत्पार्श्वदुर्बोधोऽयं श्लोको व्याख्येय इति तद्वा-
चमाकर्ण्य सर्वैरपि विद्वद्भिरज्ञाततदर्थाविमृशद्विर्नृपेण पृष्टा हेमाचार्या
हारशब्दमध्याहार्यं व्याचस्युः।

पु श्रीहेमचन्द्राचार्यं राज्ञा ष्टैर्हारशब्दमध्याहार्यं
व्याख्यातः । अन्यदा सपादलक्षक्षितिपतिना ।

*पद्मली ताव न अणुहरद्द गोरीमुहकमलस्त ।

इति समस्या दोषकार्दं प्रहिते तैः कविभिर-
पूर्वमाणे ।

*अदिठी किमु उम्भायद्द पडिपयलीं चन्दस्त ॥१॥

इति श्रीहेमचन्द्रनामा मुनीन्द्रस्तां पूरयामास ॥

अन्यदा श्रीसिद्धराजो नवघणाभिधानमाभीरराण-
कं निगृहीतुकामः पुरैकादशवारं निजसैन्यैः पराजिते
सति श्रीवर्द्धमानादिषु पुरेषु प्राकारं निर्माप्य स्वय-
मेव प्रयाणकमकरोत् । तद्भागिनेयदत्ते संकेते सति
वप्रपरावत्कालेयं द्रव्यव्यापादित एव करणीयो नव-
घनो न पुनरस्त्रादिभिरिति परिग्रहदत्तान्तरस्थः सः
विशालाच्छालोद्ग्रहिरारूप्य द्रव्यवासणैरेव ताडयि-

(१ आहार विहार महार हर)

• प्रतिपञ्चन्द्रज्योत्स्ना तावज्ञानुभरति गौरीमुखकमल ॥

• अट्टा किमुर्मायते प्रतिप्रतिपञ्चन्द्रज्योत्स्ना चन्द्रस्य, ॥१॥

(प्रथमकलाऽदशानांश्च प्रतिपञ्चन्द्रेण द्वितीया लक्ष्यते)

१ A B ओर्जातावनु अणुद्द अदिठी किमुवद्वियद्द ॥ किमुवद्वीयद्द
तडिपयली पडिपद्वली. २ प्राकारप्रसार निरूप्य. ४ A तद्भागिनेयेन

५ A B इति गान्धिते राज्ञा तयामद्वेयेन स शालाल (६ पाद्वैरेव)

त्वा व्यापादितः । अयं द्रव्यव्यापादित एव कृत
इति वचनविज्ञापनात् परिग्रहो^१ बोधितः ।

अथ तद्राज्ञ्याः शोकपतिताया वाक्यानि ॥

*सइरू नहीँ स राणइँ कुलाईँउ नकुलाईँ इ ।

सइ सउ पङ्गारिहिँ प्राणकइ वइसानरि होमीइँ ॥१

राणा सव्वे वाणिया जेसलु वडुउ सेठि ।

काहूँ वणिजडु माण्डीयउ अम्मीणां गढहेठि ॥२॥

*तइँ गडूआ गिरनार काहूँ मणि मत्सरु धरिउ।

मारीतां पङ्गार एकासिहरु न ढालिउं ॥३

• हे मध्यः नाय म राणकः न च कुलाणि किं तु नकुलान्येव
मन्यः मत्सोः सेद्वेरो नहि किंनु अद्गारमन्त्र वैश्वानरे प्राणान् आदृती-
कुर्मः ? !

• राणका. मत्से वाणिजः यथा जेमलास्यो महान श्रेष्ठी अहो
कथं वाणाज्यं मण्डितं अम्माकं दुर्गाथः अम्मदुपे भाण्डवाज्यमारढं किं
स्वामिनेन्युत्प्रेभा २ ।

• हे गिरनार हे रत्नक मय्य मय्य कथ तदा, यदा मनसि म
त्सर धरन्तः एव न चेत्तीह मत्सोपि सेद्वार एकाशागरमां नारी
दौर्द्वेत् मत्से स्वामिन्युत्प्रेभाशस्त्व न शोभते इत्युपाख्यम्भः ॥ ३ ॥

१ ॥ त व्यापादयामाम २ । इति वचनवचनद्रागिनेयपरिग्रह
३ मय्यरू नहीँ स राण ४ न कुलाईँ न कुलाईँ ५ मईँ सउ पङ्गारिहिँ
पान द्विनरदमारि होमिया ६ अम्मोणा

*जेसल मोडि मवाह वलिवलि विरूपं भावयिह ।
 नइ जिम नया प्रवाह नवघण विणु आवड नंहिष्ट
 *वाढी तो वढवाणं वीसारतां न वीसरइ ।
 सोनासमा पराण भोगावह तइं भोगवीइं ॥ ५

इत्यादीनि घट्टूनि वाक्यानि यथावसरं मन्तव्या-
 नि ॥ ततो महं० जाम्बान्वयस्य सज्जनदण्डाधिपतेः
 श्रीसिद्धराजेन योग्यतया सुरापूर्विपये व्यापारो नि-
 युक्तः । तेन स्वामिनमविज्ञाप्य वर्षत्रयोद्गाहितेन
 श्रीमदुज्जयन्ते श्रीनेमीश्वरस्य काष्टमयं प्रासादम-
 पनीय नूतनः शैलमयः प्रासादः कारितः । चतुर्थं
 वर्षे सामन्तचतुष्टयं प्रस्थाप्य सज्जनदण्डाधिपतिं
 श्रीपत्तने समानीय राज्ञा वर्षत्रयोद्गाहितद्रव्यं याचि-

• जेमयास्यं यच्छेत्कार्यं वा मम गया मुक्तं वा देशस्थानं पुनः
 पूर्वाविरूपं भाव्यते । पते य शैले गर्दियात्प्रासादतः प्रवाहो यत्र स्था
 न्नी नवपते नवीनमेये पते रामान दिना नवीना पूर्णतोभाषणा मन्त्रि
 किं तु विरूपा यथा ॥ ४ ॥ !

• शृभितोपि वार्द्धितोऽन एव तव नाम वर्द्धमानमाम इति मय
 एतद्विशमारितमापि न विश्मारिष्यति वध तदेवाह यत्र मुवर्णंशंभरा
 प्राणाः भोगावर्णनेदन भुज्जा तत्रगतवापि मत्स्य नाम ॥ ५ ॥ !

१ ८ वरुण २ नवघण विणु आवं न(ी ३ ॥ वाढी तवड वरुण
 ४ गुना ५ ८ भोगावह ५३ भोगीर्या ६ १) मदनदण्ड ७ म्गण्ण

तः । तद्देशव्यवहारिणां पार्श्वान्तावद्द्रव्यमुपढौक्यो-
ज्जयन्तप्रासादजीर्णोद्धारपुण्यमुद्गाहितद्रव्यं वा द्वयो-
रेकमवधारयतु देवः । इति तेनोक्ते श्रीसिद्धराज-
स्तद्बुद्धिकौशल्यचमत्कृतस्तीर्थोद्धारपुण्यमेवोररी-
चकार । स पुनस्तस्य देशस्याधिकारमाधिगम्य
शत्रुंजयोज्जयन्ततीर्थयोर्द्वादशयोजनयोर्वावहुकूलम-
यं^१ महाध्वजं ददौ ॥

इति रैवतकोद्धारप्रबन्धः ॥

अथ भूयः सोमेश्वरयात्रायाः प्रत्यावृत्तः श्री-
सिद्धाधिपो रैवतोपत्यकायां दत्ताचासस्तदैवस्तं-
त्कीर्त्तनं दिदृक्षुः मत्सरोत्सेकपरैर्द्विजन्मभिः सजला-
धारलिङ्गाकारोयं गिरिरित्पत्र पादस्पर्शं नार्हतीति
रुतकवचनैर्निपिद्धस्तत्र पूजां प्रस्थाप्य स्वयं शत्रुं-
जयमहातीर्थसन्निधौ स्फुन्धावारं न्यधात् । तत्र पू-
योक्तैर्जातिपिडुनैः रूपाणिकापाणिभररूपस्तीर्थमार्गे
निरुद्धे सति श्रीसिद्धाधिपो रजनीमुखे रुतकार्प-
टिकवेपे. स्फुन्धनिहितविहङ्गिकोभयपक्षन्यस्तग-
ङ्गेदकस्तन्मध्येभूत्वाऽपरिज्ञातस्वरूप एव गिरिमधि-

१ A B द्वादशयोजनयाम २ स्त्र ३ D प्राकृतवेपः ४ उम-
यतो बद्धशिक्य पर्याहायां भागे यत्र गर्गिकादी । विहङ्गिकेभ्युच्यते

ह्य गङ्गोदकेन श्रीयुगादिवेवं रूपयन् पर्यतस-
मीपवर्तिमामद्वादशकशासनं श्रीदेवार्चयै वि-
भ्राणयामास । तर्पिदर्शनाच्चोन्मुद्रितलोचन इवा-
मृताभिषिक्त इव जातः॥ अत्र पर्वते सहस्रकीयनसरि-
त्पूरसंकुले इहैव विन्ध्यं करिष्यामीत्यवन्ध्यप्रतिज्ञो,
हस्तियूपनिष्य तये विहस्तमनसं मनोरथेनापि तीर्थ-
विष्यंसपातकिनं धिग्मामिति श्रीदेवपादानां पुरतो
एजलोकाविदितं स्वं निनिन्द । सातन्दो गिरेरवत-
तार ॥ अथ श्रीदेवसुरिचरितं व्याख्यास्यामः ॥

तस्मिन्नवसरे कुमुदचन्द्रनामा विगम्बरस्तेषु दे-
शेषु चतुरशीतिचादैर्वादिनो निर्जित्य कर्णाटदेशाद्दु-
र्जरदेशं जेतुकामः कर्णाचर्यां प्राप। तत्र भट्टारकश्री-
इयसूरीणां चातुर्मासके स्थितानां श्रीअरिप्लनेमिप्रा-
तादे धर्मशास्त्रव्याख्याक्षणे वचनचातुरीमनुच्छिप्रा-
माकर्ण्य तत्पण्डितैस्तद्वृत्तान्ते नियेदिते कुमुदच-
न्द्रस्तेषामुपाश्रये सतृणमुदकं प्रक्षेपितवान् । अथ
तैर्महापिभिः पण्डितैः स्वण्डनतर्कादिप्रमाणप्रवीणै-
स्तस्मिन्नर्थेऽनाकर्णिततथाऽव्यज्ञाने मति श्रीदेवा-

१ । विन्ध्यवनं स्थियिष्यामीति - (१) यावत्प्रतिज्ञा ३ शान्त्याना
स्थितोऽप्याभ्यवतदृत्ता ।

धार्यजामिं तपोधनां चेटकैराधिष्ठितां विधाय नृ-
 त्यजलानयनादिभिर्विविधाभिर्विडम्बनाभिर्विडम्ब्य
 तेषु चेटकेषूपद्रुतेषु तान् भृशं पराभवान्निर्भर्त्सन-
 नपरानपवार्य^१ श्रीदेवसूरिभिरुक्तं वादविद्याविनो-
 दाय भवता पत्तने गन्तव्यं । तत्र राजस-
 भायां भवता सह वादं करिष्याम इत्यादिष्टे
 स कृतकृत्यमनाः स आशावासनः श्रीपत्तन-
 परिसरं प्राप्तः । श्रीसिद्धराजेन मातामहगुरुरिति
 प्रत्युद्रमादिना सत्कृतस्तत्रावासान्दत्त्वा तस्यौ-
 श्रीसिद्धराजेन वादनिष्णाततां पृष्ठाः श्रीहेमाचार्या-
 श्वतष्टपु विद्यासु परं प्रावीण्यं विभ्राणं जैनमुनि-
 गजयूथाधिपं सिताम्बरशासनवज्रप्राकारं नृपस-
 भाशृङ्गारहारं कर्णावतीस्थितं श्रीदेवाचार्यं वाद-
 विद्याविदं वादीभकण्ठीरवं प्राहुः । अथ राजा तदा-
 वह्नाय प्रेषितविज्ञप्तिकायां श्रीसंघलेखेन सममा-
 गतायां श्रीदेवसूरयः पत्तनं प्राप्य नृपोपरोधाद्वाग्दे-
 वीमाराधयामासुः । तथा तु वादिवेतालीयश्री-
 शान्तिसूरिविरचितोत्तराध्ययनवृहद्वृत्तौ दिगम्बर-
 वादस्थले चतुरशीतिविकल्पजालोपन्यासे भवद्भिः

प्रतन्यमाने दिग्वाससो मुखे मुद्रापयिष्यन्तीत्या-
देशानन्तरं गुप्तवृत्त्या कुमुदचन्द्रसन्निधौ पण्डितान्प्र-
स्थाप्य कस्मिन् शास्त्रे विशेषकौशलमिति ज्ञापिते ।
देवादेशाय किं करोमि सहसा लङ्गामिहैवानये
जम्बूद्वीपमितो नयेयमथवा वारांनिधिं शोपये ।
हेलोत्पाटिततुङ्गपर्वतशिरोभावावघ्रिनेत्राचल^{३*}—

क्षेपक्षोभाविवर्द्धमानसलिलं वध्नामि वा वारिधिर्म^१

इति तदुक्तिश्रवणात्सिद्धान्तकुशलतां तस्या-
ल्पीयसीमवगम्य जितं मन्यमानाभ्यां श्रीदेवचार्य-
श्रीहेमचन्द्राभ्यां प्रमुदितं । अथ देवसूरिप्रभो रत्न-
प्रभाभिधानः प्रथमशिष्यः क्षपामुखे गुप्तवेपथया
कुमुदचन्द्रस्य गुरुदरे गतः । तेन कस्त्वमित्यभि-
हिते अहं देवः । देवः कः । अहं । अहं कः । त्वं ।
त्वं कः । श्वा । श्वा कः । त्वं । कः अहं देव इति
तयोरुक्तिप्रत्युक्तिबन्धे चक्रभ्रम भ्रमति, आत्मानं
देवं दिग्म्वरं श्वानं च संव्याप्य यथागतं जगाम ॥
तेन चक्रदोषप्रादुष्करणेन रिपाटनिपादमपकर्त्तुं ।
हंहो श्वतपटाः क्रिमेष विरुटाटोपांक्तिमंटाद्भिने

१६४ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्गः ३

संसारावटकोटरेऽतिविकटे मुग्धो जनः पात्यते ।
तत्त्वातत्त्वविचारणासु यदि वो हेवाकलेशस्तदा
सत्यं कौमुदचन्द्रमङ्घ्रियुगलं^२ रात्रिदिवं ध्यायता ॥३॥

इमां तदुचितां कवितां निर्माप्य समादाय कु-
मुदचन्द्रः श्रीदेवसूरीन्प्रति प्राहिणोत् ।
तदनु तच्चरणपरमाणुर्बुद्धिवैभवावगणितचाणाक्यः
पण्डितमाणिक्यः ।

कः कण्ठीरवकण्ठकेसरसटाभारं स्पृशत्यङ्घ्रिणा
कः कुन्तेन शितेन नेत्रकुहरे कण्डूयनं काङ्क्षति ।
कः सन्नहति पन्नगेश्वरशिरोरत्नावतंसशिथये
यः श्वेताम्बरशासनस्य कुरुते बन्धस्य निन्दामि-
माम् ॥ १ ॥

अथ रत्नाकरपण्डितः ॥

*नग्नैर्निरुद्धा युवतीजनस्य
यन्मुक्तिरत्र प्रकटं हि तत्त्वम् ।
तत्किं वृथा कर्कशतर्ककेलौ
तवाभिलाषोयमनर्थमूलः ॥ २ ॥

१ (यथा केनापि स्वयं नग्नं बलाच्चिरुद्धायै तरुण्यै कर्कश
क्रीडाभिलाषं कियतेत्यस्य भांडनमूल इति समासोक्तयलङ्कारः
अभ्यासलेश) २।) आदि.

इति कुमुदचन्द्रं प्रति सोपहासं प्राहिणोत् ॥
 अथ श्रीमयणल्लदेवी कुमुदचन्द्रपक्षिपातिनी , अ-
 भ्यासवर्तिनः सभ्यास्तज्जयाय नित्यमुपरोधयन्तीति
 श्रुत्वा श्रीहेमचन्द्रचार्येण वादस्थले दिगम्बराः स्त्री-
 रुतं सुरुतमप्रमाणीकरिष्यन्ति सिताम्बरास्तं स्था-
 पयिष्यन्तीति तेषामेव पार्श्वान्तद्वयान्ते निवेदिते
 राज्ञी व्यवहाराद्दहिर्मुखे दिगम्बरे पक्षपातमुज्झां
 चकार। अथ भाषोत्तरलेखनाय सुखासनसमासीनः
 कुमुदचन्द्रः पण्डितरत्नप्रभभरणचारेणाऽक्षपटले
 समागतौ । तदाधिरुतैः ॥

•केवल्लिहूडं न भुञ्जइ चीवरसहिअस्स नत्थि-
 निव्वाणं

इत्थी ह्या न सिञ्जइ ई मयमेधं कुमुदचन्द्रस्स१
 कुमुदचन्द्र इति भाषां लेखयामास । अथ । सिता-
 म्बराणामुत्तरम् ॥

• केवली भूता न भुञ्जति वस्त्रमाहितस्य नामित मोक्ष ।
 स्त्री भूता न सिद्धयति मत्तमंतत्कुमुदचन्द्रस्य ॥ १

१ C लेखनाय मृगामनममामीन कुमुदचन्द्रं पण्डितरत्नप्रभभ्र-
 रणचारेण अक्षिपटले समागतौ तदाधिरुतैः । केवलीत्यादि०

केवलं हूडविभुञ्जइ चीवरसहिअस्सअत्थि निव्वाणं
इत्थी हूयावि सिज्झइ मयमेयं देवमूरीणं॥१॥

इति भाषोत्तरलेखनानन्तरं निर्णयित्वा दस्थल-
वासरे श्रीसिद्धराजे समाजमागतवति , पद्दर्श-
नप्रमाणवेदिषु सभ्येषु समुपस्थितेषु कुमुदचन्द्र-
वादी पुरो वाद्यमानजयीडीण्डमो ध्रियमाणसि-
तातपत्रः सुखासनसमासीनः पुरो वंशाग्रलम्बमान-
नपत्रावलम्बः सिद्धराजसभायां नृपप्रसादीकृतसिं-
हासने निपसाद । प्रभुश्रीदेवसूरयश्च श्रीहेमचन्द्र-
मुनीन्द्रसहिताः सभासिंहासनमेकमेवालंचक्रुः ।
अथ कुमुदचन्द्रवादी स्वयं ज्यायान् किंचिद्-
व्यतिक्रान्तशैशवं श्रीहेमचन्द्रं प्रति पीतं तक्रं
भवन्तेत्यभिहिते श्रीहेमचन्द्रस्तं प्रति जरातरलित-
मते किमेवमसमञ्जसं श्रूये श्वेतं तक्रं पीता
हरिद्रेति वाक्येनाधःकृत. । युवयोः को वादीति पृ-
च्छन्, श्रीदेवमूरिभिस्तन्निराकरणायांयं भवतः प्रति-
वादीत्यभिहिते कुमुदचन्द्रः प्राह । मम वृद्धस्थानेन

• केवली भूतोपि भुञ्जति वल्लमहितस्याप्यास्ति निवारणं ।

स्त्री भूतापि मिद्वचति मनमेतदेवमूरीणां ॥ १

शिशुना सह को वाद इति तदुक्तिमाकर्ण्यहमेव
 ज्यायान् भवानेव शिशुः योद्यापि कटीदवरकंमपि
 नादत्से निवत्तनं च । इत्थं राज्ञा तयोर्वितण्डायां
 निपिद्धायामित्थं पणवन्धो मिथः समजनि परा-
 जितैः श्वेताम्बरैर्दिगम्बरत्वमङ्गीकार्यं । दिगम्बरैस्तु
 देशत्याग इति निर्णीते पणवन्धादनु स्वदेशकल-
 ङ्कभीरुभिर्देवाचार्यैः सर्वानुवादपरिहारपरैर्देशानु-
 वादपरायणैः कुमुदचन्द्रं प्रति प्रथमं भवान्कक्षीकरो-
 तु पक्षमित्यभिहिते ॥

खद्योतद्युतिमातनोति सविता जीर्णोर्णुनाभालय-
 च्छायांमाश्रयते शशी मशकतामायान्ति यत्राद्रयः ।
 इत्थं वर्णयतो नभस्तव यशो जातं स्मृतेर्गाचरं
 तत्रस्मिन्ध्रमरायते नरपते वाचस्ततो मुद्रिताः ॥१॥

इति नृपं प्रत्याशिपं ददौ । वाचस्ततो मुद्रिता
 इति तदीयापशब्देन सम्भ्याहने स्वहस्तबन्धनमिति
 विमृशन्तो मुमुदिरे ॥ अथ देवाचार्याः ॥

* नारीणां विदधानि निर्वृत्तिपदं श्वेताम्बरप्रोद्धम-

त्कीर्तिस्फातिमनोहरं नयपथप्रस्तारभङ्गीगृहम् ।
यस्मिन्के वलिनो न निर्जितेपरोत्सेकाः सदा दान्तिनो
राज्यं तज्जिनशासनं च भवतेश्रौलुक्य जीयाञ्चि-
रम् ॥ १ ॥

नृपं प्रतीमामाशिपं ददौ॥ अथ वादी कुमुदचन्द्रः
केवलिभुक्तिस्त्रीनिर्वाणचीरनिराकरणपक्षोपन्यासं
पारापतविहङ्गमसदृशया स्वलितगिरा^३ प्रारभ-
माणः सभ्यैरन्तर्विहसद्भिः प्रत्यक्षप्रशंसापरैः पुर-
स्क्रियमाणः^४ कियदुपन्यासप्रान्ते उच्यतामित्युक्तो
देवाचार्यः प्रलयकालोन्मीलितप्रचण्डपवनक्षुभि-
ताम्भोधिनिचितवीचिसमीचीभिर्वाग्भिर्दृहदुत्तराध्य-
यनवृत्तेश्चतुरशीतितिविकल्पजालोपन्यासे प्रक्रान्ते भा-
स्वर्हंप्रतिभाप्रसरपरिम्लानायमानकुमुदः कुमुदचन्द्रः
संभ्रमध्रान्तचेतास्तद्वचनान्यवधारयितुमक्षमो भूय-

अन्यत्र नैगमादिमत्तनयानां० विनिर्जितः परेषां शत्रूणां च उत्सेक
र्जित्यमहंकारश्च येः । के पुरुषाः प्रशस्तचलवन्तो न अपि तु सर्वे
दान्तिनो गत्रा अन्यत्र केवलिनः केवलज्ञानवन्तो नादन्तीति नो किं
त्वदान्ति भुञ्जन्त्येव सदा उद्वस्थमाधुवादित्यर्थः ॥ १

१ A C विनिर्जित. २ A B भवतो ३ C उपमया स स्व-
लितस्वाभितगिरा ४ B पुरस्क्रियमाणै (५ तरङ्गोन्मव्याभिः)
६ A उपन्यासप्रक्रमे भ्रश्यत्.

स्तमेवोपन्यासं समंभ्यर्धितवान् । सिद्धराजसभ्येषु
निषेधपरेष्वपि । अप्रमेयप्रमेयलहरीभिस्तं प्रमाणा-
न्भोधौ मज्जयितुं प्रारब्धे पाडशे दिने आकस्मिके देवा
चार्यस्य कण्ठावग्रहे मान्तिकैः श्रीयशोभद्रसूरिभिरंतु-
त्यकुरुकुलादेवीप्रसादलव्यवरैस्तत्कण्ठपीठात्क्षणा-
त्क्षपणकरुतकार्मणानुभावात्केशचण्डुरुः पातयाच-
क्रे । तच्चित्रनिरीक्षणाच्चतुरैः श्रीयशोभद्रसूरिभिः श्ला-
घ्यमानः कुमुदचन्द्रश्रामन्दं निन्द्यमानः प्रमोदविषा-
दो दधातु । अथ श्रीदेवसूरिभिरुपन्यासोपक्रमे कोटा-
कोटिरिति शब्दे प्रोच्यमाने तच्छब्दव्युत्पत्तिं कुमु-
दचन्द्रे पृच्छति कण्ठपीठे लुठिताष्टव्याकरणः प-
ण्डितः फाकलः टापटीपसूत्रनिष्पन्नं शाकटायन-
व्याकरणोदितं कोटाकोटिः कोटीकोटिः कोटिको-
टिरिति सिद्धं शब्दत्रयनिर्णयं प्राह ॥ अथ प्रथम-
मेव वाचस्तता मुद्रिता इति स्वयं पठितामिति
स्वयमप्यशब्दप्रभावानना तु प्रादुर्भूतमुखमद्रः श्रीदे-
वाचार्येण निर्जिताहमिति स्वयमुच्चान श्रीसिद्धरा-
जेन पराजितव्यवहारोदःपद्मांणापनार्थमाणः सं-
भवत्पराभवाभिर्भावादुद्दिष्टांटे प्राप्य विपदं ॥

अनन्तरं तु श्रीसिद्धराजः प्रमोदमेदुरमनाः दे-
 वाचार्यप्रभावप्रभावनाचिकीर्मीर्द्धि धारितासितातपत्र-
 चतुष्टयः प्रकीर्णकप्रकरवीज्यमानः स्वयं दत्तहस्ताव-
 लम्बः पूर्यमाणेषु यमलशङ्खेषु रोवःकुक्षिंभरिविभ्रमं
 विभ्रति निःस्वाननिस्वनैः स्फूर्जद्वर्यतूर्यपूर्यमाणदि-
 गन्तराले धाहडनाम्नोपासकेन लक्षत्रयप्रमितद्रव्य-
 व्ययकृतार्थीकृतार्थिसार्थे वादिचक्रवर्तिनः पादाव-
 धार्यतामिति स्तुतिव्रातैरमन्दानन्दकन्दकन्दलनका-
 रिणि मङ्गले मुहुर्मुहुरुच्यमाने श्रीदेवाचार्यान् धाहडेन
 तेनैव कारितप्रासादे श्रीमन्महावीरनमस्करणपूर्वं
 वसतौ प्रावेशयत्। तत्पारितोषके नृपतिः सूरिभ्योऽ
 निच्छद्भ्योपि छालाप्रभृति ग्रामद्वादशकं ददौ ॥ तदु-
 पश्लोकेन श्लोका एवं ॥

वस्त्रप्रतिष्ठाचार्याय नमः श्रीदेवसूरये ।

यत्प्रसादमिवाख्याति सुखप्रश्रेषु दर्शनम् ॥ १ ॥

इति श्रीप्रद्युम्नाचार्यः ॥

यदि नाम कुमुदचद्रं नाजेप्येद्वसूरिरहिमरुचिः ।

कटिपरिधानमथास्यत्कतमः श्वताम्बरो जगति ॥ १

१ C प्रभावनां चिकीर्षु. २ D पूर्यमाणेषु दिगन्तरालेषु ३ D ऊर्ज-
 तूर्य. ४ A चाहड. ५ A B चाहडेन ६ A D प्रावेशयत् ७ दर्शनः

इति हेमाचार्यः ॥

भेजेऽवकीर्णितां नमः कीर्तिकन्यामुपार्जयन्^१ ।

तां देवसूरिराच्छिद्य तं नियन्धं^२ पुनर्व्यधात् ॥१॥

इति श्रीउदयप्रभोदेवः ॥

*वादविद्यावतोऽद्यापि लेखशालामनुज्झतां

देवसूरिप्रभोः साम्यं कथं स्याद्देवसूरिणा ॥ १ ॥

इति श्रीमुनिदेवाचार्यः ॥

नमो यत्प्रतिभाघंमार्त्कीर्तियोगपटं त्यजन् ।

न्हियेवात्याजि भारत्या देवसूरिर्मुदेऽस्तु वः ॥ १ ॥

सत्रागारमशेषकेवलभृतां भुक्तिं तथा स्थापय-

घ्नीणांमपि मोक्षतीर्थमभवत्तद्युक्तियुक्तोत्तैः ।

यः श्वेताम्बरशासनस्य विजिते नम्रे प्रतिष्ठागुरु-

स्तद्देवाद्गुरुतोऽप्यऽमेयमहिमा श्रीदेवसूरिप्रभुः^३ ॥२॥

*[सतप्रतता, अवकीर्णी सतप्रत इत्यमर.]

• मुनिदेशमूरिच्छेते शान्तिनामपरित्रे श्लोकच्छेदोऽप्ययं श्लोकः १२ ।

देवसूरिणा बृहस्पतिना लेखनशालाभिधेनेनाद्यापीति विरोधः परिहारस्तु
लेखानां देवानां शाला स्थानं स्वर्गमिति शाला स्थाने सभायां भेतिविश्वः

१ A कण्ठामुपार्जय यः २ C D निर्मन्ध ३ A अविद ४ B अ-
मुषता ५ A धमात् ६ C स्वर्गवान् गुरतो D अमप्रतिष्ठागुरु-
श्रीदेवाद्गुरुतः ७ श्रीदेवसूरि. मभु B श्रीदेवसूरिप्रभोः

१७२ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्ग. ३

इति मेरुतुङ्गसुरिणां हयामिति देवमूरीणां प्रबन्धः॥

॥ अथ श्रीपत्तनवास्तव्य उच्छिन्नवंशकः आभ-
डनामा वणिक्पुत्रः^१ कांस्यकारकहृष्टे घर्षरकघर्षणं
कुर्वन्तत्र पञ्च विशोपंकानर्जयित्वा दिनव्ययं कु-
र्वाणो द्विसन्ध्यमपि श्रीहेमसूरीणां चरणमूले प्र-
तिक्रमन्^३ प्रकृतिचतुरतयाऽधीतागस्त्यब्रौद्धमतादि-
रत्नपरीक्षाग्रन्थो रत्नपरीक्षकाणां सान्निध्यात्परीक्षा-
दक्षः कदाचिच्छ्रीहेमचन्द्रसन्निधौ धनाभावात्तरिग्रह-
प्रमाणनियमान्संकुचितान् गृह्णन् सामुद्रिकवेदिभिः
प्रभुभिरायतौ तद्भाग्यवैभवप्रसरं विमृशद्भिस्तस्य
लक्षत्रयद्रम्माणां परिग्रहमानं कारयद्भिः सह संतुष्ट-
तया व्यवहरन्, कस्मिन्नप्यवसरे क्वापि ग्रामे यिया-
सुरन्तरालेऽजाग्रजं ब्रजन्तमालोक्यैकस्या अजायाः
कण्ठे पापणखण्डे रत्नपरीक्षकतयां रत्नजातीयं परी-
क्ष्य तद्भोभान्तां मूल्येन क्रीत्वा मणिकारपार्श्वान्तमुत्ते-
जितं निर्माप्य सिद्धराजमुकुटघटनाप्रस्तावे लक्ष्यमू-
ल्यद्रव्येण तं नृपायैव ददौ॥ तेन नीवीधनेन मञ्जिष्ठा-
स्थानकानि 'कदाचिदागतानि क्रीत्वा तदिक्रयावसरे

(१ श्रीमालज्ञातीयः ९ (ख) पञ्च लोष्टिकानीति पाठः तत्समय-
योग्यनागरविशेषान्) ३ B D प्रतिक्रामन् [४ मञ्जिष्ठागोणीः]

सांयात्रिकैर्जलघोरभयान्तदन्तानिहिताः काञ्चनक-
म्बिकाः पश्यन् सर्वेभ्यः स्थानकेभ्यस्ताः संज-
घाह । तदनन्तरं सर्वनगरमुख्यः श्रीसिद्धराज-
मान्यो जिनशासनप्रभावकः श्रावकः प्रतिदिनं
प्रतिवर्षं यदृच्छया जैनमुनिभ्योऽन्नवस्त्रादि ददानो
गुप्तवृत्त्या नव्यानि धर्मस्थानानि जीर्णानि च
प्रशास्तिराहितानि स्वदेशेषु विदेशेषु च समुद्धारः॥
वर्द्धीलन्नदुग्धं इव मत्स्त्राच्छादितसमस्तवर्जिमिव ।
प्रायः प्रच्छन्नरुतं सुकृतं शतशाखतामेति ॥ १ ॥
इति साहस्रं आभङ्गप्रबन्धः ॥

अथान्यस्मिन्नवसरे श्रीसिद्धराजः संसारसागरं
तितीर्षुः प्रत्येकं सर्वदेशेषु सर्वदर्शनेषु देवतत्त्वध-
र्मतरयपात्रतरय जिज्ञासया पृच्छमानेषु निजस्तुति-
परानिन्दापरेषु सन्देहदोलाधिरुढमानसः श्रीहेमा-
चार्यमाकार्यं विचार्यकार्यं पप्रच्छ । आचार्यैस्तु
चतुर्दशविद्यास्थानरहस्यं विमृश्येति पौराणिकनि-
र्णयो वक्तुमारंभ । यत्पुरा कश्चिद्व्यवहारी पूर्वं
परिणीतां पत्नीं परित्यज्य संग्रहणीसात्कृतसर्वस्वंः
सदैव पूर्वपत्न्या पतिवर्शाकरणाय तद्वेदिभ्यः का-

र्मणककर्मणि पृच्छयमाने कश्चिद्दौडदेशीयो रश्मि-
 नियन्तितं तव पतिं करोमीत्युक्त्वा किञ्चिदाचिन्त्य-
 वीर्यं भेषजमुपानीय भोजनान्तर्देयमिति भाषमाणः
 स गतः । कियद्दिनान्ते समागते क्षयाहनि तस्मिन्-
 स्तथा कृते स प्रत्यक्षवृषभतां प्रापा स चतत्प्रती-
 कारमनवबुध्यमाना विश्वविश्वाक्रोशान्सहमाना
 निजं दुश्चरितं शोचन्ती कदाचिन्मध्यंदिने । दिने-
 श्वरकठोरतरकरनिकरप्रसरतप्यमानापि शाडल-
 भूमिषु तं पतिं वृषभरूपं चारयन्ती कस्यापि तरो-
 र्मूले विश्रान्ता निर्भरं विलपन्ती, आलापं नभस्य-
 कस्माच्छुश्राव । तदा तत्रागतो विमानाधिरूढः
 पशुपतिर्भवान्यातदुःखकारणं पृष्टो यथावस्थितं नि-
 वेद्य तस्यैव तरोस्छायायां पुंस्त्वनिवन्धनमौषधं त-
 न्निर्वन्धादादिशय तिरोदधे। सा तदनु तदीयां छायां
 रेखाङ्कितां निर्माय तन्मध्यवर्तिन ऊपधाङ्कुरानुच्छेद्य
 वृषभवदने क्षिपन्ती तेनाप्यज्ञातस्वरूपेणौपधाङ्कु-
 रेण वदनन्यस्तेन स वृषभो मानुष्यतां प्राप । यथा
 तदज्ञातस्वरूपापि भेषजाङ्कुरः समीहितकार्यसिद्धिं
 चकार तथा कलियुगे मोहान्तदपि तिरोहितं पात्र-

परिज्ञानं सभक्तिकं सर्वदर्शनाराधनेनाऽविवितस्वरूपमपि मुक्तिप्रदं भवतीति निर्णयः । इति हेमचन्द्राचार्यैः । सर्वदर्शनसन्मानेऽनिवेदिते सति श्रीसिद्धराजः सर्वधर्मााराधनां चकार ॥

इति सर्वदर्शनमान्यताप्रबन्धः ॥

॥अथान्यदा निशि कर्णमेरुप्रासादे नृपतिर्नाटकं विलोकयन् केनापि चणकविक्रयकारिणा वणिग्मात्रेण स्कन्धेन स्कन्धन्यस्तहस्तेन तल्लीलायितेन चित्रायमाणमानसः स भूयो भूयस्तदीयमानं सकर्पूरवीटकं परितोपिते शृङ्गं नाटकविसर्जनाचसरेनुचरैस्तद्गहादि सम्यगवगम्य सौधमासाद्य सुष्याप । प्रत्यूषे भूपः रुतप्राभातिकरुत्यः सर्वावसरेऽलंरुतसभामण्डपस्तं चणकविक्रयकारिणं विपणिनमाकार्यं निशि स्कन्धन्यस्तहस्तभारेण घ्रावा वाधते इत्यभिहिते तत्कालोत्तन्नमतिर्विज्ञपयामास । देव आसमुद्रान्तभूभारेस्कन्धाधिरुद्धे यदि स्वामिनः न वाधते स्कन्धस्तदा तृणमात्रस्य निर्जावस्य मम पण्याजीवस्य, भारेण स्वामिनः कां स्कन्धवाधेति तदीर्याचित्यविज्ञपनेन प्रमोदावान् नृपः पारितोपिकं ददा ॥

र्मणककर्मणि पृच्छयमाने कश्चिद्रौडदेशीयो रश्मि-
नियन्तितं तत्र पतिं करोमीत्युक्त्वा किञ्चिदाचिन्त्य-
वीर्यं भेषजमुपानीय भोजनान्तर्देयमिति भाषमाणः
स गतः । कियद्दिनान्ते समागते क्षयाहनि तस्मिन्-
स्तथा कृते स प्रत्यक्षवृषभर्ता प्राप । स च तत्प्राप्ती-
कारमनवबुध्यमाना विश्वविश्वाक्रोशान्सहमाना
निजं दुश्चरितं शोचन्ती कदाचिन्मध्यांदिने । दिने-
श्वरकठोरतरकरनिकरप्रसरतप्यमानापि शाडल-
भूमियु तं पतिं वृषभरूपं चारयन्ती कस्यापि तरो-
र्मूले विश्रान्ता निर्भरं विलपन्ती, आलापं नभस्य-
कस्माच्छुश्राव । तदा तत्रागतो विमानाधिरूढः
पशुपतिर्भवान्यातद्दुःखकारणं पृष्टो यथावस्थितं नि-
वेद्य तस्यैव तरोस्छायायां पुंस्त्वनिबन्धनमौपथं त-
न्निर्वन्धादादिश्य तिरोदधे । सा तदनु तदीयां छायां
रेखाङ्कितां निर्माय तन्मध्यवर्तिन ऊपधाङ्कुरानुच्छेद्य
वृषभवदने क्षिपन्ती तेनाप्यज्ञातस्वरूपेणौपधाङ्कु-
रेण वदनन्यस्तेन स वृषभो मानुष्यतां प्राप । यथा
तदज्ञातस्वरूपांश्च भेषजाङ्कुरः समीहितकार्यसिद्धिं
घकार तथा कलियुगे मोहात्तदपि तिरोहितं पात्र-

परिज्ञानं सभक्तिकं सर्वदर्शनाराधनेनाऽविदितस्वरूपमपि मुक्तिप्रदं भवतीति निर्णयः । इति हेमचन्द्राचार्यैः । सर्वदर्शनसन्मानेऽनिवेदिते सति श्रीसिद्धराजः सर्वधर्मााराधनां चकार ॥

इति सर्वदर्शनमान्यताप्रबन्धः ॥

॥अथान्यदा निशि कर्णमेरुप्रासादे नृपतिर्नाटकं विलोकयन् केनापि चणकविक्रयकारिणा वणिग्मात्रेण स्कन्धेन स्कन्धन्यस्तहस्तेन तल्लीलायितेन चित्रयिमाणमानसः स भूयो भूयस्तदीयमानं सकर्पूरबीटकं पारितोपिते गृह्णन् नाटकविसर्जनावसरेनुचरैस्तद्देहादि सम्भगंवगम्य सौधमासाद्य सुन्वाप । प्रत्यूषे भूपः कृतप्राभातिककृत्यः सर्वावसरेऽलंकृतसभामण्डपस्तं चणकविक्रयकारिणं विपणिनमाकार्यं निशि स्कन्धन्यस्तहस्तभारेण ग्रीवा बाधते इत्यभिहिते तत्कालोत्तन्नमतिर्विज्ञपयामासा देव आसमुद्रान्तभूभारे स्कन्धाधिरुद्धे यदि स्वामिनः न बाधते स्कन्धस्तदा तृणमात्रस्य निर्जाविस्य मम पण्याजीवस्य, भारेण स्वामिनः कां स्कन्धवायेति तदीर्याचित्यविज्ञपनेन प्रमोदावान् नृपः पारितोपिकं ददौ ॥

अथ^१ कदाचिच्छ्रीजयसिंहदेवो नृपतिर्मालवकं
 विजित्य प्रत्यावृत्तः । उज्ज्वाग्रामे निवेशितस्कन्धा-
 वारस्तैर्ग्रामीणैः प्रतिपन्नमातुलै^२ दुग्धपरिपूर्णप्रवाहा-
 दिभिरुचितैः परितोप्यमाणस्तस्यामेव निशि गु-
 ष्णवृत्त्या तद्दुःखसुखजिज्ञासुः कस्यापि ग्रामीणस्य
 गृहे गतः । गोदोहादिव्याकुलतायामपि तेन क-
 स्त्वमिति पृष्टः, श्रीसोमेश्वरस्य कार्पटिकोहं महारा-
 ष्ट्रदेशवास्तव्य इति तस्मै न्यवेदयत् । तेन च नृपतेः
 पार्श्वे महाराष्ट्रदेशस्य तन्महाराजस्य च गुण-
 दोषवृत्तान्ते पृच्छमाने स नृपतेस्तस्य पण्णवत्ति-
 राजगुणान्प्रशंसंस्तत्पार्श्वे गूर्जराधीश्वरगुणदोषान्पृ-
 च्छन् । श्रीसिद्धराजस्य प्रजापालनपाणिहृत्यं सेवके-
 प्वतुल्यवात्सल्यत्वं चेत्यादीन्गुणान्वर्णयंस्तेन रु-
 त्रिमदोषे उत्पाद्यमाने सोऽस्माकं मन्दभाग्यतया
 नृपतेरपुत्रतालक्षण एव दोष इत्यश्रूणि मुञ्जन्-
 पतिं निःकैतववृत्त्या परितोपयामास । अथ प्रभात-

१ D अथ कदाचित्सिद्धराज. सिंहर्मातीर्विप्रदेशमध्यत्रिषासं याचित. सा-
 भ्रमतीतीरं तेभ्यो ददौ तेषां च सिंहपुराद्यान्यान्यादाय गच्छतां दाण-
 मोसं चकार ॥ २ C कृष्ण D मज्जा, ३ A मातुलैः ४ A B आषा-
 हादिभिः

काले संभूय सर्वेऽपि मिलिता नृपदर्शनेत्कीण्ठ-
ताः सौधमध्यास्य प्रभोः प्रणामानन्तरं तदतुल्य-
पत्यङ्गे निविष्टाः, आसनदाननियोगिभिः प्रदत्तेपि
पृथगासने तत्सौकुमार्यं करस्यर्शेन विचिन्त्य वय-
मिह सुखसुखेन निपण्णास्तिष्ठाम इति नृपे स्मि-
तमुखाम्भोजे तस्थुः ॥

इति उज्झांवास्तव्यग्रामीणानां प्रबन्धः॥

अथ कदाचिज्जालांजातीयमाहूनामा क्षत्रियः
श्रीसिद्धराजसेवार्थं सभां गच्छन् प्रत्यहं पाराचीद्वयं
भूमौ निहत्योपविशति। उद्धरन्द्वयमुत्तिष्ठति तस्य च
भोजने घृतपरिपूर्णः कुतुपं एक एव व्यये याति-
तस्य तु घृताभ्यक्तदाढिकानिर्माजने घृतपौडशांशो
ऽवशिष्यते । कदाचिद्वपुरपाटये पथ्यावसरे पञ्च-
मानकप्रमितयवागूपथ्यप्रान्ते आयुर्वेदविदाऽमृतो-
दकमर्द्वाहारे किमिति न पीतमुत्पुपालब्धः । यतः॥
पिवेद्दृष्टसहस्रं तु यात्रन्नाभ्युदितो रविः ।
उदिते तु सहस्रांशौ विन्दुरेको घटायते ॥ १

(८ कुण्डा. २ ।) गान्धा. ३ पापाणभदक. श. उविशेप पगर्दे
भापायां ४ (उतिष्ठस्तद्वयमुद्धरति १ ॥) ५ वृम्भः ६ १ ॥
व्याभ्यवसरे ७ (अस्तामित ८ अस्त याते ९ ।) विन्दुर्घटशतायते

रजन्याः पाश्चात्यघटिकाचतुष्टये सूर्यस्यानुदया-
वधि यत्नयः पीयते जलयोगः क्रियते तद्वज्रोदकं
तदमृतोदकं सूर्योदये समुत्तन्ने निरन्नैः प्रातर्यदुदकं
पीयते तद्विषं ततःविन्दुरेको घटशतायते । भोजनाद्धे
यज्जलं पीयते तदमृतं भोजनान्ते तत्कालपीतं पयः
छत्रं छत्रोदकमिति भण्यते । तेन प्रोक्तं पुनः, पूर्व-
भुक्तमर्द्धाहारं परिकल्प्य संप्रति पयः पीत्वा पुनरर्द्धा-
हारं करिष्यामीत्पुपक्रममाणस्तेनैव वैद्येन निषिद्धः।
नृपतिना निरायुधकारणं पृष्टः, समयोचितं मे प्र-
हरणमिति विज्ञपयन्नऽन्यदा मज्जनावसरे हस्तिप-
त्रेयमाणं हस्तिनमालोक्य सन्निहितश्वानेनं शुण्डा-
दण्डे निहत्य मर्मस्थाननिपीडितस्य गजस्य पुच्छभा-
गं स गृह्णन् तदीयातुलेन बलेनान्तस्त्रुटितस्य कर-
टिन उत्तारिते हस्तिपके भूपतितः सोऽसुभिर्व्ययु-
ज्यत । स तु गूर्जरदेशभूपाले पलायिते समायात-
म्लेष्ठान्समरे स्वेच्छयोच्छेदयन् यत्र दिवं प्राप्तस्तत्र
श्रीपत्तने माद्गूस्थण्डिलमिति प्रसिद्धिः ॥

॥ इति माद्गूझालाप्रबन्धः ॥

११ (१) छत्र छत्रोदक २ (१) ततोमी ३ १ पूर्वाक्ष. (४) पुच्छरम्
दुनि श्वान इति शान्त्ययति ५ (१) उत्तारिते भूपते ॥ उत्तारिते नृपते.

अन्यदा म्लेच्छप्रधानेषु समायतेषु मध्यदेशागता-
 न्वेषकारकानाहूय रहस्यं किञ्चिदादिदयं विससर्ज
 नृपः। अथापरस्मिन्सायाह्ने च समागते प्रलयकाल
 प्रचण्डपवनप्रादुर्भावे नृपः सुधर्मसधर्माणमास्था-
 नीमास्थाय यावदवलोकते तावदन्तरिक्षादयतरन्तं
 मस्तकन्यस्तकाञ्चनेष्टिकायुगेन काञ्चनशोभां बि-
 ध्माणं पलादयुगलमालोक्य भयध्वान्ते समाजलो-
 के नृपचरणपीठे तदुपायनं विमुच्य भृषीटलुटना-
 त्पर्यं प्रणिपत्येति विज्ञपयामास । पश्य देवार्च-
 नायसरे लङ्कानगर्या महाराजाधिराजः श्रीविभी-
 पणो राजस्थापनाचार्यस्य रघुकुलतिलकस्य श्रीराम-
 स्याभिरामगुणधामाभिरामस्य स्मरन् ज्ञानमयेन
 चक्षुषा संप्रति चालुक्यकुलतिलकं श्रीसिद्धराजा-
 यतारेऽवतीर्णं स्वयं स्वीयं स्वामिनमयधार्योत्कण्ठो-
 त्कटायमानं मानसोऽहं तत्र प्रणामकरणायागच्छा-
 मीति किंवा प्रभुर्मात्रागमनेनानुश्रीष्यतीति दि-
 श्पयत्रौ प्रहितवान् । तद्विर्णयं श्रीमत्सेन रुमा-

दिशतु देवः । ताम्यामित्यभिहिते नृपतिः किञ्चि-
दन्तर्विचिन्त्य स तावेवं समादिशत् । यद्वयमेव प्रफु-
ल्लापल्लकंलहरीप्रेर्यमाणाः स्वसमये स्वयमेव विभी-
षणामिलनाय समेष्याम इत्युदीर्य निजकण्ठगृ-
ह्णारिणमेकावलीहारं प्रतिप्राभृतं प्रसादीकृतं । प्रभु-
णाहमयमपि श्रेष्यप्रेषणावसरे न विस्मरणीय इति
विशेषविज्ञप्तिं विधायान्तरिक्षमार्गेण तद्राक्षसद्वन्द्वं
तिरोधते । तदैव ते श्लेच्छप्रधानपुरुषा भयभ्रान्ताः
स्वपौरुषमुत्सृज्य नृपपुरत आहूता भक्तिभारभा-
सुराणि चर्चसि द्रुवाणास्तद्राजाय समुचितमुपा-
यनमुपनीय श्रीसिद्धराजेन व्यसृज्यत^१ ॥
इति श्लेच्छागमनिषेधप्रबन्धः ॥

अथानन्तरं कोङ्कापुरेनगरराजस्य सभायां यन्दिनः
श्रीसिद्धराजस्य कीर्तिं वितन्वन्तः, तदा तप्यं सिद्ध-
राजं वयं मन्यामहे यदा प्रत्यक्षमप्यस्माकं कमपि
चमत्कारं सिद्धराजो दर्शयतीत्येतद्द्रुवाणेन तेन राज्ञा
ते पराकृतास्मत्स्वरूपं नृपतंविज्ञपयामामुः । अथ
श्वामिनि सभायां निभालयति तत्तत्त्ववेदिना के-

१ सत्यमेव नरैः सिद्धराजः २ इत्युत्सृज्यति शशाश्रयं ३ A B आश्रयता
मयमेव प्रभुणाहमयमपि ४ ॥ व्यसृज्यन्तः ५ A कीर्तितुः ६

नापि नियोगिनाञ्जलिबन्धपूर्वकं निजाभिप्राये प्रादुः-
 क्रियमाणे राज्ञा स रहासि तत्कारणं पृष्टो नृपतेरा-
 शयं विज्ञपयन् द्रव्यलक्षत्रयसाध्योऽयमर्थ इति वा-
 क्यविशेषमाह । तदैव दैवज्ञनिर्दिष्टे मुहूर्ते स नृ-
 पाल्लक्षत्रयमुपलभ्य वणिगाकारो भूत्वा सर्व-
 भाण्डानि संगृह्य सिद्धशङ्केव रत्नस्यचितं सुवर्णपा-
 दुकायुगलमतुलं योगदण्डं च मणिमयकुण्डलयुगलं
 च । तद्विधयोगपिण्डुनं योगपट्टं च चण्डांगुरोचिश्च-
 न्द्रातपं सह नीत्वा प्रधानमुल्लङ्घ्य कतिपयैरहोभि-
 स्तत्पुरे दत्तावासः। आसन्नायां दीपोत्सवनिशि तन्न-
 गरराज्ञोऽचरोधे महालक्ष्मीदेव्याः पूजार्थं तत्प्रासाद-
 मुपेयुपि स रुतकसिद्धरूपस्तेन वेपेणालंरुतः, के-
 नापि सदभ्यस्तोत्तनेन ध्वरेणानुगम्यमानो दे-
 व्याः पीठेऽकस्मात्प्रादुरासीत् । देव्या रत्नमय-
 सुवर्णकर्पूरमयीं सपर्यां विरचयंस्तदचरोधाय तद्वि-
 धानि घाटकानि ददानः श्रीसिद्धराजनामाङ्कितं
 सिद्धवेपं पूजाव्याजानत्र नियांज्यात्पतनवशाद् ध्वर-
 स्कन्धमधिरुह्य यथागतमगात् । निशावसाने सम-
 प्तोऽचरोधेस्तं विरोधि नृपवृत्तान्तं ज्ञापितः सन् भयधा-
 न्तो नृपः स्वप्रधानपुरुषैस्तत्प्राभृतं सिद्धाधिपतये

दिशतु देवः । ताभ्यामित्यभिहिते नृपतिः किञ्चि-
दन्तर्विचिन्त्य स तावेवं समादिशत् । यद्वयमेव प्रफु-
ल्लायल्लकलहरीप्रेर्यमाणाः स्वसमये स्वयमेव विभी-
षणामिलनाय समेष्याम इत्युदीर्य निजकण्ठगृ-
ह्णारिणमेकावलीहारं प्रतिप्राभृतं प्रसादीकृतं । प्रभु-
णाहमयमपि श्रेष्यप्रेषणावसरे न विस्मरणीय इति
विशेषविज्ञप्तिं विधायान्तारिक्षमार्गेण तद्राक्षसद्वन्द्वं
तिरोधते । तदैव ते म्लेच्छप्रधानपुरुषा भयभ्रान्ताः
स्वपौरुषमुत्सृज्य नृपपुरत आहूता भक्तिभारभा-
सुराणि वचांसि ब्रूवाणास्तद्राजाय समुचितमुपा-
यनमुपनीय श्रीसिद्धराजेन व्यसृज्यत^१ ॥
इति म्लेच्छागमनिषेधप्रबन्धः ॥

अथानन्तरं कोट्टापुरेनगरराजस्य सभायां वन्दिनः
श्रीसिद्धराजस्य कीर्तिं वितन्वन्तः, तदा तथ्यं सिद्ध-
राजं वयं मन्यामहे यदा प्रत्यक्षमप्यस्माकं कमपि
चमत्कारं सिद्धराजो दर्शयतीत्येतद्ब्रूवाणेन तेन राज्ञा
ते पराकृतास्तन्म्यरूपं नृपतेर्विज्ञपयामासुः । अथ
स्वामिनि सभायां निभालयति तत्तत्त्वयेदिना के-

१ मन्वन्वरेमारिदेश २ कुक्कण्टातिशयाश्रयं ३ A B आशुल्लगा-
दयमेव प्रभुणाहमन्यामपि ४ ॥ ११ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

नापि नियोगिना अलिबन्धपूर्वकं निजाभिप्राये प्रादुः-
 क्रियमाणे राज्ञा स रहासि तत्कारणं पृष्टो नृपतेरा-
 शयं विज्ञपयन् द्रव्यलक्षत्रयसाध्योऽपमर्ष इति वा-
 क्यविशेषमाह । तदैव दैवज्ञनिर्दिष्टे मुहूर्ते स नृ-
 पाह्लक्षत्रयमुपलभ्य यणिगाकारो भूत्वा सर्व-
 भाण्डानि संगृह्य सिद्धशङ्केव रत्नखचितं सुवर्णपा-
 दुकायुगलमतुलं योगदण्डं च मणिमयकुण्डलयुगलं
 च । तद्विधयोगपिण्डुनं योगपट्टं च चण्डांगुरोचिश्र-
 न्द्रातपं सह नीत्वा प्रधानमुल्लङ्घ्य कतिपयैरहोभि-
 स्तत्पुरे दत्तावासः । आसन्नायां दीपोत्सवनिशि तन्न-
 गरराज्ञोऽवरोधे महालक्ष्मीदेव्याः पूजार्थं तत्प्रासाद-
 मुपेयुषि स रुतकसिद्धरूपस्तेन वेपेणालंरुतः, के-
 नापि सदभ्यस्तोत्तनेन वर्षरेणानुगम्यमानो दे-
 व्याः पीठेऽकस्मात्प्रादुरासीत् । देव्या रत्नमय-
 सुवर्णकर्पूरमयीं सपर्यां चिरञ्चयंस्तदवरोधाय तद्वि-
 धानि घाटकानि ददानः श्रीसिद्धराजनामाङ्कितं
 सिद्धवेपं पूजाव्याजात्तत्र नियोज्यात्पतनवशाद् धर-
 स्कन्धमधिरुह्य यथागतमगात् । निशावसाने सम-
 येऽवरोधैस्तं विरोधि नृपवृत्तान्तं ज्ञापितः सन् भयधा-
 न्तो नृपः स्वप्रधानपुरुषैस्तत्प्राभृतं सिद्धाधिपतये

प्राहिणोत् । अथ तेन नियोगिना भाण्डादिक्रयविक्रयं संक्षिप्य । ममागमनावधि नैतेषां प्रधानानां दर्शनं देयमिति वेगवता पुरुषेण विज्ञापयामास । तदनु झगिति कतिपर्यैर्दिनैस्तत्र समुपेतः । तत्स्वरूपं विज्ञप्तो नृपतिस्तेषां प्रधानानां तदुचितामावर्जनां चकार॥

इति कोल्लापुरराजप्रबन्धः ॥

श्रीसिद्धराजेन मालवमण्डलाद्यशोवर्मा नृपतिर्निवृत्त्यानीतः। अवसरे क्रियमाणेन सीलनाभिधानकौतुकिना “वेडायां समुद्रो मग्न इति” तत्पृष्ठगायनेनापशब्दं ब्रूये इति तर्जितो वेडासमानायां गूर्जरधरित्र्यां मालवकसमुद्रो मग्न इति विरोधालङ्कारमर्थापत्त्या परिहरन्प्रभोर्हेममर्यां जिह्वां प्राप ॥ इति कौतुकीसीलणप्रबन्धः ॥

कदाचित्सिद्धराजस्य वाग्मी कश्चित्सान्धिविग्रहिको जयचन्द्रनाम्ना काशीपुरीश्वरेण श्रीमदणहिल्लपुरस्य प्रासादप्रपानिपानादिस्वरूपाणि पृच्छतेति दूषणमुक्तः। यत्सहस्रलिङ्गसरोवरवारि शिष्यनिर्माल्यं तदऽऽदृशतया तत्सवका अतो लोकद्वयविरोधिनस्तत्रत्यलोकः कथमुदितोदितप्रभावःस्यादिति।

सिद्धाधिपेन सहस्रालिङ्गतरः कारयताऽनुचितमि-
दमाचरितमिति तस्य नृपतेर्वचसान्तः कुपितः स
नृपं पप्रच्छ । अस्यां वाणारस्यां कुतस्त्वं पयः पी-
यते? नृपेण त्रिपयगाजलमित्पभिहिते किं नाम सु-
रसरिन्नीरं शिवनिर्माल्यं न यतः शिवोत्तमाङ्गमेव
गङ्गानिवासभूमिः॥

इति जयचन्द्रराजेन गूर्जरप्रधानस्योक्तिप्रबन्धः॥
कास्मिन्नप्यवसरे कर्णाटविषयादागतेन सान्धिवि-
ग्रहिकेण श्रीमयणल्लदेव्या पितुर्जषफेशिराजस्य कु-
शलोदन्ते पृष्टेश्रुमिश्रलोचनेनेति ता विज्ञापयामासे।
स्वामिनि सुगृहीतनामां जयकेशिमहीन्द्रोऽज्ञावा-
सरे पञ्जरास्कीडाशुकमाकारयन्, तेन मार्जार इत्यु-
च्चरिते नृपः परितो विलोक्य निजभोजनान्धोऽधो
भागवर्तिनमोत्तुर्मपश्यन् यदि तत्र विडालेन वि-
नाशः स्यात्तदाहं त्वया सहगमनं करवाणीति प्र-
तिज्ञाते स यावत्पञ्जरादुद्गीय तस्मिन्काञ्चनभाजने
निषीदति तावदकस्मान्न त्वकदंशनं न विनाशि-
तमालोक्य परिन्यक्ताशनकवत् । उक्तियुक्तिवेदि-

(१) प्रथमे यज्ञाय नमः शंभुः शंभुः शंभुः

(२) (१) निजभोजनपात्रनाथो भागवर्तिन

प्राहिणोत् । अथ तेन नियोगिना भाण्डादिक्रयविक्रयं संक्षिप्य । ममागमनावधि नैतेषां प्रधानानां दर्शनं देयमिति वेगवता पुरुषेण विज्ञपयामास । तदनु झगिति कतिपयैर्दिनैस्तत्र समुपेतः । तत्स्वरूपं विज्ञप्तो नृपतिस्तेषां प्रधानानां तदुचितामावर्जनां चकार ॥

इति कोह्लापुरराजप्रबन्धः ॥

श्रीसिद्धराजेन मालवमण्डलाद्यशोवर्मा नृपतिर्निधध्यानतिः । अवसरे क्रियमाणेन सीलनाभिधानकौतुकिना “वेडायां समुद्रो मग्न इति” तत्पृष्ठगायनेनापशब्दं श्रुत्वा इति तर्जितो वेडासमानायां गूर्जरधरित्र्यां मालवकसमुद्रो मग्न इति विरोधालङ्कारमर्थापत्त्या परिहरन्प्रभोर्हेममयीं जिह्वां प्राप ॥ इति कौतुकीसीलणप्रबन्धः ॥

कदाचित्सिद्धराजस्य वाग्मी कश्चित्तान्धिविग्रहिको जयचन्द्रनाम्ना काशीपुरीश्वरेण श्रीमदणहिल्लपुरस्य प्रासादप्रपानिपानादिस्वरूपाणि पृच्छतेति दूषणमुक्तः । यत्सहस्रालिङ्गसरोवरवारि शिवनिर्मात्यं तदस्त्वृशतया तत्सवका अतो लोकद्वयविरोधिनस्तत्रत्यलोकः कपमुदितोदितप्रभावः स्यादिति ।

भवाम्भोधौ मज्जयिष्यतीति मया तु संन्यस्तसम-
स्तवित्तेन वित्तमेतदादाय पुनर्ददता लब्धादृष्टगुणं
पुण्यं लब्धमिति । श्रेयः स जगृहे ॥

॥ इति पापघटस्य प्रबन्धः ॥

॥ अथ कदाचिन्मालवकमण्डलं विगृह्य स्वदे-
शानिवेशं प्रति चलितः श्रीसिद्धाधिपोऽन्तरालेऽप्र-
तिमहैर्भिहै रूढमध्वानमवधार्य तस्मिन्वृत्तान्ते-
ज्ञाते सति मन्ती सान्तूनामा प्रतिग्रामं प्रतिनगरं
घोटकंमुद्गाह्य प्रतिवृषं पर्याणानि विन्यस्य से-
लितातिवलवलेनं भिह्वान्वित्रास्य श्रीसिद्धराजं
सुखेन समानीतवान् ॥

इति सान्तूमन्तिप्रबन्धो बुद्धिवैभवप्रबन्धोवा ॥

अथ कस्यांचिन्निशि द्वावकुण्ठावेव वण्ठौ श्री-
सिद्धराजस्य चरणसंवाहनं व्याप्तौ तं निद्रामुद्रित-
लोचनं विचिन्त्य तदाद्यो निग्रहानुग्रहसमर्थं श्री-
सिद्धराजं सेवकजनकल्पवृक्षं सर्वराजगुणानिलयं प्र-
शशंस । अपरस्त्वस्यापि भूपतेः प्राज्यराज्यप्रदं प्रा-
क्तनं कर्मैव श्लाघितवानेवमाकर्णितेन तेन राज्ञा त-

(१ अश्वमानिमात्रं. २ पद्याणानि.) ३ ० मउस्तद्वलेन

४ D संवाहना. (पादमर्दनव्यापारे सति)

१८६ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्ग. ३

ना राजवर्गेण निषिध्यमानोपि ॥

राज्यं यातु श्रियो यान्तु यान्तु प्राणा अपि क्षणात्
या मया स्वयमेवोक्ता वाचा मां यांतु शाश्वती ॥१॥
इतीष्टद्वैवर्तमिव तामेव गिरं जपंस्तेनैव शुक्रेण
सह दारुनिचितां चितां विवेश ।

इति वाक्याकर्णनाच्छोकाम्भोधिमग्नां श्रीमय-
णल्लदेयीं विशेषधर्मोपदेशहस्तावलम्बनेन विद्वज्जन-
समभ्युद्धधार । अथ सा पितुः श्रेयसे श्रीसोमेश्व-
रपत्तने यात्रां गता सती त्रिवेदिनं^३ कमपि ब्राह्मण-
माकार्यं तदञ्जलौ जलन्यासावसरे यदि भवत्त्रय-
पातकं लासि तदा ददामि^१ नान्यथेति तद्वचनाविशे-
पपरितोषभाक् गजाश्वकाश्चनादिभिर्युतं^४ पापघट-
माददौ । स च तत्सर्वं विप्रेभ्यो ददानः किमिति वे-
द्याष्टः प्राह । प्राक्तनपुण्यादस्मिन् जन्मनि नृप-
प्रिया नृपतिजननी भूत्वा लोकोत्तरेरेभिर्दानैः सुकृती-
र्भावी भवोपि श्रेयस्कर इति विमृश्य भवत्रयपात-
कं मया जगृहे । भवत्या पापघटदाने उपक्रान्ते
कश्चिदधमद्विजोपि पापघटं नीत्वा स्वयं भवतीं च

१ A B यात्रया २ C देवता. ३ A त्रिवेदीवेदिनं ४ B C ददामि
तदाददामि ५ D दानैर्युत.

स्मिन्वृत्तान्ते तत्कर्मणः प्रशंसां विफलीकर्तुं स्वप्रशं-
साकारिणः प्रेष्यस्यापरास्मिन्नहन्यऽनिवेदिततत्त्वस्य
प्रसादलेखमार्पयत् । यदस्मै वण्टाय तुरङ्गमशतस्य
सामन्तता देयेत्यालिर्यं तं महामात्यश्रीसान्त-
पार्श्वं प्राहिणोत् । अथ स यावच्चन्द्रशालाया नि-
श्रेण्यामवरोहति तावत्प्रस्वलितपदः पृथिव्या
पतदीपदङ्गभङ्गमङ्गीकृतवान् । तत्पृष्ठानुगामिना-
ऽपरेणं वण्ठेन किमेतदिति पृष्टे तेन स्वस्वरूपे
निवेदिते स मञ्चकन्यस्तो गृहं गत्वा तमपरस्मै^२
समर्पितवान् । तत्प्रमाणेन महामात्यस्तस्मै शत-
तुरङ्गमसामन्ततां ददौ । अथ तयोर्वधावहृत्तान्तेऽव-
धारिते नृपतिः कर्मैव धर्तीय इति तत्प्रभृति मेने
यथा ॥

• नैवाकृतिः फलति नैव कुलं न शीलं
विद्या न चापि मनुजेषु कृता न सेवा ।
पुण्यानि^१ पूर्वतपसा किल संचितानि

• बह्वभदेवकृतमुभापितावर्याश्चो. ११०० भदन्त अश्वघोषस्य ॥

विद्या सहस्रगुणिता न च वाग्विशुद्धिः।

कर्माणि पूर्वशुभसचयमाचितानीति पाठभेदः

१ C आलंख्य २ A प्रसादलेखं ३ A D तपोपि न च यन्नकृतापि
सेवा ४ B D भाग्यानि

काले फलन्ति पुरुषस्य यथैव वृक्षाः ॥ १ ॥

इति वण्ठकर्मप्राधान्यप्रबन्धः ॥

‘सो जयठ कूडच्छरढो’ तिहुयणमज्झम्मिं जेसल-
नरिन्दो ।

छिन्नूण रायवंसं^३ इकं छत्तं कयं जेण ॥ १ ॥

मात्रयाप्यधिकं किंचिन्न सहन्ते जिगीषवः ।

इतीव त्वं धरानाप धारानापमपाकृथाः ॥ २ ॥

मानं मुञ्च सरस्वति त्रिपथगे सौभाग्यभङ्गीस्त्वज-
रे कालिन्दि तवाफला कुटिलता रेवे रयस्त्यज्यताम् ।

श्रीसिद्धेशरूपाणिपाटितरिपुस्कन्धोच्छलच्छोणित-
स्रोतोजातनदीनवीनवनितारक्तोम्बुधिर्वर्तते ॥ ३ ॥

श्रीमज्जैत्रमृगारिदेवनृपते सत्यं प्रयाणोत्सवे
पानीयाशयशोपणैः करटतो^४ वीरव्रणौकाहृक्षया ।

स्वीयस्वीयपतेर्विनाशसमयं संचिन्त्य चिन्तातुरा
मत्सी गोदिनि मक्षिका च हसति ध्यायन्ति वा-

मं श्रियः ॥ ४ ॥

१ म नयत् २ टोच्छदक ३ त्रिभुवनमध्ये जयामहनरन्द ४ छिन्ना
गजवश एक छत्र एत येन एकच्छत्र गाय एव संभवति ॥ १ ॥

१) करटो २) महामि ३) रायवसे ४) भङ्गी, वचन
५) एपाण, ६) गन्धहर्मिगण्डमध्या ७) वीरव्रण ८) पन्था
स्पर्शण ९) वामध्रुव

१९० प्रबन्धचिन्तामणिः सर्गः ३

सपादलक्षः सह भूरिलक्षै'—

रानाकभूपाय नताय दत्तः ।

दृष्टे यशोवर्मणि मालयोपि?

त्वया न सेहे द्विपि सिद्धराज ॥ ५

इत्याद्या बहुशः स्तुतयः प्रबन्धाश्च तदीयाः॥

संवत् ११५० वर्षे उपविष्टो जयसिंहदेवस्तयानेन

राज्ञा वर्ष ४९ राज्यं कृतं ॥

[डः]

इति मेरुतुङ्गाचार्यकृते प्रबन्धचिन्तामणौ श्रीकर्ण-

श्रीसिद्धराजयोर्विविधचरित्रनानावदातवर्णनो नाम

तृतीयः प्रकाशः ॥

१ D तूरि. (२ मालवः लक्ष्मीलेश इतिश्लेषः)

२ इत्याद्या बहुशस्तदीयाः स्तुतयः प्रबन्धाश्च ॥

१ A संवत् ११५० पूर्वं श्रीसिद्धराजश्रीजयसिंहदेवेन वर्षाणि
५९ राज्यं कृतं ॥

कुमारपालप्रबन्धः

अथ परमार्हतश्रीकुमारपालप्रबन्धः प्रारभ्यते ॥

॥ श्रीमदणाहिलपुरपत्तने वृहति श्रीभीमदेवे
 साम्राज्यं पालयति श्रीभीमेश्वरस्य पुरे चउलादे-
 वीनाम्नी' पण्याङ्गना पत्तने प्रसिद्धं गुणपात्रं रूप-
 पात्रं च कुलयोपितोप्यतिशाधिनी प्राज्यमर्यादा
 नृपतिर्विमृश्य तस्यास्तद्वृत्तपरीक्षानिमित्तं सपादल-
 क्ष्यमूल्यां क्षुरिकां निजानुचरैस्तस्यै ग्रहणके दापयामा-
 स । औत्सुक्यात्तस्यामेव निशि घहिरावासे प्रस्था-
 नलग्नमसाधयत् । नृपो वर्षद्वयं यावन्मालवकम-
 ण्डले विग्रहायहात्तस्थौ । सा चउलादेवी तद्वि-
 त्तग्रहणकप्रामाण्येन तद्वर्षद्वयं परिहृतसर्वपुरुषाशी-
 ललीलयैव तस्थौ । निस्सीमपराक्रमो भीमः कृती
 स्वेस्थानमागतो जनपरंपरया तस्यास्तां प्रवृत्तिम-
 वगम्य तामन्तःपुरे न्यधात् । तदङ्गजो हरिपाल-
 स्तत्सुतस्त्रिभुवनपालस्तत्पुत्रः कुमारपालदेवः ।
 स तु विदितधर्मोपि रुपापरः परनारीसहोदरभ्य-
 स तु सामुद्रिकवेदिभिर्भवदनन्तरमयं नृपो भवि-

१९० प्रबन्धचिन्तामणिः सर्गः ३.

सपादलक्षः सह भूरिलक्षै'—

रानाकभूपाय नताय दत्तः ।

दृष्टे यशोवर्मणि मालवोपि^२

त्वया न सेहे द्विपि सिद्धराज ॥ ५

इत्याद्या बहुशः स्तुतयः प्रबन्धाश्च तदीयाः॥

संव० ११५० वर्षे उपविष्टो जयसिंहदेवस्तयानेन
राज्ञा वर्ष ४९ राज्यं कृतं ॥

[छः]

इति मेरुतुङ्गाचार्यकृते प्रबन्धचिन्तामणौ श्रीकर्ण-
श्रीसिद्धराजयोर्विविधचरित्रनानावदातवर्णनो नाम
तृतीयः प्रकाशः ॥

१ D तूरि. (२ माउव लक्ष्मीवेश इतिश्लेषः)

२ इत्याद्या बहुशस्तदीयाः स्तुतयः प्रबन्धाश्च ॥

१ A मन्व ११५० पूर्वं श्रीसिद्धराजश्रीजयसिंहदेवेन वर्षाणि
५९ राज्यं कृतं ॥

समुपचीयमाने तं तदन्तर्निधाय तेषु स्वस्थानमा-
 गतेषु पदिकेन पदे तत्रान्तिते सर्वथा तत्तासंभाव-
 नया कुन्ताग्नेण भिद्यमानेषु तस्मिन्स्तमनासाय
 व्यावृत्ते राजसैन्ये द्वितीयेऽहनि क्षेत्राधिकृतैस्ततः
 स्थानाद्बुद्धतः पुरतः कापि प्रातरान्तर्ब्रजन् कापि
 तरुच्छाये विश्रान्तः सन् विलान्मूपकं मुखेन रू-
 प्यनाणकमाकर्षन्तं निभृत्तया दृशा विलोक्य
 यावदेकविंशसंख्यानि दृष्ट्वा पुनस्तेभ्य एकं गृही-
 त्वा विलं प्रविष्टे पाश्चात्यानि तु सर्वाणि स गृही-
 त्वा यावन्निभृतीभवति तावत्स तान्यनवलोक्य
 तदस्य विपेदे । स तच्छोकव्याकुलितमानसधिरं प-
 रितप्य पुरतो ब्रजन् , कथार्पीभ्यवध्या श्वशुरगृहा-
 त्पितृगृहं ब्रजन्त्या, पथि पाथेयाभावाद्दिनत्रयं क्षु-
 त्क्षामकुक्षिर्धातृवात्सल्यात्कूपरपरिमलशालिशालि-
 करम्बेण सुहितोचक्रे । तदनु स विविधानि देशान्त-
 राणि परिभ्रमन्स्तम्भतीर्थे महं ० श्रीउदयनपार्श्वे श-
 म्बलं याचितुमागतः । तं पौषधशालायामागतमाक-
 र्ष्यं तत्रागते तस्मिन्नुदयनेन एष्टः श्रीहिमचन्द्राचार्यः

[१ दूरगत्याभनि २ दक्षिणतमकुना ३ पुत्रस्तुतः

४ पाथेयं द्रव्यादि ५ जनीयद्रवतैतद्यत्तिसोवाण्यणभान प्रदिष्ट

प्यतीति सिद्धनृपो विज्ञप्तस्तस्मिन्हीनजातावित्य-
 सहिष्णुस्तय विनाशावसरमन्वेपयामास सततं ।
 स कुमारपालस्तं वृत्तान्तमीपद्विज्ञाय तस्माच्चूपतेः
 शङ्कुमानमानसः तापसवेपेण निर्मितनानाविधदे-
 शान्तरभ्रमणःकियन्त्यपि वर्षाण्यतिवाह्य पुनः पत्त-
 नमागतः । कापि मठे'तस्थौ । अथ श्रीकर्णदेवस्य
 श्राद्धावसरे श्रद्धालुतया निमन्त्रितेषु सर्वेष्वपि
 तपस्विषु श्रीसिद्धराजः प्रत्येकं तेषां तपस्विनां
 स्वयं पादौ प्रक्षालयन् कुमारपालनाम्नस्तपस्विनः
 कमलकोमलौ चरणौ करतलेन संस्पृश्य तदूर्ध्वरे-
 खादिभिर्लक्षणै राज्यार्होयमिति निश्चलया दृशा-
 पश्यत् । तद्विहितैस्तं विरुद्धं विबुध्यमानस्तदैव-
 वेपपरावर्त्तेन काकनाशं नष्टः । आलिङ्गनाम्नः कु-
 लालस्यालये मत्यात्राणां पाके' रच्यमाने तदन्त-
 निर्धाय तदानुपदिकेभ्यो रक्षितः स क्रमात्ततः
 संचरन् तद्विलोकनाकुलितेन राजलोकेन त्रासितः
 सन्निहितां दुर्गमां दुर्गभूमिमवलोक्य कापि क्षेत्रे
 क्षेत्ररक्षकैः क्रियमाणछिन्नकण्टकिशाखिशाखानिचये

१ ८ श्रीमदादिभूपतेरशतो मठे २ आपाके ३ धा-
 इसरसकैः

प्राह । लोकोत्तराणि तदङ्गलक्षणानि वीक्ष्य सार्व-
 भौमोऽयं नृपतिर्भावीत्यादिशत् । आजन्म दरिद्रो-
 पद्रवतया तां वाचं संदिग्धतया मन्यमानेन तेन
 क्षत्रिये नासंभाव्यमेतदिति विज्ञप्ते, सं. ११९९ वर्षे
 कार्तिकवदि २ रवौ हस्तनक्षत्रे यदि भवतः पट्टाभि-
 पेको न भवति तदाऽतःपरं निमित्तावलोकसंन्यास
 इति पत्रकमालिख्यैकं मन्त्रिणेऽपरं तस्मै समारो-
 पयत् । अथ स क्षत्रियस्तत्कलाकौशलचमत्कृतमा-
 नसः यद्यदः सत्यं तदा भवानेव नृपतिः, अहं तु त्व-
 क्षरणरेणुः स कुमारपाल इति प्रतिश्रवं श्रावयन्
 “किंनो नरकान्तराज्यलिप्सया” भवतुरुतज्ञेन भवता
 वाक्यमिदमप्यऽविस्मरता जिनशासनभक्तेन सतत-
 मेव भाव्यमिति तदनुशास्तिं शिरःशेखरीकृत्याष्ट-
 छद्य च मन्त्रिणा सह गृहं प्राप्तः । स्नानपानाशना-
 दिभिः सत्कृतः यथायाचितं पाथेयं समर्प्य प्रस्था-
 पितो मालवकदेशं गतः । कुडङ्गेश्वरप्रासादे प्रशास्ति-
 पट्टिकायां ॥

पुत्रे^१ वाससहस्ते^२ सयम्भि वरिसाण नवनवइअहिण।
 होही कुमरनरिन्दां तुह विक्रमराय सारित्थो ॥१॥

इमां गाथामालोक्य विस्मयापन्नमानसो गूर्जर-
नाथं सिद्धाधिपं परलोकगतमवगम्य ततः प्रत्यावृत्तो
विलीनशाम्बलोऽस्मिन्नगरे कस्यापि विपणिनो विप-
णादशनान्तरं पलायमानः श्रीमदणहिल्लपुरमुपेत्य
निशि कान्दविरूपणे धनाभावाद्भुक्तदशनो भगिनी-
पते राजश्रीकान्हडदेवस्य सदनमासाद्य राजमन्दिरा-
द्वागतेन तेन पुरस्कृत्यान्तर्नीतः सद्भोजनादिभिः
सुहितीभूतः सुप्वाप । प्रातस्तेन भावुकेन स्वसैन्यं
सन्नह्यनृपसौधमानीयाऽभिषेकपरिक्षानिमित्तं प्रथम-
मेकः कुमारः पट्टे निवेशितः । तमुत्तरीयाञ्चलेनाप्य-
नावृण्वन्तमालोक्य तदपरोनिवेशितस्तं योजितक-
रसंपुटं वीक्ष्य तस्मिन्नप्यप्रमाणीकृते श्रीकान्हडदेवा-
नुज्ञातः कुमारपालः संवृतवसनः उद्धर्व पवनं गृह्णन्
सिंहासने उपविश्य रूपाणं पाणिना कम्पयन् पु-
रोधसा कृतमङ्गलः पञ्चाशद्वर्षदेउयः सनिस्वानान्य-
नेस्वनं श्रीमता कान्हडदेवेन पञ्चाङ्गचुम्बितभूतलं

१. १ तमं च बन्दीचकार मत्वा नृपमाक्रन्दन्मिषितनगरलोकैर्द्ध
गारपि निधन निश्चिन्य मम कृतकमुच्छी भवानपनयतु इत्यभिहितस्ते
तिवैभवेन प्रत्युर्जीवित मन्यन्मत्तथा कृत्वा तस्मादपायात्पलायमान.
३ व्यपतोपाय ३ गजकुलश्री. ४ अक्षयमप्यनावृण्वान.

नमोऽकारि । स प्रौढतया देशान्तरपरिभ्रमणनैपुण्ये-
 न राज्यशास्ति स्वयं कुर्वन् राजवृद्धानामरोचमा-
 नस्तैः संभूय व्यापादयितुं व्यवसितः । सान्धकार-
 गोपुरेषु न्यस्तेषु घातुकेषु प्राक्तनशुभकर्मणा प्रेरि-
 तेन केनाप्याप्तेन ज्ञापितवृत्तान्तस्तं प्रवेशं विहा-
 य द्वारान्तरेण चप्रं प्रविश्य तानि प्रधानान्यन्तक-
 पुरीं प्राहिणोत् । स भावुकमण्डलेश्वरः शालकसं-
 वन्धाद्राज्यस्थापनाचार्यत्वाच्च राज्ञो दुरवस्थामर्मा-
 णि जल्पति । पश्चाद्राज्ञोक्तं हे भावुक राजपटिकायां
 सर्वावसरे च प्राक्तनदुरवस्थामर्मनर्म^१ न भाषणीयं
 त्वयाऽतः परमेवं विधं सभासमक्षं नो वाच्यं वि-
 जने तु यदृच्छया वाच्यमिति राज्ञोपरुद्धः । उत्कट-
 तयाऽवज्ञावशाच्च रे अनात्मज्ञ इदानीमेव पादौ
 त्यजसीति भाषमाणो मर्तुकामः ऊरधमिव तद्वचः
 पथमपि न जग्राह । नृपस्तदाकारसंवरणेनाऽपन्ह-
 चं विधायाऽपरस्मिन्दिवसे नृपसंकेतितैर्मल्लैस्तद-
 ङ्गभङ्गं कृत्वा नेत्रयुगं समुद्धृत्य ततस्तं तदावासे
 प्रस्थापयामास ॥

आदौ मयैवायमदीपि नूनं

न तदहेन्मामवहेलितोपि ।

इति भ्रमावङ्गुलिपर्वणापि

सृष्टोत^१ नो दीप इवावनीपः ॥१॥

इति विमृशद्भिः समन्ततः सामन्तैर्भयध्रान्त-
चित्तैस्ततः प्रभृति स नृपातिः प्रतिपदं सिपेवे । तेन
राज्ञा पूर्वोपकारकर्तुः श्रीमदुदयनस्याङ्गजः श्रीवा-
ग्भटदेवनामा महामात्यभक्त्रे । आलिङ्गनामा ज्या-
यान्प्रधानः । महं० उदयनदेवस्य पुत्रो वाहडनामा
कुमारः श्रीसिद्धराजस्य प्रतिपन्नपुत्रः श्रीकुमारपाल-
देवस्यावज्ञामेव मन्यमानः^२ सपादलक्षीयभूपतेः
पत्तिभावं यभार । तेन श्रीकुमारपालभूपालेन सह
विग्रहं चिकीर्षुणा तत्रत्यं सकलमपि सामन्तलोकं
लक्षोपचारदानैः^३ स्वायत्तीकृत्य दुर्वारस्कन्धावारो-
पेतं सपादलक्षक्षोणीपतिं सहादाय देशसीमान्त-
मागतः । अथ चौलुक्यचक्रवर्ती अभ्यमित्रीणतया
स्कन्धावारसमीपे निजं चमूसमूहं निवेशयामास ।
निर्णति समरयासरे निष्कण्टके क्षिपमाणे सीम-
नि सजीक्रियमाणार्या चतुरङ्गसेनार्या चउलिङ्गना-
मा पट्टहस्तिनो हस्तिपकः कस्मिन्नप्यागसि नृपेणा-

क्रुश्यमाणः क्रोधादङ्कुशं तत्याज । अथ सामलना-
 माऽमात्रगुणपात्रं महामात्रं पुष्कलवसुदानपूर्वकं
 तत्पदे नियोजितः सन् राज्ञा स्वकलहपञ्चानन-
 नामानमनेकपं प्रक्षरितं कृत्वा तदुपरि नृपासनं नि-
 योज्य तत्र षट्त्रिंशदायुधानि नियोजयन्सकलकला-
 कलापमंूर्णः कलापके चरणौ नियोज्य स्वयमारुढ-
 यान् तदासनस्थभौलुक्क्यभूपालोपि संग्रामाधिकृत-
 पुरुषैरुत्थापनिका कार्यमाणेषु बाहडकुमारभेदा-
 दाताभङ्गकारिषु, इति सैन्यविप्लवमाकलय्य तं नि-
 यादिनमादिदेशा पुगं गन्तुं, मन्मुखसेनायां सपाद-
 त्कक्षितियतिमतङ्गजं लत्रचामरगंकेतादुपलक्ष्य
 विद्यदिते कटकवन्धं मर्षवैकाकिना योद्धव्यमिति
 निर्णय्य तेनाधारणेन स्वमिन्धुं तत्तन्निर्धा ने-
 तुमादिशस्त्रेण तमपि तथाऽकुर्वाणं विलोक्य त्यम-
 पि विद्यदितान्मान्यादिशस्त्रेण विज्ञापयामके ।
 म्परिमन्कृतश्चानना हस्ती सामलनामा हस्ति-
 पक्षश्च द्वयं युगान्तेपि न विद्यते' परं परमिन्कु-
 न्मिहृम्भे वाट्टनामाहृ मारस्ताम्भनिरधिष्टोमिति
 यन्द्दृश्यते हस्तिनांपि मज्जन्ते इत्युक्तं मगीया-

क्रुश्यमाणः क्रोधाद्दुःशं तत्याज । अथ सामलना-
 माऽमात्रगुणपात्रं महामात्रं पुष्कलवसुदानपूर्वकं
 तत्पदे नियोजितः सन् राज्ञा स्वकलहपञ्चानन-
 नामानमनेकपं प्रक्षरितं कृत्वा तदुपरि नृपासनं नि-
 धेय तत्र पट्त्रिंशदायुधानि नियोजयन्सकलकला-
 कलापसंपूर्णः कलापके चरणौ नियोज्य स्वयमारूढ-
 वान् तदासनस्थश्चौलुक्यभूपालोपि संग्रामाधिरुत-
 पुरुषैरुत्थापनिकां कार्यमाणेषु बाहडकुमारभेदा-
 दाज्ञाभङ्गकारिषु, इति सैन्यविप्लवमाकलय्य तं नि-
 पादिनमादिदेश पुरो गन्तुं, सन्मुखसेनायां सपाद-
 लक्षक्षितिपतिमतङ्गजं छत्रचामरसंकेतादुपलक्ष्य
 विघटिते कटकग्रन्थे मयैवैकाकिना योद्धव्यमिति
 निर्णय्य तेनाधारेण स्वसिन्धुरं तत्सन्निधौ ने-
 तुमादिशन्नपि तमपि तथाऽकुर्वाणं विलोक्य त्वम-
 पि विघटितोमीत्यादिशंस्तेन विज्ञपयांचक्रे ।
 स्वामिन्कलहपञ्चाननो हस्ती सामलनामा हस्ति-
 पकश्च द्वयं युगान्तेपि न विघटते^१ परं परस्मिन्कु-
 म्भिकुम्भे बाहडनामाकुमारस्तार्थ्यनिराधिरुदोस्ति
 यस्य हक्या हस्तिनोपि भज्यन्ते इत्युत्तरीया-

अथलुगलेन सिन्धुरश्रवणौ पिधायं स निजं गजं प्रतिगजेन संघट्टयामास । अथ वाहडः पूर्वमात्मसाल्लतं चउलिनामानमारोहकं जानन् रुपाणपाणिर्निजगजात्कलहपञ्चाननकुम्भे पदं ददानः श्रीकुमारपालविनाशाशया, तेन नियन्ता पश्चात्कृते गजेस भूमौ पतितस्तलवर्गीयपदातिभिरधारि । तदनु चौलुक्यभूपतिना श्रीमदानाकनामा सपादलक्षनृपः शस्त्रसजो भवेत्पभिहितस्तन्मुखकमलं प्रति औचित्पाच्छिर्मुखं व्यापारयन् प्रधानक्षत्रियोसीति सोपहासश्लायया तं वञ्चयित्वा नाराचेन निर्भिद्य कुम्भीन्द्रकुम्भे पातयित्वा जितं जितमिति वृथाप्यः स्वयं पोतं भ्रमयाचकारेति सर्वेषां सामन्तानां सर्वानपि तुरङ्गमान् स नृपतिराक्रम्य जयाह ॥

इति वाहडकुमारप्रबन्धः ॥

तदनु चौलुक्यराजेन कृतज्ञचक्रवर्तिना आलिङ्गकुलालाय सप्तगतीयाममिता विचित्रचित्रकृत्पट्टिका ददं । तं तु निजान्वयेन लज्जमानाः अद्यापि सगरा इत्युच्यन्ते । ये उन्निरुत्कान्तरे प्रक्षिप्य क्षितिपां रक्षितस्तद्गक्षपदं प्रतिप्रिया ॥

अथ सोलाकनामां गन्धर्वोऽवसरे गीतकलया
 परितोषिताद्राज्ञः षोडशाधिकं द्रम्माणां शतं प्राप्य
 तेन सुखभक्तिकां विसाध्य बालकांस्तर्पयन् राज्ञः
 कुपितेन निर्वासितः । ततो विदेशं गतस्तत्र
 भूपतेर्गीतकलया रञ्जितात्प्रसादप्राप्तं गजयुगलमा-
 नीषोपायनीकुर्वन् चौलुक्यभूपालेन संमानितः ।
 कदाचित्ततोपि वैदेशिकगन्धर्वो मुषितोस्मि मुषि-
 तोस्मीति तारं धुम्यारयं कुर्वाणः, केन मुषितोऽसीति
 राज्ञाभिहितो मम गीतकलया समीपागतेन, मया
 कान्तुकाद्बलन्यस्तकनकशृङ्गलेन मृगेण त्रस्पतामृगे-
 न्द्रेणेति विज्ञापयामास । अतदनु भूपतिना समादिष्ट-
 सोलाभिधानो गन्धर्वराड इत्यस्मिन् स्फीतगीताद्य-
 ट्टिविद्यया कनकशृङ्गलाङ्कितमङ्गलं मृगं नगरान्तः रा-
 मानीय तस्य भूपतेर्दशयामास । अथ तन्कलाहो-
 शलवन्मन्त्रमानस प्रभु श्रीहृत्मानायो गीत-
 कलाया अर्चयिष्ये इति । अथाथकदाचन पद्मवप्रोह-
 मदीये विज्ञप्रदाने । तद्विन्मन्त्रान्क ददशयन्त्यादिष्ट-

अर्बुदाद्विरोधरहकनामानं वृक्षमाक्षेपादानाद्य त-
 ष्टुपद्माखायाः काष्ठं राजाङ्गणे कुमारमृत्तिकया
 मृतालयाले निवेदय निजया नवगीतकल्या सद्यः
 प्रोहसत्पुष्टवं तं निवेदयन् सनृपतीन् भट्टारकश्री-
 हेमचन्द्रसूरीन् परितोषयामास ।

इति अच्छङ्ककारसोलाकप्रबन्धः ॥

अथ पदाचित्सर्वावसरे स्थितचौलुक्यचक्रवर्ती
 पौद्गुणदेशीयमल्लिकार्जुनाभिधानस्य राज्ञो भागधेन
 राजपितामह इति विरुदमभिधीयमानमाकर्ण्य तद-
 सहिष्णुतया सभां निभालयन्नृपचित्तविदा मन्त्रिणा
 ऽभ्यटेन पांजिनकरतंपुटं दर्शयता चमत्कृतः, सभा-
 यिसर्जनानन्तरमञ्जलिवन्धस्य कारणं पृच्छन्नेवमूचे ।
 यदस्या सभायां न कोपि सुभटो विद्यते यं
 प्रवाप्य मिथ्याभिमानिनं चतुरङ्गनृपयन्त्रुपाभासं
 मल्लिकार्जुनं विनाशयाम इत्याशयविदा मया
 त्वयाऽशयनण चाञ्जलिवन्धक इति विज्ञातिस-
 मन्तव्यं तत्र नृप प्रोच प्रवाप्य इत्यमकीकृत्य
 यं त्वया त्वयाऽशयनण चाञ्जलिवन्धक इत्यम-
 त्वयाऽशयनण चाञ्जलिवन्धक इत्यम

दुर्वारवारिपूरां कलविणिनाम्नीं सरितमुत्तरन् पर-
स्मिन्कूले आवासेषु दीयमानेषु तं संग्रामसज्जं वि-
मृश्य स मल्लिकार्जुननृपतिः प्रहरंस्तत्सैन्यं त्रास-
यामास । अथ तेन पराजितः स सेनापतिः कृष्ण-
वदनः कृष्णवसनः कृष्णच्छत्रालंक्रुतमौलिः कृष्णगु-
रूदरे नियसन्, चौलुक्यभूभुजा विलोक्य कस्यासौ
सेनानिवेश इत्यादिष्टे कुङ्कुणात्प्रत्यावृत्तस्य पराजि-
ताम्बडसेनापतेः सेनानिवेशोयमिति विज्ञप्ते तस्य
त्रपया चमल्लतचित्तः प्रसन्नयो दृशा संभावयंस्तद-
परैर्वलवद्भिः सामन्तैः समं मल्लिकार्जुनं जेतुं पुनः
प्रहितः । स तु कौङ्कुणदेशं प्राप्य तां नदीमासाद्य प-
द्यावन्ये विरचिते तेनैव पथां सैन्यमुत्तार्य सावधान-
वृत्त्याऽसमसमरारम्भे हस्तिस्कन्धाधिरूढं वीरवृत्त्या
मल्लिकार्जुनमेव निश्चलीकुर्वन् स आम्बडः सुभटो
दन्तमुशलसोपानेन कुम्भिकुम्भस्थलमाधिरूढ्य मा-
द्यदुद्दामरणरसः प्रथमं प्रहर , इष्टदैवतं स्मरेत्युच्च-
रन् धारालकरालकरवालप्रहारान्मल्लिकार्जुनं पृ-
थ्वीतले पातयन् सामन्तेषु तन्नगरलुण्टनव्यापृतेषु
केसरिकिशोरः करिणामिव लील्यैव जघान ।

तन्मस्तकं स्वर्णेन वेष्टयित्वा तस्मिन्देशे चौलुक्य-
चक्रवर्तिन आज्ञा दापयन् श्रीमदऽणहिल्लपुरं प्राप्य
सभानिपण्णेषु द्वासप्ततिसामन्तेषु स्वामिनः श्री-
कुमारपालनृपतेश्वरणौ कौङ्कुणदेशीयनृपमल्लिका-
र्जुनशिरसा समं बबन्धे ।

शृङ्गारकोडीसाडी १ माणिकउ पछेडउ २ पापखउ
हारु ३ संयोगसिद्धिसिप्रा ४ तथा हेमकुम्भा ५ २स्तपा
मौक्तिकानां सेडउ ६ चतुर्दन्तहस्ति १ पाघ्राणि १ २०
कोडीसार्द्ध १ ४ द्रव्यस्य दण्डः

श्रीआम्बडेनैतैर्यस्तुभिः सह तच्छिरःकमलेन
पुपूजे राजा । तदयदातप्रीतेन राज्ञा श्रीमुखेन श्री-
मदाम्बडाभिधानमहामण्डलेश्वरस्य राजपितामह
इति विरुदं ददे ॥ इति आम्बडप्रबन्धः ॥ (स्य०)

अथ कदाचिदणहिल्लपुरे श्रीहेमचन्द्रसूरयो दत्त-
व्रतायाः पाहिणिनाम्न्याः स्वमातुः परलोकायतरे
कोटिनमस्कारपुण्ये दत्ते व्यापत्तं नु तत्संरक्षारमहा-
दस्ये क्रियमाणे त्रिपरुषधर्मस्थानमनिर्था तत्तप-
स्त्रिभिः सहजमात्मर्षोद्दिमानभद्रापमानं मूत्रि-
ते तदुत्तरक्रिया निर्माय तन्नैव मन्युता मालयक-

६०४ प्रवन्नाविन्तामणिःसर्ग. ४

संस्थितस्य कुमारपालनृपतेः स्कन्धाचारमलंचक्रुः
‘आपण पइ प्रभु होइअं’ कइ प्रभु कीजइं हाथि
फज्ज करियां माणुसह वीजउ मागु न आत्थि ॥११

इति वचनं तथ्यं* विमृशतः श्रीमदुदयनमन्त्रि-
णा नृपतेर्निवेदितागमनाः कृतज्ञमौलिमणितया प-
रीपरोधात्सौधमानताः । तद्राज्यप्राप्तिनिमित्तज्ञानं
स्मारयन्नृपः भवद्भिः सदैव देवतार्चनावसरेऽभ्युपे-
तव्यमित्युपरोधयन,

भुञ्जीमहि वयं भैक्ष्यं जीर्णं वासो वसीमहि ।

शयीमहि महीष्टे कुर्वीमहि किमीश्वरैः ॥ १

इति सूरिभिरभिहिते नृपः ।

एकं मित्रं भूपतिर्वा यतिर्वा

एका भार्या सुन्दरी वा दरी वा ।

एकं शास्त्रं वेदमध्यात्मकं वा

एको देवः केशवो वा जिनो वा ॥११

इति महाकविप्रणीतत्वात्तरलोकसमारचनाय भं-

* स्वयं प्रभु समर्थो भवेत् यदि कमापि प्रभु क्रियते हस्ते
मनुष्याणां कार्यं कर्तुमन्यो मार्गो नास्तीति हेमचन्द्रवाक्यम्
१ C D पइहोइय २ C फज्ज करे वा गणुसह ३ A मागत आधि.
४ C वचनं ५ A वरि ६ C D अन्यनि त्रिचरणानि मान्यत्र]

वादिः सह मैत्र्यमभिलषामीति व्याहरन्, अथाप्र-
तिपिद्धमनुमतमिति तस्य महर्षेः परीक्षितचित्तवृत्तिः
श्रीमुखेन स नृपः स्वलनाकारिणां वेत्तिणां सर्वसम-
यकं ददौ । अथ तत्र गतायाते संजायमाने सुरेर्गु-
णग्रामस्तव्यं कुर्वत्युर्वीपितौ पुरोध्या विराधादामिगः
प्राह ।

विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो येऽन्येऽनुपत्राशिन-
स्तेपि स्त्रीमुखपङ्कजं मुललितं दृष्ट्वेय मोहं गताः ।
आहारं सघृतं पयोदधियुतं भुञ्जन्ति ये मानवा-
स्तेपामिन्द्रियनिग्रहः कथमहो दम्भः समालोक्य-
ताम् ॥ १ ॥

इति तद्वचनानन्तरं हेमचन्द्रः ।

सिंहो घली द्विदशूकरमासभेभ्जी
संवत्सरेण रतमिति किलैकंवलम् ।
पारापत ग्वरशिलाकणभोजनोऽपि
कामी शवत्पनुदिन यद्द काऽत्र हेतु ॥ १

तन्मुखमुद्राकारिण प्रत्युत्तरं प्रिहित मति, नृप-
प्रत्यक्षं केनापि मत्सरिणेतं मिनाश्वरा गर्पमपि न
मन्यन्ते इत्यभिहिते

संस्थितस्य कुमारपालनृपतेः स्कन्धावारमलंचक्रुः ।

*आपण पइ प्रभु होइअं' कइ प्रभु कीजइं हाथि।
फज्ज करिवां माणुसह वीजउ मागु न आत्थि ॥१

इति वचनं तथ्यं* विमृशतः श्रीमद्भुवयनमन्ति-
णा नृपतेर्निवेदितागमनाः कृतज्ञमौलिमणितया प-
रीपरोधात्सौधमानिताः । तद्राज्यप्राप्तिनिमित्तज्ञानं
स्मारयन्नृपः भवन्निः सदैव देवतार्चनावसरेऽभ्युपे-
तव्यमित्युपरोधयन्,

भुञ्जीमहि वयं* भैक्ष्यं जीर्णं वासो वसीमहि ।

शयीमहि महीष्ट्रे कुर्वीमहि किमीश्वरैः ॥ १

इति सूरिभिरभिहिते नृपः ।

एकं मित्रं भूपतिर्वा यतिर्वा

एका भार्या सुन्दरी वा दरी वा ।

एकं शास्त्रं वेदमध्यात्मकं वा

एको देवः केशवो वा जिनो वा ॥१

इति महाकविप्रणीतत्वाप्तलोकसमारचनाय भं-

* स्वयं प्रभुः समर्थो भवेत् यदि कमापि प्रभु क्रियते हस्ते

मनुष्याणां कार्यं कर्तुमन्यो मार्गो नास्तीति हेमचन्द्रवाक्यम्

१ C D पइहोइय २ C काजकरे वा मणुसह ३ A मागत आधि.

४ C वचस्तत्त्व ५ A वरं [६ B C D अन्यानि त्रिचरणानि मान्यज्ञ]

अधाम^१ धामधामार्कं वयमेव हृदि स्थितम् ॥
 यस्यास्तव्यसने ज्ञाते^२ त्यजामो भोजनं यतः ॥ १ ॥

इति प्रामाण्यनैपुण्याद्वयमेव सूर्यभक्ताः नैते “त-
 न्मुखवाधे जाते” कदाचिद्देवतावसरक्षणे तौधमागते
 मोहान्धकारधिकारचन्द्रे श्रीहेमचन्द्रे यशश्चन्द्रगणिना
 रजोहरणेनासनपदं प्रमार्ज्यं काम्बले तत्र निहिते,
 अज्ञाततत्त्वतया किमेतदिति नृपेण पृष्टः प्राह ।
 कदाचिदिह कोपि जन्तुर्भवति तदावाधापरिहाराया-
 ऽसौ प्रयत्नो, यदा प्रत्यक्षतया जन्तुर्निरीक्ष्यते तदैवे-
 दं युज्यते नापरथा वृथाप्रयासहेतुत्वादिति युक्ति-
 युक्तां नृपोक्तिमाकर्ण्य तैः सूरिभिरभिदधे ! गजतुर-
 गाद्या चमूः किं प्रतिनृपतिरिषावुपस्थिते क्रियते उत
 पूर्वमेव यथायं राजव्यवहारस्तथा धर्मव्यवहारोपीति
 तद्गुणराजितहृदा पूर्वप्रतिपन्ने राज्ये दीयमाने सर्व-
 शास्त्रविरोधहेतुत्वात् । यदाह ॥

राजप्रतिग्रहदग्धानां ब्राह्मणानां युधिष्ठिर ।
 दग्धानामिव बीजानां पुनर्जन्म न विद्यते ॥ १
 इदं पुराणोक्तं । तथाच जैनागमः ॥

सतीजनमताहिका जिनशासनदेवीव तत्तथर्मचा-
 रिणी शरीरिणीव श्रीः पाहिणीनाघी चामुन्डागोन-
 शयोराद्याक्षरेणाह्निनामा तयोः पुत्रश्चाङ्गदेवोभूत् ।
 स चाष्टवर्षदेश्यः श्रीदेवचन्द्राचार्येषु श्रीपत्तनार्त्थि-
 पात्राप्रस्थितेषु धुन्धुके श्रीमोढवसहिकायां देवनम-
 स्करणाय प्रांतेषु सिंहासनस्थिततदीयनिपद्याया
 उपरि सवयोभिः समं रममाणः शिशुभिः सहसा
 निपमाद तद्गुणव्यङ्गानां जगद्विलक्षणानि लक्षणा-
 नि श्रेष्ठ्य । अयं यदि क्षत्रियकुले जातस्तदा सार्व-
 भौमचक्रवर्ती यदि वणिह्वियकुले जातस्तदा म-
 दानात्यश्रेष्ठं शनिपद्यते तदा युगप्रधान इव क-
 ष्टिदालेपि कृतयुगमवताप्यति स आचार्य इति
 विचार्य तन्नगरव्यवहारीभिः समं तद्विषयाया चावि-
 र्गाहः प्राप्य तस्मिन्भाविते घामान्तरभाति तत्प-
 ल्या विवेकिन्या स्वागतादिभिः परितापिताः श्रीम-
 न्तन्न्दन्पुत्र यतिचतुर्विंशतमता इति व्याहृतोऽयसा
 दर्शयति मन्त्रा मन्त्रमन मन्यमाना श्रीमन्-
 लोऽहता मन्त्र मन्त्रमन मन्यमाना श्रीमन्-
 २३ विराट् मन्त्र विना विनान्तनिव्याहृष्टिः ।

नवनवतिकलभाः एतावता नवनवतिलक्षाः । त्वं
तु लक्षत्रयं समर्पयन्नौदार्यलक्ष्मणा कार्पण्यं प्रादुः-
कुरूपे । मत्सुतस्तावदनर्घ्यो भवदीया च भक्तिरनर्घ्य-
तमा तस्य मूल्ये ता भक्तिरस्तु शिवनिर्माल्यमि-
वास्पृश्यो मे द्रव्यसंचयः । इत्थं चाविगे सुतस्य
स्वरूपमभिदधाने प्रमोदपूरितचित्तः स मन्त्री अकु-
ण्ठोत्कण्ठतया तं पारिरभ्य साधु साध्विति वदन्
श्रीमानुदयनः प्राह । मम पुत्रतया समर्पितो यो-
गिमर्कट इव सर्वेषां जनानां नमस्कारं कुर्वन्
केवलमपमानपात्रं भविता, गुरुणां दत्तस्तु गुरुपदं
प्राप्य बालेन्दुरिव त्रिभुवननमस्करणीयोजायतेऽतो
यथोचितं विचार्य व्याहरेत्यादिष्टः । स भवाद्विचार
एव प्रमाणमिति वदन् गुरुपार्श्वे नीतः सुतं गुरु-
भ्योऽदीदपत् । तदनु सुतस्य प्रब्रज्याकरणोत्सव-
धाविगेन चक्रे । अथ कुम्भयोनिरिवाप्रतिमप्रतिभा-
भिरामतया समस्तदाढमयान्भोधिमुष्टिधयोऽभ्यस्त-
समस्तविद्यास्थानो हेमचन्द्र इति गुरुदत्तनाम्ना प्र-
तीतः । सकलभिद्धान्तोपनिषन्निषण्णधीः पट्टत्रिंशता
सूरिगुणैरलंकृततनुर्गुरुभिः सूरिपदेऽभिषिक्तः ॥ इति
मन्त्रिणोदयनेनादितां हेमाचार्यजन्मप्रवृत्तिमाकर्ण्य

नृपो मुमुदेतरा । अथ श्रीसोमनाथदेवस्य प्रासादा-
 रम्भे शिखरशिलानिवेशे संजाते सति पञ्चकुलप्र-
 हितवर्द्धापनिकाविज्ञासिकां नृपः श्रीहेमचन्द्रस्य गु-
 रोर्दर्शयन्, अयं प्रासादप्रारम्भः कथं निष्प्रत्यूहं प्र-
 माणभूमिमधिरोढेति पृथ्वीपरिवृढेनानुयुक्तः श्रीगा-
 न्किचिदुचितं विचिन्त्य गुरुत्वचिवात् । यदस्य
 धर्मकार्यस्थान्तरायपरिहाराय ध्वजारोपं यावदजि-
 ह्वब्रह्मसेवा, अथवा मयमांसनियमो द्वयोरेकतरं
 किमप्यङ्गीकरोतु नृप इत्यभिहिते तद्वचनमाक-
 र्ण्य मयमांसनियममभिलपन्, श्रीनीलकण्ठोपरि
 चिमुष्योदकं तं चाभियहं जग्राह। संवत्सरद्वयेन त-
 स्मिन्प्रासादे कलशध्वजाधिरोपं यावद्विवृत्ते तं
 नियमं मुमुक्षुर्गुरुनऽनुज्ञापयंस्तेरुचे । यद्यनेन नि-
 जकीर्तनेन सार्द्धमर्द्धचन्द्रचूडं प्रेक्षितुमर्हसि, त-
 द्यात्राप्यन्तं नियममाचनावसर इत्यभिधायात्थिते
 श्रीहेमचन्द्रमनन्दिने पद्मत्रिंशद्दशैर्गुरुर्नीलकण्ठीगग-
 रक्तहृदयस्तमकमेव संसदि प्रशशस म । निनिमिन-
 वैरिपरिजनस्तत्तं ज पुञ्जमनादिष्णु
 उल्लङ्घलगुणमभ्यादितं न इष्टं न कथमपि क्षमना
 दग्ध्या तनुमपि शलनां द।प्र र्दीशाचिंधं दगति ॥१

इति न्यायात्प्रेष्टिमांसादनदोषमप्यङ्गीकृत्य त-
दपवादानवादीत् । यदयममन्दछन्दानुवृत्तिपरः से-
वाधर्मकुशलः केवलं प्रभोरभिमतमेव भापते यदेवं-
तदा प्रातरूपेतः श्रीसोमेश्वरयात्रार्थमत्यर्थमभ्यर्थेत
। राज्ञा तथाकृते सूरयः प्रोचुः । यद्वुभुक्षितस्य किं
निमन्त्रणाग्रह उत्कण्ठितस्य किं केकारवश्रावणमि-
ति लोकरूढेस्तपस्विनामधिकृततीर्थाधिकाराणां को
नाम नृपतेरत्र निर्वन्धः । इत्थं गुरोरङ्गीकारे किं भ-
वयोग्यं सुखासनप्रभृति वाहनादि च लभ्यतामि-
तीरिते वयं चरणचारैरेव संचरन्तः पुण्यमुपाल-
मामहे परं वयमिदानीमाष्टलघु मितैर्मितैः प्रयाणकैः
श्रीशत्रुंजयोज्जयन्तादिमहातीर्थानि नमस्कृत्य
भवतां श्रीपत्तनप्रवेशे मिलिष्याम इत्युदीर्य तत्त-
थैव कृतवन्तः । नृपतेः समग्रसामग्र्या कतिपयैः
प्रयाणकैः श्रीपत्तनं प्राप्तम्य श्रीहंसचन्द्रमुनीन्द्र-
निलनादतिप्रमुदितस्य सन्मुखागतेन गण्ड०
श्रीचूहस्पनिनानुगम्यमानस्य महोत्सवेन पुरं
प्रविश्य श्रीसोमेश्वरप्रागादसोपानेष्वाकान्तेषु भृ-
षीठलुभृतादरादनन्तरं चिरतरानुल्यापल्लकानुमा-

नेन गाढमुपगूढसोमेश्वरालिङ्गस्य, एते जिनादपरं न
 नमस्कुर्यन्तीति मिथ्यादृग्वचसा, धान्ताचित्तस्य श्री-
 हेमचन्द्रं प्रति एवंविधा गरिराविरासीत् । यदि
 युज्यते तवैतैरुपहारैर्मनोहारिभिः श्रीसोमेश्वरमर्च-
 पन्तु भवन्तः। तत्तथेति प्रतिपद्य क्षितिपकोशादा-
 गतेन कमनीयेनोद्गमनीयेनालंरुततनुर्नृपतिनि-
 देशाच्छ्रीवृहस्पतिना इत्तहस्तावलम्बः प्रासाद-
 देहलीमधिरुह्य किञ्चिद्विचिन्त्य प्रकाशं । अस्मि-
 न्प्रासादे कैलासनिवासी महादेवः साक्षादस्तीति
 रोमाञ्चकञ्चुकितां तनुं विभ्राणो द्विगुणीक्रियता-
 मुपहार इत्यादिश्य शिवपुराणोक्तदीक्षाविधिना-
 वहाननावगुण्ठनमुद्रामन्तन्यासविसर्जनोपचार।दि-
 भिः पञ्चोपचारविधिभिः शिवमभ्यर्च्य तदन्ते

यत्र तत्र समये यथा तथा

यांति मोक्षमिधया यथा तथा ।

वीतदोषकुलुपः म चन्द्रवा-

नेक एव भगवन्नमोस्तु ते ॥ १ ॥

भवर्षाजाङ्कुरजनना गगाद्या क्षयमुपागता यस्य ।

ब्रह्मा वा विष्णुर्गं महेश्वरं वा नमस्तस्मै ॥ २ ॥

इत्यादिस्तुतिभिः सकलगजलोकान्विते राज्ञि

सविस्मयमवलोकमाने दण्डप्रणामपूर्वं स्तुत्वा श्री-
हेमाचार्य उपरते सति स नृपः श्रीवृहस्पतिना
ज्ञापितपूजाविधिः समधिकवासनया शिवाचानन्तरं
धर्मशिलायां तुलापुरुषगजदानादीनि महादानानि
दत्त्वा कर्पूरारात्रिकमुत्तार्य समग्रं राजवर्गमपसार्य
तद्गर्भगृहान्तः प्रविश्य, न महादेवसमो देवः न
मम तुल्यो नृपतिः न भवत्सदृक्षो महर्षिरिति
भाग्यवैभववशादत्र सिद्धे त्रिकसंयोगे बहुदर्शन-
प्रमाणप्रतिष्ठासंदिग्धे देवतत्त्वे मुक्तिपदं दैवतम-
स्मिंस्तीर्थे तप्यगिरा निवेदयेत्पभिहितः श्रीहेमा-
चार्यः किञ्चिद्धिया निध्याय नृपं प्राह । अलं पु-
राणदर्शनोक्तिभिः श्रीसोमेश्वरमेव तव प्रत्यक्षी-
करोमि, यथा तन्मुखेन मुक्तिमार्गमवैपीति त-
द्वाक्यात्किमेतदिति जाघटीतीति विस्मयापन्न-
मानसे नृपे निश्चितमत्र तिरोहितमस्त्येव दैवत-
मावांगुरूक्तयुक्त्या निश्चलावाराधकौ तदित्थं इन्द्रसि-
द्धौ सुकरं दैवतप्रादुःकरणं, मया प्राणिधानं क्रियते भ-
वता कृष्णागुरूत्क्षेपश्च कार्यस्तदा स परिहार्यो यं य-
दा व्यक्षः प्रत्यक्षीभूय निषेधयति देवं । अथोभाभ्याम-
पि तथा क्रियमाणे धूमधूम्यान्धकारिते गर्भगृहे नि-

वर्णेषु नक्षत्रमालादीपकेषु आकस्मिके प्रकाशे द्वाद-
शात्ममहसीव प्रसरति, नृपो नयने संध्रमाद्गुन्मृज्य
यावदालोकते तावज्जलाधारोपरि जात्यजाम्बूनद-
द्युतिं चर्मचक्षुषां तुरालोकमप्रतिमरूपमसंभाव्य-
स्वरूपं तपस्विनमद्राक्षीत् । तं पदाङ्गप्रभृति त-
ज्जटाद्यधि करतलेन संस्पृश्य निश्चितदेवतावतारः
पचाङ्गचुम्बितायनितलं प्रणिपत्य भक्त्या भूमनिति
विज्ञपयामास । जगदीश भवदर्शनाल्हतार्थं दृशी
आदेशप्रसादाल्हतार्थं श्रवणयुगलमिति विज्ञप्य
तूर्णी स्थिते मोहनिशादिनमुखात्तन्मुखादिति
दिव्या गीराविरासीत् । राजन्नयं महर्षिः सर्वदेव-
तावतारः । अजिह्वपरब्रह्मावलोककरतलकलित-
मुक्ताफलवत्कालत्रयविज्ञातस्वरूपः । एतदुपदिष्ट-
एवासंदिग्धो मुक्तिमार्गं इत्यादिश्य तिरोभूते भू-
तरतागुन्मनीभावं भजति भूपती, रेचितप्राणायाम-
पवनः श्रुतीकृतासनबन्धः श्रीहेमचन्द्रो यार्जनामिति
वाचमुवाच । तावदिष्टदेवतसंकेतारयत्तगज्याभिमा-
नो "जीवप आदावधार्यतामिति" व्याहृतिपरे गुरौ
विनयनघ्नमौलिर्षत्कल्पमादिशेति व्याजहार । अथ

सविस्मयमवलोकमाने दण्डप्रणामपूर्वं स्तुत्वा श्री-
हेमाचार्य उपरते सति स नृपः श्रीवृहस्पतिना
ज्ञापितपूजाविधिः समधिकवासनया शिवार्चानन्तरं
धर्मशिलायां तुलापुरुषगजदानादीनि महादानानि
दत्त्वा कर्पूरारात्रिकमुक्तार्यं समग्रं राजवर्गमपसार्य
तद्गर्भगृहान्तः प्रविश्य, न महादेवसमो देवः न
मम तुल्यो नृपतिः न भवत्सदृक्षो महर्षिरिति
भाग्यवैभववशादत्र सिद्धे त्रिकसंयोगे बहुदर्शन-
प्रमाणप्रतिष्ठासंदिग्धे देवतत्त्वे मुक्तिपदं दैवतम-
स्मिंस्तीर्थे तय्यगिरा निवेदयेत्पभिहितः श्रीहेमा-
चार्यः किञ्चिद्धिया निध्याय नृपं प्राह । अलं पु-
राणदर्शनोक्तिभिः श्रीसोमेश्वरमेव तव प्रत्यक्षी-
करोमि, यथा तन्मुखेन मुक्तिमार्गमवैपीति त-
द्वाक्यात्किमेतदिति जायतीतीति विस्मयापन्न-
मानसे नृपे निश्चितमत्र निरोहितमस्त्येव दैवत-
मावांगुरुक्तपुन्या निश्चलावाराधकौ तदित्यं द्वन्द्वति-
द्धौ मुकरं दैवतप्रादुःकरणं, मया प्राणिधानं क्रियते भ-
वता कृष्णागुरुत्क्षेपश्च कार्यस्तदा स परिहार्यो यं य-
दा व्यक्षः प्रत्यक्षीभूय निषेधयति देवं । अथोभाभ्याम-
पि तथा क्रियमाणे धूमधूम्यान्धकारिते गर्भगृहे नि-

र्वाणेषु नक्षत्रमालादीपकेषु आकस्मिके प्रकाशे द्वाद-
 शात्ममहसीव प्रसरति, नृपो नयने संध्रमादुन्मृज्य
 चावदालोकते तावज्जलाधारोपरि जात्यजाम्बूनद-
 द्युतिं चर्मचक्षुषां दुरालोकप्रतिमरूपमसंभाव्य-
 स्वरूपं तपस्विनमद्राक्षीत् । तं पदाङ्गप्रभृति त-
 ज्जटावधि करतलेन संस्पृश्य निश्चितदेवतावतारः
 पचाङ्गचुम्बितावनितलं प्रणिपत्य भक्त्या भूमनिति
 विज्ञपयामास । जगदीश भवदर्शनाल्लतार्थं दृशौ
 आदेशप्रसादाल्लतार्थं श्रवणयुगलमिति विज्ञप्य
 तूर्णो स्थिते मोहनिशादिनमुखात्तन्मुखादिति
 दिव्या गरिाविरासीत् । राजन्नयं महर्षिः सर्वदेव-
 तावतारः । अजिह्वपरब्रह्मावलोककरतलकलित-
 मुक्ताफलवत्कालत्रयविज्ञातस्वरूपः । एतदुपदिष्ट-
 एवासंदिग्धो मुक्तिमार्ग इत्यादिश्य तिरोभूते भू-
 तयतावुन्मनीभावं भजति भूपतौ, रेचितप्राणायाम-
 पवनः श्लथीकृतामनःबन्धः श्रीह्रिमचन्द्रो याज्ञनामिति
 वाचमुवाच । तावदिष्टैवतसंकतार्यक्तगज्याभिमा-
 नो "जीवप आदावधार्यतामिति" व्याहृतिपरे गुरौ
 यिनयनममैलिर्यन्कृत्वामादिशेति व्याजहार । अथ

तत्रैव नृपतेर्यावज्जीवं पिशितप्रसन्नानियमं दत्त्वा
 ततः प्रत्यावृत्तौ गुरुक्षमापती श्रीमदणाहिल्लपुरं प्रा-
 पतुः । श्रीजिनवदननिर्गमपावनीभिः शुद्धसिद्धान्त-
 गीर्भिः प्रतिबुद्धो नृपः परमार्हतविरुद्धं भजे । तद-
 भ्यर्थितः प्रभुः त्रिपष्टिशलाकापुरुषचरितं विंशति-
 वीतरागस्तुतिभिरुपेतं पवित्रं योगशास्त्रं रचयांच-
 कार । प्रभोरादेशाच्चाज्ञाकारिष्वष्टादशदेशेषु चतुर्द-
 शवत्सरप्रमितां सर्वभूतेषु मारिं निवारितवान् ।
 तेषु तेषु च देशेषु चत्वारिंशदधिकानि चतुर्दशश-
 तानि विहाराणां कारयामास । सम्यक्कमूलानि
 द्वादशतान्यङ्गीकुर्वन्नऽदत्तादानपरिहाररूपे तृतीयव्रते
 व्याख्यायमाने रुदतीवित्तदोषान् पापैकनिबन्धनान्
 ज्ञापितो नृपस्तदधिकृतं पञ्चकुलमाकार्यं द्वास्त-
 तिलक्षप्रमाणं तदीयपट्टकं विपाटय मुमोच । त-
 स्मिन्मुक्ते ॥

न यन्मुक्तं पूर्वं रघुनहुपनाभागभरत-
 प्रभृत्युर्वानाथैः कृतयुगकृतोत्पत्तिभिरपि ।

विमुञ्चन्कारुण्यात्तदपि रुदतीवित्तमधुना

कुमारदनापाल त्वमसि महतां मस्तमकमणिः ॥१॥

(१मांममादिरयोर्निषध २ एकः क्षमायाः शयिव्या अन्यः क्षान्तेः पतिः)

इति विद्वद्भिः स्तूयमानं

अपुप्राणां धनं एतन्नपुत्रो भवति पार्थिवः ।

स्यं नु संतोषतो मुञ्चन्सत्यं राजपितामहः ॥ १ ॥

इति प्रभुरपि नृपतिमनुमोदवापके ॥ अथ
गुणप्रदेशीयं गुंवरनाथानं विप्रहंतुं श्रीमदुद-
यनभन्निजं दलनायरीकृत्यं समस्तकटकवन्धेन स-
मं । प्रस्थापयामास सोपि श्रीवर्द्धमानपुरं प्राप्य
श्रीयुगादिदेवपादाभिन्नंशुः पुरः प्रपाणकाय स-
मस्तमण्डलेभ्रगन्नभ्यर्च्य स्वयं विमेलगिरिमा-
गतः विशुद्धश्रद्धया श्रीदेवपादानां पूजादि वि-
धाय पावत्पुरतो विधिर्घृत्यगन्दनां विधत्ते ताव-
न्नक्षत्रमालाया दीपपतिं देदीप्यमानामादाय मूपरुः
वाष्टमयप्रासादविले श्राविशत् । देवाङ्गरक्षस्त्याजि-
तस्तदनु स मन्ती समापिभङ्गात्काष्ठमपवेद्यप्रासाद-
विष्णंमनवाज्जीर्णांढारं चिकीर्षुः श्रीदेवपादानां पु-
स्त एकधन्नादीनभिघहानजग्राह । तदनु कृतप्रपा-
ण स्कन्धवाग्मपुण्य तेन प्रत्यर्पिता रामं समरे
जायमानं परं पराजिते नृपयत् श्रीमदुदयनः स-
नुसम्धी । नदा तत्प्रहारजर्जरितदह आवासं नीति

सकरुणं क्रन्दन् स्वजनैस्तत्कारणं प्रष्टुः सन्निहिते
मृत्यौ श्रीशत्रुञ्जयशकुनिकाविहारयोर्जीर्णोद्धारस्वा-
च्छया देवक्रुणं प्रष्टिलग्रं मन्त्री प्राह । अथ तैर्भव-
न्नन्दनौ वाग्भटाद्यभटनामानौ गृहीताभिग्रहौ ती-
र्थद्वयमुद्धारिष्यत इत्यर्थं वयं प्रतिभुवः इति तद-
ङ्गीकारात्पुलकिताङ्गः धन्यमन्यः अन्त्याराधनकृते
स मन्त्री कमपि चारित्रिणमन्वेषयामासा तस्मिन्न-
नुपलभ्यमाने कमपि वण्ठं तद्वेषमानीय निवेदिते
मन्त्री तदङ्गी ललाटे परिस्पृशन् तत्समक्षं दशधारा-
धनां विधाय श्रीमानुदयनः परलोकं प्राप। वण्ठस्तु
चन्दनतरोरिव तद्वासनापरिमलेन क्षुद्रद्रुमवदामितो
ऽनशतप्रतिपत्तिपूर्वकं रैवतके जीवितान्तं चकार ।
अथाणहिल्लपुरं प्राप्तैस्तैः स्वजनैस्तं वृत्तान्तं ज्ञापि-
तौ वाग्भटाद्यभटौ तानेवाभिग्रहान्गृहीत्वा जीर्णो-
द्धारमारभाते । वर्षद्वयेन श्रीशत्रुञ्जये प्रासादेऽनि-
ष्पन्ने उपेत्यागतमानुषेण वर्द्धापनिकायां वाच्यमा-
नायां पुनरागतेन द्वितीयपुरुषेण प्रासादः स्फुटित
इत्युच्ये । ततस्तत्रत्रपुप्रायां गिरं निशम्य श्रीकुमा-
रपालभूपालमाष्टच्छय महं० कपेर्दिनि श्रीकरणमुद्रां

नियोज्य तुरंगमाणां चतुर्भिः सहस्रैः सह श्रीशत्रुं-
जयोपत्यकां प्राप्य स्वनाम्ना वाग्भटपुरनगरं निवे-
शयामास । सधमप्रासादे पवनः प्रविष्टो न निर्पा-
तीति स्फुटनहेतुं शिल्पिभिर्निर्णीयोक्तं धमहीने च
प्रासादे निरवद्यंतां विमृश्याऽन्वयाभावे धर्मसंतां-
नमेवास्तु पूर्वोद्धारकारिणां श्रीभरतावीनां पङ्क्तौ
नामास्तु, इति तेन मन्तिणा दीर्घदर्शिन्या बुद्ध्या
विभाव्य धमभित्योरन्तरालं शिल्पाभिर्निचितं वि-
धाय वर्षत्रयेण निष्पन्नप्रासादे कलशदण्डप्रतिष्ठायां
श्रीपत्तनसंघं निमन्त्रणापूर्वमिहातीय महता महेन
सं० १२११ वर्षे घ्वजारीपं मन्त्री कारयामास ।
स शैलमयत्रिम्यस्य मम्नाणीयखनीसक्तपरिकरमा-
नीय निवेशितवान् । श्रीवाग्भटपुरे नृपतिर्पितुर्ना-
म्ना त्रिभुवनपालविहारे श्रीपार्श्वनाथं स्थापितवान् ।
तीर्थपूजाकृते च चतुर्विंशत्यारामान्नगरे परितो
वप्रं देवलाकस्य ग्रामवासोदि दत्त्वा चैतत्सर्वं का-
रयामास । अस्य तीर्थोद्धारस्य व्यवये

१. वाग्भट. २. निमन्त्रयता च (१ धमहीन विहार कारयेतुः
यत्र नामाव इति शिल्पशास्त्रोक्तत्वात्) ४. १११० ११११ ॥ १ ॥
५. नृपतिनादि

२२० प्रबन्धचिन्तामणिःसर्ग. ४

पष्टिलक्षयुता ६० कोटी व्ययिता यत्र मन्दिरे ।

स श्रीवाग्भटवेवोत्र वर्ण्यते विबुधैः कथम् ॥

इति श्रीशत्रुंजयोद्धारप्रबन्धः

॥ अथ विश्वैकसुभटेन श्रीआम्रकभटेन पितुः श्रे-
यसे भृगुपुरे श्रीशकुनिकविहारप्रासादप्रारम्भे खन्य-
माने गर्तापुरे नर्मदासान्निध्यादकस्मान्मिलितायां
भूमौ वाधितेषु कर्मकरेषु कृपापरवशतयात्मानमेवा-
मन्वं निन्दन्सकलत्रपुत्रस्तत्र झम्पामदात् ॥ तत्साह-

१ A सप्तपष्टि.

[२ वर्षरुद्रार्कसंख्यैः स्वननकवचमा विक्रमार्कात्मयातै-

र्पातैनाः सिद्धशैले जिनपतिभुवनं वाग्भटः प्रोदद्धार ॥

इति चा. कु. च. स. ७)

३ C द्वाधित.

• तत्संबन्धश्रायम् ॥

तास्मिन् कृते काचिद्दृश्यरूपा

देवी नगादामृदुनादमेवम् ।

नारीनृरूप मिथुन यदीह

निहंसि तत्कार्यमिदं भवेत् ॥ ८

निपीय तां वाचमवाच्यरूपां

दध्यौ हृदीं सचिवाधिराज ।

मिध्यादृशो देवननंगाभान्

विगीदृशान् दुष्टननान् गुरान् हा ॥ ९

नुदोमि नीवान् त्रिनभमविज्ञान्

सांतिशयांच्छिंन्प्रत्युहे निराकृते । शिलान्यासपूर्वे

ऽर्षाणां वचोभिः किमु निर्दयानाम् ।
 विमानिताश्चैत्यममी विधाने
 दास्यन्ति; महाभिह, नो हि मह्यम् ॥ १०
 हत्वात्मानं तादेह निखिलाच्चिर्नरांतरतोपयित्वा
 : कार्यं सिद्धिं द्रुततरमिदं प्रापयाभ्येष धर्म्यम् ।
 नूनं प्राणागमनमनसोऽमी गमिष्यन्ति काला—
 चरमादेभिः स्थिरमतिघ्नैः पुण्यमत्रार्भयामि ॥ ११
 गर्ते तस्मिन् यममुत्तमे सानुकन्यः स क्षपां
 नि.कम्पान्तः सरभसमदाशार्पया सार्द्धमुद्यैः ।
 हाहाहारं शरतरगिरा चक्रिरे तत्र लोहाः
 मान्तं मासे सति नरपरं को न दुःखी भवेत् ॥ १२
 समुद्यते साधु परार्थमेकः—
 मित्रे गते तत्र तदास्तदेशम् ।
 सञ्जकमाक्रन्दपरं क्रोद्ध
 तमोविलिखेव बभूव पृथ्वी ॥ १३
 अथान्तरिक्षान्तरिता तमाह
 सा ध्यन्तरी सावगुणेन तुष्टा ।
 वरं वृणु माणवेषेऽवधेहि
 या सादमं विस्मयकारि विश्वे ॥ १४
 भवत्परिशार्थमहारिं सर्वे—
 मेतन्मया मायितयात्र र्भवे ।
 त्वमेव देवागुवमानवानां
 सर्वेन मन्त्रित्वे विमनोषि चित्रम् ॥ १५
 एव वदन्ती च मुद ददाना

समस्तप्रासादे, निष्पन्ने, कलशदण्डप्रतिष्ठावसरे न-
 गरसंघान्निमन्त्रणपूर्वं तत्रानीय यथोचितमज्ञानव-
 खाभरणादिसन्मानैः सन्मान्य सामन्तेषु यथागतं
 प्रहितेषु, आसन्ने लग्ने संजायमाने भट्टारकश्रीहे-
 मचन्द्रसूरिपुरस्सरं सनृपतिं श्रीमद्वर्णाहिल्लपुरसंघं
 तत्रानीयातुच्छवात्सल्यादिभिर्भूषणादिदानैः संतर्प्य
 ध्वजाधिरोपाय संचरन्नऽर्थिभिः स्वयं स्वं मन्दिरं मु-
 पितं कारयित्वा श्रीसुव्रतप्रासादे ध्वजं महाध्व-
 जोपेतमध्यारोप्य हर्षोत्कर्षात्तत्रानालस्यं लास्यं
 विधाय तदन्ते भूपतिनाऽभ्यर्थित आरात्रिकं, गृह्णन्
 तुरङ्गं द्वारभट्टाय वत्त्वा राज्ञा स्वयं कृततिलकाव-
 सरे द्वासप्तत्या सामन्तैश्चामरपुष्पवर्षादिभिः कृ-
 तसाहाय्यस्तदाभ्यागताय वन्दिने कृतकङ्कणवितरणो
 वाहुभ्यां धृत्वा बलात्कारेण नृपेणावतार्यमाणा-
 रात्रिकमङ्गलप्रदीपः श्रीसुव्रतस्य च गुरोश्चरणौ प्रण-
 म्य साधर्मिकवन्दनापूर्वं नृपतिं स त्वारात्रिकहेतुं

देवी तदा त विदधेऽक्षमाङ्गम् ।

स्थान्साहस यस्य नरस्य शस्य

तस्यात्र सेवां स्नयन्ति देवाः ॥ १६

इत्यादि चारित्रमुन्दरमणिठत नृमारपालचारित्रसप्तमसर्गाद्विधेयम् ॥

(१ भुष्ट १ गृह्णान)

प्रहारे देवीमूर्तिरेव स्वस्थानादुपेत्य वज्रपाणिप्रहा-
रेभ्यो रक्ष रक्षेत्युच्चरन्ती प्रभोश्वरणयोर्निपपात । इ-
स्थमनवद्यविद्यावलात्तन्मूलानां मिथ्यादृग्यन्तराणां
दोषं निरृह्य श्रीसुव्रतप्राप्तादमाजग्मुः ।

संसारार्णवसेतवः शिवपथप्रस्थानदीपाङ्कुरा
विश्वालम्बनयष्टयः परमतदयामोहकेतूद्गमाः ।

किं वास्माकमनोमतङ्गजदृढालानैकलीलाजुप-
स्तायन्तां नखरश्मयश्वरणयोः श्रीसुव्रतस्वामिनः १

इति स्तुतिभिः श्रीमुनिसुव्रतमुपास्य श्रीमदाश्रम-
टमुह्लाषस्नानेन पट्टकृत्य यथागतमागुः । श्रीमदुद-
यन्चैत्ये शकुनिकाविहारे घटीगृहे राज्ञः कौङ्क-
णनृपतेः कलशत्रयं स्थानत्रये न्यास्यते ॥

॥ इति श्रीराजपितामहाश्रमटप्रबन्धः ॥

(१ रोगमुक्तस्नानेन) २ ७ उच्चाप्य निरोगं कृत्वा ३ एवमार्हत-
शिरोमणेः प्रभोर्महिमा श्रीमद् ४ कलशत्रितयं ५ एवं शकुनिका-
विहारोद्दारे कोटिद्वयं व्ययितम्

• (कं)—मिरिपुत्रे नयरे चन्द्रगुप्तो राया तस्म चन्दलेहांभारिआ
मीसे सत्तहं पुत्ताण उवारि मुद्रमणा नाम धूआ जाआ । सउणाभिवेतुमं
माणेण पहया . गुरुण वयण मुच्चा च्चइयस्स उद्दारं कारेइ ॥
मिरिसुव्वयमापेमिद्धिगणाणन्तर इकारमेहि लरकेहि चुलसीइ स-
हस्तीहि चउमयसजरोहि वामाणं अदएहि विकमाइच्चसक्च्छरो पयट्ठी

पर्जन्य इव भूतानामाधारः पृथिवीपतिः ।

विकलेपि हि पर्जन्ये जीव्यते न तु भूपतौ १ ॥ १

वाक्यमिदमाकर्ण्य नृपतेर्मेघ ऊपम्या इति कुमार-

पालेनाभिहिते सर्वेष्वपि सामाजिकेषु न्युञ्छनानि

कुर्वाणेषु तदा कपर्दिमन्त्रिणमवाङ्मुखं वीक्ष्य, एका-

न्ते नृपपृष्ट एवमवादीत्। ऊपम्याशब्दे स्वामिना स्व-

यमुच्चरिते सर्वव्याकरणेष्वेतत्प्रयोगापेतेषु छन्दोनु-

वर्तिभिर्न्युञ्छनानि क्रियमाणे मम द्वेषाऽवाङ्मुख-

त्वमुचितं । तथा वरमराजकं विश्वं न तु मूर्खो रा-

जेति प्रतीपभूपालमण्डलेष्वपकीर्तिः प्रसरति । अ-

तोऽस्मिन्नर्थे उपमेयं ऊपम्यं उपमेत्याद्याः श-

ब्दाः शुद्धाः । तद्वचनानन्तरं राजा शब्दव्युत्पत्ति-

हेतवे कस्याप्युपाध्यायस्य समीपे मातृकापाठात्प्र-

भृति शास्त्राण्यारभ्यैकेन वर्षेण वृत्तिकाव्यत्रयमधीतं

विचारचतुर्मुखविरुद्धमर्जितम् ॥

॥ इति विचारचतुर्मुखश्रीकुमारपालाध्ययनप्रबन्धः ॥

कस्मिन्नप्यऽवसरे विश्वेश्वरनामा कविर्वाराणस्याः

श्रीपत्तनमुपागतः श्रीहमसूरीणां संसदि प्रातः ।

(१ सर्ग १ छां. १३) २ CD अपप्रयोगे एतस्मिन् ३ ७ पू-
तिहाय्याना. ४ कथमितिचिन्तनमण्डनमूरुत्तुरुमारपाठपरित्रंष्ट्रष्टयम

शब्दच्छलेन हकारो रडइ । किमद्यापीत्यभिहित-
मात्रेण वचस्तत्त्वविदाऽनेनेदानीमुक्तं । यतः पुरा
मातृकाशास्त्रे हकारः प्रान्ते पठ्यते अत एव ह रड-
इ साम्प्रतं त्वऽस्मिन्नामनि प्रथमतया मात्राधिकश्च

॥ इति हरडइ प्रबन्धः ॥

॥ कदाचित् केनापि पण्डितेनोर्वशी-
शब्दे शकारस्तालव्यो दन्त्यो वेत्तिष्ठे याव-
त्यभवः किञ्चित्समादिशन्ति तावत्, उरुंन् अश्नु-
ते उर्वशीति पत्रकं लखित्वा श्रीकपर्दिना प्र-
भोस्तसङ्गे मुक्तं । तत्राप्यात्तालव्यशकारनिर्णय-
स्तदये प्रभुभिरभिहितः । इत्युर्वशीशब्दप्रबन्धः ॥

अथान्यदा सपादलक्षीयराजस्य कश्चित्सान्धिवियहि-
कः श्रीकुमारपालनृपतेः सभायामुपेतो राज्ञा भव-
त्स्वामिनः कुशलमिति एष्टः । स मिथ्याभिमानी
पण्डितमानी च विश्वं लातीति विश्वलस्तस्य च को
विजयसन्देहः । राज्ञा प्रेरितेन श्रीमता कपर्दिना
मन्त्रिणा । श्वलश्वल आशुगतौ । इति धातोर्विरि-
व श्वलति नश्यतीति विश्वलः । इत्येवं प्रधाने-
न तन्नामदूपणं विज्ञप्त, इति स राजा निश्चर्रा-

२२८ प्रबन्धाचिन्तामणिः सर्ग, १

प्रभासस्य क्षेत्रे मम हृदयमुत्कण्ठितमदः ॥ १

इत्युत्काष्ट्यमानो नृपसत्कृतः स यथास्थानमगा-
त् । कदाचिदेव श्रीकुमारपालविहारे नृपाहूताः प्र-
भवः श्रीकपर्दिना दत्तहस्तावलम्बा यावत्सोपान-
मारोहन्ति तावन्नर्त्तक्याः कञ्चुके गुणमाकृष्यमाणं
विलोक्य श्रीकपर्दी ।

*सोहग्गीउ सहिकञ्चुपउ जुत्त उत्ताणु करेइ ।

एवमुत्का यावद्विलम्बते ।

*पुट्टिहि पच्छइ तरुणीयणु जसु गुणगहणु करेइ ॥ १

इति श्रीप्रभुपादैरुत्तरार्द्धमपूरि ॥ कदाचित्प्र-

त्पूपे श्रीकपर्दिमन्ती प्रणामानन्तरं हस्ते किमेतदिति

पृष्टः स प्राकृतभाषया हरड इति विज्ञपयामास । प्र-

भुभिरुक्तं किमद्यापि आहतप्रतिभतया, तद्वचनच्छ-

लमाकलय्य कपर्दिनोक्त इदानीं न कुतोन्त्याप्याद्यो-

भूत् । मात्राधिकश्च । हर्पाश्रुपरिपूर्णदृशः प्रभवः

श्रीरामचन्द्रप्रभृतिपण्डितानां पुरस्तात्तद्यातुरीं प्रश-

कांसुः । तैरज्ञाततत्त्वैः किमिति पृष्टो हरड इति

श्रीपत्तन रम्यतः मतिरुत्तरो युक्तोत्तान रमेति ।

इ. (१) मगं श्राव (निरुम्बैः) तरुणीजनो यस्मान् गुणग्रहणं (१-

ना २३ ॥ १ !

• सी ५

• पृष्ठे ५

वणिग्त्राह्मणयोर्युज्यते कृताभक्ष्यनियमस्य क्षा
यस्य तु न तेन पिशिताहारस्यानुस्मरणं भवत
त्यमेवेति पृथ्वीपतिरभिधाय पूर्वभक्षितस्याभक्ष
स्य प्रायश्चित्तं याचितवान् । द्वात्रिंशद्दशानसंर
यां द्वात्रिंशद्विहारान्कारयेति । राज्ञा तथाकृ
प्रभुदत्ते लग्ने वटपद्मकाञ्चिजप्रासादे मूलना
प्रतिष्ठां कारयितुं श्रीपत्तनमुपेयुषि कान्दनाधि
वहारिणि तन्नगरमुख्ये प्रासादे तद्विन्ध्यं मुक्त
यावदुपहारान्गृहीत्वा स पुनरुपैति तावन्नृपतेरङ्ग
क्षकैर्निरुद्धे द्वारि अन्तः प्रवेशमलभमानः किय
काले व्यतिक्रान्ते उत्पितैर्द्वारपालकैर्व्यर्तते प्र
ष्ठाकाले स तत्र प्रविश्य प्रभोः पादमूले लगित
सोपालम्भं रुरोदा प्रभुभिरन्यथा दुरपनेयं तस्य दुःख
मिति विमृश्य रङ्गमण्डपाद्वहिर्भृन्वा नक्षत्रचारेण स
लग्नमुद्रितं व्याधि विलाक्य घटिकोमंशन्धन नैमिचि
केन यस्मिन्मध्ये विम्यानि प्रतिष्ठापितानि तेषां त
र्पत्रयमायुः सम्प्रतितने लग्ने तु प्रतिष्ठितमिदं चि
रायसिति प्रभुनिगादिष्टा स तदेव प्रतिष्ठामकारयत्

त्प्रभूक्तं तथैव जज्ञे ॥

इत्यभक्ष्याभक्षणप्रायश्चित्तप्रबन्धः ॥

मयापहृते धने पुरा कश्चिन्मूपको मृतस्तत्प्रायश्चित्ते
राज्ञा याचिते तच्छ्रेयसे प्रभुभिस्तन्नामाङ्कितो वि-
हारः कारितः । तथाच कयापि व्यवहारिवध्वाऽ-
ज्ञातज्ञातिनामग्रामसंबन्धया पथि दिनत्रयं बुभुक्षि-
तो नृपतिः शालिकरन्ध्रेण सुहितीरुतस्तत्कृतज्ञत-
या तत्पुण्याभिवृद्धये करन्वविहारं श्रीपत्तनेऽकारयत्
॥ तथा यूकाविहारश्चैवं । सपादलक्षदेशे कश्चिदवि-
वेकी धनी केशसंमार्जनावसरे प्रियार्पितां यूकां
करतले संगृह्य पीडाकारिणीं तां तर्जयंश्चिरेण मृ-
दित्वा व्यापदयामास । संनिहितेनामारिकारिपञ्च-
कुलेन स श्रीमदणहिल्लपुरे समानीय नृपाय निवे-
दितः । तदनु प्रभूणामादेशात्तदण्डपदे तस्य सर्व-
स्वेन तत्रैव यूकाविहारः कारितः ॥

यूकाविहारप्रबन्धः ॥

स्तम्भतीर्थे सामान्ये सालिगवसहिकाप्रासादे
प्रभूणां दीक्षाक्षणो बभूव रत्नविम्बालंकृतस्तत्र
निरुपमो जीर्णोद्धारः कारितः ॥

इति प्रभदीक्षावसहिकाया उद्धारप्रबन्धः ॥

अथ श्रीसोमेश्वरपत्तने कुमारविहारप्रासादे बृहस्पति-
नामा गण्डः कामप्यंरतिं कुर्याणः प्रभोरप्रसादाद्ब-
ष्टप्रतिष्ठः श्रीमदणहिल्लपुरं प्राप्य षोढावश्यके प्रौढिं
प्राप्य प्रभून् सिपेवे । कदाचिच्चातुर्मासिकपारणके
प्रभूणां पादयोर्द्वादशावर्त्तवन्दनादनु ।

चतुर्मासी यावत्तद्वं पदयुगं नाथ निकषा
कषायप्रध्वंसाद्विरुतिपरिहारघ्नतामिदम् ।

इदानीमुद्भिद्यन्निजचरणानिलोंटितकंले-
र्जलक्लिनैरन्नैर्मुनितिलक वृत्तिर्भवतु मे ॥ १

इति विज्ञपयंस्तत्कालागतेन राज्ञा प्रसन्नान्प्रभून्वि-
मृश्य स पुनरेव तत्पददानप्राप्तीकृतः ॥

इति बृहस्पतिगण्डस्य पुनः पददानप्रबन्धः ॥

अन्यदा सर्वायसरस्थितेन राज्ञालिङ्गनामा बृद्धः
प्रधानपुरुष इत्यष्टच्छत । यदहं श्रीसिद्धनृपते-
र्हानः स्नानोऽधिको वा । तेन चाच्छलप्रार्थ-
नापुर्वं श्रीसिद्धनृपतेः पणवतिर्गुणा ह्ये दोग्ये ।
म्याभिनम्नु हे गृणा तन्मन्थ्य एव दाया इति

२३४ प्रवन्धचिन्तामणिः सर्गः ४

तद्वाक्यादनु दोषमये आत्मनि विरागं कथानो य
वञ्चुरिकां चक्षुषि क्षिपति तावदाशयविदा तेने
व्यज्ञपि। श्रीसिद्धनृपतेः पणवतिगुणाः संग्रामाऽ
भटतास्त्रीलम्पटतादोषाभ्यां तिरोहिताः । कार्पण्य
द्वयो भवदोषाः समरगूरतापरनारीसहोदरतागुण
भ्यामपन्हुता इति तद्वचसा स पृथ्वीनाथः स्वस्थ
वस्थस्तस्थौ ॥

इत्यालिङ्गप्रवन्धः ॥

अथ पुरा श्रीसिद्धराजराज्ये पाण्डित्ये स्पर्धमानं
वामराशिनामा विप्रः प्रभूणां प्रतिष्ठानिष्ठामस
हिष्णुः ।

यूकालक्षशांतावलीवलवंलहोलोहसत्कम्वलो
दन्तानां मलमण्डलीपरिचयाहुर्गन्धरुद्धाननः ।
नाशावंशविरोधनात्रिणिगिणंत्पादप्रतिष्ठास्थितिः
सोऽयं हेमडसेवडः पिलपिलत्खल्लिः समागच्छति।
इति तदीयममन्दं निन्दास्पदं वचनमाकर्ण्यान्तर्भू
तामर्पयत्तर्जनापरं वचः प्रभुभिरभिहितं पण्डित वि
शेषणं पृथमिति भयता किं नार्थात्तमतोऽतः परं से
वडहेमड इत्यभिधेयमिति, सेवकैः कुन्तपश्चाद्भागेना

दृश्य मुक्तः। श्रीकुमारपालनृपते राज्येऽशास्त्रो वध इति
तदृत्तिछेदः कारितः । स ततः परं कणभिक्षया प्रा-
णाधारं कुर्वाणः प्रभूणां पौषधशालायाः पुरतः स्थि-
तः । आनादिभूपतितपस्विभिरधीयमानयोगशास्त्र-
माकर्ण्योऽऽठतयेदमपाठीत् ।

भातद्वकारणमकारणदारुणानां

क्लेशुं गालिगरलं निरगालि येषाम् ।

पां जटाधरफटाधरमण्डलानां

योगशास्त्रवचनामृतमुज्जिहीते ॥ १

ति तद्वचसाऽमृतधारासारेण निर्वाणपूर्वोपतापा-
स्मै द्विगुणां वृत्तिं प्रसादीकृतवन्तः ॥

ते वामराशिप्रबन्धः ॥

। कदाचिच्चारणौ द्वौ सुराग्रमण्डलनिलयौ दूहा-
ग्या स्पर्धमानौ श्रीहेमाचार्येण यो व्याख्यायते
परस्य हीनोपक्षयं ददातीति प्रतिज्ञाय श्रीमद-
च्छपुरं प्रापनुः तदैकेन प्रभुसमागतेन ।

च्छवाणिमुहकाणि एषद्वं भागी मुह भंरुं ।

रिअच्छाणि जं ईमरंतं ते पण्डिया ॥१

(१) वक्रेण २ पयद ३ ॥ मरुत ४ सूर्याया छाणि.

उश्मीवाणाप्रमुवाणि एते भागीयं भुव भूत मर्वाणि भाग्यानि हे

२३४ प्रयन्नाचिन्तामणिः सर्गः ४

तदास्यादनु दोषमये आत्मनि विरागं वधानो या-
वञ्चुरिकां चक्षुषि क्षिपति तावदाशयविदा तेनेति
व्यज्ञापि। श्रीसिद्धनृपतेः पणवतिगुणाः संग्रामाऽमु-
भदतास्त्रिलिम्पटताशोपाभ्यां तिरोहिताः । कार्पण्या-
रूपो भयशोपाः समरगूरतापरनारीसहोदरतागुणा-
भ्यामपन्तुता इति तद्वयसा रा पृथ्वीनाथः स्वस्था-
वस्थस्तस्यौ ॥

इत्यालिङ्गप्रपन्थः ॥

अथ पुरा श्रीशिवराजराज्ये पाण्डित्ये स्पर्धमानो
वामराक्षिनामा विप्रः प्रभूणां प्रतिष्ठानिष्ठामर-
द्विष्णुः ।

पुहाडक्षशांतावलीपल्लवंलङ्कालोत्सवस्तम्बलो
इत्तानां मलमण्डलीपस्त्रियादुर्गन्धरुद्धाननः ।
नाशावंशारिरोचनाश्रिणिगिणंत्वा इप्रतिष्ठास्थितिः
सौख्यं हेम इन्व ५ पिन्दपिल्लनृपसिद्धिः समागच्छति ।
इति नदीयममन्दं निन्साम्पदं वननमाहर्ष्यान्तर्भू-
नान्दं इतंनानापरं वच प्रभुनिर्गन्धितं पण्डित वि-
द्वान् न पृथेमिनि जयता हिं नायांतमतोऽतः परं मे-
वदंमद इन्वनि र्वाभित, न र्म. कृत्वापभाऽगोना-

दत्त मुक्तः। श्रीकुमारपालनृपते राज्येऽशास्त्रो यथ इति
तद्भृतिच्छेदः कारितः । स ततः परं कृष्णभिक्षया प्रा-
णाधारं कुर्याणः प्रभृणां पौषधशालायाः पुरतः स्थि-
तः । आनादिभूपतितपास्त्रिभिरधीयमानयोगशास्त्र-
माकर्ण्योऽशाठतयेदमपाठीत् ।

आतङ्ककारणमकारणदारुणानां
वक्रैर्बुं गालिगरलं निरगालि येषाम् ।

तेषां जटाधरफटाधरमण्डलानां
श्रीयोगशास्त्रयचनामृतमुञ्जिहीते ॥ १

इति तद्वचसाऽमृतधारासारेण निर्याणपूर्वोपतापा-
स्तस्मै द्विगुणां वृत्तिं प्रसादीकृतवन्तः ॥

इति वामराशिप्रबन्धः ॥

अथ कदाचिच्चारणौ द्वौ सुराग्रमण्डलनिलयौ दूहा-
विद्यया स्पर्धमानौ श्रीहिमाचार्येण यो व्याख्यायते
सोऽपरस्य हीनोपक्षयं ददातीति प्रतिज्ञाय श्रीमद-
णहिल्लपुरं प्रापतु तदैकेन प्रभुसमागतं ।

*लच्छिवाणिमुहकाणि एयइ भागी मुह भंरुं ।
हममृरिअच्छाणि जं ईमरतं ते पण्डिया ॥१

१ । वक्रैण • पयः = १, मरुत व मूर्ध्ना छाणि

• तदमीवाणांप्रभुभाण एने भाग्ये मृग भूत मर्त्याणि भाग्यानि हे

२३६ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्ग. १

इत्युत्काभ्यर्णं स्थिते तस्मिन् श्रीकुमारपालविहारे
आरात्रिकावसरानन्तरं प्रणामपरो नृपः प्रभुणा द-
त्तपृष्ठिहस्तः क्षणं यावत्तिष्ठति । अत्रान्तरे प्रविश्य
द्वितीयश्चारणः ॥

*हेम तुहाला कर भरउं जांह अञ्चंभूरिदि ।
जेवं पह हिठा मुहा तांह ऊपहरी सिद्धिं ॥ १
इत्यनुच्छिद्येन तद्वचसान्तश्चमकृतो नृपतिरेतदेव
भूयोभूयः पाठयामास । ततस्त्रिःकृत्वः पठिते^३ किं
पठिते लक्षं दास्यसीति विज्ञप्तस्तस्मै त्रिलक्षं

ममूरेर्मुखे तिष्ठन्तीत्यर्थः. यतः ये हेममूरेरऽक्षिणी यत्र ईपद्रते ते पण्डि-
ताः हेममूरिनेत्रे रत्या यान् इपत् प्रेक्षते ते पुरुषाः शीघ्रं पण्डिता भव-
न्तीत्यर्थः ॥

यद्वा । पाठान्तरे लक्ष्मीश्चिन्तयति यतयो वाणिमुत्तमाः वाणी
मुखे धारयन्ति 'मुह मग्नुं' मपत्नीहेतोः मया मर्चेठ्यं एवं ज्ञात्वा हेम-
मूरेः प्रच्छन्न मग्ना नष्टा अत एव ये ईश्वरगन्ते पण्डिताः न तु पण्डिता
लक्ष्मीवन्त इति ॥ १ !

• हे हेमचन्द्र तव करः मयः मगतः यत्र आश्रयंभुवर्द्धिः युक्तं त-
त् एव प्रभुपदाधोमुग्धाः । कुमाग्या उवन प्रभुपद अगोमुगेन वदन्ते
इत्यर्थः तत्र सिद्धयः उपस्थियन्ते ॥ २ ॥

१. १. १ त्रिह अञ्चपुयर्गिड । २. त्रि अपहहिठामुहा तीह उ-
पहरी सिद्धी ३. त्रि पठिते

दापयामास ।

इति सौराष्ट्रचारणयोः प्रबन्धः ॥

फदाचिच्छ्रीकुमारपालनृपतिः श्रीसंधाधिपतीभूय
तीर्थयात्रां चिकीर्षुर्महता महेन श्रीदेवालयप्रस्थाने
संजाते सति देशान्तरायातयुगलिकया त्वां प्रति डा-
हलदेशीयकर्णनृपतिरुपैतीति विज्ञप्तः स्वेदविन्दुत्ति-
लकितललाटं दधानो मन्त्रिवाग्भटेन साकं साध्वस-
ध्वस्तसंधाधिपत्यमनोरथः प्रभुपादान्ते स्वं निनि-
न्द । अथ तस्मिन्नृपतेः समुपस्थिते महाभये किं-
चिदवधार्य द्वादशे यामे भवतो निवृत्तिर्भविष्यती-
त्यादिश्य विसृष्टो नृपः किंकर्तव्यतामूढो यावदा-
स्ते तावन्निर्णीतवेलायां समागतयुगलिकया श्रीक-
र्णो दिवं गत इति विज्ञप्तो नृपेण ताम्बूलमुत्सृज्य
कथामिति पृष्टो तावृचतुः । कुम्भिकुम्भस्थः श्रीकर्णः
प्रयाणं निशि कुर्वन्निद्रामुद्रितलोचनः कण्ठपीठप्रण-
यिना सुवर्णशृङ्खलेन प्रविष्टन्यग्रोधपादपेनोच्छ्वितः
पञ्चतामश्चितवान् । तस्य संस्कारानन्तरमावां प्र-
चलिताविति ताभ्यां विज्ञप्ते तत्कालं पौषधवेदमानि
समागतौ नृपः प्रशंसापरः कथं कथमित्यपवार्य
द्वासप्ततिमहामामन्तैः समं समस्तसंधेन च प्रभुणा

२३८ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्गः ४

द्विधोपदिश्यमानवर्त्मा धुन्धुक्कनगरे प्राप्तः प्रभू
जन्मगृहभूमौ स्वयं कारितसप्तदशहस्तप्रमाणज्ञो
लिकाविहारे प्रभावानां विधित्सुर्जातिपिगुनान
द्विजातिनामुपसर्गमुदितं वीक्ष्य तान्विपयताडि
तान्कुर्वन् श्रीशत्रुंजयतीर्थमाराधयन् । दुस्स्वस्व
कम्मस्वर्त इति प्रणिधानदण्डकमुच्चरन् देवस्य पा
श्वे विविधप्रार्थनावसरे ।

*इकह फुल्लह माटि देअइ सामी सिद्धिसुहु ।
तिणिसिउं केही साटी भोलिम जिणवरह ॥ १ ॥
इति चारणमुच्चरन्तं निशम्य नवरुत्वः पठितेन न
वसहस्त्रास्तस्मै नृपो ददौ । तदनन्तरमुज्जयन्तसंनिधौ
गते तस्मिन्नऽकस्मादेव पर्वतकम्पे संजायमाने श्री
हेमचन्द्राचार्या नृपं प्राहुः । इयं छत्रशिला युगपदुपेत
योर्द्वयोः पुण्यवतोरुपरि निपतिष्यतीति वृद्धपरंपरया
तदावां पुण्यवन्तौ यदियं गीरसत्या सत्या भवति त
दालोकापवादः, नृपतिरेव देवं नमस्कारोतु न वयमि
त्पुक्ते नृपतिनोपरुध्य प्रभव एव संघेनसह प्रहिताः

• एकपुण्यार्थं एकेन प्रीत्याऽर्पितपुष्पेणेत्यर्थः स्वामी सिद्धिसुह
ददाति तन्निश्रया तेनैव प्रकारेण हे निनवर किमर्थं भवान्मुग्धः इति
भावनाश्रेणिसमुच्चसितस्य वाक्यम् ॥१॥

१ C D देवइ सिद्धि सुहु केहि साटि कटि रेभोतिम २ सउं

स्वयं छत्रशिलांमार्गं परिहृत्य परस्मिन्पूर्णा-
प्राकारपक्षे नव्यपद्याकरणाय श्रीवाग्भटदेव आ-
दिष्टः पद्यायाः पक्षद्वये व्ययीकृतास्त्रिपाष्टिलक्षाः ।
इति तीर्थयात्राप्रबन्धः ॥

कदाचित्पृथिव्यामानृण्याय नृपतिना स्वर्ण-
सिद्धये श्रीहेमचन्द्राणामुपदेशात्तदुरयः श्रीसंघनृप-
तिविज्ञप्तिकाभ्यामाकारितास्तीव्रतपरायणा मह-
त्संघकार्यं विमृश्य विधिविहारक्रमेण पथि केनाप्य-
लक्ष्यमाणा निजामेव पौपथशालामागताः राजा तु
प्रत्युद्गमादिस्तामर्षीं कुर्वन् प्रभुज्ञापितस्तत्राययौ ।
अथ गुरौ नृपतिप्रमुखैः समस्तश्रावकयुतैः प्रभुभि-
र्दादशावर्त्तवन्दनाचन्दिते चन्दनान्ते तौ श्रुततदुपदे-
शानन्तरं गुरुभिःपृष्ठे संघकार्यं सप्तां विमृज्य जव-
निकान्तरिती श्रीहेमचन्द्रनृपती तत्पादयोर्निपत्य
सुवर्णमिद्वेर्याचनां चक्राते। मम बाल्ये वर्त्तमानस्य
ताग्रवण्डः काष्ठभाग्वाहिकान्तो याचितःवर्द्धीरसेना-
भ्यक्तोयुष्मदादशाह्निहमंयांगान्मुवर्णाविभूय । त-
स्या वर्द्धर्नामसंकेनादिगादिड्यतामिति ॥ श्रीहेमा-
चार्ये उक्तवति कापाटोपात् श्रीहेमचन्द्रं दूरतः प्र-

क्षिण्य न योग्यासीति । अग्रे मुद्गरसत्रायान्विश्र-
या त्वमजीर्णभाक् कथमिमांश्यां मांश्चक्रवायां त-
व मन्दाग्नेर्दशमीति तं निविश्य नृपं प्रति एतद्वा-
ग्यं भवतो नास्ति येन जगदानृष्यहारिणी हेम-
निष्यनिगिया तव सिद्धयति । अपि च मारिनि-
वारणजिनमीण्डतपृष्ठीकरणविभिः पुण्यैः सि-
द्धे लोकद्वये किमधिकमभिलषसीत्पादिश्य तथैव
विहारक्रमं कृतवन्तः । एकदा षष्ठः राज्ञा पूर्वभव
स्वरूपं तत्सर्वं कथितं प्रभुभिरिति । अथ कस्मिन्न-
प्यवसरे सपादलक्षं प्रति सज्जीकृते सैन्ये श्रीवाग्भ-
टस्यानुजन्मा बाहडनामा मन्त्री दानशोण्डतया
दूषितोपि भृशमनुशिक्ष्य भूपतिना सेनापतिश्चक्र ।
तेन प्रयाणद्वितयानन्तरमस्तोकमार्धलोकं मिलित-
मालोक्य कोशाधिपाल्लक्षद्रव्ये याचिते नृपादेशात्-
स्मिन्नददाने अथ तं कशाप्रहारेणाहृत्य सेनापतिस्तं
कटकान्निरवासयन् । स्वयं तु यदृच्छया दानैः प्राणि-
तार्धलोकश्चतुर्दशशतसंख्यासु करर्भाष्वारोपितैर्द्विगु-
णैः सुभटैः समं चरन्मितैः प्रयाणैर्वम्बेरानगरे प्रका-
रं वेष्टयामास । अथ तस्यां । निशि सप्तशतीकन्यानां
विवाहः प्रारब्धोस्तीति नगरलोकान्मत्वा तद्विवा-

हाथं तथैव निशि स्थित्वा प्राप्तः प्राकारपरावर्त्तनं च-
 कार। तत्राधिगतं स्वर्णकोटीसप्तकं तथैकादशसहस्रा-
 णि वडवानामिति संपत्तिगभिंतां विद्वत्तिकां वेगयत्त-
 रैश्वरैर्नृपं प्रति प्राहिणोत्। स्वयं तत्र वंशे श्रीकुमार-
 पालनृपतेराज्ञां वापयित्वाऽधिकारिणोः नियोज्य
 व्याघुटितः । श्रीपत्तनं प्रविश्य राजसीधमधिगम्य
 नृपं प्रणताम् । नृपस्तदुचितालापावसरे तद्गुणर-
 क्षितोप्येवमवादीत् । तव स्थूललक्ष्यतेव महद्दुष्णां
 (वाहानीकयोः साधनादौ साधीयान् नेदीयान्प्रयोग-
 निष्पत्तिरक्षामन्त्रो नो चेशक्षुर्वोपेणोर्द्ध एव विदीपेत्सं)
 यं व्ययं भवान्कुरुते^१ तादृशं कर्तुमप्यहं न प्रभूष्णुः।
 स^२ इति श्रुतनृपादेशान्नृपं प्रति “तप्यमं च तदादिष्टं
 देवेन” एवंविधं व्ययं कर्तुं प्रभुर्न प्रभवति । पतः
 स्वामी परंपरया न नृपतेः सुतः । अहं तु नृपपुत्रो
 ज्ञो मर्यादा द्रव्यव्ययं साधीयान्स्थितेन नति वि-
 द्वासे नृपतिस्त्वांश्च कर्तुं गच्छेत् तत्रैव निजस्य निजस्यैव
 शनश्चयमासादयतीत्यर्थात् तत्रैव तत्रैव नृपतिर्वा

सृष्टः स्वं पदं प्रपदे ॥

इति राजधरदृवाहडप्रबन्धः ॥

अथ तस्य कनीयान्धाता सोलाकनामा मण्डली-
कः सत्रागारविरुदं वभार । अथ कदाचिदानाकना-
मा मातृष्वस्त्रीयस्तत्सेवागुणतुष्टेन राज्ञा दत्तसा-
मन्तपदोपि तथैव सेवमानः । कदापि मध्यंदिनावसरे
चन्द्रशालापल्यङ्कस्थितस्य नृपतेः पुरो निविष्टः
सहसा कमपि प्रेष्यं तत्र प्राप्तं प्रेक्ष्य कोयमिति
ष्टष्टे नृपतिना श्रीमदानाकः स्वं कर्मकरमुपल-
क्ष्य तत्संकेतान्निकेतनान्निर्गत्य सकौशलं षष्ठः पु-
त्रजन्मवर्द्धापनिकां प्रार्थयामास । उमिति तथा वा-
र्त्तया तु दिनकरप्रभयेव विकसितवदनारविन्दं तं
विसृज्य स्वं पदमुपेतः । राजा किमेतदिति षष्ठ-
स्तेन स्वामिनः पुत्रोत्पत्तिरिति विज्ञप्ते, वसुधाधवः
स्वगतं किञ्चिदवधार्य तं प्रति प्रकाशं प्राह । यज्ज-
न्म निवेदायितुमयं कर्मकरं वत्रिभिरस्खलित ए-
वायमापं तावता पुण्योपचयेनायं गूर्जरदेशे नृपो

ल्लुतो गत्रमदभ्यनर्धना लभमाना गत्रमद्विष्टविरुद लब्ध्वा । इति नि-
नम" ज्ञोपाध्यायकृतहृमारपाठप्रबन्धे प. ५४

भावी परमस्मिन्पुरे धवलगृहे च न । यतोऽतः
स्थानादुत्थापितस्य तवाग्रे सुतोत्पत्तिर्निवेदिता । त-
तो हेतोर्नास्मिन्नगरेश्वरत्वंमिति विचारचतुर्मुखेन
श्रीकुमारपालदेवेन निर्णीतम् ॥

इति लवणप्रसादप्रबन्धः ॥

आज्ञावर्तिषु मण्डलेषु विपुलेष्वष्टादशस्वादरा-
दब्दान्येव चतुर्दश प्रसृमरां मारिं निवार्यैजसा ।
कीर्तिस्तम्भनिभांश्रुतुर्दशशतीसंख्यान्विहारास्तथा
कृत्वा निर्मितवान्कुमारनृपतिर्जनो निजैनोल्पयम् ३

अथ प्रभोः कदाचित्कच्छराजलक्षराजमातुर्महा-
सत्याः शापाच्छ्रीमूलराजान्वयांनां लूतारोगः संक्रा-
मतीति स व्याधिः कुमारपाले वाधामधात् । संब-
न्धात्तु गृहिधर्मप्रतिपत्त्यवसरे प्रभोरुद्वणितराज्यभारे
श्रीकुमारपाले तच्छिद्रेण तान्प्रविश्य लूताव्याधिर्वा-
धामधात् । तदुःखदुःखिते सराजलोके राज्ञि प्रणि-

* कर्णाटे १ गृमेरे १ लाटे ३ मीराष्ट्रे ४ वज्ज ५ मन्धवे १ ।

उच्चायां ७ चैत्र भम्भेयां ८ मारवे ९ मारवे १० तथा ॥ १

कौडुणे च ११ महागष्ट्रे १२ वीरे १३ जालन्धरे १४ पुनः ।

सपादकसे १५ मेसाडे १६ दीपा १७ भंगलपगोर्षि १८ २

काशिगानप्यादिचतुर्दशदेशेषु ॥ इति कुमारप्रबन्धे पत्रे ५७

धानान्निजमायुः सवलं वीक्ष्याऽष्टाङ्गयोगान्यासेन
 प्रभवस्तं लीलयोन्मूलितवन्तः ॥ कदापि कदली-
 पत्राधिरूढं कमपि योगिनमालोक्य विस्मिताय
 नृपतये आसनबन्धेन चतुरङ्गुलमूलभूमित्यागाद्ब्रह्म-
 रन्ध्रेण निर्यत्तेजःपुञ्जं प्रभवो दर्शयामासुः ॥ अथ
 चतुरशीतिवर्षप्रमाणायुःपर्यन्ते निजमवसानदिनम-
 वधार्यान्त्याराधनक्रियायामनशनपूर्वप्रारब्धायां त-

• तथातनाबाधितमूर्तिरुच्चैः पप्रच्छ मूर्तिं गदशान्तिहेतुम् ।
 आयुर्वनं श्रीकुमरस्य वीक्ष्य ते दक्षमुख्या अवदन्विमृश्य ॥
 निवेश्यतेऽन्यो यदि कोपि राज्ये हित्वा मयस्त्वां तमयं प्रयाति ॥
 उवाच चातुर्यनिधिर्नरेशो निहन्म्यहं किं निजजीवितार्थं ।
 वराकमन्यं परमार्थविज्ञः ! गिर. मुधामारसमा निपीय ।
 दयाकिरस्ता अवदद्यतीश । निविश्य राज्ये स्वयमेव दु खं ।
 तत्ते हरिष्यामि नरेश्वराह । अवोचदुच्चैश्चक्रितो नरेशः ।
 को देववृक्षं पिशुमन्दहेतोश्चिन्तामणिं काचकृते निहन्ति ।
 रोगं निहन्तुं मम शक्तिरस्ति स्वाङ्गान्तर योगबलेन गजन् ।
 ततः कुमारो महता महेन न्यवीविशन्मूर्तिरिव स्वराज्ये ।
 हित्वा कुमार परिमुक्तराज्यं नृतामयः मृगिशरीरमाय ।
 रोगं हन्तुं निश्चिन्त्याङ्गं म योगी प्राणायामं पूरुकाभ्य वितेने ।
 ऊर्ध्वं नीते, मूर्तिविम्बे समन्ताच्चन्द्रस्तापाद्द्राग मुधाभिर्विषं ।
 छिष्ट ताभिः सर्वरोगापहाभिर्विषादङ्गं चङ्गमामीदमुप्य ।

इति चारित्र्यमुन्दरगणिततदुमागपालचरित्रस्य दशममर्गस्य प्रथ-
 मवर्गं प. २४

दतिंतरलिताय नृपतये पण्मातीशोपमायुरास्ते संत-
त्यभावाद्विद्यमान एव निजामुत्तरक्रियां कुर्या इ-
त्यनुशिक्ष्य वशमद्वारेण प्राणोत्क्रान्तिमकार्षुः । त-
दनन्तरं प्रभोः संस्कारादनु तद्गस्म पवित्रमिति
राज्ञा तिलकव्याजेन नमश्चक्रे । ततः समस्तसाम-
न्तैस्तदनु नगरलोकैस्तत्रत्यमृत्स्नायां गृह्यमाणायां
तत्र हेमखण्ड इत्यद्यापि प्रसिद्धिः ॥ अथ राजा
वाप्पाविललोचनः प्रभुशोकाविष्टवमनाः सचिवै-
र्विज्ञप्त इदमवादीत् । स्वपुण्यार्जितोत्तमतमलोकान्-
न् प्रभून्न शोचामि किं तु निजमेव सप्ताङ्गराज्यं
सर्वथा परिहार्यं राजपिण्डदोषदूषितं, यन्मदीयमुद-
कमपि जगद्गुरोरङ्गे न लग्नं तदेव शोचामीति प्रभु-
गुणानां स्मारं स्मारं सुचिरं विलप्य प्रभूदिते दिने
तदुपदिष्टविधिना समाधिमरणेन नृपः स्वलोक-
मलं चकार ॥ सं० ११९९ वर्षाद्वर्ष ३१ श्रीकुमार-
पालदेवेन राज्यं कृतं ॥ सं० १२३० वर्षेऽजयदे-
वोऽभिषिक्तः । अस्मिन्पूर्वप्रासादान् विध्वंसयति
सीलनामा कौतुकी नृपपुरः प्रारब्धेऽवसरे कृतक-
कामपटुतां मायया निर्माय तत्र स्वकल्पितं देवकु-
लपञ्चकं पुत्रेभ्यः समर्प्य ममानन्तरं भक्त्यतिशये-

२४६ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्गः ४

नाराधनीयमित्यनुशिष्यान्त्यावस्थायां यावदास्ते
तावत्तेन लघुपुत्रेण तत्तूर्णं चूर्णितमाकर्ण्य रे श्री
मदजयदेवेनापि पितुः परलोकान्तरं तद्धर्मस्थाना-
नि विध्वंसितानि त्वं त्वद्यापि मयि विद्यमानेषु
चूर्णयन्नधमतमोसीति तदालापेन सत्रपस्तस्माद्-
समञ्जसाद्विरराम । तदनु श्रीअजयदेवेन श्रीकप-
र्दिमन्ती महामात्यपदं दातुमत्यर्थमभ्यर्थितः प्रातः
शकुनान्यवलोक्य तदनुमत्या प्रभोरादेशमाचरि-
ष्यामीत्यभिधाय शकुनगृहं गतस्ततः सप्तविधं
दुर्गादेव्याः शकुनं याचितमवाप्य तच्छकुनं पुष्पाक्ष-
तादिभिरभ्यर्च्य कृतकृत्यं मन्यमानः पुरगोपुरान्तः
प्राप्तो नदन्तं वृषभमीशानदिग्भागे विलोक्याति-
शयस्मेरमनाः स्वं निवासमासाद्य भोजनानन्तरं
मरुवृद्धेन यामिकेन शकुनस्वरूपं पृष्टः श्रीकपर्दी
तदग्रे तत्स्वरूपमादिश्य तांस्तुष्टाय । ततो मरुवृद्धः
नद्युत्तारेऽध्वर्वपम्ये तथा संनिहिते भये ।

नारीकार्ये रणे व्याधां विपरीता प्रशस्यते ॥ १

इति प्रामाण्याद्भवानासन्नव्यमनतयाऽमतिभ्रंशा-
त्प्रतिकूलमप्यनुकूलं मनुते । यस्त्वया वृषभः शुभः

परिकल्पितः सोपि भवद्व्यापत्त्या शिवस्याभ्युदयं
पश्यंस्तद्वदाहात उक्षां जगर्जेति तदुक्तिमवमन्यमाने
तस्मिन्नाष्टच्छद्य तदर्थानिऽवगाढुं गते, स नृपतिना
प्रसादीकृतां मुद्रामासाद्य महता महेन समधिगत-
निजसौधे विश्रम्य निशि नृपतिना विधृतः समा-
नप्रतिष्ठैरभिभवितुमारब्धः ॥

*जो करिवराण कुम्भे पायं दाऊण मुत्तिए वलइ ।
सो सहो विहियसउं जन्वूयपरिपिहणं सहइ ॥ १

इत्यादि विमृशन्कटाहिकायां प्रक्षेपकाले ।

अर्थिभ्यः कनकस्य दीपकपिशा विश्राणिताः कोटयो
यादेषु प्रतिवादिनां चिनिहिताः शास्त्रार्थगर्भा गिरः।
उत्प्यातप्रतिरोपितैर्नृपतिभिः शारैरिव क्रीडितं
कर्त्तव्यं कृतमर्थिता यदि विधेस्तत्रापि सज्जा ययम् १
स सुधीरित्यन्त्यकाव्यमर्थीयंस्तथैव व्यासदयाचक्रे
इति श्रीकपर्दिप्रबन्धः ॥

अथ श्रीप्रबन्धशतकर्त्ता रामचन्द्रस्तु तेन भूपापत-
येन तप्तताम्रपट्टिकायां निवेश्यमानः ।

१ तडाहभोक्तव्यात् २ तीर्थानि ३ मरुद्वे.

•यः करिवराणां कुम्भे पाद दग्धा मौक्तिमानि इत्यादि
स गिरी विधिदशाब्धभूपापतयेन महते ॥ १

२४८ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्गः ४

*महिषीढह सचराचरह जिण सिरि दिङ्गां पाय ।
तसु अत्यमणु दिणेसरहं होउत होइं चिराय ॥१
इत्युदीर्य दशनायेण रसनां छिन्दन् विपन्न एव
व्यापादयांचक्रे ॥

इति रामचन्द्रप्रबन्धः॥

अथ राजपितामहः श्रीमानाम्रभटस्तत्तेजोऽसहिष्णु-
भिः सामन्तैस्तैः समं तदालब्धावसरैः प्रणामं का-
रयद्विराक्षिप्त एवमवादीत् । देवबुद्ध्या श्रीवीत-
रागस्य गुरुबुद्ध्या श्रीहेमचन्द्रर्षेः स्वामिबुद्ध्या कु-
मारपालस्यैव मे नमस्कारोऽस्मिन् जन्मनीति जैन-
धर्मवासितसप्तधातुना तेनेत्यभिहिते रुष्टो राजा
युद्धसज्जो भवेति तद्विरमाकर्ण्य श्रीजैनविम्बं सम-
भ्यर्च्योऽनशनं प्रपद्याङ्गीकृतसंश्रामदीक्षो निजसौ-
धाद्राज्ञः परियहं निजभटवातेन तुपनिकरमिव
विकरन् घटिकागृहे प्राप्तस्तेपां मलीमसानां संग-
जनितं कश्मलं धारातीर्थं प्रक्षाल्य तत्कौतुकालो-
कनागताभिरप्सरोभिरहंपूर्विकया त्रियमाणो देवभू-

*महीर्षाढे सचराचरे येन श्रीः दत्ता प्रायः ।

तस्यास्तमन दिनेश्वरस्य भवितव्यं भवत्येव चिराय ॥ १

१ A जिणमिरिदिङ्गा २ C D दिणमरगु ३ होइतु होइ४

A B विगउ

यं जगाम ॥

वरं भट्टैर्भाव्यं वरमपि च सिद्धैर्द्धनकृते

वरं वेद्याचार्यैर्वरमपि महाकूटनिपुणैः ।

दिवं याते देवादुवचनसुते दानजलधौ

न विद्वद्भिर्भाव्यं कथमपि वुधैर्भूमिवलये ॥ १

त्रिभिर्वपैस्त्रिभिर्मासैस्त्रिभिः पक्षैस्त्रिभिर्विनैः ।

अत्युग्रपुण्यपापानामिहैव फलमश्रुते ॥ १

इति प्रमाणोक्तप्रामाण्यात्स कुपतिर्ययजलदेवनाम्ना

प्रतीहारेण क्षुरिकया हतो धर्मस्थानपातकी कृमिभि-

र्भक्ष्यमाणः प्रत्यहं नरकमनुभूय परोक्षतां प्रपेदे ॥

सं० १२३० पूर्ववर्षादऽजयदेवेन वर्षं ३ राज्यं

कृतं ॥ सं० १२३३ पूर्ववर्षाद्वर्षं २ वालमूलरा-

जेन राज्यं कृतमस्य मात्रा नाइकिदेव्या परमर्हि-

भूपमुत्तयोत्संगे शिशुं निधाय गाडरारघटनाम-

नि घाटे संग्रामं कुर्वत्या म्लेच्छराजा तत्सत्त्वा-

दकालागतजलदपटलसाहाय्येन विजिग्ये ॥

सं० १२३५ पूर्ववर्षाद्वर्षं ६३ श्रीभीमदेवेन-

राज्यं कृतमस्मिन्नगाज्ञि राज्यं कुर्वाणं श्रीसोहडना-

मा मालवभूपातेर्गूर्जरदेशविध्वंसनाय सीमान्तमा-

गतस्तत्प्रधानेन संमुखं गत्वेत्यवादि ।

२५० प्रबन्धचिन्तामणिः सर्ग. ४

प्रतापो राजमातर्त्तण्ड पूर्वस्यामेव राजते ।

स एव विलयं याति पश्चिमाशावलम्बिनः ॥ १

इति विरुद्धां तद्विरमाकर्ण्य स पश्चान्निवृत्ते । तदनु

तत्पुत्रेण श्रीमदर्जुनदेवनाम्ना गूर्जरदेशभङ्गोप्यका-

रि । श्रीमद्गीमदेवराज्यचिन्ताकारी व्याघ्रपल्लीसंके-

तप्रसिद्धः श्रीमदानाकनन्दनः श्रीलवणसाहप्रसाद-

श्विरं राज्यं चकार । तत्सुतः साम्राज्यभारधवलः

श्रीवीरधवलस्तन्माता मदनराज्ञी देवराजनाम्नो भ-

गिनीपतेः पट्टकिलस्य भगिन्यां विपन्नायां तस्य

बहुतरंमनिर्वहमाणमापहारं निशम्य तन्निर्वहणाय

लवणप्रसादाभिधपतिमाष्टच्छय शिशुना वीरधवले-

न समं तत्र गता सती तेन स्पृहणीयगुणाकृतिरिति

गृहिणीचक्रे । श्रीलवणस्तद्दृत्तान्तं सम्यगवगम्य

तं व्यापादयितुं निशि तद्गृहे प्रविष्टो निभृतीभूय

स यावदवसरं निरीक्ष्यते, तावत्स भोजनायोप-

विशन् वीरधवलं विना नाश्रामीति भूयो भूयो

व्याहृत्य निर्वन्धात्समानीयैकस्मिन्नेव स्थालेऽश्रन्न-

ऽकस्मादपि तं शरीरिणं कृतान्तमिव स्वान्तकमा-

लोक्य श्यामलास्यो मा भैपीरिति तेनोचे । यदहं

त्वामेव हन्तुमागतः परमस्मिन्मन्नन्दने वीरधवले

वात्सल्यं साक्षाच्चक्षुषा निरीक्ष्य तदाग्रहाग्निवृत्तो-
 स्मीत्युक्त्वा तेन सत्कृतो यथागतं जगाम । वीरध-
 वलस्यापरमातृकाः राष्ट्रकूटान्वयाः साङ्गणचामुण्ड-
 राजादयो वीरजनत्वेन भुवनतलप्रतीताः । अथ स
 वीरधवलक्षत्रिय उन्मीलितकिंचिच्चतनस्तस्माद्दृ-
 त्तान्तात्त्वपमाणस्तद्गृहं त्यक्त्वा निजमेव जनकं सि-
 देवे । सत्सौदार्यगाम्भीर्यस्यैर्यनयविनयीचित्य-
 वयादानवाक्षिण्याविगुणशाली शालीनतया कण्ट-
 कप्रस्तां कामपि भुवमाक्रम्य पित्रापि कियत्कृतज-
 नपदप्रसादो द्विजन्मना चाहटनाप्रा सचियेन चि-
 न्त्यमानराज्यभारः प्राग्वाटवंशमुक्तामणिना पुरा
 श्रीमत्यत्तनयास्तव्येन तत्कालं तत्रायाततेजःपा-
 लमन्त्रिणा सह सौहार्दमुत्पेदे । मन्त्रिणस्तु जन्म-
 वार्त्ता चैवं । कदाचिच्छ्रीमत्यत्तने भट्टारकश्रीहरिभ-
 द्रसूरिभिव्याख्यानावसरे कुमारदेव्यनिधाना साचि-
 द्विधवातीव रूपवती मुहुर्मुहुर्निरीक्ष्यमाणा तत्र
 स्थितस्याशराजमन्त्रिणाभित्तमाचकर्ष । तद्विसर्ज-
 नानन्तरं मन्त्रिणानुयुक्ता गुरव इष्टदेवतादेशादमु-
 ष्याः कुक्षी सूर्याचन्द्रमसोर्भाविनमयतारं पश्या-

२५० प्रबन्धचिन्तामणिः सर्ग. ४

प्रतापो राजमातर्त्तण्ड पूर्वस्यामेव राजते ।

स एव विलयं याति पश्चिमाशावलम्बिनः ॥ १

इति विरुद्धां तद्विरमाकर्ण्य स पश्चान्निवृत्ते । तदनु

तत्पुत्रेण श्रीमदर्जुनदेवनाम्ना गूर्जरदेशभङ्गोप्यका-

रि । श्रीमद्गीमदेवराज्यचिन्ताकारी व्याघ्रपल्लीसंके-

तप्रसिद्धः श्रीमदानाकनन्दनः श्रीलवणसाहंप्रसाद-

श्चिरं राज्यं चकार । तत्सुतः साम्राज्यभारधवलः

श्रीवीरधवलस्तन्माता मदनराज्ञी देवराजनाम्नो भ-

गिनीपतेः पट्टकिलस्य भगिन्यां विपन्नायां तस्य

बहुतरमनिर्वहमाणमापह्वारं निशम्य तन्निर्वहणाय

लवणप्रसादाभिधपतिमाष्टच्छय शिशुना वीरधवले-

न समं तत्र गता सती तेन स्पृहणीयगुणारुतिरिति

गृहिणीचक्रे । श्रीलवणस्तद्वृत्तान्तं सम्यगवगम्य

तं व्यापादयितुं निशि तद्गृहे प्रविष्टो निभृतीभूय

स यावदवसरं निरीक्ष्यते, तावत्स भोजनायोप-

विशन् वीरधवलं विना नाश्रामीति भूयो भूयो

व्याहृत्य निर्वन्धात्समानीयैकस्मिन्नेव स्थालेऽशन्न-

ऽकस्मादपि तं शरीरिणं कृतान्तमिव स्वान्तकमा-

लोक्य श्यामलास्यो मा भैपीरिति तेनोचे । यदहं

त्वामेव हन्तुमागतः परमस्मिन्मन्नन्दने वीरधवले

स्वा गुरुणा वन्दनकर्पूरपूजानन्तरं द्वादशावर्तव-
न्दनदानावनु यथावत्तरप्रत्याख्यानपूर्वमपूर्वमेकैकं
श्लोकं गुरोरभ्येति मन्तावसरानन्तरं सद्यस्करसवती-
पाकभोजनानन्तरं, मूआलनामा महोपासकस्तद-
ह्वलेखकोऽयसरे रहति पप्रच्छ । स्वामिनाहर्मुखे
शीतान्ननाहार्यते किं या सद्यस्कमिति पृच्छन्तं
यामयं द्वेषा त्रेधाऽवधीर्य कवाचित्क्रोधान्मन्त्रिणा
पशुपाल इत्याक्षितः । स घृतधैर्यः । उभयोः क-
श्चिदेकतरः स्यादित्यभिहिते तद्वचश्चातुरीचमत्कू-
तचित्तोऽनधिगतभवदुपदेशघ्वनिरहं, तद्विज्ञ यथा-
स्थितं विज्ञप्यतामित्यादिष्टः स वाग्मी प्रोवाच ।
यां रसवतीमतीव रसश्रुतां सद्यस्कां प्रभुरभ्यवहरति
तां प्राग्पुण्यरूपां जन्मान्तरिततयात्यन्तशीतलां म-
न्यते । किं चेदं मया गुरोः संदेशवचनमाविःकृतं
तत्त्वं तु न एवावधारयन्तीति तत्र पादाद्यवधार्यतां
तेनति विज्ञप्तः श्रीतजःपालनामा मन्त्री कुलगुरु-
भट्टारकश्रीविजयमेनसर्गणामभ्यर्णमागतो गृहिधर्म
पप्रच्छ । तस्मात्कदशाभिधमममाङ्गाजिनेदितेदेव
पूजावश्यकवतिदानादिकं गृहिधर्मं समुपादिष्टं, ततः

मः, तत्सामुद्रिकानि भूयो विलोकितवन्त इति प्रभोर्विज्ञाततत्त्वः स तामपहृत्य निजां प्रेयसीं कृतवान् । क्रमात्तस्या उदरेऽवतीर्णौ तावेव ज्योतिष्केन्द्राविव वस्तुपालतेजःपालाभियानौ सचिवावभूतां । अथान्यदा श्रीवीरधवलदेवेन निजव्यापारभारायाभ्यर्थ्यमानः प्राक् स्वसौधे तं सपत्निकं भोजयित्वा “नुपमा राजपत्न्यै श्रीजयतलदेव्यै निजं कर्पूरमयताडङ्गयुग्मं कर्पूरमयो मुक्ताभिः सुवर्णमयमण्यन्तरिताभिर्निष्पन्नमेकावलीहारं सा प्राभृतीचकार” मन्त्रिणः प्राभृतमुपढौकितं निषिध्य निजं व्यापारं समार्पयत् । यत्तवेदानीं वर्तमानं वित्तं तत्ते कुपितोपि प्रतीतिपूर्वं पुनरेवाददामीति; अक्षरपात्रान्तरसंबन्धपूर्वकं श्रीतेजःपालाय व्यापारसंबन्धिनं पञ्चाङ्गप्रसादं ददौ ।

अकरात्कुरुते कोशमवधादेशरक्षणम् ।

वेशंवृद्धिमयुद्धाच्च स मन्वी बुद्धिमांश्च सः ॥ १ ॥

निखिलनीतिशास्त्रोपनिषन्निगणधीः स्वस्यामिनं वर्द्धयन् भानूदये कालपूजया विधिवच्छ्रीजिनमर्चि-

हातुलमङ्गलावसरे तद्वक्तुं न युक्तं समये सर्वं निवे-
 दयिष्यामीति वाक्यानन्तरं श्रीसंघेन समं मन्ती
 पुरतः प्रयाणमकरोत् । सर्वसंवाहनानामर्द्धपञ्चम-
 सहस्राणि । एकविंशतिशतानि श्वेताम्बराणां संध-
 तद्रक्षाधिकारे सहस्रं तुरङ्गमाणां सप्तशती रक्तकरभी-
 णां संधरक्षाधिकारिणश्चत्वारो महासामन्ताः । इत्थं
 समग्रसामग्र्या भार्गमतिक्रम्य श्रीपादलिङ्गपुरे स्वयं
 कारिते श्रीमहावीरचैत्यालंकृतस्य श्रीललितसरसः
 परिसरे आवासान्वापयामास । तत्र तीर्थाराधनां
 विधिवद्विधाय मूलप्रासादे काञ्चनकलशां प्रौढजि-
 नयुगलं श्रीमोढेरपुरावतारे श्रीमन्महावीरचैत्या-
 राधकमूर्त्ती, देवकुलिकामण्डपश्रेणेरुभयतभृतुष्किका-
 द्वयपङ्क्तिं, शकुनिकाविहारे सत्यपुरावतारे चैत्यपुरतो
 रजतमूल्यं तोरणं, श्रीसंघयोग्यान्मठान्, धार्मिकंसत्य
 कस्य देवकुलिकाः, नन्दीश्वरावतारे प्रासादान् इन्द्र-
 मण्डपं च, नन्मध्ये गजाधिपद्मश्रीलवणप्रसादवीरधव-
 लमूर्त्ती, नुरङ्गाधिरुटां निजमूर्त्तिं, तत्र सप्त पूर्वपुरुषमू-
 र्त्तीः सप्त गुरुमूर्त्तीश्च, तन्मंनिर्यौ चतुष्किकायां ज्वा-
 योध्राश्रोर्महंमालवेदनलृण्णिगयोगराधकमूर्त्ती, प्रतो-

लीः, अनुपमसरः, कंपर्दियक्षमण्डपतोरणप्रभृती-
नि बहूनि जिनधर्मस्थानानि स्वयांचक्रे । तथा न-
न्दीश्वरकर्मस्थाये कण्ठेलीयांपापाणसत्कजातीययो-
द्दशस्तम्भेषु पर्वतात् जलमार्गेणानीयमानेषु समुद्र-
कण्ठोपकण्ठे उत्तार्यमाणेषु, एककः स्तम्भः पङ्के मग्न-
स्तथा यथा निरीक्ष्यमाणोपि न लभते । तत्पदेऽपर-
पापाणस्तम्भेन प्रासादः प्रमाणकोटिं नीतः । वर्षा-
न्तरे वारिधिवेलावशात्त्यङ्कनिमग्नः स एव स्तम्भः प्रा-
दुरासीत् । सचिवसमादेशात्तस्मिंस्तत्र संचार्थिमाणे
प्रासादो विदीर्ण इति निवेदितुमागताय परुषभा-
पकाय हैमीं जिह्वां स मन्त्री ददौ । दक्षैः किमेतदि-
ति पृष्ठेऽतः परं यथा कथंचिद्धर्मस्थानानि दृढानि
कारयिष्यन्ते यथा युगान्तेपि तेषां नान्तो भवति अ-
तः परितोपिकं दानं । आमूलात्तृतीयवेलायामयं
प्रासादः समुद्धृतो विजयते । श्रीपालिताणके च पौ-
पथशालां विशालां कारयामास । श्रीमदुजयन्ते च
श्रीसंधेन सह प्राप्नो मन्त्री तत्र च तदुपत्यक्षायां
जलपूरं कारितं नव्यं यत्र, तथा तन्मध्ये श्रीमदा-
शराजविहारं, तथा कुमारदेवीसरश्च, निरुपमं वि-

शिवस्य पयस्यैः पादोऽवधार्यतामिति नियुक्ते-
 कल्पमाने श्रीमद्गुणो योग्यं पापघनेश्वरार्ति ना-
 स्तीति मन्त्रिणादिष्टे तद्विष्णुयमानमाकर्ण्य विनया-
 तिक्रमनीहर्गुरुभिः सह वाहिदापितावासे तस्थी ।
 प्रातरुज्जयन्नमाहार श्रीशिवेयकमकमलगुगलमन्त्र-
 प्यै रचयंशक्तिश्रीशंभुंजपायतारतीर्षंभृतप्रभायना
 विधाय कल्याणप्रयत्नंयसपर्यादिभिस्तदुचिती-
 माचर्य मन्ती पायभृतीये दिनेऽवरोहति तावदुभाभ्यां
 दिनाभ्यां निष्पन्ने पापघोरसि मन्त्रिणा समं गुरव-
 रतप्र समानीतास्तत्प्रशशंसुः पारितोपिरुदानेनानु-
 जगृह्युः । श्रीमत्पत्तने प्रभासक्षेत्रे चन्द्रप्रभं-प्रभाय-
 तयो प्राणिपत्य पर्वाचित्यादन्वप्यै च निजेऽष्टापदप्रा-
 सादेऽष्टापदकलशमारोप्य तत्रत्यदेयलोकाय दानं
 दशनः श्रीहिमाचर्यः श्रीकुमारपालनृपतये जगदि-
 दितं श्रीसोमेश्वरः प्रत्यक्षीकृत इति पञ्चदशाधिक-
 वर्षशतदेशीयधार्मिकपूजाकारकमुखादाकर्ण्य तत्र-
 रित्रिधित्तमना व्यावृत्तमानोमागं लिङ्गोप-
 जीविनामसदाचरेणान्नदाने निषिद्धे तत्पराभवं

१ जन्म दिना केसव च यमिमान्दिने तीर्पठतरादुसा विद्याय
 मर्क्यादी विवे स्थाप्ये नाएश्वर्येयु २४ जगृह्ये २ मन्त्रावया

२५८ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्ग. १

विज्ञाय वायडीयश्रीजिनदत्तसूरिभिर्निजोपासकपा-
श्वत्तस्मिन्क्षणे पूर्यमाणे सति दर्शनानुनयार्थ'
तत्र समागताय मन्त्रिणे.

रत्नाकरं इव क्षारवारिभिः परिपूरणात् ।

गम्भीरिभाणमाधत्ते शासनं लिङ्गधारिभिः ॥ १ ॥

यान् लिङ्गिनोनुवदन्ते' संविद्या अपि साधवः ।

तदर्चा चर्च्यते कस्माद्दार्मिकैर्भवभीरुभिः ॥ २ ॥

प्रतिमाधारिणोप्येषां त्यजन्ति विषयं पुरः ।

लिङ्गिनां विषयस्थानामनर्चा तु विरोधिनी ॥ ३ ॥

लिङ्गोपजीविनां लोके कुर्वन्ति येऽवधीरणाम् ।

दर्शनोच्छेदपापेन लिप्यन्ते ते दुराशयाः ॥ ४ ॥

आवश्यकयन्दनानिर्युक्ता ॥

*तित्थयरगुणा पडिमासु नत्थि निस्संसयं विया-
णन्तो ।

तित्थयरोचि' नमन्तो सो पायइ' निज्जरं विउलं १

१ B अनुनयार्थं २ C रक्षिनी ३ तित्थयरगुणे ४ A पायइ

*तीर्थरगुणा प्रतिमासु न मन्त्रिणि मत्तय विज्ञानन्तोऽपि तीर्थर-
गुणं नमन्ते ते प्रादुर्भूता निर्भय विपुत्राय १

*लिङ्गं जिणपन्नं एव नमंसन्ति निजरा विउला।
जइवि गुणप्पहीणं वन्दइ अज्झप्पसुद्धीए ॥ २ ॥

इति तद्रूपदेशान्निर्माजितसम्यक्कदर्पणो विशेष-
पादर्शनपूजापरः स्वस्थानमासदत् । अथ ज्याय-
सा सोदरेण मं० लूणिगनाम्ना परलोकप्रयाणाव-
सरेऽर्जुवससहिकायां मम योग्या देवकुलिका
कारयितव्येति धर्मव्ययं याचित्वा तस्मिन्विपन्ने
तद्दोष्टिकेभ्यस्तद्गुणमलभमानश्चन्द्रावत्याः स्वामिनः
पार्श्वान्नव्यां भूमिं विमलयसहिकासमीपेऽभ्यर्च्य
तत्र श्रीलूणिगवसहिप्रासादं भुवनत्रयचैत्यश-
लाकारूपं कारयामासिवान् । तत्र श्रीनेमिनाथ-
विम्बं संस्थाप्य प्रतिष्ठितं तद्गुणवोपविचारणाको-
विदं श्रीजावालिपुराच्छ्रीयशोवीरमन्तिणं समा-
नीय मन्ती प्रासादस्वरूपं प्रपच्छ । ततस्तेन प्रा-
सादकारकसूत्रधारः शोभनदेवोऽभ्यधापि । रङ्गम-
ण्डपे शालभक्तिभकामिधुनस्य विशालघाटस्तार्थि-
कृत्प्रासादे सर्वधानुचितो वास्तुनिपिद्धश्च । तथा

१ नमंगुप्ति २ D अर्जुदे विमलयसहिकायां ३ D विजात.

*लिङ्गं त्रिनप्रज्ञां एव नमस्यन्ति निर्जरा विपुला यद्यपि गुणप्र-
हीनं वन्दन्ते अभ्यात्मशुद्धये २

२५८ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्ग. १

विज्ञाय वायडीयश्रीजिनदत्तसूरिभिर्निजोपासकपा-
श्वार्त्तस्मिन्क्षणे पूर्यमाणे सति दर्शनानुनयार्थं
तत्र समागताय मन्त्रिणे.

रत्नाकरं इव क्षारवारिभिः परिपूरणात् ।

गम्भीरिमाणमाधत्ते शासनं लिङ्गधारिभिः ॥ १ ॥

यान् लिङ्गिनोनुवदन्ते^१ संविद्या अपि साधवः ।

तदर्चा चर्चते कस्माद्दार्मिकैर्भवभीरुभिः ॥ २ ॥

प्रतिमाधारिणोप्येषां त्यजन्ति विषयं पुरः ।

लिङ्गिनां विषयस्थानामनर्चा तु विरोधिनी ॥ ३ ॥

लिङ्गोपजीविनां लोके कुर्वन्ति येऽवधीरणाम् ।

दर्शनोच्छेदपापेन लिप्यन्ते ते दुराशयाः ॥ ४ ॥

आवश्यकवन्दनानिर्युक्तौ ॥

*तित्थयरगुणा पडिमासु नत्थि निस्संतयं विया-
णन्तो ।

तित्थयरोवि^१ नमन्तो सो पायइ^२ निज्जरं विउलं^३

१ B अनुनयार्थं. २ C रन्शन्ति ३ तित्थयरुत्ति ४ A पामइ

*तीर्थयरगुणा प्रतिमामु न मन्ति नि मशय विमानन्तोऽपि तीर्थरु-
रात् नमन्ते ते प्राशुन्ति निर्गम विगुत्ताम् ?

*लिङ्गं जिणपन्नतं एव नमंसन्ति निर्जरा विउला।
जइवि गुणप्पर्हीणं वन्दइ अज्झप्पसुद्धीए ॥ २ ॥

इति तदुपदेशान्निर्माजितसम्यक्कदर्पणो विशेष-
पादर्शनपूजापरः स्वस्थानमासदत् । अथ ज्याय-
सा सोदरेण मं० लूणिगनाघा परलोकप्रयाणाव-
सरेऽबुदवसहिकायां मम योग्या देवकुलिका
कारयितव्येति धर्मव्ययं याचित्वा तस्मिन्विपन्ने
तद्गोष्ठिकेभ्यस्तद्बुवमलभमानभन्द्रावत्याः स्वामिनः
पार्श्वान्नव्यां भूमिं विमलवसहिकासमीपेऽभ्यर्च्य
तत्र श्रीलूणिगवसहिप्रासादं भुवनत्रयचैत्यश-
लाकारूपं कारयामासिवान् । तत्र श्रीनेमिनाथ-
विम्बं संस्थाप्य प्रतिष्ठितं तद्गुणदोषविचारणाको-
विदं श्रीजावालिपुराच्छ्रीयशोर्वारमन्त्रिणं समा-
नीय मन्त्री प्रासादस्वरूपं प्रपच्छ । ततस्तेन प्रा-
सादकारकसूत्रधारः शोभनदेवोऽभ्यधायि । रङ्गम-
ण्डपे शालभट्टिकामिधुनस्य विशालघाटस्तार्थि-
कृत्प्रासदे सर्वथानुचितो वास्तुनिपिद्वश्च । तथा

१ नमंभुक्ति २ D अर्द्धे विमलवसहिकायां ३ D विज्ञात.

*लिङ्गं निनप्रज्ञमं एव नमस्यन्ति निर्जरा विपुला यद्यपि गुणप-
हीनं वन्दन्ते अभ्यात्मशुद्धये २

२५८ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्ग. २

विज्ञाय वायडीयश्रीजिनदत्तसूरिभिर्निजोपासकपा-
श्वत्तस्मिन्क्षणे पूर्यमाणे सति दर्शनानुनयार्थं
तत्र समागताय मन्त्रिणे.

रत्नाकरं इव क्षारवारिभिः परिपूरणात् ।

गम्भीरिमाणमाधत्ते शासनं लिङ्गधारिभिः ॥ १ ॥

यान् लिङ्गिनोनुवदन्ते^१ संविग्ना अपि साधवः ।

तदर्चा चर्च्यते कस्माद्दार्मिकैर्भवभीरुभिः ॥ २ ॥

प्रतिमाधारिणोप्येषां त्यजन्ति विषयं पुरः ।

लिङ्गिनां विषयस्थानामनर्चा तु विरोधिनी ॥ ३ ॥

लिङ्गोपजीविनां लोके कुर्वन्ति येऽवधीरणाम् ।

दर्शनोच्छेदपापेन लिप्यन्ते ते दुराशयाः ॥ ४ ॥

आवश्यकवन्दनानिर्युक्तौ ॥

*तित्थयरगुणा पडिमासु नत्थि निस्संसयं विया-
णन्तो ।

तित्थयरोवि^३ नमन्तो सो पावइ^४ निज्जरं विउलं १

१ B अनुनयार्थं. २ C वन्दन्ति ३ तित्थयरुत्ति ४ A पावइ

*तीर्थहरगुणा प्रतिमासु न मन्ति नि सशय विजानन्तोऽपि तीर्थक-
रात् नमन्त' ते प्राशुभन्ति निर्जग विपुत्राम् १

*लिङ्गं जिणपन्नतं एव नमंसन्ति निजरा विउला।
जइवि गुणप्पहणिं वन्दइ अज्झप्यसुद्धीए ॥ २ ॥

इति तदुपदेशान्निर्माजितसम्यक्कदर्पणो विशेष-
पादर्शनपूजापरः स्वस्थानमासदत् । अथ ज्याय-
सा सोदरेण मं० लूणिगनाम्ना परलोकप्रयाणाव-
सरेऽर्जुवसहिकायां मम योग्या देवकुलिका
कारयितव्येति धर्मव्ययं याचित्वा तस्मिन्विपन्ने
तद्गोष्ठिकेभ्यस्तद्भुवमलभमानश्चन्द्रावत्याः स्वामिनः
पार्श्वान्नव्यां भूमिं विमलवसहिकासर्मापेऽभ्यर्घ्य
तत्र श्रीलूणिगवसहिप्रासादं भुवनत्रयचेत्यश-
लाकारूपं कारयामासिवान् । तत्र श्रीनेमिनाथ-
विम्बं संस्थाप्य प्रतिष्ठितं तद्गुणदोषविचारणाको-
विदं श्रीजावालिपुराच्छ्रीयशोवीरमन्त्रिणं समा-
नीय मन्ती प्रासादस्वरूपं प्रपच्छ । ततस्तेन प्रा-
सादकारकसूत्रधारः शोभनेदेवोऽभ्यधापि । रङ्गम-
ण्डपे शालभञ्जिकामिधुनस्य विशालघाटस्तर्पि-
कृत्प्रासत्वे सर्वधानुचितो वास्तुनिपिद्धश्च । तथा

१ नमंयावि २ D अर्जुदे विमलवसहिकायां ३ D विजाम.

*लिङ्गं त्रिनमस्तं एव नमस्यन्ति निर्जरा विपुत्रा यद्यपि गुणन-
हीनं वन्दन्ते अप्यात्मशुद्धये २

२६० प्रबन्धचिन्तामणिः सर्गः ४

गर्भगृहे प्रवेशद्वारे सिंहाभ्यां तोरणमिदं देवस्य वि-
शेषपूजाविनाशि । तथा पूर्वपुरुषमूर्तियुतं गजानां
शाला पश्चाद्भागैः प्रासादकारापैकस्यायतिविना-
शि^१ । अप्रतीकारार्हं दूपणत्रयं विज्ञस्यापि सूत्रभृ-
तो यदुत्पद्यते स भाविकर्मणो दोष इति निर्णय-
यथागतं स च गतः । तदुपश्लोकनश्लोका एवम् ।

यशोवीर यशोमुक्ताराशेरिन्दुरसौ शिखा ।

तद्रक्षणाय रक्षायाः श्रीकारो लाञ्छनच्छलात् ॥१॥

विन्दवः श्रीयशोवीर शून्यमध्या निरर्थकाः ।

संख्यावन्तो विधीयन्ते त्वयैकेन पुरस्कृताः ॥ २ ॥

यशोवीर लिखत्याख्यां यावच्चन्द्रे विधिस्तव ।

न माति भुवने तावदाद्यमप्यक्षरद्वयम् ॥ ३ ॥

इति श्रीशत्रुञ्जयादितीर्थानां यात्राप्रबन्धाः ।

॥ अथ श्रीवस्तुपालस्य स्तम्भतीर्थे सद्दनाघ्ना
नौवित्तकेन समं विग्रहे संजायमाने श्रीभृगुपुराण-
हासाधनिकं शङ्खनामानं श्रीवस्तुपालं प्रतिकालरूप-
मानात्तवान् । स जलधिकूले दत्तनिवासे नगरप्रवेश-
मार्गान् शत्रुसंकीर्णानालोक्य व्यवहारिणां चिन्तानि
यानपात्रप्रणयानि च वीक्ष्य प्रहितैर्बन्दिभिः श्री-

त्स्तुपालेन समं समरवासरं निर्णाय यावच्चतुरङ्गसै-
 न्यं सन्नह्यते तावच्छ्रीवस्तुपालेन पुरःकृतो गुडजा-
 न्नीयो लूणपालनामा सुभटो यदि शङ्खमन्तरेणाहं
 प्रहरामि तदा कपिला धेनुमेवेति वारवर्णिकापूर्व-
 कः शङ्ख इति तद्वचनादनु शङ्खोहमिति प्रतिसु-
 भटनोदिते तं निपात्य पुनरनयैव रीत्या द्वितीयेपि
 रातिते सति कथं समुद्रसामीप्यात् शङ्खबाहुल्यमि-
 त्युच्चरन् महासाधनिकशङ्खैर्नव तत्सुभटतां श्लाघ-
 मानेनाहूतःकुन्ताग्रेण प्रहरन् सतुरगएकेनैव प्रहारेण
 व्यापादितः । तदनु श्रीवस्तुपालेन समराङ्गणप्रण-
 येना केसरिकिशोरेण च शङ्खसैन्यं गजयूथमिव त्रा-
 सेतं दिशो दिशमनेशत् । पश्चान्नौचित्तको मारितः
 तद्वद इति । तदनु लूणपालमृत्युस्थाने लूणपा-
 लेश्वरप्रासादो मन्त्रिणा कारितः । अधान्यस्मिन्न-
 यसरे श्रीसोमेश्वरस्य कवेः काठ्यम् ॥
 ईसैलब्धप्रशंसैस्तरलितकमलप्रत्तरङ्गैस्तरङ्गै-
 र्नीरैरन्तर्गभीरैश्चटुलवककुलयासलनैश्च मीनैः ।
 पालीरुद्वद्गुमालीतलसुखशयितस्त्रीप्रणतैश्च गीतै-

२६२ प्रवन्धचिन्तामणिः सर्ग.

भाति प्रक्रीडदूर्मिस्तव सचिव चलच्चक्रवाकस्त-
टाकः ॥ १ ॥

श्रीमन्त्रिणा पोडशसहस्रद्रम्माणां दत्तिः^१
प्रसादीकृता । क्वचिच्चिन्तातुरस्य मन्त्रिणो भूमिं मृग-
यमाणस्य समागतः । सोमेश्वरदेवः समयोचितमि-
दमपाठीत् ॥ तद्यथा ॥

एकस्त्वं भुवनोपकारक इति श्रुत्वा सतां जल्पितं
लज्जानम्रशिराः स्थिरात्तलमिदं यद्द्विद्विसे वेद्मि तत्
वाग्देवीवदनारविन्दतिलक श्रीवस्तुपाल स्वयं
पातालाद्वलिमुद्धिर्धार्पुरसकृन्मार्गं भवान् मार्गति १

मन्त्रिणास्य काव्यस्य पारितोषिकेऽष्टौ सहस्रा-
णि दत्तानि ॥ तथा ॥

त्वचं कर्णः शिविर्मोसं जीवं जीमूतवाहनः ।

ददौ दधीचिरस्थीनि । इति त्रिपु पदेषु पण्डिते-
पृथीयमानेषु पण्डितजयदेवः समस्यापदामिव वस्तु-
पालः पुनर्वसु । इत्युच्चरन् सहस्रचतुष्टयं लेभे । त-
था सूरीणां दर्शनप्रतिलाभनावसरे केनापि दुर्गत-
द्विजातिना याचनया तन्नियुक्तेभ्यः रूपया पटीमु-
पलभ्य मन्त्रिणं प्रति समयोचितमूचे ॥

क्वचिन्नूलं क्वचित्सूत्रं कार्पासास्थि क्वचित्कचित् ।

देव त्वदरिनारीणां कुट्टोत्तुल्या पटो मम ॥ १ ॥

तत्पारितोषिके मन्त्रिणा वृत्तानि पञ्चदशश-
तानि । तथा बालचन्द्रनाम्ना पण्डितेन श्रीमन्त्रि-
णं प्रति ॥

गौरी रागवती त्वयि त्वयि वृषो बद्धादरस्त्वं पुतो
भूत्या त्वं च लसद्गुणः शुभगणः किं वा बहु द्रूमहे।
श्रीमतीश्वर नूनमीश्वरकलायुक्तस्य ते युज्यते

बालेन्दुधिरमुच्चकै रचयितुं त्वत्तोऽपरः कः प्रभुः॥ १

इत्युक्ते तस्याचार्यपदस्थापनायां द्रम्मसहरं
व्ययीकृतं ॥ कदाचिन्म्लेढपतेः सुरत्राणस्य गुरु-
मालिमं मखंतीर्थयात्रारुते इह समागतमवगम्य
तज्जिषुभ्यां श्रीलवणप्रसादवीरधवलाम्भ्यां श्री-
तेजःपालमन्ती मन्तं एष्ट एवमारुष्यातवान् ।

धर्मलक्षप्रयोगेण या सिद्धिर्विमुधाभुजाम् ।

स्वमातृदेहपण्येन तदिदं वृत्तिणा जनेन ॥ १ ॥

इति नीतिशास्त्रांपेदेशेन वृत्त्योरिव तयोः जा-
गमुन्मोच्य पांथयादिना सन्वृत्य तं तीर्थं प्रति प्र-
हितवान् । स च विधिर्विधिं पश्चाद्द्व्यायुन श्रीम-

न्विणा तदुचितनेपथ्यादिभिः सत्कृतः स स्वस्थानं
 प्राप्तस्तीर्थगुणानां विस्मरन् श्रीसुरत्राणपुरतः श्री-
 वस्तुपालमेव वर्णयामासा। स सुरत्राणस्तदनन्तरम-
 स्माकं देशं भवानेवाध्यक्षोऽहं तु भवतः सेलभृत्
 तत्त्वयाहं यत्कृत्यादेशेनैव सर्वदानुग्राह्य इति प्र-
 तिवर्षं तत्प्रहितयमलकपत्रेणोपरुध्यमानः श्रीम-
 न्त्वीशः श्रीशत्रुञ्जयभूमिगृहयोग्यं श्रीयुगादिजिन-
 विम्बं धन्यं मन्यमानस्य सुरत्राणस्यानुज्ञया तद्देश-
 वर्त्तिन्या उम्माणीनाम्न्याः खन्याः प्रयत्नशतैरानी-
 तवान् । तस्मिन्नप्यारोहति श्रीमूलनायकस्यामर्षा-
 त्पर्वते विद्युत्यातः समजनि । ततः प्रभृति श्रीम-
 न्त्वीश्वरस्याजीवितान्तं श्रीदेवपादैर्देशनं न ददे ।
 कस्मिंश्चित्पर्वाणि श्रीमदनुपमया निरुपमे मुनीना-
 मन्नदाने यदृच्छया दीयमाने कार्योत्सुक्यात्तदागतः
 श्रीवीरधवलदेवः सिताम्बरदर्शनिनं द्वारप्रदेशं पा-
 णिंधममालोक्य विस्मयस्मेरमानासो मन्विणमभी-
 हितवान् । हे मन्विण इत्थं सदैवाभिमतदैवतवत्
 किममी न सत्क्रियन्ते । तव चेदशक्तिस्तदर्द्धभागो
 ममास्तु । मामकमेव सर्वं वा दीयतां सदैवेत्यतः

कारणान्नोच्यते तथा कृते भवतो वृथायास एव
 स्यादिति तन्मुखचन्द्रविनिर्गतैर्गोभिर्निर्वाणोपतापः
 स्वामिनः कियानर्द्धविभागः सर्वमेव भवदीयमेवे-
 ल्युक्त्वा पटीं न्युञ्छनीचक्रे । अन्यथा यतिदानाव-
 सरे मियो मुनिजनसंमर्दने श्रीमदनुपमायाः प्रण-
 मत्याः प्राज्याज्यसंपूर्णं घृतपात्रं पृष्टे पतितमालो-
 क्य कुपितं तेजःपालमन्त्रिणमिति सान्त्वितवती
 यत्तव स्वामिनः प्रासादात्मुनिजनपुण्यपात्रपतितै-
 राज्यैरङ्गाम्यङ्गो भवतीति तत्पूर्णदानविधिचमल्लतो-
 मन्ती पश्चाद्गुणप्रसादपूर्वं

दानं प्रियवाक्साहितं ज्ञानमगर्वं क्षमान्वितं शौर्यम्
 त्यागसहितं च वित्तं दुर्लभमेतच्चतुर्भद्रम् ॥ १ ॥

इति युक्तोक्तिपूर्वं च तां मन्ती प्रशशंस । इत्यने-
 कथा दानावदाननिकपरंखां प्राप्ता ।

लक्ष्मीश्रला शिवा चण्डी शची सापत्न्यदूषिता ।
 गङ्गा न्यग्गामिनी वाणी वाक्मतागऽनुपमा ततः १

इत्यादिभिः स्तुतिभिर्जनाचार्यैः स्तूयते स्म ॥
 अधान्यदा पञ्चयाममङ्गामाधिरुदयोः श्रीवीरधव-

• बीडने विमलाचार्येण कृतोय खंडे प्रश्नात्तरमात्राया वर्तते
 तस्मात्प्रागयणेन गृहीत्वा मय्यन्ये दिनापदेशे म्यापिन, तस्मात्तनेति

ललवणप्रसादयोः श्रीवीरधवलपत्नी राज्ञी जयतल-
 देवी सन्धिविधानहेतवे जनकं प्रति श्रीशंभेभनदे-
 वमुपागता । किं वैधव्याद्भीरुः सन्धिवन्धं कारय-
 सीति तेनाभिहिता । वीरचूडामणोः पत्युः श्रीवीर-
 धवलस्योन्नतिमारोपयन्ती सा पितृकुलविनाशश-
 ङ्कया भूयो भूयोऽमेवं व्याहरामि । तुरगष्टथाधि-
 रूढे तस्मिन्वीरधवले स कोस्ति सुभटो यस्तत्स-
 न्मुखे स्थास्यतीति व्याहृत्य सामर्प्यं प्रतस्थे ।
 अथ तस्मिन्समरसंरम्भे प्रहारव्यधाव्याकुले श्रीवी-
 रधवले भुवस्तलमलंकुर्वति ।

यः पञ्चग्रामसङ्ग्रामभूमौ भीमपराक्रमः ।

घातैः पपात संजातैरश्वतो न तु गर्वतः ॥ १ ॥

इति किञ्चिदन्तर्भङ्गे समरसुभटवर्गे एक एवार्थं
 पत्तिः पतित इति सकलं निजवलमुत्साहयन् श्री-
 लवणप्रसादः समस्तानपि रिपून् लील्यैव समूल-
 कापं कपितवान् । इत्थमेकविंशतिरुत्वः सत्त्वगुण-
 रोचिष्णू रणरसिकतया क्षेत्रे पितुरग्रे पतितः ॥ अ-
 थ वीरधवलस्यायुःपर्यन्ते, प्रतितीर्थं प्रस्थितेन द-
 त्तमेकधा सहस्रगुणमुपलभ्यत इति रूढेः श्रीतेजः-

पालेन जन्मसुकृतं ददे । तदनु तस्मिन् स्वामिनि
 विपन्ने तत्सौभाग्यातिशयात्सेवकानां विशत्याधि-
 कशतेन सहगमनं चक्रे । तदनु श्रीतेजःपालेन प्रेत-
 वने यामिकान्मुक्त्वा लोकस्य स निर्वन्धो निर्षिद्धः ॥
 आयान्ति यान्ति च परे ऋतवः क्रमेण
 संजातमेतद्धनुषुग्ममगत्वरं तु ।
 वरिणे वीरधवलेन विना जनानां
 वषां विलोचनयुगे हृदये निदाघः ॥ १ ॥

अथ श्रीमन्त्रिणा वीरधवलस्य सुतो वीसलदेवो
 राज्येऽभिषिक्तः । श्रीअनुपमदेव्या विपत्तौ तेजःपाला-
 रूढशोकग्रन्थावनिवर्तमानायां तत्रागतैः श्रीजयसेन-
 सूरिभिर्वलवत्पुरुषैरुपशमितायां विपदि किञ्चिच्चेतन-
 या सापन्नपः श्रीतेजःपालः सूरिणोचे । वयमस्मि-
 न्नप्यवसरं भवतः कैतवमालोकितुंमुपेताः । श्रीवस्तु-
 पालंन किमंतदिति पृष्ठा गुरवः प्राहुः । यदस्माभिः
 शिशोस्तेजःपालस्योपयामाय धरणिगपार्थादनुप-
 मा कन्या याचिता तदा स्थिरंता कृता । तदनु
 तस्याः कन्याया एकान्तविरूपतां निशम्य तत्संबन्ध-

१ ' जनस्य २ A C D ग्रन्थेऽनिवर्तमाने ३ D आगोचरितु
 ४ तत्परिणयननिश्चयता ५ C मियरपत्रतनादनु

ललवणप्रसादयोः श्रीवीरधवलपत्नी राज्ञी जयतल-
 देवी सन्धिविधानहेतवे जनकं प्रति श्रीभेभनदे-
 वमुपागता । किं वैधव्याद्रीरुः सन्धिवन्धं कारय-
 सीति तेनाभिहिता । वीरचूडामणोः पत्न्युः श्रीवीर-
 धवलस्योन्नतिमारोपयन्ती सा पितृकुलविनाशश-
 ङ्क्या भूयो भूयोऽहमेवं व्याहरामि । तुरगष्टष्ठाधि-
 रूढे तस्मिन्वीरधवले स कोस्ति सुभटो यस्तत्स-
 न्मुखे स्थास्यतीति व्याहृत्य सामर्पेव प्रतस्ये ।
 अथ तस्मिन्समरसंरम्भे प्रहारव्यधाव्याकुले श्रीवी-
 रधवले भुवस्तलमलंकुर्वति ।

यः पञ्चग्रामसङ्ग्रामभूमौ भीमपराक्रमः ।

घातैः पपात संजातैरश्वतो न तु गर्वतः ॥ १ ॥

इति किञ्चिदन्तर्भङ्गे समरसुभटवर्गे एक एवायं
 पतिः पतित इति सकलं निजवलमुत्साहयन् श्री-
 लवणप्रसादः समस्तानपि रिपून् लीलयैव समूल-
 कायं कपितवान् । इत्यमेकविंशतिरुत्वः सत्त्वगुण-
 रोचिष्णू रणरासिकतया क्षेत्रे पितुरग्रे पतितः ॥ अ-
 थ वीरधवलस्यायुःपर्यन्ते, प्रतितीर्थं प्रस्थितेन द-
 क्षमेकधा सहस्रगुणमुपलभ्यत इति रूढेः श्रीतेजः-

पालेन जन्मसुकृतं ददे । तदनु तस्मिन् स्वामीनि
 विपन्ने तत्सौभाग्यातिशयात्सेवकानां विशत्याधि-
 कशतेन सहगमनं चक्रे । तदनु श्रीतेजःपालेन प्रेत-
 वने यामिकान्मुक्त्वा लोकस्य स निर्वन्धो निषिद्धः ॥
 आयान्ति यान्ति च परे ऋतवः क्रमेण
 संजातमेतदनुयुग्ममगत्वरं तु ।
 वीरेण वीरधवलेन विना जनानां
 वयां विलोचनयुगे हृदये निदाघः ॥ १ ॥

अथ श्रीमन्त्रिणा वीरधवलस्य सुतो वीरलदेवो
 राज्येऽभिषिक्तः । श्रीअनुपमदेव्या विपत्तौ तेजःपाला-
 रूढशोकग्रन्थावनिवर्तमानायां तत्रागतैः श्रीजयसेन-
 सूरिभिर्वलवत्पुरुषैरुपशमितायां विपदि किञ्चिच्चेतन-
 या सापत्रपः श्रीतेजःपालः सुरिणोचे । वयमस्मि-
 न्नप्यवसरे भवतः कैतवमालोकिर्तुमुपेताः । श्रीवस्तु-
 पालेन किमेतदिनि पृष्टा गुरवः प्राहुः । यदस्माभिः
 शिशोस्तेजःपालस्योपयामाद्य धरणिगपाश्वीदनुप-
 मा कन्या याचिता तदा स्थिरता कृता । तदनु
 तस्याः कन्याया एकान्तविरूपतां निशम्य तत्संबन्ध-

१ C जनस्य २ A C D) मन्थेऽनिवर्तमाने ३ D) भाग्योवापिनु

४ तन्वर्णिणयननिश्चयता ५ C गिपरपत्रातादनु

२६६ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्गः १

ललवणप्रसादयोः श्रीवीरधवलपत्नी राज्ञी जयतल-
देवी सन्धिविधानहेतवे जनकं प्रति श्रीशंभेभनदे-
वमुपागता । किं वैधव्याद्रीरुः सन्धिवन्धं कारव-
सीति तेनाभिहिता । वीरचूडामणेः पत्युः श्रीवीर-
धवलस्योन्नतिमारोपयन्ती सा पितृकुलविनाशश-
ङ्कया भूयो भूयोऽहमेवं व्याहरामि । तुरगष्ट्याधि-
रूढे तस्मिन्वीरधवले स कोस्ति तुभटो यस्तत्त-
न्मुखे स्थास्यतीति व्याहृत्य सामर्प्यं प्रतस्ये ।
अथ तस्मिन्समरसंरम्भे प्रहारव्यधाव्याकुले श्रीवी-
रधवले भुवस्तलमलंकुर्वति ।

यः पञ्चग्रामसङ्ग्रामभूमौ भीमपराक्रमः ।

घातैः पपात संजातैरश्वतो न तु गर्वतः ॥ १ ॥

इति किञ्चिदन्तर्भग्ने समरसुभटवर्गे एक एवायं
पतिः पतित इति सकलं निजवलमुत्साहयन् श्री-
लवणप्रसादः समस्तानपि रिपून् लीलयैव समूल-
कापं कपितवान् । इत्यमेकविंशतिरुत्वः सत्त्वगुण-
रोचिष्णू रणरसिकतया क्षेत्रे पितुरग्रे पतितः ॥ अ-
थ वीरधवलस्यायुःपर्यन्ते, प्रतितीर्थं प्रस्थितेन द-
त्तमेकधा सहस्रगुणमुपलभ्यत इति रूढेः श्रुतिजः

पालेन जन्मसुरुतं ददे । तदनु तस्मिन् स्वामीनि
 विपन्ने तत्सौभाग्यातिशयास्तेवकानां विंशत्याधि-
 कशतेन सहगमनं चक्रे । तदनु श्रीतेजःपालेन प्रेत-
 यने यामिकान्मुक्त्वा लोकस्य स निर्वन्धो निर्पिद्धः ॥
 आयान्ति यान्ति च परे ऋतवः क्रमेण
 संजातमेतदृतुयुग्ममगत्वरं तु ।
 वरिणे वीरधवलेन विना जनानां
 वर्यां विलोचनयुगे हृदये निदाघः ॥ १ ॥

अथ श्रीमन्त्रिणा वीरधवलस्य सुतो वीसलदेवो
 राज्येऽभिषिक्तः । श्रीअनुपमदेव्या विपत्तौ तेजःपाला-
 रूढशोकग्रन्थावनिवर्तमानायां तत्रागतैः श्रीजयसेन-
 सूरिभिर्वलवत्पुरुषैरुपशमितायां विपादि किञ्चिञ्चेतन-
 या सापत्रपः श्रीतेजःपालः सूरिणोचे । वयमस्मि-
 न्नप्पवसरे भवतः कैतवमालोकितुंमुपेताः । श्रीवस्तु-
 पालेन किमेतदिति पृष्ठा गुरवः प्राहुः । यदस्माभिः
 शिशोस्तेजःपालस्योपयामाय धरणिगपाश्वादनूप-
 मा कन्या याचिता तदा स्थिरता कृता । तदनु
 तस्याः कन्याया एकान्तविरूपतां निशम्य तत्संबन्ध-

१ C जनस्य २ A C D ग्रन्थेऽनिवर्तमाने ३ D आलोकायितुं

४ तत्परिणयननिश्चयता ५ C स्थिरपत्रदानादनु

न्तिणा तदुचितनेपथ्यादिभिः सत्कृतः स ह्यस्थानं
 प्राप्तस्तीर्थगुणानां विस्मरन् श्रीमुराणपुरतः श्री-
 वस्तुपालमेव वर्णयामास। स सुरत्राणस्तदनन्तरम-
 स्माकं देशं भवानेवाध्यक्षोऽहं तु भवतः सेलभृत्
 तखयाहं यत्कृत्यादेशेनैव सर्वदानुग्राह्य इति प्र-
 तिवर्षं तत्प्रहितयमलकपत्रेणोपरुध्यमानः श्रीम-
 न्त्वीशः श्रीशत्रुञ्जयभूमिगृहयोग्यं श्रीयुगादिजिन-
 विम्बं धन्यं मन्यमानस्य सुरत्राणस्यानुज्ञया तद्देश-
 वर्तिन्या उम्माणीनाम्न्याः खन्याः प्रयत्नशतैरानी-
 तवान् । तस्मिन्नप्यारोहति श्रीमूलनायकस्यामर्षा-
 त्पर्वते विद्युत्यातः समजनि । ततः प्रभृति श्रीम-
 न्त्वीश्वरस्याजीवितान्तं श्रीदेवपादैर्दशनं न ददे ।
 कस्मिंश्चित्पर्वणि श्रीमदनुपमया निरुपमे मुनीना-
 मन्नदाने यदृच्छया दीयमाने कार्योत्सुक्यात्तदागतः
 श्रीवीरधवलदेवः सिताम्बरदर्शनिनं^१ द्वारप्रदेशं पा-
 णिंधममालोक्य विस्मयस्मेरमानासो मन्त्रिणमभी-
 हितवान् । हे मन्त्रिण इत्थं सदैवाभिमतदैवतवत्
 किममी न सत्क्रियन्ते । तव चेदशक्तिस्तदद्भभागो
 ममास्तु । मामकमेव सर्वं वा दीयतां सदैवेत्यतः

रिहतसतथातुबद्धं शरीरं स्वकृतफलमुपभोक्तुं स्वल्लो-
कमलंचकार । तत्संस्कारस्थानेऽनुजश्रुतिजःपाल-
सुतजैत्रसिंहाभ्यां श्रीयुगादिदेवदीक्षावस्थामूर्तिना-
लंकृतस्वर्गारोहणप्रासादोऽकारि ॥

अद्य मे फलवती पितुराशा
मातुराशिपांशिखा झुरिताद्य ।

यद्युगादिजिनयात्रिकलोकं
प्राणयाम्यहमशेषमखिन्नः ॥ १ ॥

नृपव्यापारपापेभ्यः सुकृतं स्वीकृतं न येः ।

तान्भूलिधावकेभ्योपि मन्येऽधमतरात्ररान् ॥ २ ॥

इत्यादीनि श्रीवस्तुपालमहाकवेः काव्यानि
स्वयं कृतान्यमूनि ॥

पूर्णः स्वामिगुणैः स वीरधवलो निर्मानं एव प्रभु-
र्विद्वद्भिः कृतभोजराजविरुदः श्रीवस्तुपालः कविः ।

तेजःपाल इति प्रधाननिवहेपेरुध मन्त्रीश्वर-
स्तज्जायानुपमागुणैरनुपमा प्रत्यक्षलक्ष्मीरभूत् ॥ १ ॥

॥ इति श्रीमेरुतुङ्गाचार्याविःकृते प्रबन्धचिन्ता-
मणौ श्रीकुमारपालमन्त्रीश्वरवस्तुपालतेजःपालम-
हापुरुषयशोवर्णनो नाम चतुर्थः प्रकाशः ॥

भङ्गाय चन्द्रप्रभजिनप्रतिष्ठितक्षेत्राधिपतेरष्टौ द्रम्मा-
णां भोगमुपायनीचक्रे । इदानीं तद्वियोगग्रन्थेराम-
नस्यमित्युभयोर्वृत्तान्तयोः कस्तथ्य इति तन्नूलसं-
केताच्छ्रीतेजःपालः स्वहृदयं दृढीचक्रे ॥ अथान्यदा-
वसरे मन्त्री वस्तुपालः पूर्णायुः श्रीशत्रुञ्जयं वियासु-
रिति मत्वा पुरोध्याः सोमेश्वरदेवस्तत्रागतोऽनर्घ्येषु
प्यासनेषु मुच्यमानेषुऽनुपविशन् हेतुं पृष्ठ इत्याह ॥
अन्नदानैः पयःपानैर्धर्मस्थानैर्धरातलम् ।

यशसा वस्तुपालेन रुद्धमाकाशमण्डलम् ॥ १ ॥

इति स्थानाभावान्नोपविश्यते इति तदुक्तेरुचि-
तपारितोषिकदानपूर्वं तमाष्टल्य मन्त्री पथिप्रस्थि-
तः । आकेवालीयाग्रामे देशकुट्यां दर्भसंस्तरमा-
रूढो गुरुभिराराधनां कार्यमाण आहारपरिहारपूर्वं
पर्यन्ताराधनया प्रध्वंसितकलिमलो युगादिदेव-
मेवं जपन्

सुकृतं न कृतं किञ्चित्सतां संस्मरणोचितम् ।
मनोरथैकसाराणामेवमेव गतं वयः ॥ १ ॥

इति वाक्यप्रान्ते नमोऽर्हश्च इत्यक्षरैः समं प-

१ B भागमापि याचितीचक्रे
२ A च भूखलं

रिद्धतसप्तधातुबद्धं शरीरं स्वकृतफलमुपभोक्तुं स्वर्लो-
कमलंचकार । तत्संस्कारस्थानेऽनुजश्रुतिजःपाल-
सुतजैत्रसिंहाभ्यां श्रीयुगादिदेवदीक्षावस्थामूर्तिना-
लंकृतस्वर्गारोहणप्रासादोऽकारि ॥

अद्य मे फलवती पितुराशा
मातुराशिपंशीखा झुरिताद्य ।

यद्युगादिजिनयात्रिकलोकं
प्रीणयाम्यहमशेषमखिन्नः ॥ १ ॥

नृपव्यापारपापेभ्यः सुकृतं स्वीकृतं न यैः ।
तान्धूलिधावकेभ्योपि मन्येऽधमतरान्नरान् ॥ २ ॥

इत्यादीनि श्रीवस्तुपालमहाकवेः काव्यानि
स्वयं कृतान्यमूनि ॥

पूर्णः स्वामिगुणैः स वीरधवलो निर्मानं एव प्रभु-
र्विद्वद्भिः कृतभोजराजविरुदः श्रीवस्तुपालः कविः ।
तेजःपाल इति प्रधाननिवहेपेरुश्च मन्त्रीश्वर-
स्तज्जायानुपमागुणैरनुपमा प्रत्यक्षलक्ष्मीरभूत् ॥ १ ॥

॥ इति श्रीमेरुतुङ्गाचार्याविरुते प्रबन्धचिन्ता-
मणौ श्रीकुमारपालमन्त्रीश्वरवस्तुपालतेजःपालम-
हापुरुषयज्ञोवर्णनो नाम चतुर्थः प्रकाशः ॥

अथ पूर्वोक्तेभ्यो महापुरुषचरितंभ्यो यान्यवशि-
ष्टानि तानि तदितराणि चेह प्रकीर्णकप्रबन्धे प्रा-
रभ्यन्ते ॥ तद्यथा ॥

समीपस्फुरच्छिप्राश्रवन्त्यामवन्त्यां पुरिपुरा श्री-
विक्रमार्कनृपः, सत्रागारे वैदेशिकं लोकं भोजनान-
न्तरं निद्रापरं संपन्नदीर्घनिद्रंमार्कण्य विस्मयस्मेर-
मानसस्तद्गुचान्तं जिज्ञासुस्तान् सर्वानपि वसनपि-
हितान्विधाप्य तद्वार्त्ता चापन्हुता निजाज्ञां विधाय
पुनरुपागतानध्यगास्तथैव भोजयित्वा प्रदोषे चो-
ष्णोदकं तैलं च तेषां घरणपरिचरणनिमित्तमुप-
नीय तेषु प्रमुक्तेषु महानिशायां कृपाणपाणिर्नृप-
तिर्निर्भृताभूय स्वयं यावत्तस्थी तादकस्मात्तत्र कोणे-
कदेशे प्रथमं तावद्भूमोत्त्रमं तदनु शिखारेत्सामथ वी-
प्रहृगारत्नकृणालंछतं सदृस्यकृणालंछतसदृस्यकृणं
नागं निर्गतमवलोक्य तश्चित्रचमत्कृतो राजा पाव-
त्साहृतं पश्यति तावन्म कर्णाद्द्र किं पात्रमिति
तस्मिन्मुत्तान् शान्यान् प्रत्येकं प्रपश्यत् । अथ ते धर्म-
पात्रं गुणपात्रं तपःपात्रं कृपापात्रं कामपात्रं कीर्ति-
पात्रमित्यादीनि वदन्तांश्चानतया पश्यत्तया तस्य

गापान्मृत्युमभ्रुवन्तीति विलोक्याऽथ श्रीविक्रम-
एव तत्पुरोभूय योजिताञ्जलिः ।

भोगीन्द्र बहुधा पात्रं गुणयोगाद्भवेद्भुवि ।

मनःपात्रं तु परमं शुद्धं श्रद्धापत्रितम् ॥ १ ॥

अथ निजाशयमेवं भाषमाणं श्रीविक्रमं परि-
तोषाद्वरं वृणीष्येति प्राह । अथ श्रीविक्रमोऽमून्
पथिकानुज्जीवयेति तेन वरे याचिते शेषं विज्ञेयात्प-
रितोषयामास ॥

इति श्रीविक्रमार्कस्य पात्रपरीक्षाप्रवन्धः ॥

अथ कदाचित्पाटलीपुरपत्तनेऽकस्मादमन्वानन्दे
नन्दे राज्ञि पञ्चत्वमागते कश्चिद्विप्रस्तत्कालं तदाग-
तः परपुरप्रवेशविद्यया नृपदेहमधितस्थौ । तत्सं-
केततो द्वितीयो द्विजो नृपद्वारमुपेत्य वेदोद्धारमुदा-
हरन्प्रत्युज्जीवितो नृपः स कोशाध्यक्षैस्तस्मै स्वर्णलक्ष-
मदापयत् । अथ तद्दृत्तान्तं विज्ञाय महामात्यो, न-
न्दः पुरा कदर्योभूत् साम्प्रतं तु तदौदार्यमिति व-
दंस्तं विप्रं विधृत्य परकायप्रवेशकारिणं वैदेशिकं
सर्वत्र शोधयन् कापि मृतकं केनापि रक्ष्यमाणमा-
कर्ण्य चिताप्रवेशाद्भस्मकृत्य पूर्वामिव तं नन्दं निरू-

पममतिवैभवान्निजप्राज्ये साम्राज्ये निर्वाहयामास ॥

इति नन्दप्रबन्धः ॥

अथ खेडंमहास्थाने देवादित्यविप्रपुत्री बालकाले विधवा निरूपमरूपपात्रं सुभगाभिधाना प्रधाना प्रातः सूर्ये प्रत्यर्थाञ्जलिं क्षिपन्ती अज्ञाततद्भोगादाधानममूर्त्कथंचित्तदसमञ्जसं पितृभ्यामवबुध्य मन्दाक्षमुद्गमिति तां प्रति तद्व्याहृत्य स्वपुरुषैर्वलभ्या नगर्या अभ्यासे मुमुचे । तथा तत्र प्रसूतः सूनुः क्रमेण वर्द्धमानः सवयोभिः शिशुभिः निःपितृकइति निर्भर्त्स्यमानो मातुः समीपे पितरं पृच्छन् तथा न जाने इत्यभिहितस्तज्जन्मवैराग्यान्मुमूर्षोः प्रत्यक्षीभूय सविता सान्त्वनापूर्वं करे कर्करान्तमर्ष्य भवन्मातुः संपर्ककारिणमर्कं स्वं ज्ञापयन् भवतः पराभवकारिणं प्रत्यऽयं क्षितः शिलारूपो भविष्यतीत्यादिद्वय निरपराधस्य कस्यापि क्षितो यदि तवैवाऽनर्थनिवन्धनं ज्ञापयंस्तिरोधत् । अपेत्यमभिभवकारिणः कांश्चिद्व्यापादयन् शिलादित्य इति सान्वयनाच्चा प्रतीतः । तन्नगरराज्ञा तत्परीक्षा-

१ C सेरा २ अज्ञातात्तद्योगभोगादाधानमपात् ३ लज्जामोष्य
४ C मूर्षो मूर्षुः ५ C तत्कर कर्कर D तन्दरे

येन तथाकृते तमिलापालं शिलया तथा कालधर्म-
मवापय्य स्वयमेव भूपतिरभूत्। तथास सवितृप्रसा-
दीकृतहयेऽथिरुट्टो नभभर इव स्वैरविहारी परा-
कमाक्रान्तद्विग्वलपाभिरं राज्यं कुर्वन् जैनमुनि-
संसगात्प्रावुर्भूतसम्यक्करत्नः श्रीशत्रुक्षयस्य महा-
तीर्थस्यामानमहिमानमवगम्य जीर्णोद्धारं चकार ॥
कदाचिच्छिलादित्यं सभापतीकृत्य घतुरङ्गसभायां
पराजितेन देशत्यागिनां भाव्यामिति पणवन्धपूर्वं
सिताम्बरसौगतपोर्वावे संजायमाने पराजितान्
सिताम्बरास्वविपयात्सर्वान्निर्वास्य श्रीशिलादि-
त्यजामेयममेयगुणं मह्यनामानं क्षुल्लकं तत्र स्थितं
समुपेक्ष्य स्वयं जितकाशिनः श्रीविमलगिरी श्री-
मूलनायकं श्रीयुगादिदेवं बुद्धरूपेण पूजयन्तो धौ-
द्धा यावद्विजयिनस्तिष्ठन्ति तावत्स महः क्षयकुलो-
द्भवत्वात्तस्य वैरस्याविस्मरन् कृतप्रचिकीर्षुर्जनद-
र्शनाभावात्तेषामेव संनिधायधीयन्प्रात्रिन्दिनं त-
र्हानचित्तः कदाचिद्भीष्मवामरंपु निशीथकाले नि-
द्रामुद्रितलांचनं समस्तनागरिकलोके दिवाभ्यस्तं
शास्त्रं महताभिषोगेनानुस्मरन् तत्कालं गगने सं-

चरत्या श्रीभारत्या के मिष्टा इति शब्दं पृष्टः स
 परितो वक्तारमनवलोक्य ब्रह्मा इति तां प्रति प्र-
 तिवचनं प्रतिपाद्य पुनः पण्मासान्ते तस्मिन्नेवा-
 वसरे प्रत्यावृत्तया देव्या केन सहेति भूयोभिहित-
 स्तदा त्वनुस्मृतपूर्ववाक् गुडघृतेनेति प्रत्युत्तरं द-
 दानस्तदवधानचमत्कृतयाभिमतं वरं वृणीष्वेत्या-
 दिष्टः सौगतपराजयाय कमपि प्रमाणग्रन्थं प्रसादी-
 कुरु । इत्यर्थमभ्यर्थयन् नयचक्रग्रन्थार्पणेनानुज-
 गृहे । अथ देवीप्रसादादेवागततत्त्वंः श्रीशिलादि-
 त्यमनुज्ञाप्य सौगतमठेषु तृणोदकप्रक्षेपपूर्वं नृप-
 तिसभायां पूर्वोदितपणवन्धपूर्वकं कण्ठपीठावतीर्ण-
 श्रीवाग्देवतावलेन श्रीमल्लस्तांस्तरसैव निरुत्तरीच-
 कार । अथ राजाज्ञया सौगतेषु देशाद्गतेषु जैना-
 चायेंगुहूतेषु स मल्लो यौद्धेषु जितेषु तेषु वादीति ।
 तदनु भूपाभ्यर्थितैर्गुरुभिस्तस्मै पारितोषिके सूरिपदं
 देदे । श्रीमल्लयादिसूरिनामा गणभृत्प्रभायकत-
 या नयाङ्कशृत्तिकारश्रीअभयदेवसूरिभिः प्रकटीकृत-

१ A B आनमित २ C प्रसादतस्तेदेवागततत्त्वंः

३ C D देशाद्गतेषु C वादिषु ४ A तस्य ५ पदे

६ C नयाङ्कशृत्तिकारश्रीअभय देवसूरिभिः प्रकटीकृत श्री-

श्रीस्तम्भनकस्य तीर्थस्य विशेषोन्नत्यै श्रीसङ्घेन
चिन्तायिकत्वे नियोजितः ॥ इति मल्लवादिप्रवन्धः ॥

अथ मरुमण्डले पल्लीग्रामे काकूपाताकौ धातरौ
निवसतस्तयोः कनीयान्धनवान् ज्यायास्तु तद्गृहभृ-
त्यवृत्त्या वर्त्तते । कस्मिंश्चिन्निशीथसमये दिवस-
कर्मवृत्तिश्रान्तः प्रावृत्काले काकूः प्रसुप्तः क-
नीयसाभिदधे । धातः स्वकीयकेदाराः पयःपूरैः
स्फुटितसेतवस्तव तु निश्चिन्ततेत्युपालब्धः स
तदात्यक्तश्रस्तरंः स्वं निन्दन् कुशलं स्कन्धे निवेश्य
यावत्तत्र याति तावत्कर्मकरान् स्फुटितसेतुवन्ध-
रचनापरान्तमालोक्य के यूयमिति पृष्ठाः भवद्भानुः
कामुर्काः इत्यभिहिते कापि मदीयाः कामुकाः
सन्तीति पृष्ठे वलभ्यांसन्तीति ते प्राहुः । अथ सोप्य-
यसरे सर्वस्वं पिठरे आरोप्य तं मूर्द्धा दधानः श्री
लभीमयाप्य गोपुरसमीपवर्तिनामाभिराणां समी-
प्यसत् । अत्यन्तरुशतया तै रङ्ग इति दत्ताभि-
नस्तार्णमुटजं विधाय तदवष्टम्भेन यावत्तस्थौ

१ A B श्रीसङ्घेन चिन्तायिकत्व २ A D काकूभाक
३ शय्या ४ कर्मकरा ५ B अथ स पिठरे सर्वस्वमारोपित
मूर्द्धा ६ C सन्निधौ निवसन्

तावत्कश्चित्कार्पाटिकः कल्पपुस्तकप्रमाणेन रैवतक-
 शैलादलावुना सिद्धरसमावाय मार्गमतिक्रामन् का-
 कूयतुम्बुडीत्यशरीरिणीं वाणीमाकर्ण्य विस्मयस्मे-
 रमना जातभीर्वलभीपरिसरे तस्य छद्मनो वणिजः
 सद्गानि रङ्ग इति तन्नामतो निशङ्कतया तत्सरसम-
 लाधु तत्रोपनिधीचक्रे । स स्वयं श्रीसोमेश्वरया-
 त्रायां गतः । कस्मिन्नपि पर्वणि पाकविशेषाय
 चुल्हानियोजितायां तापिकायामलाधुरन्ध्राद्द्वलित-
 रसविन्दुना हिरण्मयीं तां निभाल्य स वणिग् तं
 सिद्धरसं चेतसा निर्णीय तदलाधुसहितगृहसर्व-
 स्वमन्यत्र नियोज्य स्वगृहं प्रदीपकेन भस्मीकृत्य
 मरस्मिन्गोपुरे सौधं निर्माप्य तत्र निवसन्,
 कदाचित्प्राज्याज्यविक्रयकारिण्याः स स्वयं घृतं
 तोलयंस्तदक्षयं निरीक्ष्य घृतपात्राधः कृष्णचित्र-
 ककुण्डलिकां विमृश्य केनापि कैतवेन तद्व्यत्य-
 पादपट्टत्य चित्रकासिद्धिं स्वीचकार । कदाचित्तस्या-
 ण्यपुण्यवेभवशात्सुवर्णपुरुषसिद्धिरजायत । इ-
 त्थं त्रिविधसिद्ध्या कोटिसंख्याभिधानानि धनानि

१ रमानपशास्योक्तरीत्या २ C काकनुम्बुडीति सिद्धरसात्

३ तपेलीति भाषायाम् C ४ कारिणा-५ अक्षीणं ६ A कुण्डलियां

संगृह्यापि कदर्यवर्यतया कापि सत्पात्रे तीर्थं वा-
 नुकम्पया वा तस्याः श्रियो न्यासो दूरे तिष्ठतु प्र-
 त्युत सकललोकसंजिहीर्षया तां लक्ष्मीं सकलस्य
 विश्वस्य कालरात्रिरूपामदर्शयत् । अथ स्वसुताया
 रत्नखचितकङ्कतिकाया, राज्ञा स्वसुतायाः कृते
 प्रसभमपहृतायास्तद्विरोधानुरोधात्स्वयं म्लेच्छम-
 ण्डले गत्वा बलभीभङ्गाय तद्याचितकाश्चनकोटी-
 रस्मै^१ समर्प्य प्रयाणमचीकरत् । तदनुपरुतस्तु
 एकः छत्रधरः निशाशोपे सुप्तजाग्रदवस्थेऽवनीपतौ^२
 पूर्वसंकेतितेन केनापि पुंसा सममित्यालापमकरो-
 त् । अस्मत्स्वामिनां मन्तेऽमूर्खः कोपि नहि^३ यद-
 यमश्वपतिमहीमहेन्द्रः केनाप्यज्ञातकुलशालेनासा-
 धुना साधुना वापि वणिजा नामकर्मभ्यां रङ्गेन
 प्रेरितः सूर्यपुत्रं शिलादित्यं प्रति यश्चालेति प-
 ध्यां तभ्यां तद्वाचमाकर्ण्य किञ्चिञ्चेतसि विचिन्त-
 यन् तस्मिन्नहनि नृपः प्रयाणविलम्बमकरोत् । अ-

१ C कङ्कतिकायां स्वसुताकृते प्रसभमुपहृतायां २ D तद्याचिताः
 काश्चनकोट्यस्तस्य नवकोटीरस्य ३ A एकच्छत्रधरो ४ C निशाशोपे
 सुप्तजाग्रदवस्थे पृथिवीपतौ ४ B D मूर्खकोपि नहि

२७८. प्रबन्धचिन्तामणिः सर्गः ५

थ रङ्गः साशङ्कस्तद्वृत्तान्तं निपुणवृत्त्यावगम्य काञ्च-
नदानेन तस्य काञ्चन तृप्तिमासूत्र्य पुनः परस्मि-
न्प्रत्यूपे विचार्याविचार्य वा कृतप्रयाणोयं महान-
रेन्द्रश्चालितः। सिंहस्यैकपदं यथेति न्यायाञ्चलित एव
राजते ॥ यतः ॥

मृगेन्द्रं वा मृगारिं वा हरिं व्याहरतां जनः ।

तस्य चोभयथा व्रीडा लीलादलितदन्तिनः ॥१॥

इत्यस्य स्वामिनो निःसीमपराक्रमस्य सन्मुखे
कः स्थास्यातीति तन्निरा प्रोत्साहवान् श्लेच्छप-
तिर्भेरीनिनादवाधिरित्तरोदःकन्दरं प्रयाणमकरोत् ।
इतश्च तस्मिन्वासरे वलभ्यां श्रीचन्द्रप्रभविम्बमम्बा-
क्षेत्रपालाभ्यां सहितमधिष्ठातृबलाद्गनमार्गेण शि-
वपत्तनभुवि भूषणीवभूव । रथाधिरूढा श्रीव-
र्द्धमानप्रतिमा चादृष्टवृत्त्याधिष्ठातृबलेन संचरन्ती-
आश्विनपूर्णिमायां श्रीमालपुरमलंचकार । अ-
न्या अपि सातिशया देवमूर्त्तयो यथोचितं भुभाग-
मलंचक्रुः । तत्पुर्देवतया चै श्रीवर्द्धमानसूरीणां
चोत्पातज्ञापनावसरे ॥

। B D प्रनाः २ चकारात्स्वज्ञानेन ज्ञातमपि तर्पेवान्येर्भुनिभिर-
पाति द्वितीयचार्थः

का त्वं सुन्दारे जल्य देविसदृशे' किं कारणं रोविपि
भङ्गं श्रीवलभीपुरस्य भगवन् पश्याम्यहं प्रत्ययम् ।
भिक्षापां रुधिरं भविष्यति पयो लब्धं भवेत्साधुभिः
स्थातव्यं मुनिभिस्तदेव रुधिरं यस्मिन्पयो जायते १

एवमुत्पातेषु संजायमानेषु पुरीपरितरप्रान्तेषु
म्लेच्छसैन्येषु देशभङ्गसमाप्तादितपङ्केन रङ्केन पञ्च-
शब्दवादकानूकनकवितरणैर्बहुधा विभेद्यं तस्य ह-
यस्यारोहणकाल एव तैः क्रियमाणे प्रतिशब्दसा-
राविणे तादर्थ्यवदुद्धीय तस्मिन्स्तादर्थ्यं 'दिवमुत्पत्त-
ति किं कर्त्तव्यतामूढः स शिलादित्यस्तैर्निजघ्नो तदनु
तैर्लीलयैव वलभीभङ्गः सूत्रितः ॥

'पणसयरीवासाइं' तिन्निसयाइं अइकमे ऊण ।
विक्रमकालाउ तउ वलहीभङ्गो समुप्पन्नो ॥ १ ॥

१ C D देवसदृशे २ A प्रत्ययः ३ D विवेप्य ४ अश्वे
५ A वाममयं

*पञ्चमसतित्वर्पाणि त्रिशतानि अतिक्रमे नृ ।

विक्रमकालात् कलभीभङ्ग समुत्पन्नः

फ. मत्स्यपुराणरूपे प ३० नृ

तेषु मध्येषु विक्रमाते अगहि मणहि पणपांगते वरिम ण मणहि
भाज्जऊण सो राया मारिडे । मते महाण हामागे । मते अयो म

इति श्रीशिलादित्यराज्ञ उत्पत्तिस्तथा रङ्गोत्पत्तिस्तत्कृतो बलभीभङ्गश्चेति प्रबन्धत्रयम् ॥

अथ श्रीरत्नमालनगरे श्रीरत्नशेखरो नाम राजा सकदाचिद्विद्यात्रायाः प्रत्यावृत्तः पुरप्रवेशमहोत्सेव विपणिश्रेणिं शृङ्गारितां मृगयमाणः कस्मिन्नपि हृष्टे काष्ठपात्रीयुतं कुडालमालोक्य सौधप्रवेशानन्तरं प्राभृतपाणौ महाजने समायाते सुखिनो यूयमिति नृपालापानन्तरं तैर्न सुखिनो वयमिति विज्ञप्ते विभ्रमभ्रान्तस्तावद्विसृज्यै कस्मिन्नपि निर्जनावसरे पुरप्रधानानाहूय किं न सुखिनो यूयमिति पृष्टे अपि च काष्ठपात्रीयुतकुडालस्योर्ध्वीकरणकारणमनुयुक्तास्ते इति विज्ञपयामासुः ।

यत्र स्वामिना काष्ठपाल्यामेकमेवमं वधारितं, स विज्ञेश्वरः स्ववित्तसंख्यामजानन् काष्ठपात्रिकैः स्ववि-

ज्जणवर्गं गुञ्जरं भञ्जिता तवो बलन्तो पत्तो मञ्जुरे

[तेन सैन्येन विक्रमान् अष्टभिः शतैः पञ्चाशन्नि वर्षाणा गतैः बलभी] भङ्क्का स राजा भारितः गतः स्वस्थान हम्भीरः । ततोऽ

गूर्जरं भङ्क्का ततो बलन् प्राप्तः मत्स्यपुरे]

D जनाः गार्काकूत्पत्तिः २ C समाप्तिमफणान् ३ तान वि-
द्वितीयषाधे-नावसाने ५ B D पाठ्यादिक

तसंकलनां ज्ञापयितुं संकेतश्रुतेः। तथा च न सुखि-
नो वयमिति स्वामिनः संतानाभावात्। कोटीध्वजकु-
लाकुलं नगरमिवं स्वामिना चिरकाललालितमन्व-
याभावात्केन परांकोटीं नीयत इति "पुरातनस्यान्तः-
पुरस्य वन्ध्यत्वं बुद्ध्या निधाय नृपवंशवृद्धये नौतन-
मन्तःपुरं" चिकीर्षवः " स्वामिनो नुमत्या पुष्पार्क-
दिने केनापि प्रधानशाकुनिकेन समं शकुनागारं
प्राप्ताः । कामपि दुर्गतनितम्बिनीमासन्नप्रसवा का-
ष्टभारवाहनैकवृत्तिं शिरोधिरूढदुर्गामालोक्य शकुन-
वित्तामक्षतादिभिः पुनरभ्यर्चयन्, तैः किमेतदिति
ष्टष्टे प्राह । यः कश्चिदाधाने पुत्रः स एवात्र नृपो
भावी चेद्बृहस्यतिमतं प्रमाणमित्यसंभाव्यं वृत्तान्तम-
नुमन्यमानाः मानोन्नतये नृपाय व्यापुटय यथा-
यस्थितं तत्स्वरूपं निवेदितवन्तः । अथ त्येदमेदुर-
गना नृप आसत्पुष्पैस्तां गर्तापुर्गीकर्तुं प्रारभ्यन्ता-
मिष्टं दैवतं स्मरन्त्यभिहिते ता मरणभयव्याकुला
शोषकाले यावत्ताननुज्ञाप्य शशाङ्कं कृन्त ताव-
त्प्रसूत पुत्रं। तं तत्र परित्यज्य पुनरुपागता गर्ता-
कृत्य पुनरपि राज्ञे विज्ञपयांचक्रुः । अथ काचि-

न्मृगी संध्याद्वयेपि पयःपानं कारयन्ती तमनुदिनं
 वृद्धिमन्तं कारयामास । तस्मिन्नवसरे देव्या महा-
 लक्ष्म्याः पुरतः दृक्कशालायां हरिण्याश्चतुर्णां पा-
 दानामंधः शिशुरूपं नाणकं नूतनं संजायमानमा-
 कर्ण्यं क्वचिन्नवीनो नृप उत्पन्न इति प्रसृतवार्त्तया
 श्रीरत्नशेखरः सैन्यानि प्रतिदिशं तं शिशुं विश-
 सितुं प्राहिणोत् । तैर्यत्र तत्राचलोक्य लब्धोपि वा-
 लहत्याभीतैः स सायं पुरगोपुरे गोकुलखुररवैर्यथा-
 यं बालो विपन्नः सन्स्वयमपवादाय न भवतीति दू-
 रस्थैः स्तेर्यावन्मुक्तस्तावत्तत्रायातं गोकुलं तं मूर्ति-
 मन्तं पुण्यपुञ्जमिव बालमाढोक्य तैरेव पदैः स्त-
 म्भितामिव तस्थौ । अथ पाश्चान्यपक्षान्तपुरोभूय नृपभो
 नृपभामुरं तं शिशुं पदानामन्तराले निधाय गोधनं
 त्रकलमपि प्रेष्यामाम । अथ तं नृचान्तं नृपोऽव-
 गार्य तेः ममं तमपंगनं त्यक्तं विज्ञातश्च तं बालमा-
 नीय पुत्रीयमाण श्रीपुञ्ज इति दत्ताभिधानः प्रव-
 न्यामास । अथ श्रीरत्नशेखरं गच्छि दिवं गते
 राज्ञः कृताभिषेकस्य साध्याऽयं पालयतः

न्मृगी संध्याद्वयेपि पयःपानं कारयन्ती तमनुदिन
 वृद्धिमन्तं कारयामास । तस्मिन्नवसरे देव्या महा
 लक्ष्म्याः पुरतः दङ्कशालायां हरिण्याश्चतुर्णां पा
 दानामंधः शिशुरूपं नाणकं नूतनं संजायमानमा
 कर्ण्य क्वचिन्नवीनो नृप उत्पन्न इति प्रसृतवार्त्तय
 श्रीरत्नशेखरः सैन्यानि प्रतिदिशं तं शिशुं विश
 सितुं प्राहिणोत् । तैर्यत्र तत्रावलोक्य लब्धोपि वा
 लहत्याभितैः स सायं पुरगोपुरे गोकुलखुररवैर्यथा
 यं वालो विपन्नः सन्स्वयमपवादाय न भवतीति वृ
 रस्थैः स्तैर्यावन्मुक्तस्तावत्तत्रायातं गोकुलं तं मूर्त्ति
 मन्तं पुण्यपुञ्जमिव बालमालोक्य तैरेव पदैः स्त
 न्भितामिव तस्थौ । अथ पाश्चात्यपक्षात्पुरोभूय वृषभ
 वृषभासुरं^१ तं शिशुं पदानामन्तराले निधाय गोध
 सकलमपि प्रेरयामास । अथ तं वृत्तान्तं नृपोऽव
 धार्य तैः समं तमपरेतं लोकैर्विज्ञेत्तश्च तं बालम
 नीय पुत्रीयमाणः श्रीपुञ्ज इति दत्ताभिधानः प्रव
 द्धयामास । अथ श्रीरत्नशेखरे राज्ञि दिवं ग
 तस्य राज्ञः कृताभिषेकस्य साम्राज्यं पालय

१ ( ) दङ्कशालाया २ वृषेण पूर्वपुण्येन देदीप्यमान । वृ
 कामेश्वरभट्टाभापुर ३ ॥ मामन्तनगर शोक

पुत्री समजनि सा च संपूर्णसर्वाङ्गावयव-
सुन्दरापि कपिमुखी तेन वैराग्येण विषय-
विमुक्ततां विधाणा श्रीमातेति नामधेयं वभार ।
सा कदाचिज्जातजातिस्मृतिः पितुरग्रे स्वं पूर्व-
भयं निवेदितवती, यदहमर्जुदाद्रौ पुरा कपिपत्नीत्व-
मनुभवन्ती कस्यापि शाखिन एकस्याः शाखायाः
शाखान्तरं संचरन्ती केनापि तदनुल्येन- शिल्पेन
विद्धतालुः पथत्वमासदत्तातदधोवर्तिनि कामितती-
कुण्डे यावद्गलितं वपुः पपात तावत्तीर्थातिशया-
भ्रामकं वपुर्मानुपाकारमभवत् यन्मस्तकं तु तत्तथै-
वास्ते तेनाहं कपिवदना । अथ श्रीपुञ्जनृपस्तस्यास्त-
मस्तकं कुण्डे क्षेपयितुं निजान्पुरुषान्संमादिदेश ।
नेस्तु मुचिरान्तदवस्थं विलोक्य तथाकृते सा श्री-
माता मानवानना समजनि । ततःप्रभृति सा मा-
तरपितरावनुज्ञाप्याऽर्जुदसंख्यगुणा तस्मिन्नेवाऽर्जुदे
नपस्यन्ती, कदाचिद्गगनगामिना योगिना दृष्टशे ।
त च तत्सौन्दर्यापहृतहृदयो गगनादुत्तीर्य प्रेमाला-
पपूर्वकं त्वं मां कथं न वृणोपीति पप्रच्छ । सेत्यवा-
दित् । साम्प्रतं तावत्क्षणदायाः प्रथमयामो व्य-

तीतस्तूर्ययामस्य ताम्रचूडेपु रुतमकुर्वाणेषु यद्य-
स्मिन्नगे कयाचिद्विद्यया द्वादश पद्याः कारयति
ततो भवन्तमभीष्टं करोमीति तदुक्तिसमनन्तरमेव
तत्र कर्मणि चेटकपटकं नियोज्य यामद्वयेन निर्मा-
पिते सर्वपद्यानिवहे श्रीमाता स्वशक्तिवैभवेन
रुतकं ताम्रचूडारवं कारयन्ती तेनागत्य विवाहाय
सर्जाभवेत्यभिदधे । तव पद्याया निष्पाद्यमानायाः
कुक्कुटरवः समजनिष्टेति तयोक्ते भवन्मायया रुतकं
रुक्कवाकुरवं को न वेत्तीत्पुत्तरं ददानः सरितीरे त-
ज्जाम्योपद्वैकितविवाहोपहारः, श्रीमात्रा समस्तवि-
द्यामूलं तन्निगूलमिहैव विहाय पाणिपीडनाय स-
न्निहितो भवेत्याहूय, प्रेमोपहतचित्ततया तत्तथा
रुत्वा सामीप्यमुपागतः तत्पदयोः रुतकान् शुनो
नियोज्य हृदये तेन त्रिगूलेनाहत्य मारितः । इत्थं
निःसीमशीललीलायितेन स्वजन्मातिवाहितवती ।
तस्यामखण्डशीलायां व्यतीतायां श्रीपुञ्जराजा तत्र
द्वासरवन्धरहितं प्रासादमकारयत् । यतः पण्मा-
सान्ते तस्य गिरेरधोभागवर्चा अर्बुदनामा नागो
यदा चलति तदा पर्यतकम्पो भवति । अतः शि-

स्वरहितास्तत्र सर्वेपि प्रासादाः ।

इति श्रीपुञ्जराजा तत्पुत्रीश्रीमाता तत्प्रबन्धः ॥१॥

कदाचिच्चौडदेशे गोवर्द्धनो नाम राजाभूत् तदा-
यःस्तम्भे निवद्धां सभामण्डपपुरतो न्यायिना हन्य-
माना न्यायघण्टा निनदति । अन्यदा तस्यैकसूनोः
कुमारेण रथारूढेन पथि संचरता ज्ञानवृत्त्या कभिः
द्वत्सतरो व्यापादितस्तन्माता सौरभेयी नयना-
भ्यामजस्रमश्रूणि वर्षन्ती स्वपराभवप्रतीकाराय
शृङ्गायेण न्यायघण्टामवीवदत्तद्घण्टाटङ्कारं नृपो नि-
शम्यार्जुनकीर्तिस्तमर्जुनीवृत्तान्तं मूलतोवगम्य नि-
जं न्यायं परां कोटिमारोपयितुं प्रातः स्वयं स्पन्दने
निवेश्य प्रियपुत्रोपि तमेकमेव पुत्रं पथि नियोज्य
तदुपरि तां धेनुं साक्षात्कृत्य रथं धामयामास ।
तस्य भूभुजः सत्त्वेन तस्य सुतस्य भूयसा भाग्य-
वैभवेन रथस्य रथाङ्गे समुद्धृते स कुमारो न वि-
पन्नः । इति गोवर्द्धननृपप्रबन्धः ॥

अथ कान्त्यां पुरि पुरा पुराणनृपतिभिरं राज्यं
निर्गर्वः कुर्वन्कदाचिन्मतिसागराभिधानेन प्रियसु-

१ B षोड २ C स्तम्भनिवद्धा ३ अर्जुन ४ व ईतिदंस्कांति ।
अर्जुन्याः सदृहासाया धेनोः

मारः छत्रभरेण समं देशान्तरविलोकनं कृतं ही पि-
 तरावनाष्टयं यदृच्छया गच्छन् प्रत्युपकालं कापि
 पुरं प्राप्तस्तत्राशुत्रिणि नृपतो पञ्चत्वमुपागतं स-
 त्ति सचिवीरभाषेत्कपटदस्ती निलिलेपि नगरं यदृ-
 च्छया यथांम । तत्रागतनृपकुमारमासन्नमपि दुः-
 स्वप्नमिव विस्मृत्य परं छत्रभरमभ्याषिधत् । तत्र
 तत्प्रधानैर्महता महोदसवेन पुरं प्रवेश्यमानो राजा
 कुमारमपि तपैव महत्या प्रतिपत्त्या सह गृहीत्वा
 सौधं गतः । अहं राजलोकस्वामी त्वं तु ममे-
 त्युचितैरुपचारयचनैस्तमन्तरिमेवमारसार्धं । तत्तु
 राजा राजगुणानामनर्हां निरवधिदुर्मथा वर्णा-
 श्रमपालनानभिज्ञो^१ यथा^२ प्रजापीडनपरः सा-
 घ्राज्यं कुरुते तथा तथा पशुपतिमूर्द्धा विधृत्तराजेर्व
 स कुमारः प्रतिदिनं हीयते । कस्मिन्नप्यवसरे तं
 तथास्थितं कुमारं स नृपनिस्तत्तनुताहेतुं पृच्छन्
 दुर्मधतया प्रजाः पीडयामि तेनात्यन्तमनौचित्येन
 क्लेशतामावहामि ।

१ भ्राम भ्राम समभ्रम २ B एव रुग्ण ३ C पालनपारे-
 श्रमानभिज्ञः ४ निधृत. ५ [चन्द्रश्च

धयितुं सभामण्डपस्य भारपट्टे गुतवृत्त्यामूनि का-
व्यानि लिलेख ॥

शैत्यं नाम गुणस्तवैव तदनु स्वाभाविकी स्वच्छता
किं ब्रूमः शुचितां व्रजन्त्यशुचयः स्पर्शात्तवैयापरे ।
किं चातः परमस्ति ते स्तुतिपदं त्वं जीवितं देहिनां
त्वं चेन्नीचपथेन गच्छसि पयः कस्त्वां निरोद्धुं क्षमः १
त्वं चेत्संचरसे वृषेण लघुता का नाम दिग्दन्तिनां
व्यालैः कङ्कणभूषणानि तनुषे हानिर्न हेम्नामपि ।
मृद्न्यं कुरुषे जडांशुमयशः किं नाम लोकत्रयी-
दीपस्याम्बुजवान्धवस्य जगतामीशोसि किं ब्रूमहे २
छिन्नं ब्रह्मशिरो यदि प्रथयति प्रेतेषु सख्यं यदि
क्षीवः क्रीडति मातृभिर्यदि रतिं धत्ते श्मशाने यदि ।
सृष्ट्वा संहरति प्रजां यदि तथाप्याधार्यं भक्त्या मन-
स्तं सेवे करवाणि किं त्रिजगती शून्या स एवेश्वरः ३
एतस्मिन्महति प्रदोषसमये राजा त्वमेकस्ततो
लक्ष्मीमम्बुहृत्पापिधाय कुमुदे किं नो तनोपि श्रियः ।
यद्ब्राह्मी स्थितिरत्र यच्च सुमनःश्रेणीषु संभावना
त्व तावन्कतमोसि तत्तिरयितुं^१ धातापि नैव क्षमः ४

१ A भवान्त २ A B प्रजा ३ C आदाय ४ D तथैव

५ A तिरयितु [निर्द्वारयितु आछायितु वा

सदृत्तसद्गुणमहांर्हमनर्घ्यमूल्य-

कान्ताधनस्तनतटोचितचारुमूर्त्ते ।

आः पामरीकठिनकण्ठविलग्रभग्र

हा हार हारितमहो भयता मुणित्वम् ॥ ५ ॥

कस्मिन्नप्यवसरप्रस्तावे^१ तानि वीक्ष्य तदर्धमवग-
म्य तस्मिन्नन्तर्द्वेषं दधौ । यतः ।

प्रायः सन्ति प्रकोपाय सन्मार्गस्योपदेशनम् ।

विलूननासिकस्येव यद्वदादर्शदर्शनम् ॥ १ ॥

इति न्यायात्सामर्पतया तं पदभ्रष्टं चकार ।

अथ स नृपतिः कदाचिद्राजपाटिकायां प्रत्यावृत्तो

दुरवस्थमेकाकिनमुपायविधुरं तं वीक्ष्य क्रोधाह्वया

य हस्तिपकेन हस्तिनं प्रेरयामास । स तु निपा

दिनं प्रति प्राह । यावदहं राज्ञोऽग्रे किञ्चिद्वच्मि ता-

वज्जवान्निवार्यतां गजः । तद्वचनात्तेन तथा कृते

उमापतिधरः प्राह ॥

नग्नस्तिष्ठति भूलिभूमग्वपुगोष्पिमागंहति

व्यालैः कीडति नृत्याति स्रवदमृग्वर्माद्बहन्दन्तिनः

२९२ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्ग. ५

आचाराद्विहिरेवमादिचरितैरावद्धरागा हरे'
सन्तो नोपदिशन्ति यस्य गुरवस्तस्येदमाचेष्टितम् १

इति तद्विज्ञानाद्भुशेन वशंवदमनोगजो निजच-
रित्रैकविद्वंसानुशयः स्वममन्दं निन्दंस्तद्व्यसनं श-
नैर्निपिध्य तं राजा पुनरेव प्रधानीचकार ॥

इति लक्ष्मसेनोमापतिधरयोः प्रबन्धः ॥

अथ काशीनगर्यां जयचन्द्र इति नृपः प्राज्य-
साम्राज्यलक्ष्मीं पालयन्पङ्कुरीति विरुदं धभार । य-
तो यमुनागङ्गायष्टियुगावलम्बनमन्तरेण चमूसमूह-
व्याकुलिततया कापि गन्तुं न प्रभवति । कस्मिन्न-
प्यवसरे तत्र वास्तव्यस्य कस्यापि शालापतेः प-
त्नी सूहवनाक्षी सौन्दर्यनिर्जितजगच्चयस्त्रैणा भी-
ष्मग्रीष्मर्तौ जलकेलिं विधाय सुरसरितीरे तस्थु-
षी सा स्वञ्जनाक्षी व्यालमौलिस्थितं स्वञ्जनं वी-
क्ष्य तमसंभाव्यं शकुनं कस्यापि द्विजन्मनः स्ना-
तुमायातस्य पदोर्निपत्य तद्विचारं पप्रच्छ । स नि-
मित्तवित् चेन्मदादेशं सदैव तनुपे तदा तव वि-
चारमहं निवेदयामीति तनोक्ता तव पितृनिर्विशो-
पस्य सा मान्या मयाज्ञा, सदैव मृद्नी तां वहामीति

प्रतिज्ञापरायास्तस्याः सप्तमेऽहनि त्वमस्य नृपतेरग्र-
महिषी भविष्यसीति आदिश्य ह्वावपि यथागतं ज-
ग्मतुः ॥ अथ निमित्तविदा निष्णीति वासरे स राजा
राजपाटिकायाः प्रत्यावृत्तः क्वापि रथ्यायां नेपथ्य-
विहीनामपि अगण्यलावण्यपुण्याङ्गीं तां शालापति-
वालां विलोक्य स्वचित्तसर्वस्वचौरीमूरीरुत्यांमम-
हिषीं चकार । तदनु तथा कृतज्ञतया विप्रप्रतिज्ञां
स्मरन्त्या नृपाय तस्मिन् विद्याधरनिमित्ते विज्ञाते
पटहप्रणादपूर्वं तस्मिन् विद्याधरे आहूयमाने वि-
द्याधराभिधानानां द्विजानां सप्तशतीमागतां विलो-
क्य तमेकमुपलक्षितं एष कृ रुत्या शेषेषु यथोचितं
सत्कृत्य विसृष्टेषु नृपतिर्यथेप्सितं प्रार्थयेति विद्या-
धरं विपद्भिधुरं प्राह । राजादेशप्रमुदितेन तेना-
ङ्गसेवा सदैवास्तु इति प्रार्थिते नृपतिना तपेति प्र-
तिपन्नं तस्य निरयधिचानुर्यं पर्यालोच्य सर्वाधि-
कारभारे पुरंधरो च्यवापि । स च क्रमेण संपन्न-
संपन्न निजदात्रिंशदवरोधपुरर्षाणामनुवासरं ज्ञा-
त्यकूपूरपूराभरणानि कारयन् प्राच्यानि निर्मात्वानी-
त्यकरकूपिकायां त्याजयन् साक्षादेवतायतार इव

दिव्यभोगान् भुञ्जानोऽष्टादशसहस्राणां ब्राह्म-
णानामभिलपिताभ्यवहारदानादनु स्वयमश्नाति ॥
अथ कदाचित् नृपतिना वैदेशिकभूपतिमभिप्रेणयि-
तुं चतुर्दशविद्याधरोपि प्रेषितो देशाद्देशान्तराण्यवगा-
हमानः क्वचिदिन्धनविहीने देशे विहितावासस्तेषां
विप्राणां पाककाले सूपकाराणां तैलाभ्यक्तवस्त्र-
दुकूलान्येवेन्धनीकुर्वन् तान्विप्रान् रूढयेव भोजया-
मास। अथ प्रतिरिपुं निर्जित्य जितकाशितया व्या-
वृत्य प्राप्तनिजपुरीपरीसरः पिण्याकाभिलापात् दु-
कूलज्वालनेन कुपितं भूपतिमवगम्य स्वं गृहमधिभि-
र्लुण्ठाप्य तीर्थोपासनवासनया संचरन् आनुपदिके-
न नृपतिनानुनीयमानो मानोन्नततया नृपतेराशये
स्वाभिलापसंभवं निवेद्य कथंकथंचिदांष्टुय निजम-
वसानमसाधयत्। तदनन्तरं सूर्हवदेव्या निजाङ्गजस्य
रुते युवराजपदवीं याचितो नृपः संगृहिणीपुत्रा-
यास्मदंशराज्यं न युज्यते इति बोधिता तं पतिं जि-
घासुः म्लेच्छानाहूतवती ॥ अथ स्थानपुरुषाणां
समायातविज्ञप्तिकया तं व्यतिकरमवधार्य लब्धप-

द्यावतीविरप्रसादं सादरं कमपि दिग्वाससं निमित्तं
 पृष्टवान् स पद्मावत्याः सप्रत्ययं म्लेच्छागमनिपे-
 धरूपसमादेशं नृपतेर्विज्ञप्तवान् ॥ अथ कियद्दिनानां
 ग्रान्ते तान् संनिहितानाकर्ण्य स आशाम्बरः कि-
 मेतदिति पृष्टस्तस्यामेव निशि नृपतिप्रत्यक्षं पद्मा-
 वत्याः पुरो होममारभत ॥ अथ निरवद्यारुष्टिविद्यया
 होमकुण्डज्वालामालान्तरिता प्रत्यक्षीभूय श्रीपद्मा-
 वती तुरुष्कागमनिपेधमुक्तवती ॥ अथ सामर्षः क्ष-
 पणकंस्तां कर्णयोर्धृत्या क्रोधानुबन्धात्तेषु संनिहितेषु
 किं भवत्यपि वितथं ब्रूते इति तेनोपालम्बिता सती
 सैवमवादीत् । त्वं यां पद्मावतीमतीव भक्त्या पृच्छसि
 सास्मत्प्रतापवलात्पलायांचक्रे । अहं तु म्लेच्छगोत्रजं
 दैवतं मिथ्याभाषणेन लोकं विश्वास्य म्लेच्छैर्विश्वासं
 कारयामित्युदीर्य तस्यां तिरोहितायां म्लेच्छसैन्येन
 प्रातर्याराणसीं वीष्टितां चेष्टया जानन्तद्धनुर्ध्यानं ध-
 तुर्दशशतीमितानिःस्थानयुग्मनिस्थनेऽपहृते बले
 सति प्रबलम्लेच्छकुलव्याकुलीरुतमनास्तं सूहृद-
 व्या अङ्गजं निजे गजे नियोज्य जान्हवीजले सगजां
 ममज्ज ॥ इति जयचन्द्रप्रवन्धः ॥

अथ जगद्देवनामा क्षत्रियः त्रिविधामपि वीर-
 रकोटिरतां विधत्तु, श्रीसिद्धचक्रवर्तिनां सन्मान्योपि
 तद्गुणमन्त्रवशीकृतेन नृपतिना परमार्द्धिंश्रीपरम-
 र्दिनाहूतः सोपरोधं पृथ्वीपुरन्धीकुन्तलकलापकल्पं
 कुन्तलमण्डलमवाप्य यावत्तदागमं श्रीपरमार्दिने
 द्वाःस्थो निवेदयति तावत्तत्सदासि काचिद्विद्वानिता
 विवसना पुष्पचलनकां नृत्यन्ती तत्कालमेवो-
 च्चरीयकमादाय सापत्रपा सा तत्रैव निपसाद ॥
 अथ राजदौवारिकप्रवेशिताय श्रीजगद्देवाय स-
 प्रियालापप्रभृति सन्मानदानादनु प्रधानपरिधानं
 दुकूलं लक्ष्यमूर्ल्यातुल्योद्भटपटयुगं प्रासादीकृत्य
 तस्मिन् महार्हासननिविष्टे सभासंभ्रमे भग्न्ये सति
 नृपस्तामेव विटनटीं नृत्यायादिदेश ॥ अथ सा
 औचित्यप्रपञ्चचञ्चुचातुर्यधुर्या श्रीजगद्देवनामा ज-
 गदेकपुरुषः साम्प्रतं समाजगाम तत्तत्र विवसनाहं
 जिह्रेमि । स्त्रियः स्त्रीषुव यथेष्टं चेष्टन्ते इति तस्या
 लोकोत्तरया प्रशंसया प्रमुदितमानसस्तं नृपप्रसा-
 दीकृतं वसनयुगं तस्यै वितीर्णयान् ॥ अथ श्रीप-

१ दयादानगुहाख्या

२ [सिद्धगतेन सन्मानितोपि]

३ CD चक्रवर्तिना

४ लक्ष्ममूर्ल्यातुल्यया

रमर्दिप्रसादतो देशाधिपत्ये संजाते सति तदुपा-
ध्यायंः श्रीजगद्देवस्य मिलनाय समागतः काव्यमि-
दं प्राभृतीचिकार ॥ तद्यथा ।

चक्रः पप्रच्छ पद्मं^१ कथय मम सखे कास्ति किं स
प्रदेशो
वस्तुं नो यत्र रात्रिर्भवति भुवि चिरायेति स प्र-
त्युवाच ।

नीते मेरौ समाप्तिं कनकवितरणैः श्रीजगद्देवनाम्ना
सूर्येनन्तर्हितेऽस्मिन्कतिपयदिवसैर्वासराद्वैतसृष्टिः^१
अस्य काव्यस्य पारितोषिके तस्मै स स्थूललक्ष्यो
लक्षार्द्धं विततार ॥

क्षोणीरक्षणदक्षदक्षिणभुजे दक्षिण्यदीक्षागुरो
श्रेयःसद्गनि धन्यजन्मनि जगद्देवे जगद्वातरि ।
वर्त्तन्ते चिदुषां शृहाः प्रातिदिनं गन्धेभगन्धर्वयो-
रालानद्गुमरज्जुदामघटनाव्यग्रीभवात्किंकराः ॥ २ ॥

१ A D श्रेणश्रस्तदुपाध्यायः

A B अक्षत्रक्षतवालिनी भगवतः कस्यापि संगीतक-

व्यासक्तस्य च तस्य कुन्तलपतेः पुण्यानि^१ मन्यामहे

एकः कामदुधामदुग्धं मरुतः सूनोः मुनाद्दृष्टयो

प्रत्यक्षप्रतिपक्षभागव भवानन्यस्य चिन्तामणिः ॥ १ ॥ प.क.०

२ A पान्थं. १ B पुण्याणि

२९८ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्गः ५

त्वयि जीवति जीवन्ति बलिकर्णदधीचयः ।

दारिद्र्यं तु जगद्देव मयि जीवति जीवति ॥ ३ ॥

दारिद्र्यान् सृजतो धातुः कृतार्थान् कुर्वतस्तव ।

जगद्देव न जानीमः कस्य हस्तो विरंस्यति ॥ ४ ॥

जगद्देव जगद्देवप्रासादमयितिष्ठतः ।

स्वयशःशिवलिङ्गस्य नक्षत्रैरक्षतायितम् ॥ ५ ॥

अगाधः पाथोधिः पृथु धरणिपात्रं विभु नभः

समुत्तुङ्गो मेरुः प्रथितमहिमा कैटभारेपुः ।

जगद्देवो वीरः सुरतरुद्वारः सुरसरित्

पवित्रा पीयूषद्युतिरमृतवर्षीति न नवम् ॥ ६ ॥

न नवमिति जगद्देवनार्पिता समस्या पण्डितेन

पूरितेत्पादादीनि बहूनि काव्यानि यथाश्रुतं ज्ञातव्या-

नि ॥ अथ श्रीपरमार्दिमेदिनीपतेः पट्टमहादेवी

श्रीजगद्देवस्य प्रतिपन्नजाभिः । कदाचित् राज्ञा श्री-

मालभूपालपराजयाय प्रार्थितः श्रीजगद्देवः श्री-

देवार्चनं कुर्वन् छलघातिना पश्यलेन सैन्यं नैजमुप-

द्रुतं गृण्वन् तमेव देवतायसरं न मुमोच । तस्मि-

न्नयसरं प्रणिधिपुरुषमुखाञ्जगद्देवपराजयमश्रुतपूर्व-

मवधार्य महिरीं श्रीपरमर्दीं प्राह । भवद्भाता सं-

ग्रामवीरनाथतां विभ्राणोपि रिपुभिराक्रान्तः प-
 लायितुमपि न प्रभृष्णुरजनि । इति नृपतेर्मर्मा-
 भिघातनमोक्तिमाकर्ण्य प्रतूपसंध्याकाले सा रा-
 ज्ञी प्रतीचीदिशामालोकितवती राज्ञा किमालोकसे
 इत्यादिष्टे सूर्योदयमिति, मुग्धे किं सूर्योदयोऽपरस्य
 दिशि जायतीति, सा तु विरश्चिप्रपञ्चः प्रतीपः
 प्रतीच्यामपि प्रद्योतनोदयो दुर्घटोपि घटते परं क्ष-
 त्रियदेवजगद्देवस्य भङ्गस्तु नेति दम्पत्योः प्रि-
 यालापः ॥ देवार्चनानन्तरं जगद्देवः पञ्चशत्या सु-
 भटेः समं समुत्थितभ्रण्डांशुरिव तमस्काण्डं, केसरि-
 किशोर इव गजयूथं, वात्वावर्त इव घनमण्डलं
 हेलपैव तद्वलयामास ॥ अथ परमार्दिनामा नृपो
 जगत्पुदाहरणीभूतं परमैश्वर्यमनुभवन् निद्रावसर-
 यज्ञं रात्रिदिवं निजौजसा विच्छुरितं छुरिकाभ्या-
 सं विदधानोऽज्ञावसरे परिवेषणाकुलं प्रतिदिनः
 मेकैकं सूपकारमरुपः कृपाणिरुया निघ्नन् पृथ-
 थिकशतत्रयेण भक्तकाराणां वपे निषेव्यमाणः को-
 पकालानल इति विरुदं वभार ।

आकाश प्रसर प्रसर्पत दिशस्त्वं पृथ्वि पृथ्वी भव
 प्रत्यक्षाकृतमादिराजयशसां युष्माभिरुज्जृम्भितम् ।

३०० प्रबन्धचिन्तामणिः सर्ग. ५

प्रेक्षध्वं परमर्दिपार्थिवयशोराशोर्विकाशोदया-
द्वीजोञ्ज्वासविदीर्णदाडिमदशां ब्रह्माण्डमारोहति॥१

इत्यादिभिः स्तुतिभिस्तूपमानश्चिरं राज्यसुख-
मनुबभूव । स च सपादलक्षक्षितिपतिना श्रीपृ-
थ्वीराजेन सह संजातविग्रहः समराजिरमधिरूढः
स्वसैन्ये पराजिते कान्दिशीकः कामपि दिशं गृही-
त्वा पलायनपरः स्वराजधानीमाजगाम । अथ त-
स्य पार्थिवस्यापमानितसर्वसेवको निर्विषयीकृतः
पृथ्वीराजराजसभामुपेतः प्रणामान्ते किं देवतं पू-
ज्यते परमर्दिपुरे विशोपात्सुकृतिभिरिति स्वामिना-
दिष्टस्तत्कालोचितं काव्यमिदमपाठीत् ।

मन्दश्चन्द्रकिरीटपूजनरसस्तृष्णा न रुष्णार्चने
स्तब्धः शम्भुनितम्बिनीप्रणतियु व्यग्रो विधातृग्रहः
नाथो नः परमर्धनेन वदनन्यस्तेन संरक्षितः
पृथ्वीराजनराधियादिति तृणं तत्पत्तने पूज्यते ॥१

इति स्तुतिपरितोषितेनानुजग्राह । स तत्र
त्रिःसप्तकृत्वस्वामितम्लेष्टाधिपोपि द्वाविंशतिवेला-
यां स एव म्लेष्टाधिपतिः पृथ्वीराजराजधानीमुपे-
त्य निजदुर्द्वरमूढन्यावागेण समवात्सीत् । शालि-

तमक्षिकेव भूयो भूयो रिपुरुपैतीति निजनृपतेरर-
तिं मनोगतामवगम्य प्रभोर्निःसीमप्रसादपात्राद्विती-
यमिवामात्रं तुङ्गनामा क्षात्रं तेजो वहन् सुभटको-
र्टरः स्वप्रतिविम्बरूपेण पुत्रेण समं म्लेच्छाधिपते-
रनीकं प्रविश्य निशोधसमये तस्य रिपोर्गुरुदरान्
परितः खदिराङ्गारधगधगायमानां परिखां निरीक्ष्या-
ङ्गजं जगाद । अस्यां मम प्रविष्टस्य पृष्टे पदं वदा-
नो म्लेच्छपतिं निगृह्णाणेति पितुरादेशान्ते का-
र्यमेतन्ममासाध्यतमं किं च जीवितकाङ्क्षा यमु-
र्विपत्तिदर्शनं, तदहमस्यां विशामि भवन्त एव
तमन्तं नयन्तु । इत्युक्त्वा तेन तथा कृते स्वा-
मिकार्यं पर्याप्तप्रायं मन्यमानस्तमरार्तिं लीलया
निगृह्य यथागतमाजगाम । विभातभूपिष्ठाय नि-
शि विपद्यं स्वामिनं निरीक्ष्य परसैन्यं पलायांचक्रे ।
स तुङ्गसुभटस्तुङ्गप्रकृतिर्नृपतेः कदाचिन्न ज्ञापया-
मास । कस्मिन्नप्यवसरं राजमान्यतया नितान्तप-
रिचितां तुङ्गपुत्रवधुमवधुतमङ्गलवलयामालोक्य सं-
धमात् पतिना पृच्छ्यमानोपि पयोधिरिव गम्भी-
रतया मौनमर्यादया किमप्यविज्ञपयन् निजशपथ-

३०० प्रबन्धचिन्तामणिः सर्ग. ५

प्रेक्षध्वं परमर्दिपार्थिवयशोराशोर्विकाशोदया-
द्वीजोञ्च्वासविदीर्णदाडिमदशां ब्रह्माण्डमारोहति॥१

इत्यादिभिः स्तुतिभिस्तूयमानश्चिरं राज्यसुख-
मनुवभूव । स च सपादलक्षक्षितिपतिना श्रीपृ-
थ्वीराजेन सह संजातविग्रहः समराजिरमधिरूढः
स्वसैन्ये पराजिते कान्दिशीकः कामपि दिशं गृही-
त्वा पलायनपरः स्वराजधानीमाजगाम । अथ त-
स्य पार्थिवस्यापमानितसर्वसेवको निर्विपर्ययः
पृथ्वीराजराजसभामुपेतः प्रणामान्ते किं देवतं पू-
ज्यते परमर्दिपुरे विशेषात्सुरुतिभिरिति स्वामिना-
दिष्टस्तत्कालोचितं काव्यमिदमपाठीत् ।

मन्दश्चन्द्रकिरीटपूजनरसस्तृष्णा न रुष्णार्चने
स्तब्धः शम्भुनितम्बिनीप्रणतिपु व्यग्रो विधातृग्रहः
नाथो नः परमर्धनेन वदनन्यस्तेन संरक्षितः
पृथ्वीराजनराधिपादिति तृणं तत्पत्तने पूज्यते ॥१

इति स्तुतिपरितोषितेनानुजग्राह । स तत्र
त्रिःसप्तशतस्त्रासितम्लेच्छाधिपोपि द्वाविंशतिवैला-
यां स एव म्लेच्छाधिपतिः पृथ्वीराजराजधानीमुपे-
त्य निजदुर्दरस्कन्धावारेण समयात्सीत् । त्रासि-

तमक्षिकेव भूयो भूयो रिपुरुपैतीति निजनृपतेरर-
तिं मनोगताभवगम्य प्रभोर्निःसीमप्रसादपात्राद्विती-
यमिवामात्रं तुङ्गनामा क्षात्रं तेजो वहन् सुभटको-
टीरः स्वप्रतिबिम्बरूपेण पुत्रेण समं म्लेच्छाधिपते-
रनीकं प्रविश्य निशीथसमये तस्य रिपोर्गुरूदरान्
परितः खदिराङ्गारधगधगायमानां परिखां निरीक्ष्या-
ङ्गजं जगाद । अस्यां मम प्रविष्टस्य पृष्टे पदं ददा-
नो म्लेच्छपतिं निगृहाणेति पितुरादेशान्ते का-
र्यमेतन्ममासाध्यतमं किं च जीवितकाङ्क्षया वसु-
र्विपत्तिदर्शनं, तदहमस्यां विशामि भवन्त एव
तमन्तं नयन्तु । इत्युक्त्वा तेन तथा कृते स्वा-
मिकार्यं पर्याप्तप्रायं मन्यमानस्तमरातिं लीलया
निगृह्य यथागतमाजगाम । विभातभूयिष्ठयां नि-
शि विपन्नं स्वामिनं निरीक्ष्य परसैन्यं पलायाचक्रे ।
स तुङ्गसुभटस्तुङ्गप्रकृतिर्नृपतेः कदाचिन्न ज्ञापया-
मात् । कस्मिन्नप्यवसरे राजमान्यतया नितान्तप-
रिचितां तुङ्गपुत्रवधूमवधूतमङ्गलवल्लयामालोक्य सं-
धमात् पतिना पृच्छयमानोपि पयोधिरिव गम्भी,
रतया मौनमर्यादया किमप्यविज्ञपयन् निजशपथ-

३०२ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्गः ५ .

दानपूर्वं पृष्टो निजगुणपातकं दुष्करमिति तथापि
प्रभोरभ्यर्थनया निवेद्यमानमस्तीत्याभिधाय तद्वृत्ता-
न्तं प्रत्युपकारभीरुर्यथावस्थितं निवेदयामास ।

इयमुच्चयियामलौकिकी

महती कापि कठोरचित्तता ।

उपकृत्य भवन्ति निःस्पृहाः

परतः प्रत्युपकारशङ्कया ॥ १ ॥

इति तुङ्गसुभटप्रबन्धः ॥ अथ कदाचित्तस्य म्ले-
च्छपतेः सूनुर्नृपतिः पितुर्वैरस्य स्मरन्, सपादलक्ष-
क्षितिपतिर्विग्रहकाम्यया सर्वसामग्र्या समुपेतः पृ-
थ्वीनाथस्य नासीरवीरधनुर्द्वरशरैः प्रावृषेण्यधारा-
धरधारासारैरिव तस्मिन्सैन्ये त्रासिते पृथ्वीराजः-
स्तदा तदानुपदिकीभावं भजन्, महानसाधिकृत-
पञ्चकुलेन विज्ञापितं करभीणां सप्तशत्यापि महान-
सपरिस्पन्दः सुखेनोह्यते नातः कियतीभिः करभी-
भिः प्रभुः प्रसीदत्विति विज्ञप्ता नृपतिम्लेच्छपतिमु-
च्छेद्य भवदभ्यार्थिताः करभीः प्रसादीकरिष्यामीति
तत्संबोध्य पुनः प्रयाणं कुर्वन् सोमेश्वरनाम्ना प्र-
धानेन भूयो भूयो निषिध्यमानः, तत्पक्षपातध्रा-

न्त्या नृपतिना निगृहीकर्णः, तदत्यन्तपराभवात् त-
स्मिन् प्रभौ सामपों म्लेच्छपतिं प्राप्य तदभिभव-
प्रादुःकरणतस्तान् विश्वस्तान् पृथ्वीराजस्कन्धावा-
रसन्निधौ समानीय पृथ्वीराजराजस्यैकादश्युपवास-
कृतपारणादनु सुप्तस्य तन्नासीरवीरैः सह समरसं-
रम्भे म्लेच्छाधिपतीनां जायमाने निर्भरनिद्रायमाण-
स्तुरुकैर्नृपतिर्निबध्य स्वसौधं नीतः । पुनरप्येका-
दश्युपवासपारणके नृपतेर्देवार्चनावसरे म्लेच्छराजे-
न प्रहितं तत्र पात्रोक्तमास्पाकं गुरुदरान्तर्नियु-
ज्य तदैव देवताराधनवैयग्र्ये सति शुनापन्हियमा-
णे तस्मिन् पिशिते किं न रक्षसि यामिकैरित्याभि-
हितः करर्भीणां सप्तशत्या दुर्वहं यत्पुरा मम महा-
नसं तत्सांप्रतं दुर्दैवयोगादीदृशीं दुर्दशां प्राप्तमिति
कोतुकाकुलितमानसो विलोकयन्नस्मीति तेनोक्ते
किं काचिदद्यापि त्वय्युत्साहशक्तिरवशिष्यत इ-
ति तैर्विज्ञते यदि स्वस्थाने गन्तुं लभेत तदा दर्श-
यामि वपुःपौरुषमिति यामिकैर्विज्ञतो म्लेच्छभूपतिः
स्तत्साहसं दिदृक्षुस्तदीयां राजधानीमानीय पृथ्वी-
राजं तत्र राजसौधे यावदभिप्रेक्षयति तावत्तत्र चि-
त्रशालायां शूकरनिवहैर्हन्यमानान् म्लेच्छानाळो-

क्यामुना मर्माभिधातेनात्यन्तपीडितस्तुरुष्कपार्थि-
वः पृथ्वीराजं कुठारशिरश्छेदपूर्वं संजहार ॥

इति नृपतिपरमर्दिजगद्देवपृथ्वीपतीनां प्रबन्धाः ॥

अथ शतानन्दपुरे परिखीभूतजलधौ श्रीमहान-
न्दो नाम राजा मदनरेखेति तस्य राज्ञी अन्तःपु-
रप्राचुर्यात् पतिसंवनेनकर्मनिर्माणव्याप्रत्या^१ ना-
नाविधान् वैदेशिकान् कलाविदश्च पृच्छन्ती कस्या-
पि यथार्थवादिनः सत्यप्रत्यस्य कार्मणकर्मणे किं-
चित्तिद्वयोगमासाद्य तत्प्रयोगावसरे^२ ॥

मन्त्रमूलबलात्प्रीतिः पतिद्रोहोभिधीयते ।

इति वाक्यमनुस्मरन्ती सतीव तद्योगचूर्णं ज-
लधौ न्यधत् । अचिन्त्यो हि मणिमन्त्रौपधीनां प्र-
भाव इति तद्रेपजमाहात्म्याद्दृशीरुतो वारिधि-
रेव मूर्त्तिमान् निशि तामुपेत्य रेमे । इत्थमकस्मा-
दाधानवतीं प्रतीकैस्तद्विधैर्निर्णाय सकोपो भूपो
यावत्तस्याः प्रवासादिदण्डं कमपि विमृशति ताव-
त्तस्याः संनिहिते निधननिर्वन्धे प्रत्यक्षीभूय जल-
धिरधिष्ठातृदेवतमहमिति स्वं ज्ञापयन् मा भेषीरि-
ति तामाश्वास्य प्रति नृपं प्राह ।

विवाहयित्वा यः कन्यां कुलज्ञां शीलमण्डिताम् ।
समदृष्ट्या न पश्येत स पापिष्ठतरः स्मृतः ॥ १ ॥

इति त्वामवज्ञाकारिणं प्रलयकालमुक्तमर्यादया
सान्तःपुरपरीवारं मज्जयिष्यामीत्यभिधाय क्वचित्
क्वचित् पयांस्पपहृत्यान्तरीपान् प्रादुश्रकार । तानि
सर्वाण्यपि लोकेषु कौङ्कणानाति प्रसिद्धानि ॥
इति कौङ्कणोत्पत्तिप्रबन्धः ॥

अथ पाटलीपुत्रपत्तने वराहनामा कश्चिद्ब्राह्मणा-
ङ्गभूः आजन्म निमित्तज्ञानश्रद्दालुर्दुर्गतत्वाद्दसून्
रक्षितुं पशून् चारयन् कापि शिलातले लग्नमालि-
ख्याकृततद्विसर्जनः प्रदोषकाले गृहमुपेतः । कृतस-
मयोचितकृत्यो निशीथकाले भोजनायोपविष्टो ल-
ग्नविसर्जनमनुस्मृत्य निरातङ्कवृत्त्या तत्र याति ता-
वत्तदुपरि पारीन्द्रमप्युपविष्टमवगणय्य तदुदराधो-
भागे पाणिं प्रक्षिप्य लग्नं विमृजन् सिंहरूपमपहाय
प्रत्यक्षीभूय रविरेव वरं वृणु इत्युवाच । अथ सम-
स्तनक्षत्रग्रहमण्डलं दर्शयेति वरं प्रार्थयमानः
स्वविमानेऽधिरोप्य तत्रैव नीतो वत्सरान्ते याव-
द्ग्रहाणां वक्रातिचारोदयास्तमनादीन् भावान् प्र-

क्षरूपान् परीक्ष्य पुनरिहायातो मिहिरप्रासादाद्वराह-
मिहिर इति प्रसिद्धारव्यः श्रीनन्दनृपतेः परमां मा-
न्यतां दधानो वाराहीसंहितेति नवं ज्योतिःशास्त्रं
रचयांचकार । अथ कदाचित्स निजपुत्रजन्मावसरे
निजगृहे घटिकां निवेश्य तथा शुद्धजन्मकाललग्नं
निर्णय्य जातकग्रन्थप्रमाणेन ज्योतिश्चक्रे । स्वयं प्र-
त्यक्षीकृतग्रहचक्रज्ञानबलात्तस्य सूनोः संवत्सरशत-
प्रमाणमायुर्निर्णीतवान् । जन्ममहोत्सवे चैकं श्री-
भद्रवाहुनामानं जैनाचार्यं कनीयांसं सोदरं विहाय
नृपप्रभृतिकः स कोपि नास्ति य उपायनपाणिर्न
जगाम । स निमित्तविजिनभक्ताय शकडालम-
न्त्रिणे तेषां सूरिणामनागमनकारणमुपालम्भगर्भि-
तं जगौ । तेन ज्ञापितास्ते महात्मानः संपूर्णश्रु-
तज्ञानकरतलकलित्तामलकफलवत्कालत्रयास्तस्य
शिशोर्विंशतितमे दिने विडालान्मृत्युमुपदिशन्तो
चयं नागता इति तेषामुपदेशभूतां चानं वराहमि-
हिराय निवेदितायां, ततः प्रभृति निजकुटुम्बं त-
स्य शावस्यावश्यकीं तां विपदं निरोद्धुं विडालर-
क्षायै शतश उपायान्कुर्यन्नपि निर्णति दिनं निशी-

रुमाद्यालम्बि पतितयार्गलया स बालः प-
 कमवाप । ततस्तच्छोकशङ्कुमुधिर्षवः श्रीभ-
 हुगुरवां यावत्तत्रेहमापान्ति तावत्तद्गृहाङ्गणे स-
 तनिमित्तशास्त्रपुस्तकान्येकत्र पिण्डाकृतानि सं-
 तवहनान्पालोप्य किमेतदिति पृष्टः सांवत्सरेः
 त्सरस्तान् जैनमुनीनुपालम्भयन् एतानि सं-
 गरीणि धक्ष्याम्येव येरहमपि विप्रलब्धस्तेनति
 र्वेवमुदिते तैः श्रुतज्ञानयटाचञ्जमलघ्नं सम्यक्
 नियेष सूक्ष्मेक्षिकया तद्गृहबले प्रापिते पि-
 णादिनान्येव भवन्ति । इत्थं पिरत्तायपनीतायां
 योतिषिक इति जगौ । यद्भवद्भिर्षिंढालान्मृत्पु-
 देष्टस्तदेव व्यभिचारीति तेनाभिहिते तत्रार्गला
 णानाप्य तत्रोत्कीर्णं बिडालं दर्शयन्तो भवित-
 तव्यत्ययः किं कदापि भवतीति महर्षिनिनिद-
 कस्मात् रुचते गतः कः परमाणवोऽनपायाः
 णानधिपनाशजन्मा शोकधेन कदापि माहि-
 ण्य ।

वप्रभवेर्भावेर्मायाविभयनावितैः ।

पनिर्घं पर्यन्ते सता न क्रियते तमः ॥

भ्याधिर्षि

इत्युक्तियुक्तिभ्यां प्रबोध्य ते महर्षयः स्वं पदं
 भेजुः । इत्थं बोधितस्यापि तस्य मिव्यात्वध्वान्ता-
 न्तरितस्य कनकभ्रान्तिरिव तथात्राप्युन्मत्सरोच्छे-
 कात्तद्भक्तानभिचारकर्मणा कांश्चन पीडयन् कांश्चन
 व्यापादयन् तद्वृत्तान्तं तेभ्यो ज्ञानातिशयादवया-
 योपसर्गहरं पासमिति नूतनं स्तोत्रं रचयांचक्रुः ॥
 इति वराहमिहिरप्रबन्धः ॥

अथ ढङ्गाभिधानभूभृति रणसिंहनामा राजपु-
 त्रस्तन्नन्दनां भूपलनाम्नीं सौन्दर्यनिर्जितनागलोक-
 वालामालोक्य जातानुरागतया तां सेवमानस्य त-
 स्य वासुकेः सुतो नागार्जुननामा समजानि । तेन
 पातालपालेन सुतस्नेहमोहितमनसा सर्वासामप्यौ-
 पधीनां फलानि मूलानि दलानि च भोजितस्त-
 त्प्रभावान्मेहोत्सिद्धिभिरलंरुतः सिद्धपुरुषतया पृथ्वीं
 विगाहमानः शतवाहननृपतेः कलागुरुर्गरीयसीं
 प्रतिष्ठामुपागतोपि गगनगामिनीं विद्यामध्येतुं श्री-
 पादलिप्तपुरे पादलिप्ताचार्यान् सेवमानो व्रतमति-
 भोजनावसरे पदे लेपप्रमाणेन गगनोत्ततितान् श्री-
 अष्टापदप्रभृतीनि तीर्थानि नमस्कृत्य तेषां स्वस्था-
 नमुपेयुषां पादौ प्रक्षाल्य ज्ञातसप्तोत्तरशतसंख्यम-

होषयीनामास्वादवर्णघ्राणादिभिर्निर्णय च गुरुन-
वगणद्य कृतपदलेपः रुकवाकु कलापिवदुत्पत्यावटे
निपतंश्च तद्गुणश्रेणिजर्जरिताहो गुरुभिः किमेतदित्य-
नुयुक्तो यथावद्दृत्तान्तं निवेदयन् तच्चातुर्यं च मल्लतचे-
तोभिस्तच्छिरसि पद्महस्तदानपूर्वकं पापीकतन्दुलो-
दकेन तानि भेषजान्यभ्यञ्ज्य तत्पादलेपाद्गनगा-
मी भूया इति तदनुग्रहादेकां सिद्धिमासाद्य
श्रीपार्श्वनाथपुरतः साध्यमानो रसः समस्तस्त्रे-
णलक्षणोपलक्षितपतिप्रतवनितामर्यमानः कोटि-
वेधी भवतीति तन्मुखादाकर्ष्य च यत्पुरा
समुद्रविजयदाशाहेण त्रिकालवेदिनः श्रीनिमि-
नाथस्य मुखान्महातिशायि श्रुत्वा श्रीपार्श्वनाथ
विम्बं रत्नमयं निर्माप्य श्रीद्वारवत्यां प्रासा-
न्यस्तं, द्वारवतीदाहानन्तरं समुद्रेण श्रयिता
तस्यां पुरि तत्र समुद्रे तस्मिन्विम्बे तथैव विद्यम-
कान्तीयसायात्रिकस्य धनपतिनाथो यानपात्रे
वतातिशयात् स्थलिते इह जिनविम्बमस्तं
दिव्यवाचा निर्णय नाविकास्तत्र प्रक्षिप्य सप्तसं-
रामतन्तुभिः सन्दानितमुद्धृत्य निजायां पुरि
विनाशान् स्वयंरुतप्रासादे न्यस्तवान् ।

र्वातिशायिविम्बं नागार्जुनः स्वसिद्धरससिद्धयेऽप-
 हृत्य सेडीतटिन्यास्तटे तदेव विन्यस्य तत्पुरतो
 रससाधनाय श्रीसातवाहनस्यैकपत्नीं चन्द्रलेखा-
 भिधानां प्रतिनिशं सिद्धव्यन्तरसान्निध्यात्तत्रानीय
 रसमर्दनं कारयति स्म । इत्थं भूयो भूयस्तत्र या-
 तायाते सति बन्धुबुद्ध्या सा नागार्जुनपार्श्वे तदौ-
 पधीनां मर्दनहेतुं पृच्छती, सोऽपि स्वकल्पनया को-
 टिवेधरसस्य यथावस्थितं वृत्तान्तं निवेदयन्, तस्या-
 श्च वचनगोचरातीतं सत्कारं कुर्वाणो नन्यसामान्य-
 सौजन्यं प्रवर्द्धयामास । अथ कदाचित्तया निजा-
 ङ्गजयोरस्मिन् वृत्तान्ते निवेदिते तौ तद्बुद्धौ राज्यं
 परित्यज्य नागार्जुनसमलंकृतां भुवमागतौ कैत-
 वेन तस्य रसस्य जिघृक्षया गुप्तवेपो यत्र नागा-
 र्जुनो भुङ्क्ते तत्र तामर्षदानेन परितोष्य रसवार्त्ती
 पृच्छतः । सा च तज्जिज्ञासया तदर्थं सलवणां रस-
 वर्त्तीं कुर्वती पण्मास्यां व्यतीतायां तस्मिन् क्षा-
 रामिति रसवर्त्तीं द्रूपयति सति, इङ्गितैः सिद्धं रस-
 मिति ताभ्यां निवेदितवती । अथ प्रतिप्रन्नभागिने-
 याभ्यां रसग्रसनलालसाभ्यां वासुकिना निर्णति-

प्रकीर्णकप्रबन्धाः

दर्भाङ्कुरमृत्युरिति परपरया ज्ञाततत्त्वाभ्यां तेनैवं
 शस्त्रेण तथैव स निजग्रे । स रसः संप्रतिष्ठितत्वा-
 द्वैवताधिष्ठानाच्च तिर्रोहितो बभूव । यत्र स रसस्त-
 म्भितस्तत्र स्तम्भनकाभिधानं श्रीपार्श्वनाथतीर्थं र-
 सादप्यतिशायि सकललोकाभिलषितफलप्रदं । त-
 तः कियता कालेन तद्विम्बं वदनमात्रवर्जभूम्यन्त-
 रितं बभूव । अथ श्रीशासनदेवतादेशात् पण्मासीं
 ग्रावदाचान्त्वानि निर्माय कटिनीप्रयोगेण नवाङ्ग-
 वृत्तौ निवृत्तायां श्रीअभयदेवसूरीणां वपुषि प्रादुर्भूते
 प्रभूतरोगे पातालपालः श्रीधरणेन्द्रनामा सितस-
 परूपमास्थाय तद्वपुर्जिह्वया विलिह्यं प्रसय निरा-
 रामर्षाकृत्य तर्तीर्थं श्रीमदभयदेवसूरीणामुपदिदेश ।
 श्रीसंघेन सह समागतास्तत्र ते सूरयः प्रसवन्तीं
 सुरभिं विलोक्य गोपालबालैर्निवेदितायां भुवि न-
 वं द्वात्रिंशतिकास्तवं कुर्वन्तस्त्रिंशत्तमवृत्तेन तत्र
 श्रीपार्श्वनाथविम्बं प्रादुश्चक्रुः । देवतादेशेन तद्वृत्तं
 गोप्यमेव निर्ममे ॥
 यन्मार्गेऽपि चतुःसहस्रशरदौ देवाल्पे योर्चितः

स्वामी वासववासुदेववरुणैः स्वावासमध्ये^१ ततः ।
 कान्त्यामिभ्यंधनेश्वरेण महता नागाज्जुनेनार्चितः^२
 पायात्स्तम्भनके पुरे स भवतः श्रीपार्श्वनाथो
 जिनः ॥ १ ॥

इति नागाज्जुनोपतिस्तम्भनकतीर्थावतारप्रबन्धौ ॥

अथावन्त्यां पुरि कश्चिद्विप्रः पाणिनिव्याकरणो-
 पाध्यायतां कुर्वाणः सिप्रासरित्प्रान्तवर्तिचिन्ताम-
 णिगणेशप्रणामगृहीताभिग्रहः छात्रैः फक्किाव्या-
 ख्यानप्रश्नादिभिरुद्धेजितः कदाचित् प्रावृषि तस्या
 सारितः पूरे प्रसर्पति कृतज्ञम्यापातो दैवात् संघटि-
 तवृक्षस्तन्मूले करावलम्बनस्तरिमासाद्य प्रत्यक्षं प-
 रशुपाणिं प्रणमन् तेन तत्साहसानुष्ठानेन वरं वृणी-
 प्वेत्यादिष्टः पाणिनिव्याकरणस्योपदेशं प्रार्थयमा-
 नस्तेन तथेति प्रतिपद्य खटिकार्पणपूर्व^३ प्रतिदिनं
 व्याकरणे व्याख्यायमाने पण्मासपर्यन्ते व्याकरणे
 समर्थिते सति लम्बोदरं निर्विलम्बमनुज्ञाप्य प्रथ-
 मादर्शं सहादाय तं पुरीं प्रविश्य स्थण्डिले कस्या-
 पि पुरस्य निपण्ण एव सुप्वाप । ततः प्रत्यूपे प्रे-

१ A यो वदिमध्ये २ C अचितः ३ A पष्टिकार्पणपूर्व

व्याभिस्तं तथावस्थितं प्राप्यं विपणिरमणी तद्-
 चान्तं ज्ञापितां सती ताभिरेव समानीय प्रेङ्खो-
 लपत्यङ्के मुक्तः । अहोरात्रत्रयान्ते किञ्चित्पत्तनिद्र-
 त्पन्नमात्मानं मन्यमानस्तया पणहरिणीदृशा ज्ञापि-
 तवृत्तान्तः घ्नानपानभोजनादिभिर्भक्तिभिः परितो-
 पितो नृपसभायां समुपेतः पाणिनिव्याकरणं य-
 थावस्थितं व्याचक्षाणो नृपप्रभृतिपण्डितैरशेषैः स-
 क्रियमाणस्तदुपात्तं सर्वस्वं तस्यै समर्पयामास ।

अथ तस्य क्रमेण चतुर्णां वर्णानां स्त्रियश्चत-
 स्रः प्रिया अभवन् । तथा क्षत्रियाङ्गजः श्रीविक्र-
 मार्कः शूद्रीसुतो भर्तृहरिः* स हीनजातित्वात्
 भूमिगृहस्थो गुप्तवृत्त्याध्याप्यते । अपरे त्रयः प्रत्यक्षाः
 पाठ्यन्ते एवं भर्तृहरिसंकेतेन तेषामध्याप्यमा-
 नानां ॥

दानं भोगो नाशस्तित्त्वो गतयो भवन्ति वित्तस्य ।
 इति पाठ्यमाने भर्तृहरी रज्जुसंकेतेऽसंजायमा-
 ने प्रत्यक्षच्छात्रैस्त्रिभिरुत्तरार्द्धे पृच्छ्यमाने कुपितः
 उपाध्यायं रे वेश्यासुत अद्यापि रज्जुसंकेतं न कु-

१ D प्रस्य २ B C त वृत्तान्तं ज्ञापिता ३ A भर्तृहरि नृहरः

रूपे इत्याक्रुपन् प्रत्यक्षीभूय शास्त्रकारं निन्दन्
आयासशतलब्धस्य प्राणेभ्योपि गरीयसः ।

गतिरेकैव वित्तस्य दानमन्या विपत्तयः ॥ १

इति पाठाद्वित्तस्यैकामेव गतिं मेने । तेन भ-
र्तृहरिणा वैराग्यशतकादिप्रबन्धा भूयात्सिद्धकिरे ॥

इति भर्तृहर्युत्पत्तिप्रबन्धः ॥

अथ श्रीधारायां मालवमण्डनस्य श्रीभोजरा-
जस्यायुर्वेदवेदी कश्चित् वाग्भटनामायुर्वेदोदि-
तानि कुप्यानि विधाय तत्प्रभावात् रोगान् प्रा-
दुःकृत्य पुनस्तन्निग्रहाय सुश्रुतविश्रुतैर्भेषजैः पथ्यै-
श्च तान्निगृह्य नीरमन्तरेण कियत्कालं जीव्यते इ-
ति परीक्षार्थं तत्परिहृत्य विनत्रयान्ते पिपासा-
पीडितताल्बोष्ठपुट इत्यपाठीत् ॥

कच्चिदुष्णं कचिच्छीतं कचित्कथितशीतलम् ।

कचिद्भेषजसंयुक्तं वारि कापि न वारितम् ॥ १ ॥

इति वारिसत्कारकारि वाक्यमिदमपाठीत् ।
तेन निजानुभूतो वाग्भटनामा प्रबन्धश्चक्रे । त-
स्य जामातापि लघुवाहडः श्वसुरेण बृहद्वाहडेन-

१ B इत्याक्रुप २ A भर्तृहरिः प्रयुक्तं न इत्येव इत्यादिषुः स
प्रत्यक्षाभूय योगमुद्धार

३१६ प्रबन्धचिन्तामणिः सर्ग.५

प्रभोर्वपुरपास्य दूरं गतैव दृष्टो इत्यर्थे देवः प्रमा-
णमिति तदीयसत्यप्रत्ययेन पारितोषितो राजा
वारिद्वद्रोहि पारितोषिकं प्रसादीचकार ॥ अथ ते
सर्वव्याधयस्तेन चिकित्सितेन भूतलादुच्छेदिताः
स्वर्लोकेश्विनीकुमारवैद्ययोः स्वपराभवं निजगदुः ॥
अथ तौ तथा प्रवृत्त्या चित्रीयमाणमानसौ नील-
वर्णविहङ्गमयुग्मीभूय व्याधिप्रतिभटस्य वाग्भटस्य
धवलगृहवातायनतले वलभ्यां निविष्टौ कोऽरुक्
शब्दं चक्रतुः ॥ ततः स आयुर्वेदवेदी नेदीयांसं
तदीयशब्दं साभिप्रायं चेतसि चिरं विचिन्त्य ।
अशाकभोजी घृतमात्ति योन्धस्ता
पयोरसान् शीलति नात्ति योम्भस्ता ॥
अभुक् विभुक् नापकृतां विदाहिनां
चलत्प्रभुक् जीर्णभुगल्यसारभुक् ॥ ३ ॥

इत्यभाणि । भणितानन्तरं चमत्कृतचित्तौ तौ
प्रयातौ । पुनर्द्वितीयादिने द्वितीयवेलायां तादृक्-
पक्षिरूपं विधाय प्राक्तनशब्दरूपं कुर्वाणौ समा-
यातौ वैद्यगृहे पुनस्तयोर्वचः, प्रतिवचः ।

१ A आमुक् विरुद् नावकृता B अभुक् विभुक्

नावकृतां

पर्णामु यस्तिष्ठति शरदि पिवति हेमन्तशिशिर-
योरति ।

माद्यति मधुनि मीप्से स्यपिति भवति च स्वग
सोरुक ॥

इति भणितानन्तरं पुनरेव गतौ । तृतीयदिने

योगीन्द्ररूपं कृत्वा तद्गृहे समागतौ तयोर्वचः ।

अभूमिजमनाकाशमहन्तव्यमवारिजम् ।
संमतं सर्वशास्त्राणां वद वैद्य किमौपधम् ॥

पुनर्वैद्यवचः

अभूमिजमनाकाशं पथ्यं रसविवर्जितम् ।

पूर्वाचार्यैः समाख्यातं लङ्घनं परमौपधम् ॥ १ ॥

तेन चमत्कृतचित्तौ वैद्यौ प्रत्यक्षीभूय यथा-

भिमतं वरं वित्तैर्यै स्वस्थानं भेजतुः ॥
इति वैद्यवाग्भटप्रबन्धः ॥

अथ घामण्डलिग्रामवास्तव्यो^१ धाराभिधानः
कोपि नैगमः श्रिया वैश्रमणस्पर्द्धेष्णुः संघाधिप-
स्यमासाद्यं माद्यद्द्रविणव्ययव्यतिकरजीवितजी-
वलोकः पञ्चभिरङ्गजैः समं श्रीरेवताचलोपत्यका-

१ A तेन निनाधिप्रायमदशमन्युत्तरदानेन २ A धारण्ड-
लिग्रामं वास्तव्यो

यां विहितायासः दिगम्बरभक्तेन केनापि गिरिनगरराजेन सिताम्बरभक्त इति स स्वल्पमानस्तद्वयोः सेन्ययोः समरसंरम्भे प्रवर्तमाने सति अमानेन रणरसेन युद्धमाना देवभक्त्या बद्धभक्त्या प्रोत्साहितसाहसा विषय ते पञ्चपुत्राः पञ्चापि क्षेत्रपतयो बभूवुः । तेषां क्रमेण नामानि । कालमेघः १ मेघनादः २ भैरवः ३ एकपदः ४ त्रैलोक्यपादः ५ इति बभूवुः । तीर्थप्रत्यनीकं पञ्चतां नयन्तस्ते पञ्चापि गिरेः परितो विजयन्ते स्म । अथ तत्पिता धाराभिधान एक एवावशिष्टः कन्यकुब्जदेशे गत्वा श्रीवप्पहृदिसूरीणां व्याख्याक्षणप्रक्रमे श्रीसंघस्याज्ञां दत्तवान् यद्वैवत्तकतीर्थे दिगम्बराः कृतवसतयः सिताम्बरान् पापण्डिरूपान् परिकल्प्य पर्वताधिरूढान्नेछन्ति अतस्तान् निर्जित्य तीर्थोद्धारं कृत्वा निजदर्शनप्रतिष्ठापरैर्व्यारव्याक्षणो विधेय इति तद्वचनेन्धनप्रोज्ज्वलितप्रतीपज्वलनां नृपतिं सहादय तेन समं तां भूधरधरामवाप्य सप्तभिर्दिनैर्वादस्थलेन दिगम्बरान् पराजित्य श्रीसंघसमक्षं श्रीअम्बिकां प्रत्यक्षीकृत्य

१ A मरणरसेन २ पर्वतेभिर्गोदु न ददन्ति D पर्वतोधिरोहं

एकांवि नमुकारो उज्जन्तसेलसिहरे इत्यादितदुक्तां
गाधामाकर्ण्य सिताम्बरदर्शने स्थापिते सति
पराभूता दिग्वसना ब्रह्मानकमण्डपात् शम्पापातं
वितेनुरिति क्षेत्राधिपत्युत्पत्तिप्रबन्धः ॥

अथ कदाचिद्भवान्या भव इति पृष्टः, यत्त्वं कि-
यतां कार्पटिकानां राज्यं वदासीति तद्वाक्यावनु-
यो लक्षसंख्यानामपि एक एव वासनापरस्तस्य वै
राज्यमहं वितरामीति प्रत्ययदर्शनाय गौरीं पद्म-
श्रां जरद्वीं विधाय स्वयं नररूपेण तटस्थः
पान्थास्तामुद्धर्तुमाकारयन् तैरासन्नः सोमेश्वरदर्शनो-
र्त्करूपहस्यमानः केनापि कृपावता पथिकवृन्देन
तस्यामुद्धर्तुमारब्धायां सिंहरूपेण शिव एव तान्
त्रासयन् कश्चिदेक एव पथिको मृत्युमप्याहृत्य
तस्या गोः समीपं नौज्जन् स एव राज्याहं इति
पृथक् गौर्यां दर्शित इति वासनाप्रबन्धः ।

अथ कश्चित्कार्पटिकः सोमेश्वरयात्रायां ब्रजन्
पथि लोहकारीकसि प्रसुप्तः । तस्य लोहकारस्य भार्या
पतिं निहत्य कृपाणिकां कार्पटिकशीपिं निदधती नु-
वारवमकरोत् । आरक्षकेण तत्रागत्य तस्यापरा-
धिनः करौ छिन्नौ स देवस्योपालम्भनपरः निशि

प्रत्यक्षीभूयेत्युक्तः। शृगु त्वया प्राग्भवे कदाचिद्भजा
 केनापि एकेन सोदरेण पाणिभ्यां श्रवणयोर्घृता
 तदपरेण मारिता ततः सा अजा मृत्वा इयं यो-
 पिदजनि येन व्यापादिता स साम्प्रतं पतिरभूत्
 यत्त्वया तदा कर्णौ विघृतौ तदा तव समागमे
 जाते सति करौ छिन्नौ तदा कथं ममोपालम्भ
 इति कृपाणिकाप्रबन्धः॥

पुरा शङ्खपुरनगरे श्रीशङ्खे नाम नृपतिस्तत्र
 नामकर्मभ्यां धनदः श्रेष्ठी स कदाचित्करिकर्णताल-
 तरलां कमलां विमृश्योपायनपाणिर्नृपोपान्तमुपेत्य
 तं परितोष्य च तत्प्रसादीकृतायां भुवि चतुर्भिर्न-
 न्दनैः सह समालोच्य सुलभे जैनप्रासादमचीकर-
 त् । तत्र प्रतिष्ठितविम्बानां स्थापनां विधाय तस्य
 प्रासादस्य समारचनाय बहून्यायद्वाराणि रचयन्
 तत्सपर्याकुलतया नानाविधकुसुमवृक्षावलीसम-
 लंकृतमभिराममारामं च निर्माप्य तच्चिन्तकेषु
 नियुक्तेषु उदिते प्राक्तनान्तरायकर्मणि क्रमात् सं-
 ह्रियमाणमंपदधमर्णतया तत्र मानम्लानिमाकल-
 य्यानतिदूरवर्तिनि कापि ग्रामे कृतवसतिर्नगरया-
 तायातेन सुतोपाचजीविकः क्रियन्तमपि कालमति-

वाहितवान् । अधान्यस्मिन्नवसरे संनिहिते चातुर्मा-
 सिकपर्वाणि तत्र यायिभिः सुतैः समं स धनदः श-
 ङ्खपुरं प्राप्य निजप्रासादसोपानमाधिरोहेन् निजारा-
 मपुष्पलाविकयोपायनीरुत्तपुष्पचतुःसरिकः पर-
 मानन्दनिर्भरस्ताभिर्जिनेन्द्रमभ्यर्च्य निशि गुरुणा
 पुरः स्वं दौस्थ्यममन्दं निन्दन् तैः प्रदत्तकपर्दिय-
 क्षाकृष्टिमन्तोऽन्यदा कृष्णचतुर्दशीनिशायितमेव म-
 न्तमाराधयन् प्रत्यक्षीकृतात् कपर्दियक्षात् गुरुपदे-
 शतश्चतुर्मासकावसरे पुष्पचतुःसरिकपूजापुण्यफलं
 देहीति प्रार्थयन् एकस्यापि पूजाकुसुमस्य पुण्यफलं
 सर्वज्ञेन विना नाहं वितरीतुं प्रभूष्णुरिति किं तु
 कपर्दियक्षस्तस्य साधर्मिकस्यातुल्यवात्सल्यसंबन्धे
 तद्दाम्नि चतुर्षु कोणेषु सुवर्णपूर्णानि चतुरः कलशान्
 निर्धाकृत्य तिरोदधे । स प्रातः स्वसद्यानि समागतः
 धर्मदानपराणां नन्दनानां तद्द्रव्यं समर्पयामास ।
 तेपि निर्बन्धात् पितुः पार्श्वे तद्वैभवलाभहेतुं पृच्छन्त-
 स्तेषां हृदि धर्मप्रभावाविर्भावाय जिनपूजाप्रभावतः
 परितुष्टेन कपर्दियक्षेण प्रसादीकृतां तां संपदं निवे-
 दयामास । तेपि संपन्नसंपत्तयस्तदेव जन्मनगरं

३२२ प्रवधचिन्तामणिः सर्ग. ५

समाश्रित्य निजधर्मस्थानसमाश्चनपराः जिनशा-
सनप्रभावनां विविधां कुर्वन्तो वैधर्मिकाणांमपि
मनस्तु जिनधर्मं निश्चलीचक्रुरिति श्रीवीतरागपू-
जायां धनदप्रबन्धः ॥

इत्याचार्यश्रीभिरुतुङ्गाविःरुते प्रबन्धचिन्तामणौ
विक्रमादित्याद्युदितपात्रविवेचनप्रमुखजिनपूजायां
धनदप्रबन्धपर्यन्तवर्णनो नाम प्रकीर्णकाभिधानः प-
ञ्चमःप्रकाशःसमर्थितः ॥ ग्रन्थाग्रं ३०००.

दुःप्रापेषु बहुश्रुतेषु गुणवद्दृष्टेषु च प्रायशः
शिष्याणां प्रतिभाभियोगविगमादुच्चैःश्रुते सीदति
प्राज्ञानामथ भाविनामुपकृतिं कर्तुं परामिच्छता
ग्रन्थः सत्पुरुषप्रबन्धघटनाञ्चक्रे तुधात्तत्रवत् ॥ १.

प्रबन्धानां चिन्तामणिरयमुपात्तः करतले
स्यमन्तस्य भ्रान्तिं रचयति चिरायोपनिहितः ।
हृदि न्यस्तःशस्तां सृजति विमलां कौस्तुभकलां
तदेतस्माद्ग्रन्थाद्भवति विबुधः श्रीपतिरिव ॥२

यथा श्रुतं संकलितः प्रबन्धै—

ग्रन्थो मया मन्दाधियापि यत्नात् ।

मात्सर्यमुत्सार्य सुधीभिरेव

प्रज्ञोद्दुरैरुन्नतिमेव नेयः - ३

यावद्विवि कितवाविव रविशशिनौ क्रीडतो ग्रहकपर्दैः
 ग्रन्थस्तावन्नन्दतु सूरिभिरुपादिश्यमानोयम् ॥ ४॥
 नृपश्रीविक्रमकालातीतसंवत् १३६१ वर्षे फाल्गुन-
 सुदि १५ रवावद्येह श्रीवर्द्धमानपुरे चिन्तामा-
 णिग्रन्थः समाप्तः

१. A त्रयोदशस्वन्दशतेषु चैक-
 षष्ट्याधिकेषु क्रमतो गतेषु ।
 वैशाखमासस्य च पूर्णमायां
 ग्रन्थः समाप्ति गमितो मितोयम् ॥ १ ॥

समाप्तम् .

अपूर्णपुस्तकाभ्यां पाठान्तराणि तदन्यद्वयं च यथा

पञ्च पद्मी. सुदिते. दृष्टे.

- १ ६ गुम्फान्—अन्यान् A B
- १ १० श्रीधर्मदेवः—श्रीधर्मदेवैः शतबोधितेति पृत्तिश्च A
श्रीधर्मदेवः शतबोधितेति पृत्तिश्च B
- १ १३ मर्दाशतवान्—विनिर्मितवान् A अत्र निर्मितवान् B
- २ ८ मुसंमदायाद्बुद्धौ—मुसंमदायारब्धे A मुसंमदायदृष्टे B
- २ ९ अन्त्यः—अन्तःB
- २ १५ विक्रमादिः—कर्मिक्रमादि B
- २ १७ द्रुतोप्यतिनीतिपर सन्परः शतैः—द्रुतः परशतैःB
- ३ १ अनुपलभमानः—अलमानः A
- ३ २ भट्टमात्रमिषमहायो—भट्टमात्रसहायो A B
- ३ ३ प्रवरनामनि नगरे—प्रवरनामि प्रवरनगरे A B
- ३ ५ पुण्यश्रवणपूर्व—पुण्यश्रवणान्पूर्व A पुण्यश्रवणापूर्वB
- ३ ६ सहादाय—समादाय A आदाय B
- ३ १० यत्कश्चित्—तात कश्चित् A देवकश्चित् B
- ३ १५ मादृगामीत् मट्ट—मादृगसीत् माग्येनार्कं न घटते॥यतः
यद्यापि कृतमुकृतशतः प्रयाति गिरिकन्द्ररान्वरेपु
नरः । करकलितर्दापकलिका तथापि लक्ष्मीस्तमनु-
सरति ॥ १ ॥ मट्ट B
- ३ १७ शोकशङ्कशङ्कापनोदाय—शोकापनोदाय A B

- ३ १९ विक्रमः महताः—विक्रमन्महतां महतां A
- ४ १ ब्रह्मरोहणं—ब्रह्मरोहणं A
- ४ ४ पारिभ्राम्यन्—पारिभ्रमन् A B
- ४ ४ अग्निहारेणं—अग्निहारेणं A अग्निहारेणं B
- ४ ८ गज्यस्य—रज्ये A
- ४ ११ मत्तया वा शक्त्या—मत्तया वा शक्त्या वा
- ५ ६ मत्तया—अत्यन्तमत्तया A B
- ५ ७ एतावद्दत्त—एतद्दत्त A B
- ५ ११ विद्याप्य—विज्ञाप्य A
- ५ ११ विज्ञापयिष्यामि—विज्ञापयिष्यामि A
- ५ १० उपरुह्य—उपरुहः A B
- ५ १८ भोज्यादिपाकं—भोज्यादिकं A B
- ६ १ आगतः स नृपं जगौ तद्भोज्य—आगतः। तद्भोज्य AB
- ६ ४ आदिष्टः स नृपं—आदिष्टः सन् अहो अस्य कश्चिद्यविचक्षणैक्यशान्तस्य महत्साहसं पत्तन्नेन किं न ज्ञापये यतः
मन्त्रैकानवृत्तानां प्रतिज्ञातार्थिभ्योऽपि ।
मन्त्रविष्णुर्न देवोपि किं पुनः प्राकृतो जनः ॥
एव विन्द्य नृपं A
- ६ २ अनुनाडुत—नवाडुत A B
- ६ ९ वन्द्यो—विज्ञो A
- ६ ९ निश्चिन्नामे—निश्चिन्नामे A
- ६ १२ माहनाहृ १॥ अवन्त्यां—सन्निविता—माहनाहृ १॥
काण्डिदासादिमहाकविनिरित्यं संस्तुयन्नाश्वरं प्रा-

उयं राज्यं बुभुजे ॥ साप्रतमपसरापातां कालि-
दासमहाकवेरुत्पत्ति संक्षेपतो ब्रूमः ॥ अबन्त्या पुरि
श्रीविक्रमादित्यमुता मियहुमजरीनाग्री साध्यय-
नाय पित्रा वेदगर्भनाग्नः पण्डितस्य समर्पिता A
वररुचिनाग्नः पण्डितस्य प्रदत्ता B

- ७ १३ अरिर्को विद्यतया—अधिरुचिद्यतया A B
 ८ १ करवर्षी—करचण्डी A B (कचिद्विदो मापायां हस्त-
तन्द्दययोनना करनुशीति केषित्)
 ८ २ अश्रुनं—अश्रुनधरं A अश्रुतपूर्व B
 ८ ८ वतुःपारिकर्मपूर्व—वतुःपारिकर्मणा सह पूर्व A वतुःपारि-
कर्मणा पूर्वे स्वस्तौत्याशिर्षादाभ्याधनं B
 ८ ११ पाणिमृत.... गर्वितः ॥—पाणिपुष्ट । रसताचव ग
मेन्द्र टण्णत्कारकर यशः ॥ १ ॥ A B
 ९ १ महिषीशक एव—मूर्तोपमिति B
 ९ १२ आरराव.... पुत्री—आरावयिमुपविष्टः न मुष्टे दि-
नाचकं जानं पुत्री.
 ९ १३ दाम्नी—कालिकानाग्री दाम्नी A B
 ९ १९ अस्ति कश्चिद्वाग्विशीषः (इत्यनेन कुमारसंभवनेष-
दुतरनुवंशाख्यपद्यबद्धं वाच्यत्रय तेषां क्रमेण त
एवादिशब्दा इति लक्ष्यम् ॥ कालिदासप्रबन्धादयः
पट्ट मध्यपद्यात्मरा इति गुरुवाक्यम्)
 ९ १८ शयानान्न । अन्यदा—शयानाद्य ॥ इति कालि-
दासप्रबन्ध । अन्यदा A B
 १० ५ स्थिनः.... मुन—स्थिनः पुरुषमेकवशीत्य मुन B
 १० ६ अहीनादिभि—अहीनादिभि A B

- १० ११ संख्यासर्वावसरानन्तरं—संख्यायां सर्वावसरानन्तरं
 A B (सर्वावसरशब्दो मव्यरात्रद्योतक इत्यर्थः)
- १२ १ तस्युः । अय—तस्युः । इति विक्रमादित्यसत्त्वत्र-
 न्यः । अय A B
- १२ १४ विमसर्ज । अय—विमसर्ज ॥ इति सत्त्वपरीक्षाप्रव-
 न्वः । अय A B
- १२ १५ निराकृताः—विनाकृताः A B
- १३ १० प्राहरिके द्विजे निजे—प्राहरिके द्विजन्मानि A
- १३ १२ मल्लीगात्रनिवेशितं—पल्लीमृङ्गनिवेशित B
- १३ १४ विद्या सिद्धा । अथास्मिन्—विद्यासिद्धिमवन्वः ॥ ए-
 कदा नृपो गुह्यवन्दनाय गतः तत्र वृद्ध कनपि तप-
 स्थिनं पठन्तं वन्दयामास तेन नाशीर्निगदिता प-
 टनव्यग्रेण । राज्ञोक्तं वृद्ध पठन् मुशलं फुल्लायि-
 सप्थी । तदवगम्य तेन पाठित्वा भूमिपदे प्राप्ते त-
 स्यैव राज्ञः सदासि गत्वा मुशलमानाप्याद्वालं
 विधाय श्रीश्वपमदेवस्तवेन मुशलं पुष्पायित्वा गतः ।
 तावना मिद्धमेनेनापि तदवगत्य धादाय एते गतम ।
 पंगु केनलाग्मग्राम ब्रजन वृद्धवादी रुद्ध वाद
 विवेहि । तेनाक्तं । पुत्रे गम्यते तत्र मम्या भवन्ति ।
 पुनः प्रातिवादिनोत्ते । अत्रैव वादः । अमी गोपा-
 मम्याः । तेष्याकामिना । प्रथमे मिद्धमेनेनोपन्या-
 सा विहितो गीकोणवाप्या । तदनु उदगादिना
 गण्ठीयक अथा गोपकृष्टक विधाय श्रीं ॥ नवि
 नागीयए नावि धागीयए पद्दारागमण निवागीयए
 । धावा विहु पोव दाङ्गीयए इम सग्गि टगमगु वा-

ईयए ॥ एषं पटाते गोपा नृत्यन्ति । तैरुक्तमनेन
 नित त्वं किमपि न वेत्सि । ततो वृद्धवादिना पुरे
 गत्वा वादं विधाय नितः शिष्यो नमूव । ततः
 सिद्धसेनादेवाकरेण गुरुभरणसंवाहनां विधाय नानेन
 गुरव उक्ताः । यदि गूयमादिशं ददत तदाहमागम
 संस्त्रनेन करोमि, गुरुभिरुक्तं । तव महत्पाप-
 मननि त्वं गुरुगच्छयोग्यो न गच्छेः । तेनोक्तं,
 प्रायश्चित्तं ददत । गुरुभिरुक्त । यत्र निन-
 धर्मो न तत्र निनप्रभावनं विधाय पुनः समा-
 गन्तव्यामित्यवधूतस्येण चलितः । द्वादशवर्षाणि
 यावदन्यत्र परिभ्रम्य तदनन्तरं मालवेके गूढमहा-
 कालमासादे शिवाभिमुखं चरणौ कृत्वा चरणत्रा-
 णौ द्वारकाष्ठे नियोज्य मुक्तः । तत्र वारितोपि त-
 धैव । अतान्तरे राज्ञारतिकपुरुषान् भेषयित्वाप-
 द्रुतः । तावतान्तःपुरे रवप्रदीपनं, लभं, राज्ञा समाग-
 त्य एतः । कथं शिवस्य न नमस्कारं विदधासि ।
 तेनोक्तं मम नमोसी न सहते । विवेहि । तेन
 सकललोकसमक्षम्

प्रशान्तं दर्शनं यस्य सर्वभूताभयप्रदम् ।

माङ्गल्यं च प्रशस्तं च शिवस्तेन विभाव्यते ॥१॥

इति द्वात्रिंशद्वात्रिंशतिका कृता, तदा लिङ्गनध्या-
 दवन्तिमुकुन्नालद्वात्रिंशत्पत्नीकारितप्रासादे श्रीपार्श्व-
 नाथविम्बं प्रकटीभूत नमस्कृतं च । असी सहते नम-
 स्कारं तदाप्रभृति गूढमहाशालीनानि । राजा विक्रमार्कः
 परमत्रैनोभूत् । सिद्धसेनोपि स्वगुरुपार्श्वं समेत्य मूरिमन्त्रं

प्राप्यैकदोजयिन्यामेव चानुमासकं स्थितः । अथान्यस्मिन्

- १३ १६ वन्दिपुत्रैः—वन्दिपुत्रैः B
 १४ १ (आप्ते दर्शनमिति पद्य नास्ति A B)
 १४ १५ नराधिपः—धराधिपः
 १४ १७ वृथा तृप्तस्य—वृथा भुक्तस्य A B
 १४ १८ मुवर्णं..उपादिष्ट-मुवर्णदानेनावनीमृत्तृणीकुर्वित्युपदिष्टः B
 १५ १ (अष्टौ पद्यानि तानि न A B)
 १७ ५ एष्टः...श्री-एष्ट इति जगौ । जगुर्दालिद्विदि द्वित्यय-
 उं बलिबन्धणह मुद्ज ॥ १ ॥ इत्याकर्ण्य श्री-B
 १७ ८ आरिभे...अथ—आरिभे । उजयिन्यां राजा विक्रमा-
 दित्या भट्टमात्रेण समं महाकाले नाटकालोकनार्थं
 गुप्तवेपो गतः कालान्तरितेन नागरिकसूतेन कार्य-
 माणे नाटके मूत्रधारमुखात्तद्वर्णनं श्रुत्वा राजापि
 नागरिकद्रव्यग्रहणाय मनसि लोभं कृतवान् ।
 पश्चात्क्रियत्कालमतिक्रम्य तृपितो मुख्यवेश्यागृहे
 भट्टमात्रपाश्वर्त्पानीयं याचिनवान् । तत्र वृद्धवेश्या
 प्रधानानुरूपार भणित्वा तन्निमित्तमिभ्रममादान-
 मुषवने गता । मूत्रैरिष्टुदण्डान् भिन्वा तयार्द्ध-
 पेटेष्यमंभूने दुर्मनस्का करक भृत्वा वेत्ताविश्वम्भ
 नागता राजेशुरसे पीते भट्टमात्रेण वेत्ताविश्वदी-
 र्मनस्यद्वाराण एष्टा जगाद । अन्यदिने एष्टेन नि-
 निन्नेःशुदण्डेन सकरद्यो पयो श्रियते । अद्य पटोपि
 न मंगूरितः । नत्तद्वारणं न ज्ञायते । भट्टमात्रेण
 (वृत्तः) एष्ट सुषेनैव परिणतनयस्तद्वारणं तानीत

ततो विद्यार्थे निवेद्यन्तु । वेद्यापि वदति । घ-
 र्वापतेर्षवः मन्त्रान् विरुद्धं जातं ततः घर्वापिसोपि
 क्षीणो जातः । इति कारणं निवेदितवती । राजापि
 तदुद्दिष्टीशलाचमत्कृतः । स्वभुवनशायनीये मुक्त
 इति चिन्तितवान् । अकृतोपि मन्त्रापोदने विरुद्धचि-
 न्तामात्रेणापि पृथ्वीरसहानिर्नाता । अतः मनां न
 र्पाशयिष्यन्तीति कृतानिश्चयो नृप इति परीक्ष-
 णार्थं द्वितीयायां निशायां तृषामेषात्तद्गृहे गत्वा
 शीघ्रमेव सहपेषा तयानीतानिश्चुरसं पीत्वा, शयनी-
 ये मुक्तवान् । वेद्यापि भद्रमात्रपृष्टा राज्ञः मन्त्रामु-
 द्दं मनो निवेदितवती राज्ञापि आत्मानेशावु-
 चान्तं निवेद्य पुनरपि तस्यै वृद्धवैश्यायै पराचि-
 चांश्चक्षणनृष्टेन हारो दत्तः । इति नृपतिमनोवृ-
 त्तारो पृथ्वीरममबन्धः ॥ अथ ॥

१९ १ तादृशतः.....अत्रान्तरे—उपरि च फणी पुच्छवल्ग्वे-
 नाशोभय इत्सुनगान्बेनृपाशिरसि दंशाय पुनः पुनः
 फूत्कुर्यति । अत्रान्तरे ॥

२० ३ चकार ...कदाचिदायुः—
 स्वच्छं सज्जनोचसवच्छुतरं दीनार्थिवच्छीतलं
 पूत्रालिङ्गनवत्तथा च मयुरं बालस्य संनल्पयत् ।
 एतांशीरलवद्भुवन्दनलसत्कर्पूरपालीमिल—
 स्नादल्लुपतकेतकीमुराभिन पानीयमानीयताम् ॥ १॥
 यदा जीवश्च मुक्तश्च परितश्चन्द्रमण्डलम् ।
 परिवेष्टयत्स्तद्वै राजा कष्टेन जीवति ॥ १ ॥ इति
 विक्रमार्कस्य निगर्वतामबन्धः

अथान्यस्यां निशि (इत्यादि भोजनान्ते दृष्टव्यं
तत्रायं विशेषः)

एका रजनी राज्ञा पृष्ठा वस्त्राणि विरूपांगे कथं
सैकृतानि तयोक्तम् ।

यासी दक्षिण दक्षिणार्गवगुरुरामांतस्पांदिनी ।
गोविन्दमियगोमुत्तामुत्तय गोदावरी विश्रुता ।
तस्यां देव गतोपि भेषजमये स्वच्छं न ज्ञानं नञ्
त्वदण्डद्विरदेन्द्रदन्तमुशालप्रसोभिनेः पांसुभिः ॥ १ ॥
रजकरगुणनभिर्दं श्रुत्या नरनाथनायकः स इदौ ।
स्वात्तगुण्डकमहित लक्षं भूषेपमात्रिण ॥ १ ॥
भौरमागधिमभ्यो रजनीय कोलाश्रुतौ ।
चानुःप्रहारिक दानं दत्तं विक्रमभूभुजा ॥ २ इति
मन्त्र्याः नानाविधा यथाश्रुतं विदोयाः । कदाचिदागुः ॥

- ३३ १ एक रूप — एकमेव रूप A B
- ३३ १ ताः महम्म — ता इत्तहम्म — A B
- ३३ १ नित्रयवगर्व — नित्रमेवावगर्व A B
- ३३ २ नाम् मुच्यथा — नामा मुच्यथा
- ३३ २ वेगं नु वेद्य — विगतानीर्गान्वेद्य A B
- ३३ २ ज्ञानमश्नन्त्या यथा श्रुता ज्ञेया — ज्ञानमश्नन्त्या
(उच्यन्ते)
- ३३ ११ शृङ्गिभ्यां शृङ्गः ।
यद्ये होत्रे शृङ्गाणां शृङ्गिभ्यामिह शृङ्गः ।
शृङ्गिभ्यां यः शृङ्गानि न शयन्तु ॥ १ ॥
नया ७
- ३३ १३ अन्त्यवृष न मन्त्रिणः — अन्त्यवृष-वि-दृष्टा

पूर्वमेव मया स्मिन्नित् ददं तस्येदं कलम् । यदुक्तम् ।

रम्येषु वस्तुषु मनोहेस्तां गतेषु

रे चित्तं खेदमुपयासं कथं कृष्या त्वम् ।

पुण्यं दुरुषु यदि तेषु तथास्ति वाञ्छा

पुण्योरेना नाहे भवन्ति समीहितार्थाः ॥ १ ॥

इत्थं चिन्तयित्वा मुनिमाकर्ष्य सक्तपिण्डं B

२४ १९ शाडवाहननृपतिरासीः—सातवाहननृपतिरासीः A

(कथासरित्सागरे । सानेन (मुक्षेन) यस्माद्दू-
मूत्तस्मात्तं सातवाहनमिति)

२१ ३ गाथा....(दशश्लोका न AB)....गुर्जरभुवि—गाथाच-

तुष्टयं बहुश्रुतेभ्यो ज्ञेयम् । पट्टिशाब्दामडक्षत्र-

मिते कन्यकुब्जेदेशे कल्याणकटकनाम्नि राजधानी-

नगरे भूरान इति राजा राज्यं कुर्वन् कस्मिंश्चित्प्र-

मातसमये राजा राजशाटिकायां संचरन्नेवस्मिन्सौ-

धतले वातायनारिपतां कामाषि मृगाशीं मृगयमाणो

निनचित्तापहारापराधिर्ना तां निरीर्षुर्निर्जनं पानीया-

द्यच्छित्तपुरुषं समादिदेश । स च तां नृपतीये स-

मान्नीय कस्मिंश्चित्प्रदेशे देशे स्थापयित्वा नृप

विज्ञापयामास । नृपेण च तत्रागतेन नाहुदण्डे

धृत्वा सती भुषमवादीन् । त्वामिन् सर्वेश्वरतावतारस्य

भवतो हन्त कोयं नीचनाथीमनिडापः । ततस्त-

द्यान्यामृतेनेपच्छान्तमामान्त्यो नृप वीनीति ता

मोचे । तथाहं दासीत्यभिहिते किं तद्वचनमिति

नृरादेशात्प्रवीदीमः पानीयादित्तत्प्रभ्य पत्न्यहं

दास्तानुरासीति तद्वार्त्तयान्तश्चमवृत्तं नृरातिः सर्वथा

विप्रेन कामार्तिः तौ पुत्रं मन्वथानो विषयने ।
 तस्याः पुत्रिं जेनकते अतोर्षी विचिन्त्य तत्र-
 मद्राज-कृपा निगीते निजरेव गोमेकमेवतात्रि-
 छनरकरभान्त्या निजाते पुनो निमादृशानाम् ।
 अथ मत्सुते त-वापिका १ सांवेर्षेणगुणभगतात्र-
 गामे पाउनभयदे पदाकाऽरेस्यागांर मत्सु हापे
 देवमासायमेगालो रिगादेसा कूनदये अत्रे मी १
 कन्यकृन्ना देवा उदेसं धान्नापुर् तामे देवाय इत्या
 तदराज-कृपा- परमारगनपुत्रात्रिषोन्व सपमेव
 गान्नी रीतामतीपके । (शी शीउत्रो भूयगन-
 प्रजाः) तस्य कन्यकृन्नास्तेहरेद्यो गुनेपरित्री
 तस्या गुनेभ्युते B

- ३१ १० वगनात्रि—वाजनात्रि A
 ३१ १२ शीउगुण—शीउगामे-A शीउगम B
 ३२ २ गामिन्या—गामिना A
 ३२ २ परिपाल्यमानः—प्रतिपाद्यमानः B
 ३२ ५ उष्टौर्निमन्—अष्टौर्निमन् A B
 ३२ ९ अकरोत् । हाकरामने—अकरोत् । चौरस्वभावे लभे न
 मुसं कदाचिदपि । यतः ॥
 नक्त दिवा न शयन प्रकटा न चयो
 स्वैर न चान्नतद्वस्त्रद्वयभोग ।
 शङ्खानुनादपि मुतादपि दारतोपि
 लांकस्तथापि कुरुते ननु चौकैकृत्तिम् ॥ १ ॥ A
 ३२ १४ आहूतः ..पूर्वक—स्नानभोजनवस्त्रदानपूर्वकं A B
 ३२ १७ चरटवृत्त्या—चौरवृत्त्या A

- १२ १८ जम्बाभिधानः—जाम्बाभिधानः B
 १२ १ बलवेष्यं—बलवेष्यं B
 १२ १ तद्योष—तद्योष-A
 २२ १ पञ्चकुलेन (रामाधिकारिणां पञ्चानां समूहेन) ताह-
 शाराज्ञः—तदेशाराज्ञः A B
 २२ १ कशुकसंबन्धे (उद्धहनावसरे दुहितृदत्तसेवका-
 दार्यसंबन्धे)
 २३ ७ सेलभृत्—सेलभृत् A B (रामद्रव्योद्गाहणाव लख-
 विशेषधारी)
 २३ ९ रूप्यकद्रव्यं—पारूप्यकद्रव्यं-B
 २४ २ शशकेनोच्छासिता—शशकेन श्वा प्रासिताः A
 २४ ७ श्रियादेवी—श्रीदेवी A
 २४ ९ जम्बाभिधानः—जाम्बाभिधानः A
 ३१ १ खलगृहकण्ठे—खलगृहे कण्ठीश्वर-A
 २९ ४ नैव नन्दति—तस्य नन्दति B
 २९ ९ निरुद्धं वर्षं ९९ मास २ दिन १० (यस्मिन्वर्षे रा-
 २९ १४ ज्ये स्थितस्ततो मरणपर्यन्तं निरुद्धशब्दार्थः)
 २९ ८ शुद्धे २ गुरौ—शुद्ध १२-A
 २९ १४ सार्द्धशती संस्यया—सार्द्धपय संस्यया रूपं १८ B
 २६ २ प्रतिपत्त्यादि कृतं—प्रत्यादिष्टं B
 २६ १२ अस्मत्पुरुषैः—अस्मत्स्थानपुरुषैः A B
 १७ १ अनुनीविनां—द्विजन्मनां A B
 १७ ६ अनेन....वाहकेत्यां—अनेन राज्ञा वर्षाणि ३९ राज्यं
 कृतं सं० ८९७ पूर्वं वर्ष २९ श्रीसेनराजेन रा
 ज्यं कृतं सं० ९२२ पूर्वं वर्ष २९ श्री मृगदे

चन्द्रोऽपदागमच्छूलरोगेण यममन्दिरम् ।

सापि तैलिपदेवस्य धातुर्गोहमुपागमत् ॥ ७२ ॥

स्वसा तैलिपदेवस्य रण्डा मृणालवत्पथ ।

भक्तपानादि मुञ्जस्य चक्रे भ्रानृनिदेशतः ॥ ७३ ॥ ....

निलङ्घनगरोपान्ते गत्वा गन्धूतपत्रके ।

ग्रामे चन्द्राभिधे तस्युः मुरङ्गां दातुमेव वे ॥ ९ ॥

११ १६ राज्येभ्यपिच्यत टि. अ.

विक्रमाहासरादष्टमुनिभ्योमेन्दुसामिते ।

वर्षे मुञ्जपदे भोजभूपो पष्टे निवेशितः ॥

१८ १३ वैतालिकस्यापितम् (कथा रत्नाकरादियं कथा ज्ञेया)

७१ ९ निशान्तं—निशान्ते निशान्तं Δ (निशान्ते गृहे).

८८ ११ सर्वदेवनामा (भा. मु. भा. ले. प. १६)

अमात्ये नम्मटे सन्नि ॥ ८, अछटमेदिनीपतिः, तदी-
यपुत्रो नरवाहनः, वज्रटः, लिम्बादित्यः, महीवरः,
नारायणभट्टः, सर्वदेवः, (एते समकालीनाः ॥)

दशदिग्बिक्रमकाले वेशांते शुद्धसप्तमीदिवसे ।

हरिरेह निवेशिनोयं घटितप्रतिमो वराहेण ॥ १९ ॥

९६ १० सिग्भवणे. टि (तदुत्पत्तिस्तु) पूर्वोक्ते ले. प. ९१

मयत्सर्गश्चैर्यातिः सपञ्चनवत्यर्गलेः ।

मनाभिर्वात्तवेशानां मन्दिरं धूर्जटेः कृतम् ॥ १ ॥ ..

कृष्णमूर्तो गुणाह्वश्च गुत्रवारोत्र णष्णकः ।

एतत्काष्ठाश्रमं ज्ञान्या सर्वपापहरं द्रुमम् ॥

कृतं हि मन्दिरं शंभोर्वर्मशीतिविवर्द्धनम् ।

१३१ १६ मयगड्द्वी. टि भा. मु. ग. क. कु. च. गर्गे. १

(भीमपुत्रे गृहपुत्रः क्षेमराजो “हरिपाल इति केचित्”)

शृङ्गारः शास्त्रविद्यानां भृङ्गारः सद्गुणाम्भमान् ।
 अङ्गारः शत्रुयूषानां सङ्गारः समभून्तृपः ॥ ६७ ॥
 प्रभासपत्तने येन गृहीत्वा यवनभूपतीन् ।
 श्रीसोमनाथप्रासादजोर्णोद्धारः कृतः कलौ ॥....
 सुराष्ट्रदेशसाम्राज्यामिहामनमुन्वस्थिते ।....
 तस्याभूत्तनयः श्रीमाञ्जयामिह इति श्रुतः ।
 येन यावनराजेभवटा विशदिता रणे ॥ ७७ ॥
 गिरिनारायणागिरौ जयसिंहेतिगर्जति ।
 प्रतिभूपतिसारङ्गा व्यङ्गवन्विदेशो दिशः ॥ ७८ ॥
 तस्मान्मोल्कसिंहोभूद्विभूतेरास्पदं सताम् ।
 यस्याभिधानमात्रेण व्यद्रवन्दैन्यवारणाः ॥ ७९ ॥....
 तस्मान्मोल्कसिंहेन्द्रादाविरासीजयन्तवत् ।
 श्रीमान्मिलिङ्गभूजानिर्यो रणे शत्रुमृत्युदः ॥ ८२ ॥
 तस्मान्मिलिङ्गभूपाले सुराष्ट्रवर्णोत्तलम् ।
 पालयत्यरिभूपानां बलं विगलतां गतम् ॥ ८५ ॥ ...
 योहम्मदमुरत्राणं निजदुर्गग्रहाग्रहम् ।
 न्यगृह्णाच्च गृहीततृण तत्सर्वस्व समग्रहीत् ॥ ८८ ॥
 तस्माद्दुदभवच्चन्द्रात्प्रकाश इव नन्दनः ।
 महोपाल इति ख्यातः मार्धयाभिधया भुवि ॥ ८९ ॥
 (इत्यादि टिप्पणं प्रतिप्रबन्ध उहु दर्शनीयमपि वि
 स्तरादिभयादलं कृतम् ॥)

प्रबन्धचिन्तामणिस्थश्लोकानामकाराद्यनुक्रमः॥

	अकरात्कुरुते	२९२		अर्था न सन्ति	८७
टि.	अक्षव्रहत.	२९७		अर्थिभ्यः कनकस्य....	२४७
	अगावः पाथोधिः....	२९८		अर्द्ध दानवैरिणा....	१२७
	अपान्तरिक्ष.....	२२१		अलंकारः शङ्का.	६३
	अद्य मे फलवती....	२६९		अशाकभोजी	३१६
	अजाम धामधामार्कं	२०६		अष्टमो मरुदेव्यां....	१९२
	अधिकारात्रिभेमासैः	७४		अष्टौ हाटककोटयः	६८
	अन्त्योप्याद्यः.....	२		असेन्या मातङ्गाः	३८
मा.	अन्धयमुषाम.....	७२		असौ गुणी नमतु	११६
	अग्नदानैः पयः	२६८		अस्य श्रीभोज	१२६
मा.	अग्नदिणे शिव.	९९		अहिंसालक्षणी	१०२
	अपुत्राणां धनं	२१७		अहो मे सौभाग्यं....	१२९
	अपूर्वेयं धनुः.....	१९	मा.	आई विउपी आई....	६९
	अभावप्रभैः	३०७		आकाश मसर	२९९
	अभूत्माची पित्रा....	१२७		आज्ञाभङ्गो नरेन्द्राणां	३७
	अभूमिर्न	३१७		आज्ञावर्तिषु मण्डलेषु	२४३
	अभ्युदृता वसु..	९९		आतङ्ककारणं	२३९
	अमुष्मै चौराय.....	६७		आदौ मधैवायं	१९७
	अमेध्यमश्नाति ...	९७	मा.	आपण पई प्रभु.	२०४
मा.	अम्बयफल मु.....	१२१		आपदर्थे धनं	६४
	अम्बा नुप्पति न ..	७२		आपद्रतं हसति.....	६२
मा.	अम्भणिओ सदेस....	१७		आत्ते दर्शनमागते	१४
	अयमवसरः सरः	६९		आचान्याधिममान्....	९८
	अयि सखु विपमः.	९८		आमोदैर्मरुतो	१२५
	अये लाजाउच्चैः	१२६		आयान्ति यान्ति च	२६७

आयुक्तः प्राणदो	१५६	कविषु वादिषु	१२८
आरनालगल.	१०२	मा. कसिणुग्गलो	२७
आहते नव निः	१९	मा. कमुरु रे पुत्त	१२१
मा. इकह फुछह	२३८	मा. काणवि विरह	७०
इदमन्तरमुप	६९	कात्वं मुन्दरि जल्प	२७९
इयमाकृतिरयं.....	८२	कानीनस्य मुनेः.....	१०१
इयमुच्चधियां	३०२	किं कारणं नु धन	९२
उज्ज्वलगुणमस्युदितं	२११	किं रुतेन न	२२३
उत्थायोत्थाय	१११	कियन्मात्रं जलं.....	६६
उदूमकेशं पद	४८	किं वर्ण्यते कुच.	१०४
उन्नाहश्चिनुकावधिः	१०४	कुक्षेः कोटर एव.	१२३
टि. उपत्यकायामस्य	१७	कुमुदवनमप.	८६
टि. उपोढरागाञ्चित.	२२	टि. कुशाग्रपुर.....	१७
उमया सहितः	८	टि. कूर्मः पाताल.	१२४
मा. उरुयन्तरवाहलयी	१६	मा. केवलिहुळं न.....	१६३
मा. ऊग्या ताविळ न जर्हि	४६	मा. केवलिहुळ वि	१६६
मा. एऊ जम्मु नग्गुह	८०	मा. को जाणइ नुह.....	१४१
एकं मित्रं भूपतिः	२०४	कोणे कोङ्कणकः	७७
एकस्त्वं भुवनो.....	२६२	कोशेनापि युतं	१९९
एतस्मिन्महाति... ..	२९०	क्वचित्तूलं क्वचित्	२६३
एतस्यास्य पुरस्य	१९४	क्वचिदुष्ण	३१४
एवं वदन्ती .. .	२२१	क्षुत्क्षामः पथिको	८७
कः कण्ठीरवकण्ठ.....	१६४	क्षुद्राः सन्ति सहस्रशः	१२९
मा. कण्ठं काउं मुकं ..	२०	क्षोणीरक्षण.	२९७
कतिपयीदवस.....	६९	मा. खज्जाराहं	१९८
कतिपयपुर.	९१	खद्योतद्युतिमा.....	१६७
कथाशेषः कर्णो .. .	२२७	खिन्नं मण्डलमैन्दवं....	१२९
कन्ये कासि न	१२३	गतप्राया रात्रिः	१०५
टि. कपिठात्रेय.	२८	मा. गयगयरह.....	६१
मा. कयलितरू विन्त्त....	३१	गते तस्मिन्	२२१

वि. वनाह १५८	प्रयोदशपुत्र ३२२
सुष्पा. रघुष १	प्रिभिरिपिद्विभिः..... २४९
सुमेरुपाविर्द ३५	त्वर्ष कर्णः शिभिः..... २६२
शोषोर्षानपथोपर. ११८	त्वं पामपरतो २९०
श्रीरी शगवती..... ६६३	त्वयि भ्रामति २९८
सद्ये जन्मस्थाने..... १२६	दत्ता कोटी मु..... १२३
सप्तः पमन्त..... २९७	परिद्वान्मृततः २९८
सप्तुमोषी पावत्..... २३३	दागुनाधिगमो १४०
शि-नागम्भीरुपात् ९८	दान मियवात्..... २६५
श्रीः प्रोठे पयोपिः.... ७७	दानं विज्ञातृत..... ७०
उर्द्धाउत्तम..... १७३	दारिद्र्यानक..... ८७
उर्ध्वं प्रमत्तिरो २९०	द्विद्वेषुभिःशुरायातः १५
जगदेव जगत्..... २९८	दिग्गमा यदितृ ९६
दि. मा. जह जह पृष्णिणि २७	दीयन्तां दशदशाणि.... १५
मा. जह गामे तह २९	दु. प्रापेपु बद्ध..... ३२२
मा. जा मति पच्छह ६२	दृष्टं श्रीभानरानन्द्रे.... १२८
दि. नीर्जे भोजनं २८	देव तत्कृत्नीरदे १२४
दि. भ्रुहोमि नीवान्..... २१०	देव दीपोत्सवे ८०
मा. जेमउमोदि मवाह.... १५९	देव श्रीगिरिदुर्ग. १५३
मा. जो परिवराण..... २४७	देवादेशय किं १६३
मा. जो जेण मुद्धधम्मभि. १३९	देवे दिग्घनय..... ९८
मा. श्रायी वृष्टी कि न ... ६१	देशार्थीशो ग्राम. ९२
मा. सह गदुया गिर. ... १५८	मा. दोमुहय निरवस्तर १००
तत्कृतं यत्र केन ... ६८	दाम्या यत्र हरिः ९५
दि. तत्र चादी भांगताना १७	धनुः पौष्प मीर्वा १२७
तत्र मत्वापज्यन्तानात्..... ७१	धर्मच्छदमयोगेण २६३
दि तस्मिन्कृते २२०	धर्मलाभ इति १४
मा. ताण पुरोयं २९	धारायित्वा स्वया ... ७४
मा. तिन्धयरगुणा २५८	दि. धारावररत्वदसि. १२४
त्यागी. करपद्म..... १२४	वाराधीश धरा १०१

विगुणेहर्ग १	वर्ज्य इति भूतानां ... २२१
नम्रभिर्वा २२१	वागिमंडे पुराहा ... २१
नम्रां गन्धनिभा १७१	वातुं च हंसगोपात ... २२७
नम्रैर्निरुद्धा गुणी ... १६४	विन्दुश्च मह्यं १७७
नद्युत्तारेण . . . २१३ मा.	पुत्रे तामसहस्रे ... १८१३१
न विशा दुर्भिते . . . ८७	पूजः शान्तिगुणैः ... २३२
न मानमे मादति ११२ टि	पोतानेवाग्रय ७१
न यन्मुक्तं पूर्वा .. २१६	नारायं राजमातेन्द ... २१७
न सा मभा यत्र ... .. १३० टि.	प्रतिदिश विजो ह्यन्ते, १७
नाभः मुतः स १२२	प्रतिमानाशिर्णा ... २१८
नारीणां विदुषाति ... ११७	प्रबन्धानां ३१२
नाहं स्वर्गकलोप. २३	प्रहत मुग्धमन्द्र १०४
निनहरानिहर. १२	प्रायः मन्ति प्रकोपाय. २२१
निनानपि गनार . . १२१	प्रीणिताशेषावस्थामु. ११३
टि. निपीयता २२०	बह्वालक्ष्मीपात्र ... १२८
मा. नियज्ययग्न्युष्णीभ ... ७४	भिन्दवः श्रायशा ... २१७
टि. निर्वाता न कुटी ... ७२	दुर्ध्वं प्रबन्धाः ३
नीरक्षीरं गृहीत्वा ... १२६	भजेन्माधुकरां ९०
नृपव्यापार. २६९	भवत्परीभार्थं . . . २२१
नैवाकृतिः फलानि . . १८८	भवतीजाङ्गुर. २१३
मा. पङ्कली ताव न . . १९७	भुज्जीमहि वयं २०४
पञ्चाशत्पञ्च . . . १७	भुपः प्राहरिके ... १३
पञ्चाशद्भ्रम . . . १०२	भूमि कामगोत्र . . . १४४
पञ्चाशदादौ किल . . १२१	भैरवः कोट्य. . . ७२
मङ्ग. पद्मो नेहाहारो ३०	भजेवकीर्णता . . . १७३
मा. पणस्यरी वासाण २७९	भोगीन्द्र बहुधा . . २७१
पयः प्रदानसामर्थ्यात् ९७	भोजराज मया. . . ७९
मा. परपत्यणापवत्तं .. ७१	भोजे गान्धि दिव ... १२२
मा. परिभोसमुन्द्रराइ . . २८	मा. भोज एतु गान्धि. १०९
परोक्षे कार्यहन्तार ... १९३	मा. भोजि मुन्धि म गन्तु. ६१

मा. लिङ्गं जिणपद्मत्तं.....२१०	श्रीनामिभूः १
लिङ्गापजीविना २१८	श्रीमत्रैत्रनृगारि १८९
लोकः पृच्छति मे १११	श्रोतव्यः सीगता १०२
वक्राम्भोजे सर १११६८	श्वः कार्यनद्य १११
वचनं वनपाल १०२	संग्रहैकपरः प्राप १४०
मा. वदवाण १२९	संपत्तौ नियमः १४१
मा. टि वन्दे अन्नमुर्हति.. १९	संसारमृगतृष्णा १३८
वन्यो हस्ती स्फुटिक.. ६	संसारार्णवमत्तः.....२२४
वरं भद्रैर्भाव्यं २४९	मा. सइरू नही म १६८
गा. टि. वारिसाणि सय..... २३	मा. सउचित्त हरिस..... ६०
वर्षामु यः ३१७	स एष भुवन ९६
वस्त्रप्रतिष्ठाचार्य १७०	टि. सत्यं त्वं भोज ७७
वहनि भुवनश्रेणी..... १२८	सत्यं यूपं तपो ९४
मा. वादीनो वदवाण . .. ११९	सत्रागारमशेष १७१
वाङ्मिद्यावतो . . . १७१	सति ही गिहिनेत्तं....२०७
वामो जडाण २८९	सदृत्तसद्गुण २९१
विनेतव्या लडा..... १२७	समुद्यते सानु २२१
विद्वद्दानशिखा . . . १२६	समुन्नयन १२७
विद्धा विद्धा शिष्य ११७	मा. सयत्तजणागन्द ३०
विवाहयिन्या यः . ३०९	सरम्बती स्थिता..... १९
विश्वामित्रपराशर २०९	सर्वदा सर्वदः १९
वेदामहत्त ११३	मा मायरसाई लंक..... ६३
विष्णोर्वापि हि ०३	मिहो बली द्विरद....२०९
व्रजवर प्राणा . . . ८७	मिदः स्तनशैल.... .. १४४
व्यापिद्धा नयने २२७	मृत्तन न एतं.....२६८
शान्तिद्वयपुष्ट .. १२७	मुरताय नमः.....१०९
शान्तिनोऽपितम्य ७३	मुद्देवेन्द्रस्य ६२
शैत्य नाम गुणः . २९०	भेनाद्रपरिवार १६०
शैत्येऽन्यथने... . . १०१	मो नयउ हृद.....१८९
शैत्यं शम्भुत्त.....१०३	मा. मोहभोउ मदि.....२२८

ग्राता. मायुषि	४८	टि.	हत्वात्मानं तत्.....	२२१
स्वभतापानके येन	४७		हत्वा नृपं पति	११६
स्वर्गाश्रीपाल मुत्र.. ...	१२६		हरिखिब मलि	१४८
स्वापादि क्षया महान्तो..	१२३		हारो वेणीदण्डः.....	२६
हर्मिष्ठमशमिः	२६१	मा.	हेम तुहाला कर.....	१२६
हर्षो श्वेतपटाः ..	१६३	मा.	हेला निदलिय.....	७२
हटादाकृष्टाना ..	१२९			

॥ नरनगनगरनद्यादिविशेषनात्नामकराद्यनुक्रमः ॥

अग्निरेताड	१११७९		अर्द्धमदेश	२०७
अक्षरान.....	१२८		अर्द्ध	२०१२८३
अच्छोदक	१९९		अर्द्धनामा नागः	२८४
अनयदेव	२४९		अर्द्धमहिता	२९९
अनयपाल.....	२४९१२४६३.		अवन्ति	२७०१३१२
अणार्द्ध	३३८०१९१	टि.	अवन्तिमुकुमाल.....	१६
अणार्द्धपुर...३४४३१४७		टि.	अशोकचन्द्र	१९१८
१८४२०३३ २१६१२१८		टि.	अशोकश्री	१६
२३२१२३३२३९			अश्विनीकुमार	३१६
अनुपमा..	२९२१२६४१२६९		अष्टपद	३०८
	२६७२६९		अष्टपदमासाद ..	२९७
अनुपममरः	२९६	टि	मा अस्मावयोहितित्थ	२२९
अग्निरापुत्र	१८१९		आकडदेव	३८
अभयकुमारः	१८		आकडेश्वर	३८
अभयदेवमृगिः २७४३११३			आकडेश्वरियाक्रमे	२६८
अम्बड	२०१२०२	टि	आत्रेय	२८ स
अम्बिका.....	३१८		आनाकभूय ..	१९०१९९
अरिष्टनेमिमासादे	१६१			२४२ म
अर्मुन	१२४		आनाकनन्दन	२९०
अर्मुनेदेव	२९०		आनादिभूपाति	२३९

कुमारपालीहारी २२८।२३६	गुणनन्द ....
कुमागर्हिहाम्नामादि २३३	गुणेशदेव १३१।१६।२४३
कुमारनभय २३६	गोशारी .... २३३।२३८
कुमुदचन्द्र .. १३१।२६३	गोवर्धन २०६
ग. १६२७ १६६ग।६०	गोवर्धनमना २८१
१६८ग।६९ग।००ग	गोविन्दनाथि... .. २९
कुलकुलादी १६९	गोडेदा ८०।१०।१८८
कुलचन्द्रण .. . ८०।	गौतम २२
टि. कुशाग्रपुर . . . १५	गौरी ३१९
कुमुमपुर २८७	चउलादीदी .... १९१ म
टि. कुणिक १०८	चउदिहनामा १९।०।१९२
कृपाणिक्राप्रवन्व .... ३२०।	चण्डिका .... १४९म.
केशचण्डक . . . १६९।	चण्ड ..... १४९म.
कोच्छरवा . .... १३४।	मा. चन्द्रगुनी राया. २२४
टि. कोणिक . . . १६।१८ग	चन्दन।देव ४८
कोपकालानल २२९।	मा. चन्दलेहा .... २६।२२३
कोछापुर.... .... ३०।१८२।	चन्द्रगुन.... १६।१०।२२९
कौङ्कण २०।१८०।२।२०३	चन्द्रमभ .... २९।०।२७८
२४३।२४४	चन्द्रलेखा. ३१०।
टि. कौशाम्बी १८	चन्द्रामती २९९
टि. सितिप्रतिष्ठ १७।	चम्बरपुर १७
क्षेत्राधिपत्युत्पत्तिप्रवन्व ३।०	चाङ्गदेव . .... २०८।२०९
लेमराज ... ३९	चानिगेश्वर ४८
मा. खड्गार . . . १५८	चाणाक्य १०३।१६४।
खडपहास्थाने २००	चान्द्र १४८
गङ्गा १८९	चापोत्कटवश.... ३८
गण्डवृहस्पति २१२।२१३	चानुण्डा... .. २०८
२१४	चामुण्डरान ३७।४८।२५१
गान्धी ... . २४३।	चारित्रमुन्दरगणि .... २२२।
गाढरारवट २४९	२४४

चाविग २०७२०८।म.२००	मा.
म. २१० स.	
राहड	२११
चित्रकूट...	१९९
चिन्तामणिगणेश	३१२
चौददेश	६८५
जगद्व्यणनिरुद	४९
जगद्वि २९६म.२०.७२०.८	
उ. २९९ म.	
जम्बाभिवान	३२१ ३४
जम्बुद्वीप	१६३
जयकर्मभोजन	१३११३२
	१८५ म.
जयचन्द्र	१८४१८५१२०२
जयचंद्रदी	२५९१२६६
जयदेव	१६२
जयदेवभवन	१४५
जयन्तीदेवी	१३४
जयमङ्गलमूर्ति	१५४
जयमिहिर	१३२१७८
	दि. १४५१५००
जयमिहिराशय	१८
जयभोजनमूर्ति	२००
जानानुभुक्ति	१
जाम्ब	१५०
जायतिपुर	१५९
जायन्त	२७३
जायन्तक	३४
जिनदत्तगुणविद्येशीषः	२००
जम्बुद्वीप	२६०

जैमटु.	१९८११९९११८९
जैत्रभृगारिदेवनृप	१८९
जैत्रमिह	२६९
जैनव्याकरण	१४६
जिनेन्द्रव्याकरण	१४६
ज्ञानमागर	२४
ज्ञानज्ञातीय	१०९
ज्ञानिवानिहार	२६८
दामर	७६ टि. ७७ म.
	७८।म ८२।८२।१०
	१८१।१२३
दाहलदेशीय	१५६।१९३
दक्षराजा	२८०
दक्षभिवान	३०८
दिवकमभ्ररी	९५१।१००
दुर्गनामा	३०१ म.
दुर्गपाठ	२५१।२५५
	२५२।२६३।५२६३
	२६५।२६६।२६७५
	२६८।२६९
दीर्घ	५८।५९. ७८.म.
द्विभुवनपाठ	१२१
द्विभुवनपाठविहार	२१९
द्विपुरुषधर्मस्थान.	४४।४५
	२०६ म
द्विपुरुषधर्म	४३।४६
द्विपुष्टिगणकापुरुषधर्म	२१६
द्वैतस्यपाद	३१८
द्वैतस्य	३८

दधीचि .... २६२।२९८	धुन्धुकनगर .... २०७।२०८
दशरथ ६२	२३८
टि. दशैकालिक १८	नगरपुराणे १११
मा. दससिरु ६३	टि. नडोलाग्रामे १४९
दान्त १०	टि. नन्द १६।१९।२७।३०६
टि. दिवाकरनामाने ... २१	नन्दिबद्धिन २८७
दांप २४३	टि. नन्दिषेण १८
दुर्लभराज ४९	नन्दीश्वरकर्मस्थाये २५६
दुर्लभसरः ४९	नन्दीश्वरावतारे २५९
देमतीराश्या १३२	नयनक्रग्रन्थ २०४
देवचन्द्र . २०८।२०९	नवपनाभिधं.... १५७।१५२
देवराज ... २५०	नव्यभोजस्वामिप्रासाद ८९
देवमूरि .... १६१ म १६२	नहुष २१६
१६३।१६४।१६६ ग.	नाहकिदेव्या २४८
१६९।१७१ घ	नागउजुण .... २९ म २६ग
देवाचार्य ... १६। १६८ टि.	नागपुरुष २८
१६३।१६७।१६८ टि.	नागवृद्धे .... २९।३१
१६९।१७० घ.	नागाउजुन .... ४७।३०८
देवादित्य .. २७७	३१।३१२
टारवन्त्या ३०८ ग	नाचिगज . . . . . १२३ ट.
वनद ३२०।३२०	नाभाग २१६
वनपानि ३०	नाभि १। टि. २१।१९२ म.
वनपाठ. ४० १. १। १०२	ना. क. क. क. क. १२३।२११
वनेश्वर . ३१ टि.	नमिचन्द्रमूरिः २३
भर्गशिग २६७	नेमीश्वर.... १५९
भर्गोन्द्र ३। १ टि	पद्याद ... २८५
भर्मदेव १	पद्यामहप्राम .... ३१।३६
बाभगजोदया ३१०	पद्यामहप्राम ३४
बाबा. ४९।७०।८९।१०१	पद्मने .... १२२।२९७
१६३।२१६।३१७।३१८ टि.	पद्माहर .... १४९ ग.

पद्मावती	....	१९१	व
पम्पा	....	१९१	
परमर्दी	....	२४९	२९९ टि.
		२९९	१०० व
परमार	....	१९	व
परमारवंश	....	४९	
पराशर	....	२०९	
पट्टाग्राम	....	२७९	टि.
टि. पाटलीपुत्रनगर	....	७१७	
		१०९	
पाटलीपुर	....	२७१	
पाताक	....	२७९	
टि. पादाशिम	....	२७९	मा.
पादाशिमपुर	....	२९९	
पादाशिमपार्थ	....	१०८	
मा. टि. पायालेत्तायारिण	....	२९	
पार्थनाथ	२१९	१०९	व.
टि. पार्थनाथनेरतर	....	१९	
पादिगाणके	....	२९९	
मा. टि. पादितत	....	२७	
मा. टि. पादितागणहर	....	२७	
पादिगिनाथी	२०३	२०८	
पीपट्टाग्राम	....	११	
पुण्यनाथ	२८९	२८७	
पुण्यनथ	....	२८९	
टि. पुष्पपुरागा	....	१८	
टि. पुष्पपुरापुर	....	१८	
टि. पुष्पपुरापुरी	....	१८	
टि. पुष्पपुरापुर	....	१८	
टि. पुष्पपुरापुरी	....	१८	

एध्मीगन	....	३००	३०२
		३०१	३०४
मार्गानपुर	....	२८१	२७
		२९	३०
मल्लुआपार्थ	....	१००	
मन्त्र्यांगनाम	....	११२	
मन्त्र्यांगनाम	....	२९८	२९७
भवपतागोठार	....	२३	
मियहुम	....	१	
कुडराशिम	....	४९	
भारानगर	....	२४०	
बप्पमार्गपुरी	....	२१	
बप्पमार्ग	....	२१८	
बर्बर	....	१८१	व.
भगनरमणपुर	....	३१९	
बकि	....	२९	२९९
बडाल	....	१२८	
बाउलाग्राम	....	२९४	
बाव	....	४०९	४९
ब. २५०	....	२९८	
बाभुडाल	....	२८८	
बाहडनाम	....	२८०	
बाहुगोठ	१३१	१२९	१०९
बिन्दुगण	....	१९	
बाहुगण	....	३८	
बहुगण	....	२९९	२९९
		२९९	२९९
बाहुगण	....	१०९	
बाहुगण	....	१९९	
बाहुगण	....	२०९	

संनय. १२८१११११६०	१२९११३१११३
१. २१२१२१८१२१००.	१४४११९३११९
२२८१२१७ टि. २२	१६२११७२१२००
टि. गणपतिसूरी १८	२०८१२१२२२१२
शाहपरी ४०४१	२२६१२३११२३२
शाहटागन १४८११६९	२४१
शाहसाहन ३४१३०८	श्रीपालकवि.... १९३११९९
शानिसूरी १६२	श्रीपुत्रासुर८२१२८३१२८४
टि. शाहसाहन ३१	टि. श्रीपुण्य नगर.... २२९
टि. शाहसाहन २६१२८	श्रीनाता.... २८३१२८४४
शिवश्रवन्ती ... २७०	श्रीनालनगर. ८३८६१८८
शिवि २६२	श्रीमालपुर २७८
शिवादित्य . २७२१२७३	श्रीमालभूपाल.... २८६
२७४१२७७१२७९	श्रीसेवेन १९४११९५११९६
शिवपत्तन २७८	टि. श्रीहर्षनामा ९९
शिवपुराण ... ४४१२१३	टि. श्रेणिक .... १६ स. १८
शीताभियाना १०३	संग्रहगाथाकोश २६
शीतगुणसूरी ३११३४	संमति.... १६१ टि. मा १९
शीलीसोगेष् ... ४९	सङ्घदनामा.... २६०१२६१
शुभकेशी १३१	टि. मा. सजलियाविहारस्त २२९
शुद्धक ... ३० टि. ३१	सज्जनदण्डाविप.... १९९ स
शैव्य ... २९७	सत्यपुरावतारे २९६
शोभन. १०११२९९१२९६	सपादलस.... १९०११९७ स.
श्यामलनामा १४३	१९८११९९१२४३
श्रियादेवी ३४	३००१३०२
श्रीगिरिदुर्गमञ्ज . १९४	सपादलशासितिपाते. ४० ग.
श्रीगुणचन्द्र १	४१ स ४३११९७
श्रीदेवी ३२	सपादलसदेशे.... २३२
श्रीनगरमहास्थान १९१	सपादलक्षीयराज २२९
श्रीपत्तन ... ३८१४३१४८	सरस्वतीसरित् ४३१४४ १८९

मेहोपाध्यायः ११०	उगियाड १
मा. टि. मेहीनई २१	हरिनंद २
मेन्डोरो २२	रुद्रकुमार ३
मेन्डोरो २३	हाड ४
मेननाथ ४३१३२१२१	हेनान्व ५
मेनि ... ४३१४०१२१	हेमचन्द्र ... १४ म. १५
१२२१२०० ग १४१	डि. उ १३२११५
१२०१३०८१८१२००	१५२११५०५. १६
१२१३२०२१२१२५	१६५११६१५१०
मोमेश्वरदासि २६१	१७११२०१५. २०
मोमेश्वरदास. २६२१२६८	२०५१ २०६१२०
मोमेश्वरदास ... ३११२२३	२१०१२११५५२१
मोमेश्वरदास २००५. १३८	२१३१२१५५. २१
२४२	२२८१२२२५. २४
मोहनाथ २४२	मा. हेमदेव २३
मोगा २४३	हेमनिष्पत्तिविद्या ... २४
टि. स्तम्भनक .. २०११३१२	हेममूर्ति. १७२१२२६१२३५
स्तम्भनीथ ... १२३१२३२	हेमाचार्य. १४७११४८११६२
२६० टि. १४५	१७१११७३११७५१२३
टि. स्थलिभद्र ... १६५. १६५	२००१२१०१२१४ स.
टि. स्थलिभद्रचरित. १४५११४६	२२३१२३५१२५७
हम्मीर २२७	

॥ प्राकृतशब्दपदानामकारायनुक्रमः ॥

अङ्गुह-अतौतः १२२४-८	अनारि-अयुना १६-६
अङ्गमे-अतिक्रमे २७९-१२	अभिहाणा-अभिवाना १२१-१
अङ्गभूत-अत्यङ्गुत. ७१-१	अवहेण-आम्रभटन १२२५-४
अङ्गं आश्रयभूत. २३६-२	अवय-आम्रभट. १२१-३
अच्छङ्कार-आश्रयकार. २०१-६	अम्भणिभो-अस्मदीयः १७-१
अच्छोणि-अक्षोणि २३९-१८	अम्भोण-आस्माकानः १९८-७
अञ्ज-आय ११९-९	अयं-इदम्. २९-२
अञ्जम्प-अप्यात्म २९९-२	अरीढ-अनवगणना २९-३
अट-अटौ १३४॥४६॥	अलहतो-अलभमानः २७-१
अट्टाह-अष्टभिः १२७९-६	अवरि-अपरा ११२-९
अट्टाकीम-अट्टाविश. १२२९-१	असमत्या-असमर्थाः ७४-११
अणिस्मिया-अनिश्रिताः ९०-८	असाढि-आपादीय. १६-६
अणु-अनु ११३-४	अस्तावबोह-अश्वावबोध २१५-७
अणुदिणं-अनुदिनम् २९-५	अहवा-अपवा ४६-१८
अणुहरह-अनुमगति ११७-३	अहिष्-आवेके १८-३
अणोगानि-अनेकानि १२९५-३	आइवो-आगच्छामः १२१-१०
अत्तणो-आत्मन. २९-४	आइ-अम्ना ६९-११
अभ्यमणु-अस्तमन. १४८-२	आउरणं-आतुराणाम् ९२-३
आत्थि-अस्ति ९२-१	आणंदयरो-आनन्दकर. ३०-३
अत्थि-अस्थि २०४-३	आणोहि-आनिनाय १२७-२
अदिहो-अट्टा ११७-१	आपण-आत्मा २०४-२
अधय-अन्धक. ७२-६	आयारिष्-आचार्यम्. १२९-११
अङ्ग-अन्य. २०-६	आया-आयातौ १२६-२
अङ्गादेणे-अन्यादेने ९६-१०	आवइ-आवति ११९-२
अङ्गो-अन्यः १२७९-७	आविमिइ-आगमिष्यसि १८१-२
अप्यणे-आत्मनः १२७-३	आशर. ३०-१
अप्याणः आत्मानम् २०-४	

इकन-एक एव ११२-९	उच्चरिष-उच्चरित. ९१-८
इकस-एकस्य ७१-८	उग्या-उद्यताः ४६-१७
इकह-एकस्य २३८-८	उण-पुनः २७९-१२
इकारसोर्हि-एकादशभिः १२२४ ७	उपहरी-उपहताः २३६-८
इच्छए-इच्छति २०७-१	एऊ-एतन् ८०-३
इत्यंतरि-इत्यन्तरे १८१-२	एकला-एकाकी १२१-१०
इत्पी-स्त्री. १६५-१६६	एक-एकम् १५८-९
इस-एषा ५९-१४	एको-एकः ३१९-१
ई-इति १६५-१३	एगारस-एकादश १२२५-१
ईस-ईपत् २३५-१८	एयं-एतन् १६५॥२२॥
उच्छंग-उत्सङ्ग २९-६	एयइ-एतैः २३५-१७
उजंत-उजयन्त १३१९-१	एयाइ-एताः २६-७
उशवियउ-उशायितः ७०-१६	एयाओ-एताः ३१-२
उत्ताणु-उत्तानं २२८ ७	एरिसं-एतादृशम् ७५-१
उत्तु-पुत्रः १४१ १६	एस-एयः १३०-२२५
उन्नयाण-उन्नतयोः २७-१	एसा-एषा १२२५-२
उण्पत्ती-उत्पत्तिः १२२५-२	एसो-एयः ११४-३
उर्विर्वा-उर्विप्रः २७-२	एहु-एतन् १०९-४
उव्भुय-उवृत् २९-२	कइ-किमापि २०४-२
उम्मीयइ-उन्मीयते १५७-५	कओ-कृतः १२२५॥७५॥
उम्मुहं-उन्मुह ६१-५	कच्चामि-अपेक ९१-७
उर-उरसि १०९-५	कज्ज-काये. १२१॥२०४॥
उयर-उदर. ७४-११	कंचयउ-कमुकः २२८ ०
उरुयंतर-उर्वन्तर. १६-१	कडं-कष्टम् २०-४
उरे-उरसि २७-२	कणग-कमक. ९२-३
उवपमाउ-उपदेशान् १२७-२	कणगु-कनकम् ९२-२
उपवारि-उपारि २२४-५	कणयं-कनकम् १००-९
उवसग्नी-उवसग्नीः २२५-६	कंठि-कण्ठे ७०॥१७॥
उवग्नी-उवसग्नीः २२३-२	कनुउउ-कन्वीयकम् १०९-४

चंतह-चान्तस्य १२९-२
 कान्ति-गान्ति १२९-१२
 कन्ह-कृष्ण. (कर्ण) १७-१
 कर्षा-कल्प. १२२९-७
 कमलस-कमलस्य १९७-३
 कमु-किमु १२९-९
 कमेष्-क्रमेण १२२९-३
 कयं-कृतम् १८९-४
 कयालि-कदालि. ३१-१
 कयली-कदली २९-३
 कयावि-कदापि १२९ ११
 करसन-कृत्सन. १२१-९
 कराडिइ-करालितया ७०-१६
 करि-कृत्वा (कुरु) ६१ ॥ स ॥
 करिवा-कर्तुम् २०४-३
 करु-करोमि १२१-९
 कोइ-करोति २२८ ॥ स ॥
 कवणु-कस्मै ७०-१३
 कामिणुज्जल-कृष्णोज्ज्वल. २७-३
 कमु-किम् १२१-९
 कहावि-कथमपि ३०-१
 काहिजन-कथय १७-१
 कहउ-कीदशम् १०९-४
 काइ-किम् १०९-९
 काउ-कृत्वा (कस्य) २०॥७०॥७१
 काणवि-कापि ७०-१६
 कारिण-कारितः १२२९-४
 कारिओ-कारितः १२२९-९
 कारिइ-कारयति १२२४-६
 कालाउ-कालात् २७९-२३

काहूं कथम् १९८॥स॥
 किउ-कृतः ४६-१७
 किंवे-किमपि ७४-११
 कीजइ-क्रियते २०४-२
 कीरांति-कार्यन्ते (कृष्णन्ति) १८-२
 कीस-कीदशः २८९-२
 कुमर-कुमारपाल. १८-४
 कुलारिउ-कुलान्येव १९८ ४
 कुडच्छरदो-कूटाक्षरदः कूटोच्छद-
 को वा १८९-३
 के-किंवा ४६-१८
 केहीसादी-किमर्थम् २३८-८
 कोडि-कोटि. २६॥३१॥२०३
 खउ-क्षयः २१८-९
 खगु-खड्गः ८०-३
 खगार-खड्गारे १९८-९
 खगारिहि-खड्गारे १५८-५
 खड्गालियाइ-भुकोद्रीष्णीन
 २६॥२८॥
 खड्डा-खलिता ९६-५
 खाइ-पारिता ६१ ६
 खीरु क्षीरम् ७०-११
 गइइ-गजेन्द्र. ७२-१
 गउमि-गतोसि १००-९
 गणहि-मतेः २७९-६
 गओ-गतः २७९-७
 गजनीइ-गर्जति १६-६
 गडुआ-गुरवः १९८-८
 गड-दुर्गः ६३॥१९८॥

तयो-तवः १२८०-१
 तस-अस. ९१-८
 तमु-तस्य २४८-२
 तस्स-तस्य. ३०॥१३९॥२२४
 तह-तथा २७॥स.२९॥३०॥
 तहय-तयात्र २६-६
 ताह-तत्र २७६-६
 ता-तस्मान् । तदा ६१॥९१॥
 ताई-तानि २८-२
 ताण-ताभ्यां १२६-२
 ताग-तेषां २९-३
 तारय-तारक १७-१
 ताशहड-हाडाहलम २९-२
 ताड-ताड १९७-१
 ताकिउ तापिनः ६१-१७
 तिकना-तीष्णाः ८०-६
 तिगर्मा-अ्यशानि ०३-१
 तिगिमिडु-तश्चिअया २३८-०
 तिग्यय-तैर्यह म. ०३८-१३
 तिग्यम्य-तयम्य २०१-०
 तिग्यमि-तयमि ००-१३
 तिगिम तिगिम ०१-८
 तिगत्र तिगम ०३४-१०
 तिग तया ६१-७
 तिगिगुह तापिनः ००-१
 तिगुदम-तिगुदम १००-३
 तिगो तयम्य ००-०
 तिगे तयम्यः ००६-१
 तु-त-त ००-१
 तु-त-त १०-१
 तु-त-त ११-१

तुम-त्वम् १२२४-६
 तुम्ह-तव ९२-२
 तुरय-तुरग. ६१-४
 तुरियां-स्त्रीकदाशाः ८०-४
 तुह-तव १८॥१४१॥
 तुहाया-तापकानः २३६-१
 ते-तौ १२६-२
 तेण-तेन ९०-९
 तेनेव-तेनेव १२६-३
 तेहे-तैः ३०-२
 तौ-तदपि (तु) १९॥१९९॥
 तौल्लु-तौल्लयन् १००-९
 थग-स्नन १६-१
 थणाग-स्ननयोः २७-३
 थमग-स्नम्भन. १२६-४
 थमाण-स्नम्भानाम् २९-३
 थय थियन ताना, १८-१९
 थिया थियाम् ६०-३४
 दद-ददम् ६०-३४
 दद-ददनि २४७-७
 दमामरु दशादिग ६३-६
 दमा दशा १३० ॥म॥
 दद दम २६॥७०॥
 दद दद ६६-१८
 दद दद ०१-८
 दद दद २६०-०
 दद दद-दद १३९-६
 दद दद-दद १०-६
 दद दद-दद १२६-६
 दद दद ०१-१

निवारित-निवारितः १२२९-६
 निवेद्यं-निवेदितम् १२६-२
 निवेसियं-निवेशितम् १३४-४
 निव्वापं-निर्वाणम् १६९ ॥
 १६६H

निहर्तु-निहतः १२६-३
 निहाण-निधान. २७-४
 निहालङ्-पश्यति १४१-१६
 नैय-नैव ७२-२
 नेह-स्नेह. ३०॥३१॥१८॥१॥
 पङ्-पातेः (अपि) ७०॥२०४॥
 पङ्गुली-प्रकृतिः १९७-३
 पणसिणि-प्रदेशिनीम् १२७-२
 पग-पद्म् १२१-१०
 पच्छङ्-पश्चात् ६२॥२२८॥
 पच्छेडु-प्रच्छदपट. २०३-६
 पंचेव-पञ्च १२३-७
 पङ्ङ-पताति २९॥२१॥
 पाडिपङ्गी-प्रतिप्रकृति १९७-६
 पाडिमाम्-प्रतिनाम् २९८-१३
 पाडिङ्गा-प्रतिङ्गाः २८९-१
 पाडिहाङ्-प्रतिभाति १०९-४
 पङ्गु-लघुपिठरम् ६१-१०
 पङ्गो-प्रथमः ३०-१
 पणयालिङ्-पञ्चाशता १२७२-६
 पणमवरी-पञ्चसप्तति. २७२-१२
 पणस्तङ्-प्रणश्यति १२७-१०
 पाण्ड्या-पाण्ड्याः २३९-१८
 १. २०॥१३॥

पत्तो-प्रातः १२८०-१
 पत्थग-प्रार्थना. ७९॥३॥
 पङ्गत्तं-प्रङ्गतम् २९२-१
 पमुहं-प्रमुञ्जन् ९१-७
 पर्यं-पदम् ९२-२
 पर्यटो-प्रवृत्तः १२२४-८
 पर्यडिय-प्रकटित. ७२-१
 पर्याव-प्रताप. ७२-१
 पराण-प्राणाः १५२-४
 परिओस-परितोष. २८-१
 पण्डितं-पर्यस्तम् ११३-३
 पलोड्य-प्रलोक्यते ९६-११
 पवणो-पवनः १२१-३
 पवत्तं-प्रवृत्तम् ७९-१
 पवरं-प्रवरम् ११२-२
 पव्वय-पर्वत. १६-१
 पसरस्त-प्रसरस्त्य ७२-१
 पासिङ्-प्रासिङ् ११२-८
 पासिङ्गि-प्रासिङ्गिम् ११२-१२
 पह-पद. २३६-६
 पह्या-प्रहता १२२४-६
 पाहिणी-प्रथमा ६२-९
 पहाण-प्रहाणम् २९२-२
 पाङ्-पाणिम् ६१-१०
 पायं-पादम् २४७-७
 पाय-प्रायः २४८-१
 पायङ्गु-पादगाः ६१-४
 पायवे-पादवे २२-३
 पायात्त-पादलिम्. १२९-११

याल-पातायम् १००-२
 न्दित्त-पादात्त. २७-२
 न्दित्तउ-पादात्तः १२७-२
 न्दित्त-प्राप्ति २९८-११
 नाविओ-प्रापितः ११९-१०
 पानं-पार्श्वम् १२६-२
 पासनाह-पार्श्वनाय. १२१-१२
 पामाय-प्रामाद. १२२१॥स.॥
 पिउणो-पितुः १२२१-४
 पिदिग-प्रेक्ष्य ६१-१०
 पिच्छति-पश्यति ३०-२
 पियसाहि-प्रियसात् २८-२
 पियावउ-पाययाभि ७०-१३स.
 पिछणं-पीडनम् २४७-८
 पुड्ढिहि-पुटेः २२८-२
 पुड्ढा-प्रष्टः ९६-१६
 पुतं-पुत्रम् ७१-१
 पुत्ताणं-पुत्रयोः॥ पुत्राणां च १२६
 १२२४॥

पुण-पुन १२२१-१
 पुणो-पूनः ११३-४
 पुण्णत्थ-पुण्याधिम् १२२१-१
 पुत्तेण. पूत्तेण १२२१ ३
 पुत्ते-पुणे ५८-३
 पुरिसुत्ति-पुरुष इति १२१-१०
 पुरिसाण-पुरुषाणाम् २९-३
 पुहवी-पृथ्वी १२१॥७३॥७१
 पुरण्णम्मि-पूरणे ७४-११
 पुत्तिम्मि मेत्तासि १६-१

कूछह-पुष्पस्य २३८-८
 वत्तीस-वार्तायाम् ६०-१३
 नापो-पिता ६९-१०
 नाहडेण-वाग्भटेन १२२१-४
 विटं-वृन्तम् १२१-३
 विन्मम्मि-विन्मे २७ ३
 वीनउ-द्वितीयः २०४-३
 वे-द्वौ १२१-१०
 भागवत्तय-भाग्यतये ६३-७
 भागु-भग्नः ८०-३
 भांगि-भृङ्ग. ९६-१०
 भाज्जिगय-भग्नम् ६३ ७
 भनिऊण-भङ्गका १२७९-७
 भनिचा-भङ्गका १२८०-३.
 भडत्तिरि-भटश्री. ८०-३
 भणइ-भणति ४६॥१९॥
 भाणिमो-भणामः १००-८
 भमइ-भ्रमति २७-२.
 भमाडेइ-भ्रामयति १७-२
 मरउ-भृतः २३१॥२३६॥
 भरीना-भृताः १८१-१
 मरुअत्थे-भृगुकच्छे १२२१-३
 मरणे-भवन ९६-१०
 भंनइ-भुक्तं १६१॥१६६॥
 भुयग-भुजंग. २७-४
 भागी-भाग्यैः २३१-१७
 भारिआ-भार्या १२२४-४
 भावम्मि-भावे ३०-४
 भावी-भविष्यति १२१-२

भावोपह-भाष्यते १९९-१
 भोगवीह-भुक्ताः १९९-४
 भोगावह-भोगार्थेन १९९-४
 भोय-भोन. १०९-४
 भोडि-हेअन्ते ६१-१०
 भोडिन-मुम्ब. २३८-९
 भालेभं-मलिनितः २०-४
 भई-माया ७१-१
 नण-मृगेण ७२-२
 नहरि-मा रुह ६३-७
 नग-मार्ग. २७॥११३॥
 नगडा-मार्गाः १८१-२
 नग्नु-मार्गम् १४१-१६
 नहड-महड. ६१॥६२॥
 नःशन्नि-मध्ये १८९-१
 नःशे-मध्ये २८९-१
 नागे-मनामि १९८-८
 नंतन-आमन्त्रग. ६१-४
 नन्मगह-मन्मय. ६०-१३
 नय-ननम् १६६-२
 नयग-नदन. ११२
 नयह-नदान. १९९-१
 नह-नन ११२-२
 नहउ-नहन ११३-३
 नहह-नहह २०-८
 नह-नहहह २२-१
 नह-नहह २००-३
 नह-नहहह २३८-८
 नह-नहहह ८०-४

माणुसदा-मनुष्याः ११२-८
 माणुसह-मानुषस्य २०४-३
 मांडीउ-मण्डितम् १९८-७
 मारिओ-मारितः १२७९-७
 मारीतां-मृते १९८-९
 मासाइ-मापादि. ९१-७
 मिच्छादिष्टी-मिथ्याटाष्टि. १२२१ १
 मिल्हण-म्लान. १२१-४
 मोट्टि-मृष्टा ९९-१४
 मुड्डन-मोचितः १७-६
 मुड्डे-मुक्तम् १२०-४
 मुसाओ-मुसात् १२९-१२
 मुग्ग-मुद्र. ९१-७
 मुग्गारा ऊर्ध्वतिर्यग्बद्धकाष्ठसदृशाः
 ३०-२
 मुनह-मुक्षस्य ६१-११
 मुणात्तवह-मुणात्तवती ९९॥६२॥
 मृणि-मृनि ११९-२
 मृणिय-ज्ञातम ९२-१
 मुणाह-मुक्षाह. १३४ ३
 मृणिण-मृष्टिहानि २६७ ०
 मुन्ने-मरहा १२१ २
 मुन्नि हेमुन्नि ६१ १०
 मुह-मुह. १०२॥१९० ०३०१
 मुहहानि-प्रमुहानि ३३१ १०
 मुह-मुह १८१ १
 मुहह-मुहह (मुहह) १९० ०
 मुह-मुह १०२०१, १०३११००३

शुभ-जनः २२८-९	उर्म-उर्मम् १११-४
शाणिनी-शानामः १२१-४	उग्नु-उग्नुः ८०-४
शानस्यप-शानित ११४-२	उक-उक ११-९
शम्भा-शम्भा १७४	उपिउ-उपिनीः २१९-१७
शम्भं शम्भम् २९-२	उपिउहि-उपिम्प्याः १०९-९
शम्भ-शानित २१९-१	उन्मह-उन्मते ४९-१८
शम्भोले-शम्भितः १२९-९	उत्तियं-उत्तितम् २९-१
शम्भो-शम्भः १२९॥२९॥	उहो-उहः २८९-२
शम्भं-शम्भम् १११-४	उडि-उडिवा ११२-९
शम्भायं-शम्भान् ११३-४	उडा-उडिनी १२९-२
शम्भा-शम्भाः ९०-९	उडिप-उडिक १२२९-१
शम्भ-शम्भ ११-४	उडिप-उडिक ११२-८
शम्भ्या-शम्भ्या ११४-१	उहमह-उहमतिः १००-७
शम्भ-शम्भ ११-९	वंसं-वंसम् ११४॥१८८॥
शम्भो-शम्भः १२१-१	वडि-वडिः १२८०-१
शम्भ-शम्भः १५८-४	वाट्टियं-वाट्टितम् २९-१
शम्भ्या-शम्भ्याः १५८-६	वडुड-वडिष्ठः १५८-१
शम्भ-शम्भ-१८॥१८९॥	वडवाण-वडमान. १५९-१
शम्भपिण्ड-शम्भपिण्ड २०७-१	वयण-वयनम् १२२४-९
शम्भस्त-शम्भः २७.१०	वराउ-वराकः ७०-११
शम्भ्या-शम्भ्या ११९॥२२४॥२७९॥	वराण-वराणाम् २४७-७
शम्भ्याउ-शम्भ्याः १२९-९	वरिस-वर्ष २१-७
शम्भु-शम्भुः ७०-१२	वरिसाण-वर्षाणाम् १८१२७९॥
शम्भि-शम्भिः २११-५	वरिसाणि-वर्षाणि १२१-१
शम्भद्व-शम्भद्वित्यः ११-९	वलतो-वलन् २८०-१
शम्भ-शम्भ २७-१	वलही-वलभी २७९-११
शम्भ-शम्भम् १४९-१५	वलिबलि-पुनः २ १९९-१
शम्भउ-शम्भः ४९-१७	वसओ-वशात् २४७-८
शम्भोहि-शम्भोः १२२४॥२२५॥	वाडी-वाटी १२१-९

वादी-गृध्रितः १९२-३	विमाउ-विपादः ६२-७
वागिया-वागिनः १९८-६	विमारतां विमनास्त्रम् १९९-३
वास-वर्ष. १८-३	विहारस्म-विहारस्म २२५-२
वासाइ-वर्षाणि २७९-१२	विहि-विहि २४७-८
वासाणं-वर्षाणाम् २२४॥२२५॥	विहिणा-विहिना ७२-७
वासेपु-वर्षेषु ३४-२	वीरस्म-वीरस्म २३-१
वाहली-लघुम्व्रातः १६-१	वीसरइ-विस्मरति ६०॥१९५॥
वि-अपि २९॥३०॥३१॥३१॥३३॥	वृयंति उच्यन्ते ९०-९
वा २१८॥३१९	वेडइ-महते ६२-६
विउपी-विट्टपी ६२-११	वीमानरि-वीश्वानरं १९८-९
विउठ-विपुल. २१८॥२१९	व्य-डा २७ म.
विक्रम विक्रम. १८॥२०॥२३॥	मंनयेण-मयतेन १३९-९
१३४॥२२४॥२२९॥२२९॥	मदेसडओ-मदेशकः १७-३
विक्साओ-विग्यात २९-१०	मंपइ-सप्राति ११९-९
विग्गहो-विग्रहः ७२-२	मंपज्जइ-मंपद्यते ६२-९
विवन-विघ्न. ६२-६	मपसे-सप्राप्तं १२३-२
विज्जुंनं-विशापुञ्जम् ६९-१३	संवच्छरो-संवत्सरो १२२४-८
विज्जा विद्या २२९-७	सइ-शतानि ६१-११
विज्झ-विन्ध्य. २९॥३१॥	सइ-सत्यः १९८-९
वणिज्जु-वाणिज्यम् १९८-७	सइरू-सख्यः १९८-४
विणु-विना १९९-२	सइ-सती १२६-३
विदल-द्विदलम् ९१-७	सउलिया-शकुनिका १२२९-२
विह्वल-विस्मयः २८९-२	सउ-सर्व. ६०॥१९८॥
वियणा-वेदना २७-१०	सउणी-शकुनी. १२२४-९
वियंभी-विनृम्भिणी ७०-३३	सउलिआ-शकुनिका १२२९-५
वियरंतो-विचरन् २९-१०	सएहि-शतै १२७९-६
वियाणंतो-विज्ञानन्तः २९८-१३	सकर-शर्करा ९९-१४
विरहाओ-विरहान् २८-२	सग्गठिय-स्वर्गस्थित. ६१-५
विडुल्लइ-विलुल्लति ७०-१४	सच्चउरे-सत्यपुरे १२८०-१

ञ्-स्वस्थानम् १२७९-७
 चरहे-मत्तदशाभिः १२२४-८
 नहं-समानाम् १२२४-९
 नति-शक्ते २०७-१
 मत्थेण-शस्त्रेण १२६-३
 मन्त्रेण-सैन्येन १२७९-६
 ममुप्यग्री-समुत्पन्नः २७९-१३
 समुम्भशो-समुद्रः १२२-३
 मय-शत. २३॥१९॥
 मयाभ्य-शतमपि ७२-८
 मयाभि-शते १८-३
 मयद-मरुत. ३०-३
 मयाइ-शतानि २०९-३२
 मये-शते १२३-७
 मयेमु-शतेषु १३४-२
 मसिय-स्वामत. ९२-२
 महइ-सहते २४७-८
 सहस्त्रे-सहस्रे १८-३
 सहस्राहं-सहस्रैः १२२४॥१२२९
 साह-साखि ७॥१२२८
 साहिअस्म-सहितस्य १६९॥३६६
 मरइ मरति ११३-४
 सरमति-सरस्वत्याः १०९-५
 मारिम-मदश. २९-३
 मरीरु-शरीरि ७०-१२
 मवण-श्रवण २८२ १
 मव-सर्वे. ११९॥१९८
 मज्जत्य-मर्षत्र ९२ १
 मन्त्री-शाटिका २०३-६

सामि-स्वामी २२४॥२३८॥२८९
 सामिज-स्वामिनः १२२९.१
 मायर-सागर. ६३-६
 मारित्यो-सदृशः १८-४
 मन्दाहण-शाटिकाहन १२४॥१२९
 २६॥३१॥
 मासणं-शासनम् ९२-१
 साहणत्ये-साधनार्थे १२९-१२
 साहा-शाखा १२१-४
 साहुणो-साधवः ९०-९
 सिग्गइ-सिष्यति १६९॥१६६
 सिगडेल-शिष्यलम् १२१-३
 सिनुज्ज-शुभंजय. १२२९-४
 सिरि-श्री १२९॥१२६॥१२७॥
 १२२४॥ख.१२२९॥
 २४८
 सिहरु-शिसरम् १९८-९
 सिहरे-शिसरे १२२९॥ ३१९
 सिग्गं-सिष्यते ६०-१४
 सोहो-मिहो २४७-८
 मुक्कम्म-श्रुत्स्य ३०-३
 मुक्के-शुक्के २९-९
 मुक्खाइ-शुस्यानि ३८-१
 मुष्वा-श्रुत्वा १२२४-६
 मुणउ-श्रुत्वा १२९-१२
 मुणियइ-श्रुयते ११२-८
 मुदंमणा-मुदंशना १२२४-९
 मुदीय-शुष्या २९९-२
 मुदराइ-मुन्दराणि २८ १

मुपकं-मुपकम् १२१-३	हारित्री-हारिः २०-१
मुयाण-मुतानाम् ७२-९	हार्डि-मद्गाः १४२-१५
मुरय-मुरत. २७॥२८॥	हिमयि-द्वय ६०-१४
मृचय-मुचत. १२२४-१२२९॥	हिडा-भनः २३६ ६
मुह-मगम् २३८-८	हिडड-हिण्डति ६१-२
मूरीह-मूरीभिः १२२९-७	हुजन-भोत् ३०-४
से-तस्य १२७-१०	हुज-भूताः १६९-११
सेडि-श्रैठिः १९८-९	हुडवि-भूतोपि १६६-२
सेडउ-सरिका २०३-८	हुयउ-भयम् ९१ ३
सेल-शैलः १२१२-२	हुया-भूता १६५-२३
सेवड-सेवते १२९-११	हुयापि-भूतापि १६६ २
सो-सः १२९स.॥६३॥१३९॥	हुडि-अधः १९८-७
१८९॥२४७॥१२७९	हुड-भवेत् ६२-९
सोड-स तु १२२९-६	हुड-भवति २४८-२
सोनासमा-सुर्वणसमाः १९९.४	हुईअं-भवेयम् २०४-२
सोहग्गोड-सौभाग्यतः २२८.७	हुडत-भवितव्यम् २४८-२
हरडड-हरीतकी २२८-१२	हुमीड-नुहुमः १५८-५
हारिसडी-हर्षार्थे ६०-१३	हुसे-भविष्यति ५६-६
हाथ-हस्त. १२९-१०	हुही-भविष्यति १८-४
हाथि-हस्ते २०४-२	

पाठं. अशुद्धम्. शुद्धम्.	
१८ सन्परः-सन्परः	
१-६ मंसष्टस्य-मंसष्टस्य	
१-१२ आचरस्यो-आचरस्यो	
१-११ लक्ष्य-लक्ष.	
१-२० आछिद्य-आच्छिद्य	
४-१ दाम-दार्शन्य	
४-१५ आछादित-आच्छादित.	
५॥११४॥१५३॥ } मित्र-मित्र.	
२०४॥२०५ }	
५-१४ उपरुष्य-उपरुष्य	
६॥११४. ४२॥ } राज्ञः-राजस्य	
५०॥५८॥११७ }	
॥१४६॥१८३ }	
१-१ गतः स. गतस्तत्.	
६-२० त्वद्विषां-त्वद्विषां	
७-४ रोचते-रोचन्ते	
७-१८ अभावात्यनु-अभावा- त्यनु.	
८॥११॥५५॥ } दत्त्वा-दत्त्वा	
१३२॥ १६२ }	
९-९ प्रतिष्ठा-प्रतिष्ठा	
१० ३ पर्दकि-वार्द्धकि.	
१०-६ तावत्य-तावत्य.	
११-२ मुष्वा-मुष्वा	
११॥२०२॥२८९ सत्य-सत्त्व.	
११-१३ श्रीक्रमो-श्रीविक्रमो	
११-१४ विक्रम-विक्रम.	
१४-९ तत्पारि-तत्पारि.	

१९-१३ लक्षणि-लक्षणि	
१८-९ नगत्य-नगत्य.	
२०-८ याके-याके	
२४-८ पुरा-पुरा	
२४॥२९॥१७॥ } काष्ठ-काष्ठ.	
६६॥२०६॥ }	
२०७॥२८०॥५ }	
२६॥१९॥ चष्टय-चतुष्टय.	
२१-९ पद्विशत्-पद्विशत्	
२१-१३ अपराद्धे-अपराद्धे	
२६-१९ सर्वो-सर्वो.	
४०-१६ सं कुषति-संकुचति	
४२-८ तिष्ठति-तिष्ठति	
४३-१ त्य-तनिहत्य	
४४-१९ निमाये-निर्माय	
४४॥९८॥ ८०॥ } पत्र-पत्र	
९४॥११॥१११२ }	
॥११८॥ १३१॥ }	
११६॥ १९४॥ }	
२०९॥२२९॥ }	
२४४॥२६४ }	
४९-१८ कामलता-कामलता	
४६-१ कमलता-कामलता	
४७-११ आयात-आयातम्	
४७-१९ आमूल-आमूलं	
४९-१६ मातुः-भ्रातुः	
५४-१६ हम्मरि-हम्मिर.	
५६-१४ स्पर्शात्-स्पर्शात्	
६०-२ अपि-अपि	

२७३-१७	भीष्म—_श्रीष्म	२८८-१०	अन्तरिमव-अन्तरि- तमेवं
२८३-१८	पप्रच्छ—_पप्रच्छ		
२८४-४	पटकं—_पेटकं	३०२-१०	पतिविग्रह-पातिविग्रह.
२८५-६	सं चरता-संचरता	३०३-२	निग्रही-निग्रहीत,
२८५-६	ज्ञानवृत्त्या-अज्ञान- वृत्त्या	३०४-१८	अधिष्ठातृ-अधिष्ठातृ.
		३०७-२	उविद्भिर्पवः-उद्भिर्वा. पवः
२८७-१२	सम्यर्थयन्-समम्य- र्थयन्	३०७-१९	निष्ठं—_निष्ठं
२८८-२	अनापृच्छय-अना- पृच्छय	३११-१	परपरया-परंपरया
		३१५-१७	यदद्या—_यदद्य
२८८-८	गृहीत्वा—_गृहीत्वा	३१९-१९	बुभारव-बुभारव.

